

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI**

KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA BALIKESİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Engin GÜLEN

DANIŞMAN

Doç. Dr. Bülent ÖZDEMİR

Balıkesir 2007

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI**

KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA BALIKESİR

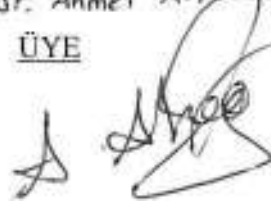
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Engin GÜLEN
200312517004**

Balıkesir- 2007

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü..... Tarih.....
Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / Doktora tezi jürimiz tarafından
incelenerek, aday Engin GÜLEN, 28./02/2007 tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve
yapılan sınav sonucunda sunulan tezin... başarılı..... olduğuna ...oy çokluğu.. ile
karar verilmiştir.

Prof. Dr. Melih AYIŞIĞI
ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKGÖN
ÜYE

Doç. Dr. Bülent ÖLDEMİR
ÜYE

ÜYE

ÖZET

KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA BALIKESİR

Engin GÜLEN

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Bülent ÖZDEMİR

Nisan–2007,160 sayfa

I.Dünya Savaşında yenik çıkan Osmanlı Devleti, bu yenilgi üzerine imzalamak zorunda kaldığı Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile birlikte ülke genelinde haksız işgaller başgöstermiştir. Türk milletinin istiklaline olan düşkünlüğü, tarihinin dinamiklerinden gelen tecrübesiyle birleşince, haksız işgaller karşısında gücünü halktan alan “Kuvâ-yı Milliye” hareketi doğmuştur.

Kuvâ-yı Milliye hareketinin en yoğun bir şekilde yaşandığı yerlerden birisi de Balıkesir ve çevresi olmuştur. 16 Mayıs 1919’da kurulan “Balıkesir Redd-i İlhak Heyeti” sayesinde yakılan ilk meşale Yunanlılara karşı kurulan cephelerle batı cephesinde düşman durdurulmuştur. Bunların da ötesinde Balıkesir ili gerçekleştirdiği “Kongrelerle” Ege bölgesindeki Milli Mücadelenin öncülüğünü yaparak uyanışın kıvılcımlarının en sistemli ve organize olarak yapıldığı yerlerden biri olarak anılmıştır. Kongrelerle teşkilatlandıktan sonra cephe gerisi idari faaliyetleriyle başarılı ve düzenli cepheler oluşturmuştur. Teşkilatı ve cepheleri ile Yunanlıların hesaplarını bozan Balıkesir Kuvâ-yı Milliyesi, bölgesinde meydana gelen Anzavur isyanlarını bastırarak İngilizlerin entrikalarını boşa çıkarmıştır.

Kurtuluş Savaşı ile birlikte meydana gelen olaylar kronolojik olarak aktarılmaya çalışılarak yerine göre bir nevi yerel tarihçilik anlayışı çerçevesinden hareketle bu dönem içerisindeki gelişmeler gözden geçirilmiştir. Gerek kongreler, gerekse ayaklanmalar ve ilin o dönem içinde bulunduğu koşulların genel panoraması çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Milli Mücadele, Kuvâ-yı Milliye, Kongreler.....

ABSTRACT

KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA BALIKESİR

Engin GÜLEN

Ph. D. Thesis, History Department

Supervisor: Doç.Dr. Bülent ÖZDEMİR

April–2007,160 pages

The Ottoman State was defeated after World War I. so the Armistice of Mondros (30 October 1918) has been signed and later as a consequence of this some of the Turkish cities were unjustly occupied. However, Turkish Nation's indulgence of independence, merging with the experince stemming from history, on the contrary unfair occupying so "Kuvâ-yı Milliye-The Nationalist Forces Movement" occurred.

Balıkesir and environment regions were also one of the places where the Nationalist Forces Movement occurred heavily. On 16 May 1919, "Balıkesir Redd-i İlhak Heyeti" fired the movement and Greek troops were stopped by the Nationalist Forces Movement front-lines. Furthermore Balıkesir city is known best for the systematic and organised "Congresses" which initiated the National Struggle in Aegean Region, put into practices. After practicing Congresses formed successful managerial activities and systematic front-lines. With organisations and front-lines, The National Forces in Balıkesir, as attacked the Greeks, also defeated the Anzavur rebellions and did not allow the plans of English to come into being.

The events occurred together with the Independence War were mentioned according to the chronological time and also the movements reigned in these days and the region were revised with the understanding of local history. The general view of whether congresses, rebellions or the city's social and culturel conditions tried to be mentioned.

Keywords; National Struggle, National Forces, Balıkesir Congresses...

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı yenilgisi ve savaşın ağır yenilgisi sayılan Mondros Mütarekesi sonrası meydana gelen işgaller karşısında halkın kendi sağduyusu ve özverisi gereği Milli Mücadele duygusu harekete geçirilmiştir. Milli Mücadele terimi ile işgale uğrayan çevreler ve komşu vilayetlerde başlatılan yerel mücadelelerin hepsi ifade edilmiştir. Bu çerçevede Kuvâ-yı Milliye birlikleri tesis edilerek cephe faaliyetleri düzenlendiği gibi bu faaliyetleri etkin ve sistemli kılmak için “Müdafaa-i Hukuk” ve “Redd-i İlhak” cemiyetleri kurulmuştur. İzmir’in işgali ile birlikte beliren tehditler karşısında Karesi Sancağı dâhilinde, silahlı mücadele amacıyla sahil bölgelerden başlayarak hızlı bir teşkilatlanma başlamıştır. Balıkesir ilinde teşkil edilen “Balıkesir Redd-i İlhak Hey’eti” bu işleyişi daha verimli kılmak için, Batı Anadolu’ya model olan, sayıları dörde ulaşan, “Balıkesir Kongreleri”ni toplamıştır.

İnsanlık tarihinde çok büyük yıkımları sebep olan savaşlar, uygarlık âleminin başlıca büyük felaketlerinden biri ve belki de en önemlisi sayılmıştır. İşgallerle birlikte genelde Batı Anadolu, özelde Balıkesir ve çevresi cephe gerisi olmaktan çıktığından sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayat da bundan etkilenmiştir. Savaş, dalgaların meydana getirdiği anaför misali sadece cepheyi etkisi altına almakla kalmamış, beraberinde cephe gerisini de etkisi altına almıştır. Böylelikle ülkede asayişsizlik artarken, eğitim, sağlık, tarım ve sanayii gibi hizmetler mevcut yetersizlikleriyle birlikte tamamen durma noktasına gelmiştir. İktisadi açıdan sefalet içinde kıvranan halk, bir de yetersiz sağlık koşullarına rağmen ayakta kalmayı başarmıştır. Savaşın öyküsü bu denli Türk milletini derinden sarsmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Osmanlı Devletinin, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası içinde bulunduğu son durum incelenmiştir. Bununla birlikte İzmir İşgali ve sonrasında, işgal nedeniyle ortaya çıkarak dalga dalga yayılıp yurdun dört bir yanında harekete geçen Kuvâ-yı Milliye oluşumunun Balıkesir ili dâhilinde meydana getirdiği yansımaları üzerinde durulmuştur. Çalışmamızda kaynakların ağırlık noktasını halkın yaşam alanına ait kesitler içeren, yazılı kaynaklardan Ses ve İzmir’e Doğru gazetesi ile birlikte Hacim Muhittin Bey in Hatıraları, Yüzbaşı İshak Bey’e ait “1920 Yılında Balıkesir” adlı eserler oluşturmuştur.

Balıkesir bölgesinin tarihi, iktisadi ve sosyolojik özelliklerini daha sağlıklı olarak ortaya çıkartmak için yazılı kaynakların başında; şer’iyye sicilleri gelmektedir. Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan ve son zamanlarda özellikle üzerinde durulan yerel tarih araştırmalarında yararlanılabilecek en kapsamlı kaynaklar içerisinde yer alan Şer’iyye Sicillerinden yararlanılamadığı için yaptığımız çalışmada eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu eksikliğin ileride giderileceğini umut ediyoruz.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında yardımlarını esirgemeyen Tez Danışmanım Doç. Dr. Bülent ÖZDEMİR ile Yrd. Doç. Dr. Zeki ÇEVİK’e sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Engin GÜLEN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO	vii
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ

1-Konunun Tanıtımı ve Yararlanılan Kaynaklar	1
2-Karesi Sancağının Genel Özellikleri	
2.1-Karesi Sancağı ve Tarihçesi	4
2.2-Karesi Sancağı'nın Nüfus Yapısı	7

BÖLÜM I

MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ GENEL DURUM ve HAZIRLIKLAR

1.1-Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası İlişkiler	10
1.2-Mütareke Devri ve Barış Anlaşması	
1.2.1-Mondros Mütarekesi	14
1.2.2-Mütarekenin İmzalanması ve Hükümleri	16
1.2.3-Mütareke Hükümlerinin Uygulanması ve İşgaller	17
1.3-Paris Barış Konferansı	18
1.3.1-Yunanistan'ın Toprak Talepleri	20
1.3.2-İzmir ve Çevresinin Yunanistan'a Verilmesi	22

BÖLÜM II

İŞGALLER VE KUVÂ-YI MİLLİYE DÖNEMİ

2.1-Edremit-Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Edremit Mitingi	24
2.2-İzmir'in İşgali ve Sonrası	25
2.2.1-Okuma Yurdunda Yapılan Toplantı ve Alınan Kararlar	27
2.2.2-Alaca Mescit Toplantısı	30
2.2.3-Ayvalık'ın İşgali	33
2.3- Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluşu	38
2.4-Balıkesir Kongre Bölgesindeki Cephele	46
2.4.1-Ayvalık Cephesi	47
2.4.2-Soma Cephesi	48
2.4.3-Akhisar Cephesi	49
2.4.4-İvrindi Cephesi	50
2.5-Akbaş Baskını	55
2.6-Karesi Sancağında Çıkan Ayaklanmalar	
2.6.1-Birinci Anzavur Ayaklanması	61
2.6.2-İkinci Anzavur Ayaklanması	64

BÖLÜM III

KONGRELER DÖNEMİ

3.1-Milli Mücadele Döneminde Balıkesir Kongreleri	69
3.2.1 I.Balıkesir Kongresi	71
3.2.2-I.Balıkesir Kongresinin Mali Kararları	75
3.3-II. Balıkesir Kongresi	77
3.4-III.Balıkesir Kongresi	79
3.5-IV.Balıkesir Kongresi	81
3.6-İstanbul Mitingi Protestosu	82

BÖLÜM IV

SOSYO-EKONOMİK HAYAT

4.1 Karesi Sancağı'nda Asayiş Durumu	
4.1.1-Genel Durum	85
4.1.2-Türk Çetelerinin Faaliyetleri	88
4.1.3-Rumların Faaliyetleri ve Propagandaları	91
4.2 Eğitim	
4.2.1-Genel Durum	97
4.2.2-Balıkesir'de Eğitim	98
4.2.3-Balıkesir'de Milli Mücadele ve Öğretmenler	105
4.3 Sağlık	106
4.3.1-Gureba (Belediye) Hastanesi	108
4.3.2-Reşit Bey Hastanesi	109
4.3.3-Hastalıklar	110
4.3.3.1-Frenği	112
4.3.3.2-İspanyol Hastalığı	114
4.4 Vakıflar	115
4.4.1-Darü'l Eytam	121
4.5 Dini Hayat	122
4.5.1 Milli Mücadele Devrinde Din Adamları	123
4.5.2 Balıkesir'de Din Adamları	124
4.6 Kültürel Etkinlikler	
4.6.1 Basın	126
4.6.2 Müdafaa-i Vatan Hanımlar Cemiyeti	128
4.6.3 Balıkesir ve Edremit İdman Yurdu	129
4.7-İktisadi Yapı	130
4.7.1 Tarım	132
4.7.1.1 Zeytincilik	137
4.7.1.2 İhtikâr Meselesi	139
4.7.2 Hayvancılık	141
4.7.3 Sanayi	142
4.7.3.1 Dokumacılık	144
4.7.3.2 Debbâğat	145
4.7.3.3 Madencilik	146
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	155

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	1920 Yılına ait Balıkesir Merkez Kaza Nüfusu
Tablo 2.1.	Balıkesir ve Kazalarının Kurtuluş Tarihleri.....
Tablo 3.1.	Karesi Sancağında Resmi İptidai Okullar, 1913-1914.....
Tablo 3.2.	Karesi Sancağında İptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları.....
Tablo 4.1.	Balıkesir’de Okul Sayısı (1919–1920).....
Tablo 4.2.	Balıkesir’de 80 Yaş üstü olanların Eğitim Durumu (1919–1920)
Tablo 5.1.	Toprakların İşletme açısından Dağılımı.....
Tablo 5.2.	Ekili Arazinin Kullanımına Göre Dağılımı.....
Tablo 5.3.	Balıkesir’de Geçerli Piyasa Fiyatları (Kasım 1918–Ocak 1919)
Tablo 6.1.	Karesi Sancağında çıkartılan madenler.....
Tablo 6.2.	Borasit Üretim Miktarı.....

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Ans.	Ansiklopedi
Bkz.	Bakınız
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
B.M.M.	Büyük Millet Meclisi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
DH.	Dâhiliye Nezareti
H.T.V.D.	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
Ks.	Kısım
K.S.G.	Kurtuluş Savaşı Günlüğü
s.	Sayfa
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİH.	Türk İstiklal Harbi
T.T.K. (TTK)	Türk Tarih Kurumu
UMVM.	Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriye

GİRİŞ

1-Konunun Tanıtımı ve Yararlanılan Kaynaklar

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan savaş, Batı düşünce tarihinde savaşı evrene bir güç ve egemen olarak ilk kez Herakleitos tarafından dile getirilmiştir. Ona göre, ‘savaş; evrensel döngüyü sağlar ve olmazsa oluş durur. Savaş, her şeyin kralı ve babasıdır. Organize toplumlar, devlet ya da ulus gibi siyasal birimler arasında genellikle ilan edilmiş olarak yürütölen silahlı çatışmadır.’¹ Voltaire, Felsefe Sözlüğü’nün “Savaş” (Le Guerre) maddesinde “bu aşağılık dünyanın iç yaman bileşeni” olarak nitelendirdiği kıtlık ve veba’nın yanında savaş’ı da zikretmekte ve onu insanlık felaketlerinin en büyüğü olarak kabul etmektedir. Ona göre, ilk ikisi bize Tanrı’dan gelmektedir, ancak sadece bütün bu kötölükleri kendisinde toplayan savaştır ki, insana Tanrı’dan değil, yine insandan, hem de küçük muhteris bir azınlıktan gelmektedir.² Bir siyasa aracı olan savaş, toplumsal ve kültürel koşulların etkisiyle farklı biçimler alarak yirminci yüzyılda üstünlük ve güç göstergesi haline gelerek, modern toplumların, gitgide daha militer bir karakter taşımasından başka bir anlama gelmemektedir.

Tarihte meydana gelen büyük değişmelerde, sadece ekonomik ve teknik gelişmeler değil, düşünsel, sosyal, ahlaki ve siyasal gelişmelerde önemli rol oynamıştır. Bu açıdan bakıldığında; XX. yüzyıl Dünya tarihinde ihtilaller ve devrimlere tanıklık yapmış bir çağ olmakla birlikte esasen ihtilal ve devrimler, Fransız ihtilalinin ürünü olarak XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren dünyayı etkilemeye başlamıştır. Aydınlanma çağı ile beraber milliyetçilik akımları ayrılık tohumları ekilmiş, isyanlar ve çözümler birbirini takip etmiştir. Çok uluslu yapısı olan Osmanlı Devleti’de bu çözümlerden ve ayrılık tohumlarından en çok zarar gören kesim olmuştur. Osmanlı geleneği bütün bu değişim ve yenilikler olurken, Batı’ya, yanı başında olduğu halde yabancı ve aykırı kalmış,³

¹ Ana Britannica, “Savaş” Maddesi, Ana Yayıncılık A.ř. İstanbul, 1977, C: 19, s.126.

² Voltaire, Felsefe Sözlüğü, Çev: Lütfü AY, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1977, C.II, s.63

³ Niyazi BERKES, “Türkiye’de Çağdaşlaşma,” İstanbul: Yapı Kredi Yayınları–1996, s.37.

başlangıçta nisbi olan bu gerilik zamanla askeri, iktisadi ve siyasi alanda kendisini daha çok hissettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde; mali ve devlet ekonomisinin içine düştüğü bunalım yüzünden, militer teknoloji ve sanayideki gelişmeler takip edilememiş ve çöküntünün en çok yaşandığı alan ordu olmuştur.⁴ Devletin savaşa hazır ordusu olmak gibi bir üstünlüğü; askerlik, sanayi ve ekonomik sorunlarının çözülmesi işini bütün bir sistemi kapsayan ileride kısır bir döngüye dönüşecek olan bir sorun haline gelmiştir.

17.yüzyılın başında Batı Avrupa'daki gelişmeler, siyasal alanda olmaktan çok ekonomik alanda Osmanlı Devleti'ne çarpmasına rağmen, bunun farkına varılamamıştır.⁵ Bu farkına varılamayan çarpış, geleneksel rejimde öyle bir altüst oluş durumu meydana getirdi ki 17.yüzyılın yarısından sonra Osmanlı aydınları bu durumun geçici olmadığını kavramış ve sistemdeki hastalığı teşhis etmiş olmalarına rağmen yine de nedeni tam olarak o dönemde anlayamamıştır.

Osmanlı Devleti, Batı ile arasındaki farkı kapatmak için son iki yüzyıl boyunca yenilenme çabasına diğer bir ifadeyle toplumda “dinselleşme” ve “çağdaşlaşma”⁶ mücadelesi sürecine girmiştir. Batılılaşma, devletin çöküşüne engel olmak için ortaya atılan bir çözüm önerisiydi. Modernleşme anlayışını ifade eden “Batılılaşma” kavramı, Batı'nın kendine özgü kurumlarının ve yaşam biçiminin benimsemesi anlamında kullanılmıştır. Sahip olunan sosyal ve kültürel dinamikler ile Batı'ya rağmen değil, bizzat değişimin zaruretinin farkında olarak bu yenilikler desteklenmiştir.

Tanzimat döneminde ıslahat amacıyla *Batıdan* ilham alınarak bir dizi siyasal ve sosyal reformlar gerçekleştirilmiştir. Ancak aydınlanma hareketi olan Fransız ihtilalinin milliyetçilik kavramını alevlendirmesi, Tanzimat devrimini başarısızlığa uğratmış, sadece yabancı devletlere ekonomik açıdan ayrıcalık tanınmasına sebep olmuştur.⁷

⁴ Bernard LEWIS, “**Modern Türkiye'nin Doğuşu,**” (Çev; Metin KIRATLI), Ankara: TTK, 1970. s.23

⁵ Berkes, a.g.e., s.38; Ayrıca zaten Devlet ekonomik açıdan kaynak bulmakta zorlanıyordu. Zira Avrupalı Devletlerin keşif gezileri olarak nitelendirilen sömürgecilik faaliyetleri de, Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemişti. Bkz. LEWIS, a.g.e., s.29.

⁶ Berkes, a.g.e., s.17–18 ve devamı.

⁷ Ahmet MUMCU, ‘**Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**’ Ankara: İnkılâp Yayınları, 2001. s.15.

1914 yılında Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti, dört yıl çeşitli cephelerde zor şartlar altında mücadele etmiş, kaynaklarının büyük bir kısmını kaybederek 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan yenik çıkmıştır. Mütareke beraberinde geçicide olsa olumlu bir hava getirmişse de bu durum uzun sürmemiş, fonksiyonlarını yavaş yavaş kaybeden hükümet organları karşısında ortaya çıkan iktidar boşluğu beraberinde yurdun çeşitli noktalarında Müttefik Devletlerin işgallerine zemin hazırlamıştır.

TBMM'nin kuruluşuna kadar geçen zaman süreci içerisinde, yurdu düşman işgallerine karşı savunmak ve paylaşılmasını önlemek üzere halk tarafından "Sivil Toplum Örgütlenmesi"⁸ türünden ulusal bağlamda direniş örgütleri⁹ kurulmuş ve daha sonra silahlı mücadeleye girişilmiştir. Başlangıcında vizyon ve hedeflerin belirgin olmadığı Milli Mücadele döneminde halk kaderi ile yalnız bırakılarak kendi savunmasını doğrudan kendisi yapmak zorunda kalmıştır. Balıkesir, zamanlama, alınan kararlar ve bunu gerçekleştirmek için uygulamada gösterilen kararlılıklar açısından düzenlenen bölgesel Kongreler ile bütün bir Batı Anadolu bölgesini etkilemiştir. Tez çalışmamızda Kongreler ve cephe faaliyetlerinden bahsedilmiş ayrıca kısmen de olsa Milli Mücadele öncesi ve esnasında işgaller ve savaşın, Balıkesir'de ekonomik ve sosyal yansımaları üzerinde durulmuştur.

Tarih araştırmalarında birçok kaynaktan yararlanmak mümkündür. Bunlar tarihe ışık tutacak olan yazılı ve yazısız kaynaklardır. Yazılı kaynaklardan en çok salnamelerden ve askeri kaynaklardan, Ses ve İzmir'e Doğru gazetelerinden ve diğer basılı yayınlardan yararlanılmıştır. Ayrıca Başbakanlık Arşivi belgeleri, Kongre Kararları metinleri, Balıkesir Merkez Redd-i İşgal Heyeti Teşkilat Encümeni Karar Defteri, Salmeler ve hatıratlar ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

⁸ Zeki ÇEVİK, **Milli Mücadelede Son Kurşun**, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2002, s.14.

⁹ Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetleri için Bkz. Doğu ERGİL, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara: 1981, s.46.

Üzerinde yaşanan coğrafyanın tarihi, iktisadi ve sosyolojik özelliklerini daha sağlıklı olarak ortaya çıkartmak için yazılı kaynakların başında; şer'iyye sicilleri gelmektedir. Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan ve son zamanlarda özellikle üzerinde durulan yerel tarih araştırmalarında yararlanılabilecek en kapsamlı kaynaklar içerisinde yer alan Şer'iyye Sicillerinden yararlanılamadığı için yapılan çalışmada eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2. Karesi Sancağının Genel Özellikleri

2.1-Karesi Sancağı ve Tarihçesi

Balıkesir; kuzeybatısında Çanakkale ili, kuzeyinde Marmara Denizi, doğusunda Bursa, güneydoğusunda Kütahya, güneyinde Manisa, güneybatısında İzmir illeri ve batısında ise Ege denizi yer alır. Marmara Denizindeki Marmara Adası ve Paşa Limanı adası da Balıkesir'e bağlıdır.¹⁰

Balıkesir ili; M.Ö.2700'lere kadar uzanmakta olup, yöreye adını ilk veren topluluk M.Ö.2000'lerde Avrupa'dan geldikleri varsayılan "Bitinler" olmuştur.¹¹ Hitit metinlerinde "Assuva"¹² diye anılan bu bölge daha çok "Misya" adıyla bilinmektedir. Bu konuda rivayetler çeşitli olup, bir başka rivayete göre ise şehir As kabilesi kraliçesi Assa tarafından kurulmuştur.

Mysia denilince; doğuda Bithynia, güneydoğuda Phrygia, güneyde Lydia, güneybatıda Ailois ile çevrilmiş arazi parçası akla gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, Balıkesir ilinin tümü, İzmir ilinin Bergama dolaylarındaki bölümü, Manisa ilinin Soma ve Kırkağaç dolaylarındaki bölümü, hatta Çanakkale ilinin Anadolu'daki kısmı Mysia sınırları içerisinde yer almaktadır.

¹⁰ Abdülmecit MUTAF, **Salnamelerde Karesi Sancağı** (1847-1922), Balıkesir, 1997, s. 27.

¹¹ **Yurt Ansiklopedisi**, "Balıkesir" İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, Cilt.2, s.1119.

¹² TACETTİN AKKUŞ, **Tanzimat Başlarında BALIKESİR KAZASI** (Demografik Durum), Balıkesir: Zağanos Eğitim Kültür Vakfı Yayını, 2001, s.2; **Ana Britannica**, s.249; Yurt Ansiklopedisinde ise Arap kaynaklarında Akiros olarak bilinen bu ad,"Memleketi Ekira " olarak geçmektedir. Bakınız, s.1122.

1071'deki Malazgirt Savaşından sonra, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Anadolu'da fethettiği yerler arasında Balıkesir de bulunuyordu.¹³ Yöre I.Kılıçarslan'ın vefatı ve Haçlı seferlerinden sonra tekrar Bizans tarafından alındı. Bizans'ın Ege'deki egemenliği sıkıntılı dönemler yaşıyor, Bizans kıyıları denizci Türkmen akıncılarının tehdidi altında bulunuyordu.

XIII. yüzyılda bazı Oğuz boyları Anadolu'nun batısına kadar gelerek yerleşmiş ve buralarda "Uç Beylikleri" kurmuşlardır. Bu uç beylikleri Bizans'ın içinde bulunduğu askeri ve siyasi zorunluluk sonucu savunmasız bıraktığı Batı Anadolu'yu yani Selçuklu sınırlarını koruyor, hem de Bizans içlerine sürekli olarak akın düzenliyorlardı.¹⁴

XVI. yüzyıl başlarına kadar "Tavaif-i Müluk" adıyla kendilerinden bahsettirecek olan bu irili ufaklı yirmiyi aşkın beylik, XIII. yüzyılın sonları artık Türkiye Selçuklularının zayıfladığı dönemde merkez ile bağlarını keserek, bağımsızlıklarını ilan etmek suretiyle Anadolu'nun siyasi coğrafyasına yayılmışlardır.¹⁵ Bu uç beyliklerden bir tanesi de; Batı Anadolu'daki Küçük ve Büyük Misya'da kurulmuş olan "Karesi Beyliği" idi.¹⁶

Türkmen olan Karesi Beyliği için esasen birçok yerde "Sultan Mesud nökerlerinden" deniliyorsa da, Karesi Beyliğinin kurulduğu dönemlerde Selçuklu Sultanları da İlhanlılara bağlı bir devlet görevindedir.¹⁷

Karesi Beyliği kurucularının Selçuklu Devleti Sultanı ile olan yakınlığına gelince; Selçukluların ileri gelen komutanlarından biri olduğu anlaşılan Karasi Bey ve ailesinin soyunun Tokat'ta bulunan iki mezar taşına dayanılarak Kayı boyundan geldiği varsayılan Melik Danişment Gazi'ye dayandığı kabul edilmiştir.¹⁸

¹³ Ana Britannica, "Balıkesir", s.250; İslam Ansiklopedisi, Cilt.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul:1992, s.13; Yurt, Ans., s.1122; İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, **Karesi Vilayeti Tarihçesi**, İstanbul:1925, s.19.

¹⁴ Mutağ, a.g.e., s.3; Zerrin Günel ÖDEN, **Karesi Beyliği**, Ankara: T.T.K., 1999, s.42.

¹⁵ Öden, a.g.m, s.42.

¹⁶ Mutağ, a.g.e., s. 3.

¹⁷ Ayhan AYDIN, **Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler**, Balıkesir: Zağanos Eğitim Vakfı Yayınları, 1999, s.24.

¹⁸ Öden, a.g.m, s.43; Mutağ, a.g.e., s.3.

Karesi beyliğinin başında bulunan, “Kalem Bey” Rum kaynaklarında Kalames (Khlamouz)¹⁹ adıyla bahsedilen bu beyin oğlu Karasi Bey (Kara İsa)’den dolayı şehrin bu ismi aldığı ihtimal dâhilindedir. Zira o dönemde beyliklere ait isimler ya mensup oldukları hanedana ait veya iktidardaki şahsın ismi ile anılmaktaydı. Bu bölge Karesi Bey’den dolayı “Karesi” ismi ile anılmıştır.

Danışmentliler Devletini kuran Emir Danışment Gazi’nin torunlarından olan Kalem Bey’in oğlu Germiyan Ordusu Komutanlarından Karesi Bey Anadolu’nun alınması sırasında Balıkesir, Bergama taraflarını ele geçirmişti. 1296–1297 yıllarında ise Balıkesir’i merkez yaparak burada Karasi Beyliğinin temellerini atmıştır.²⁰

Karasi Beyliği için, 1300–1308 tarihleri arasında yaşanan dönem, bir çeşit varlığını kesin olarak ispat, yerleşme ve yayılma dönemi olmuştur. 1284 yılında Bizans’ın hâkim olduğu Anadolu’nun kuzey-batı köşesinin Edremit ve Bergama dâhil bu coğrafya, 20 yıl gibi kısa bir sürede Karesili Türklerin ellerine geçmiştir.²¹

Karesi Beyliğinin hâkim olduğu yerler şunlardır:²² Balıkesir, Çanakkale, Aydıncık, Manyas, Bergama, Edremit, Kemer Edremit (Burhaniye), Ezine, Bayramiç, İvrindi, Ayazmend (Altınova), Bigadiç, Mendehorya (Balıklı-Kemaliye), Sındırgı (Carseae-Kokuköy), Kızılcatusla (Ayvacık), Fırt (Susurluk).

Karasi Beyliğinin Osmanlı topraklarına katılmasına gelince; ilhak tarihi olarak kaynaklar “1334.1336.1349 ve 1351” gibi değişik tarihler belirtilse de ilhak tarihinin Orhan Gazi’nin dönemine rastladığı kesindir. 1345’ten sonra Bergama ve Edremit havalisi ve 1363’te de I.Murat’ın ilk yıllarında Çanakkale ve Edremit Körfezine kadar olan Trova ve Eolya alanları da ele geçirilerek Karasi Beyliğinin işgali tamamlanmıştır. Bu bölge, gelecekte Osmanlı Devleti’nin yerleştireceği kalabalık bir nüfus istihdamıyla birlikte Rumeli’ye geçiş için bir üs olarak önemli bir rol oynayacaktır.

¹⁹ Mutaf, a.g.e., s.3.

²⁰ Öden, a.g.m., s.44.

²¹ Öden, a.g.m., s.44.

²² Öden, a.g.m, s.18; Mutaf, a.g.e., s.4.

Osmanlı Devleti zamanında Karesi, bir sancak merkezi olarak XIV. yüzyıl ortalarından 1816 yılına kadar merkezi Kütahya olan Anadolu eyaleti içinde yer almış, bu yıllarda Hüdavendigâr ve Kocaeli Eyaleti adıyla kurulan eyalete bağlanmış ve mütesellimler tarafından idare edilmeye başlanmıştır. 1841 yılında ise Karesi Sancağı yeni oluşturulan Hüdavendigâr Eyaletine bağlanmıştır. 1845'te ise bir ara kısa bir sürede olsa Aydın'dan ayrılan Manisa iline bağlanmışsa da tekrar Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlanmıştır.²³

1881 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle Karesi vilayet olmuş,²⁴ Biga sancağının da Karesi vilayetine katılmasıyla ilin toprakları genişlemiştir.

1888 yılına kadar yedi yıl süre ile vilayet olan Karesi tekrar Hüdavendigâr'a bağlı bir sancak olmuştur. 1909 yılında Karesi vilayet olmadığı halde müstakil Mutasarrıflık haline getirilerek doğrudan merkeze bağlanmıştır. Bu dönemde Karesi'nin Balıkesir, Susurluk, Erdek, Bandırma, Gönen, Edremit, Burhaniye, Ayvalık ve Bigadiç olmak üzere (9) kazası bulunmaktadır.²⁵ 1923 yılında Sancak teşkilatı kaldırılınca Karesi, vilayet olmuş, 1926 yılında ise "Balıkesir" ismini almıştır.

2.2-Karesi Sancağının Nüfus Yapısı

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında Karesi Sancağında; Müslüman, Hıristiyan ve Musevi olmak üzere üç farklı dini topluluk bünyesinde barınmıştır. Sancak dâhilinde göç etmek suretiyle Balıkesir'e gelip yerleşen Gürcü, Çerkez, Tatar, Boşnak gibi toplulukların yanı sıra, geçici amele ve tarım işçisi olarak gelmiş Kürt ve Arnavutlar da bulunmaktadır.²⁶

Karesi Sancağı'nın merkezi olan Balıkesir kazasında, (1530) tahrirlerine göre; yirmi bir (21) Türk ve bir (1)Yahudi mahallesi bulunmakta, tahmini bir rakamla kaza

²³ Uzunçarşılı, a.g.e., s.125.

²⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., s.125.

²⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., s.126.

²⁶ Mutaf, a.g.e., s. 25.

nüfusu (4500–5000) civarında olduğu ve bu nüfusun içinde gayrimüslim olarak sadece (50–60) Yahudi topluluğu bulunmaktaydı.²⁷ 1910 yılına gelindiğinde Karesi Sancağında genel nüfusun 428 bin civarında olduğu, 1913 yılında ise göçlerle birlikte bu rakam (437.000)'e²⁸ yükselmişse de gözle görülecek türden bir artış olmamıştır. 1914 yılında Balıkesir'de; (156.092) Müslüman, (2.655) Rum, (2.966) Ermeni, toplam olarak (161.744) nüfus bulunmaktaydı. Sancak genelinde ise nüfus (471.807)'i göstermekteydi.²⁹ 1919 yılı istatistikleri gözden geçirildiğinde ise Karesi Sancağının genel nüfusunda düşüş görülmekle birlikte buna göre; (374.518)'i Müslüman, (88.493)'ü Rum, Ermeni ve diğer azınlıklar olmak üzere (463.011) olarak belirtilmiştir.³⁰

1920 yılında Balıkesir merkez kaza nüfusuna gelince; yabancılarla birlikte nüfus toplam (30.000)'i geçmektedir.³¹

Hane Sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
4927	10.661	11.388	22.049

Tablo 1. 1920 Yılına ait Balıkesir Merkez Kaza Türklerin Nüfusu

Balıkesir'e göç etmiş olan etnik unsurlarla ilgili olarak;³² Özellikle Mihaliç, Gönen ve Balya'da yaşayan ve yöreye yerleşen Bulgar nüfus olarak, 1878 Osmanlı-Rus savaşı ve Balkan savaşlarından sonra göç eden Pomaklar bulunmaktadır. Pomakların yanı sıra sonradan gelip yerleşen Türkmen boylarından genellikle Bandırma, Gönen, Manyas, Fırt (Susurluk) nahiyelerinde oturmakta olan Çerkezler ve Gürcüler bulunmaktadır. Bir diğer unsur da Balkan savaşı esnasında Sırp'ların zulmünden kaçan Kalacina Boşnakları; Balya, Havran, Edremit, Burhaniye ve Ayvalık (Sarımsaklı) da bulunuyorlardı.³³

²⁷ İslam Ansiklopedisi, s.13.

²⁸ Vedat ELDEM, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara: TTK, 1994, s.20.

²⁹ Fuat ÖZER, "**Milli Mücadele'de Balıkesir**," Doktora Tezi, İstanbul–1998, s.13.

³⁰ Ses Gazetesi, 6 Mart 1919. Bkz. Hatice KALECİ, Ses Gazetesi Bitirme Çalışması, Necati Bey Eğitim Fakültesi, Balıkesir 1989. Gerek Ses Gazetesi olarak belirtilen gerekse Transkript olarak belirtilerek düşülen dipnotlar bu esere atıf yapılmıştır.

³¹ Beldeler ve köyler hariç olmak üzere Balıkesir merkez kazasının nüfusu için bkz. Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, **1920 'de Balıkesir**, Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları, 1997–1, s.20.

³² Yurt, Ans., s.1126

³³ Aydın AYHAN, **Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri**, Ankara: Karşı Basın, 1997, s.146.

Balıkesir Merkez kazasında, Müslüman nüfustan sonra en kalabalık azınlık grubu Rumlar oluşturmaktadır. Rumlardan sonra büyük bir nüfusa sahip olan Ermeniler, Safevi Devletinin kıyımından dolayı İran'dan kaçarak Osmanlıya sığınan göçmenlerin soyundan gelmektedir.³⁴ Yöredeki diğer etnik grup olan Yahudiler ise eski ataları gibi İspanya'dan gelip bu topraklara yerleşmişlerdir.

³⁴ Yurt, Ans., s.1126.

BÖLÜM I

MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİ GENEL DURUM VE HAZIRLIKLAR

1.1 Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası İlişkiler

XVII. asırda en geniş sınırlarına ulaşan Osmanlı Devleti artık gelişen Avrupa karşısında zayıflamış ve zamanla da hâkimiyet sahası daralmıştır. Zamanla Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması üzerinde açık bir şekilde siyaset izlemişlerdir.

Kuzeyde güçlü bir devlet olarak ortaya çıkan Çarlık Rusyası, Osmanlı topraklarında yayılma siyaseti takip ederken diğer koloni siyaseti takip eden Avrupa devletlerinin rekabetine de Osmanlı toprakları sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu toprakların geleceği ile ilgili meseleleri ifade etmek için kullanılan Şark Meselesi,³⁵ bu ikili arasındaki siyasi rekabet manasını almıştır.³⁶

Avrupa devletleri arasında özellikle 19.asırda şiddetlenen tarihi rekabetin temelinde devletlerin birbirlerine karşı üstünlük sağlama düşünceleri yatmaktaydı. Avrupa devletleri Viyana kongresinde Napolyon'un tahrip ettiği Avrupa sistemini ve bozmuş olduğu Avrupa haritasını yeniden düzenleyerek Avrupa'da bir "Kuvvet Dengesi" sağlamışlardı. "Viyana Sistemi"ne dayanan bu dengenin kurulmasından sonra bu ittifaklar neticesinde gözler Avrupa dışındaki topraklara çevrilmişti.

Zayıflayan Osmanlı Devleti, kendisini tehdit eden Avrupa devletleri karşısında toprak bütünlüğünü sağlamak, Balkanlar'daki toprak kayıplarını telafi etmek istiyordu.

³⁵ XIX. asırda, "Osmanlı Devleti'nin geleceği" meselesi Avrupa diplomasisinin başlıca konusunu teşkil etmektedir. Bu nedenle diplomatik ve siyasi bir terim olarak, bu mesele "Şark Meselesi" terimi ile ifade edilmeye başlanmıştır. Bkz. Bayram Kodaman, **Şark Meselesi, Emperyalizm ve Ermeniler, Kaynaklar**, S.2, Şekerbank Yayınları, Kış 1984, s.2.

³⁶ Reşat SAGAY, **XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1972, s.71; Berkes, a.g.e., s.124.

Belki de mali sebeplerden dolayı yetersiz hale gelen Osmanlı Devleti, özellikle Viyana Kongresinden sonra geleceği ile ilgili yapılan Avrupa diplomasisindeki tehdit ve tehlikelere karşı tek başına karşı koyamayacağını anlamış ve bu nedenle “Denge Politikası”na yönelmişti.

Tarihte ilk defa Avrupa devletlerinin kendi aralarında cereyan eden bir savaş kendi kıta toprakları dışına taşır bütün dünyanın kaderini etkileyerek dünyanın siyasi yapısında çok büyük değişiklikler meydana getirmiştir.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru İtalya (1861) ve Almanya (1871)’nin milli birliklerini sağlayarak tarih sahnesine çıkmaları üzerine Avrupa’daki kuvvetler dengesi bozulmuş ve kolonyal faaliyetler hız kazanmıştır. 1890’lardan itibaren takip ettiği “Dünya Politikası” (Weltpolitik) Almanya’nın kazanmış olduğu diplomatik üstünlük sebebiyle onun etrafında İtalya ve Avusturya-Macaristan’ın katılmasıyla “üçlü ittifak” oluşmuştur. İki bloğa ayrılan Avrupa, beraberinde askeri kuvvetlerin artırılması ve silahlanma yarışını da getirmiştir. Bu nedenle savaş öncesi bütün şartlar hazırlanmıştı.

Osmanlı Devleti önce İngiltere’ye daha sonra da Almanya’ya yaklaşmıştır. Bu devletlerin ortak ve nihai hedefleri Osmanlı Devleti’nin topraklarından hisse almaktı. Bu nedenle anlaşmazlık konusu olan Osmanlı Devleti yine bu devletlerin rekabet odağı olmuştur.

Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile Rusya’ya karşı savaşa tutuşması halinde onunla birlikte savaşa girme şartı taşıyan bir ittifak anlaşması imzalamıştı. 4 Ağustos 1914’te savaş patlak verdiği zaman tarafsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen 2 Kasım’da Rusya, 5 Kasım’da Fransa ve İngiltere, Osmanlı Devleti’ne karşı savaş açtılar. 11 Kasım’da ise Osmanlı Devleti itilaf devletlerine resmen savaş ilan etmiştir.

Avrupa devletleri arasındaki tarihi rekabetten doğan ve otuz devletin katıldığı bu savaş, dünya tarihinin o zamana kadar kaydettiği en büyük felaket olarak nitelendirilmiştir. “Harb-i Umumi” veya “Seferberlik”, Avrupa’da ise “Büyük Harp”

olarak adlandırılan “1914–1918 Savaşı” başlangıçta bir Avrupa savaşı olarak başlamıştır. Ancak daha sonraları Osmanlı Devleti’nin katılımıyla Asya ve Afrika’ya da yayılmış ve 1917’de Amerika Birleşik Devletleri’nin de katılımıyla bir Dünya Savaşı haline gelerek daha sonra genel olarak “Birinci Dünya Savaşı” adıyla tarihe geçmiştir.

Avrupa’nın değişmez sömürgeci zihniyeti Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında kendisini belli etmiştir. Nitekim Avrupa devletlerinin Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaptıkları diplomatik temaslara dikkat edildiğinde açıkça görülecektir ki Türkiye, eğer savaşa girmemiş olsaydı yine de parçalanmaktan kurtulamayacak³⁷ ve savaşın galipleri tarafından her şeye rağmen yine de taksim edilecekti. İtilaf devletlerinin savaşın tarafları belli olmadan önce Boğazlar üzerindeki Rus taleplerinin kabulüne yönelik diplomatik uzlaşmaları ve Türkiye’de bir Ermenistan kurma tasavvurları bu durumun açıkça bir göstergesidir. Bir felaket olarak kaçınılmaz olan savaşa girmeme gibi bir bahane olamazdı. Savaş öncesinde ortaya çıkan durum sonuç itibariyle; doğrudan toprak bütünlüğünü hedef almayan bir ittifakın içerisinde olmayı uygun gören Osmanlı Devleti, “Mevcudiyetini korumak ve zaten muhtemel (çiğnenmekte) olan bağımsızlığına karşı meydana gelecek saldırıları bertaraf etmek”³⁸ amacındaydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına bu mecburiyetler içerisinde “kendi bağımsızlığını koruma ve kendini savunma” amacıyla girmiştir.

Savaş öncesi ve esnasında yabancılar tarafından yapılan çeşitli müzakereler ve gizli anlaşmalar Osmanlı Devleti üzerindeki gizli emelleri bütün çıplaklığıyla ortaya

³⁷ Sabahattin SELEK, **Milli Mücadele**, c. I., İstanbul: Örgün Yayınları, 1982, s.13-18.

³⁸ Sagay, a.g.e., s. 125–126; Bu konu ile ilgili olarak ayrıca Mustafa Kemal Atatürk, kaybedilen Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olarak görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: “Tamir edilmesi mümkün olmayan korkunç felâket ve sonuçlara sürüklendiğinden bugün ulusun memnuniyetsizliğini çeken Genel Savaşa katılmamak elbette son derece istenilen şeydi. Fakat buna maddi imkân elvermiyordu. Çünkü (bu savaşa) katılmamak, silahlanmış bir tarafsızlığı, yani Boğazların kapanmış bulundurulmasını gerektiriyordu. Oysa vatanımızın coğrafi durumu İstanbul’un asker konumu, Rusların İtilaf devletleri yanında yer almış olması, bizim seyirci kalmamıza asla uygun değildi. Bundan başka, silahlanmış olarak tarafsızlığın sürdürülmesi için paramız, silahımız, sanayimiz, kısacası gerekli olan aracımız yoktu. İtilaf devletlerinin, özellikle İngilizlerin para vermemesi bir yana, gemilerimizi zorla almaları ve ulusun dışından tırnağından artırarak biriktirdiği gemi yapımına ilişkin yedi milyon liramıza da el koymaları, İtilaf devletlerinin savaş açmaları ile birlikte bizim savaşa girişimizden daha dört ay önce tümüyle Osmanlı Hükümeti zararına bir Ermenistan Cumhuriyeti kurulmasına karar verdiklerini duyurmuş olmaları, dahası, Bolşeviklerin yayımladığı gizli antlaşmalardan anlaşıldığına göre İstanbul’un Çarlık Rusyası’na söz verilmiş olması, savaşa İtilaf devletlerine karşı girmekliğin kaçınılmaz olduğunu gösterir apaçık kanıtlardandır...” Bkz. Söylev III, Vesikalar/Belgeler, Ankara 1989, Belge 142.

çıkarmış, sonuç itibariyle Osmanlının savaşa en yakın hedef haline getirildiğini göstermiştir.³⁹ Nihayet bu durum imzalanan Mütareke ile varlığının son noktasına gelmiştir. Osmanlı Devleti Wilson'un ortaya koyduğu "Barış Prensipleri" uygulamasını kendisine uygulanması beklerken müttefiklerin mevcut çifte standart tavrıyla "Türkiye'nin Avrupa'daki varlığına son verilmesi ve bütünüyle silinmesi"⁴⁰ durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Müttefikler, Almanların Osmanlı Devleti ile aynı şartlardaki mütarekeyi "Wilson Prensiplerine" dayandırmışken, Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Mütarekesini Wilson prensiplerine dayandırmamışlardır.⁴¹

İstiklalini, milli şahsiyetini, vatanını ve devletini, saldırıdan, istiladan kurtarmak gayesiyle, 1918–1922 yılları arasında Türk milletinin büyük bir mücadele verdiği bu dönemi, "Mahalli Milli Mücadeleler" ve "Milli Mücadele" olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Mahalli mücadele dönemi adı verilen bu devre, Mondros Mütarekesi'nden Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarihe kadar geçen safhadır. Bu devrede işgale maruz kalmış bölgeler başta olmak üzere hemen hemen bütün Anadolu'da yurdun dört bir yanında vilayet ve kasabalar bazında birçok cemiyetler ve sivil dernekler kurulmuştur.⁴²

Bu cemiyetlerin iki ortak özelliği; savunma amaçlı ve yerel olmalarıdır. Aslında bu devreyi Milli Mücadele dönemine hazırlık safhası olarak da isimlendirmek mümkündür. İstiklal Savaşının ikinci devresini ise Milli Mücadele Dönemi olarak isimlendirilmiştir. Bu safha Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla başlamış Büyük Taarruz'la sona ermiştir. Bu dönemin karakteristik özelliği ise Türk milletinin Anadolu'da kuracağı cemiyetlerle Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde kenetlenerek vatan savunmasını gerçekleştirmiş olmasıdır.

³⁹ Sagay, a.g.e., s.94–95.

⁴⁰ Laurance EVANS, **Türkiye'nin Paylaşılması (1914–1924)**, Çev. Tevfik ALANAY, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972, s.29.

⁴¹ Evans, a.g.e., s.133.

⁴² Bu hususu Mustafa Kemal Paşa şöyle ifade etmektedir; "...Esasen şarkta ve garpta, hemen memleketimizin her tarafında müdafaa ve muhafaza-i hukuk-i millet ve memleket için cemiyetler teşkil edilmişti. Bu cemiyetler düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kastiyle milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat idi. İstanbul'da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felaketlerden bu derece müteyakkız olduğunu tahayyül edemezdim." Bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, .a.g.e., s. 13.

1.2-Mütareke Devri ve Barış Anlaşması

1.2.1-Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)

1911 yılından beri sürekli savaşmakta olan Osmanlı Devleti, son büyük savaşta insan ve malzeme kaynaklarının çoğunu tüketmek zorunda kalmış, devletin temel dayanağı olan Anadolu, sosyal ve ekonomik açıdan çökmüştü. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'na Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın oluşturduğu İttifak Devletleri bloğunda savaşa katılan Osmanlı Devleti'nin durumu 1918 yılına gelindiğinde pek iç açıcı sayılmazdı. Aktif iş gücünün askerlik hizmetinde bulunuyor olması nedeniyle üretim düşmüş, fiyatlar alabildiğine yükselmiş, yoksulluk artmıştı. Ekonomik çöküntü, sosyal çöküntüyü de beraberinde getirmiş, ordudan kaçan askerlerin gruplar halinde soygun, talan vb. suçları işlemesi nedeniyle asayiş açısından devlet otoritesi zayıflamıştır.

1918 yılının son aylarında Osmanlı Devleti'nin birlikte hareket ettiği müttefikleri, mütareke yapmak için değişik kanallardan İtilâf devletlerine başvurmaya başlamış, bunun neticesinde ilk olarak 1918 yılının Eylül ayında Bulgar cephesi yarılmış ve 25 Eylül'de mütareke isteğinde bulunmuştu. Bulgaristan nihayet 29 Eylül'de mütareke imzalayarak savaştan çekildi. Bu durumu müteakiben yeni çözümler takip ederek, 4 Ekim 1918'de ise Almanya ve Avusturya –Macaristan mütareke yapılmasına aracılık etmesi isteği ile Başkan Wilson'a müracaat ettiler.⁴³

Birinci Dünya Savaşı devam ederken bile Osmanlıların önemli bir kısmı savaşa girilmesine başta karşıydılar. Özellikle Padişah Vahdettin daha Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmeden ve Batı cephesindeki dengeler bozulmamışken, Avrupa'dan gelecek her türlü yıkım ve intikam uyarılarına rağmen, savaştan çekilme şartları hazırlamayı umut ederek, Avrupa'ya gizlice elçiler göndermiş ancak bütün bu çabalardan netice alınamamıştı. Bu kadar çaba karşısında İtilaf güçlerinin “onurlu bir barış”ı bile

⁴³ Yusuf Hikmet BAYUR, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.III. Kısım 4, Ankara: T.T.K, 1983, s.14

düşünmeyi reddetmeleri, gerek halkının gerekse liderlerinin taşıdıkları intikam ve nefret duygusunun göstergesiydi.⁴⁴

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin mütareke yapma yollarını arayıp, bir türlü muvaffak olamadığı sıralarda;⁴⁵ Kutülmâmâre'de esir düşerek Büyüka'da esirlik günlerini geçiren İngiliz Generali Townshend aracılığıyla, İngiliz yetkililer ile görüşme yapıldı ve bu girişimden olumlu sonuç alındı.

Diğer taraftan İngiliz Hükümeti de Osmanlı Hükümeti ile yapılacak bir mütarekenin sadece kendi delegelerinin katılacağı görüşmelerle yapılmasını istemekteydi. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin mütareke teklifini kabul etmiş ve Akdeniz Filosu Komutanı Visamiral Calthorpe'ye İngiltere adına mütareke görüşmelerini başlatması konusunda yetki vermişti. Amiral Calthorpe' de Osmanlı Sadrazamı Ahmet İzzet Paşa'ya bir an önce Osmanlı delegelerinin mütareke için Mondros'a gönderilmesini isteyen bir mektup gönderdi.

Osmanlı Devleti; (10) yıldan beri devam eden savaşlar sonucunda bağımsızlığı tehlikeye girmiş ve bu durum karşısında toplumda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Ortaya atılan bu görüşlerin hepsi de Osmanlı Devleti'nin siyasal yaşamı içerisinde temsil imkânı bulmuştur. Zaten mütareke dönemi siyasal olayları da bu üç alternatiften birini seçen grupların kimi zaman siyasal, kimi zaman da askeri boyuta varan mücadeleleri ve Osmanlı siyasal açmazlarına çözüm arayışlarıyla şekillenmiştir.

⁴⁴ Stanford J. SHAW, '**Türk İstiklal HARBİ**', Türkler Ansiklopedisi, Cilt-15, s. 849.

⁴⁵ Gothard JAESCHKE, '**Türk Kurtuluş Savaş Kronolojisi...**', C.1., Ankara: TTK. Basımevi, 1970, s.32.

⁴⁶ Bu görüşleri üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Buna göre;

a) Bütün olumsuz neticelerine rağmen Mondros Mütareke hükümlerine rıza gösterip, yenilmiş olmanın dezavantajını en iyi şekilde atlatıp derlenip toparlanmak için vakit kazanmaya çalışmak.

b) Devletin devamını, bir büyük devletin mandasına girmek suretiyle sağlamak.

c) Galip Devletlerin bütün isteklerini reddedip, gerekirse Türk insanının topyekûn imhasını da göze alarak kendilerine yetecek ölçüde bir "vatan" parçası üzerinde bağımsız yaşayabilmek üzere mücadele vermek.' Bu durumda Türk toplumu ileride görüleceği gibi yerel ve ulusal anlamda verdiği mücadelelerle üç farklı görüşten biri olan üçüncü şıktan yana tercihlerini yapmışlardır. Bkz. İlhan TEKELİ-Selim İLKİN, '**Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken...**' Ankara: T.T.K., 1989, s.270-271.

1.2.2-Mütarekenin İmzalanması ve Hükümleri

26 Ekim 1918'de Limni Adası'nın Mondros Limanına ulaşan heyet, 27 Ekim 1918'de İngilizlerin meşhur Agemennon zırhlısında görüşmelere başladı. Beş oturum olarak yapılan görüşmeler sonucunda, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi için 30 Ekim 1918'de çalışmalar tamamlanmış ve mütareke aynı gün akşamı saat 20. 00'de imzalanmıştır. Buna göre Mondros Mütarekenamesi (25) maddeden oluşmaktaydı.

Mütareke hükümleri içinde lehte bir hüküm bulunmadığı gibi, aleyhte olan özellikle 7. ve 24. maddeler, Osmanlı Devleti'nin devlet olma vasfını ortadan kaldıracak nitelikteydi.

Bütün bunlara karşılık olarak, Müttefikler, Osmanlı Devleti'nin dokunulmadan devam edeceği, Halifelik ve Saltanatın korunacağını vaat ediyorlardı. Özellikle Osmanlı Devleti'nin sadece güvenliklerini tehdit eden kısımlarının işgal edileceğini belirtiyorlardı.⁴⁷

Mütarekenin imzalanmasını her iki hükümet de kendi açısından bir başarı saymıştı. Nitekim Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Rauf Bey'e bir teşekkür yazısı yazmış ve mütarekenin onaylanması amacıyla Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada mütarekenin ılımlı olduğunu söyleyerek, meclisin oy birliği ile mütarekeyi onaylamasını sağlamıştı. Öyle ki Mütareke'nin sanıldığı aksine Osmanlı üzerinde tam bir "İngiliz Diktası" olduğu kısa zaman sonra öğrenilecektir. "Mütareke onlar için bizi silahsız, teşkilatsız ve başsız bırakıp daha az zahmetle gayelerine ulaşmak için bir araçtan ibarettir."⁴⁸

Mütareke'nin imzalandığı tarihte; yani 30 Ekim 1918'de Adana'da bulunan Yıldırım Ordu Grubu Komutanlığı'na atanmış olan Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi hükümlerine en sert tepkiyi gösteren kişilerden biri olmuştu. Nitekim Mustafa

⁴⁷ Shaw, a.g.m, s.850

⁴⁸ Bayur, a.g.e., s.21

Kemal Paşa, bu hükümlerin aynen uygulandığı takdirde bütün vatanın işgal ve istila edilebileceği gerçeğini görmüş ve bu konuda yetkilileri uyarmaya çalışmıştı.

Hükümetin, 2 Kasım 1918 tarihinde vilayetlere yaptığı tamimle, Balıkesir’de Mütarekenin imzalandığı haberi öğrenilmişse de halk mütareke hakkında ayrıntılı bilgiyi ise 17 Ekim 1918’den itibaren Balıkesir’de Çantay-zade Hasan Basri Efendi tarafından çıkarılmakta olan Ses Gazetesinde yer alan yazılardan öğrenmiştir. Mütareke haberi ülkenin her tarafında olduğu gibi Balıkesir’de de sevinçle karşılanmış; bu hususta bilgilendirilen halk, sükûnet ve itidale davet edilmiştir.⁴⁹

1.2.3-Mütareke Hükümlerinin Uygulanması ve İşgaller

Mütareke hükümlerinin esnek ve karmaşık olmasından yararlanmak suretiyle hareket eden İtilâf devletleri, Osmanlı Devleti’ni parçalamak maksadıyla önceden hazırladıkları gizli plânlarını artık açıkça uygulamaya koyabileceklerdi.

Mütarekenin imzalanmasından sonra İngilizler, Osmanlı topraklarını kolaylıkla işgal edebilmek için, öncelikle Osmanlı Ordusu’nun dağıtılmasını istemişlerdi. Zira mütarekenin 5.maddesi, sınır devriyesi ve iç güvenlikle görevli birlikler dışında, Türk ordusunun terhis edilmesi hükmünü getiriyordu.⁵⁰

Nitekim mütarekenin 7.nci maddesini kendi arzu ve amaçları doğrultusunda yorumlayan İtilaf devletleri Türk topraklarını işgale başladılar. 9–12 Kasım 1918 tarihleri arasında (73) parça savaş gemisinden oluşan İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan savaş gemileri Çanakkale Boğazı’ndan geçerek, 13 Kasım 1918 günü İstanbul önlerine geldi ve Dolmabahçe önlerine dizildi. İngiltere adına anlaşmayı imzalayan Visamiral Calthorpe, temsilcilerden Rauf Bey’e, Müttefiklerin İstanbul’da askeri varlıkları olmayacağına dair sözlü garanti vermiş olmasına rağmen, Osmanlı Devleti’nin payitahtı 13 Kasım 1918’de işgal edildi.⁵¹

⁴⁹ Ses Gazetesi, 7 Teşrinisani 1334/1918.No:4, s.1.

⁵⁰ Bilge CRISS, **İşgal Altında İstanbul**, İletişim Yayınevi-3.Baskı., 2000, s.15.

⁵¹ Criss, a.g.e., s.13.

Aralık 1918’de de Fransızlar, Dörtyol, Mersin, Osmaniye ve Adana’yı işgal ettiler. İngilizler ise Batum, Antep, Konya istasyonunu, Ocak ve Şubat 1919’da ise Maraş ve Bilecik, Mart’ta Samsun ve Merzifon ile Urfa’yı, Nisan’da ise Kars’ı işgal ettiler.

Başlangıçta işgaller için acele etmeyen İtalyanlar, Paris Barış Konferansı’nda Yunanistan lehine olan gelişmeleri görünce 28 Mart 1919’da Antalya, 4 Mayıs’ta Kuşadası, 11 Mayıs’ta da Fethiye, Bodrum ve Marmaris’i işgal ettiler, Konya ve Akşehir’e kuvvet gönderdiler.

Yunanlılar ise 9 Ocak 1919’da Uzunköprü-Hadımköy Demiryolu’nu; İngiliz-Fransız müşterek birlikleri de 1 Şubat 1919’da Turgutlu-Aydın Demiryolu’nu işgal ettiler. Böylelikle Anadolu’nun dört bir yanında işgaller başlamış oldu.

1.3-Paris Barış Konferansı

Müttefikler ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi imzalanmış ancak Türkiye’ye tatbik edilecek barış şartları Barış Konferansı’na bırakılmıştı. Osmanlı Devleti’nin paylaşılması meselesi için 23 Ekim 1916’da mutabakata varılmış ve Sykes-Picot adlı üçlü gizli bir anlaşma yapılmıştı. Ancak ne var ki Rusya’da Çarlık rejiminin yıkılmasıyla mevcut gizli anlaşmalar su yüzüne çıkmış ve yeni problemler doğmuştu.

Avrupa ve dünya haritasını yeniden çizerek belirlemek üzere (32) devlet temsilcisinin katıldığı Barış Konferansı 18 Ocak 1919’da Paris’te çalışmalarına başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ise kendisi savaşa girmeden evvel imzalanan anlaşmaları tanımadığını açıklamış ve St. Jean –de-Maurienne Anlaşmasının Rusya tarafından da tasdik edilmemiş olması sonucu anlaşmalar hükümsüz sayılmıştı.

Konferansta anlaşmalarda İngiltere ve Fransa da “keenlemyekün” ilan etmiş olmalarına rağmen İtalya İzmir’i istemiştir.⁵²

Buna göre Kuzeydoğu illerinde bağımsız bir Ermenistan ve otonom bir Kürt Devleti kuruluyor; Doğu Trakya ve İzmir havalisi Yunanlılara veriliyor,⁵³ İstanbul ve Boğazlar tamamen askerden arındırılarak, Kilikya Fransızlara terk ediliyor ve Anadolu İngiltere, Fransa ve İtalyan ekonomisine bağlı olarak aralarında paylaşılıyordu.

Lloyd George’a göre İstanbul’da ve Batı Anadolu’da eski Helen İmparatorluğu’nun yeniden ihyasına dair Yunan rüyası gerçekleşmesine yardım edilmeliydi.⁵⁴ Öte yandan konferansta ezeli kadim komşu ülke Yunanistan ise Başbakan Venizelos aracılığıyla hak ettiğine inandığı toprak talebi için liste başında İzmir olmak üzere toprak talebinde bulunmuştur.⁵⁵ Anadolu’daki Akdeniz ve Ege bölgelerinin İtalyanlara bırakılan yerleri Yunanlılara vermek daha akılcı ve menfaatliydi, Aksi takdirde Anadolu’daki Akdeniz ve Ege Bölgelerinin tamamıyla İtalyanlara verilmesi, Doğu Akdeniz’deki dengeyi altüst ederdi. Akdeniz’de güçlü bir İtalya, Ortadoğu’yu denetiminde tutan İngiltere için ileride bir tehlike oluşturabilirdi. İngiltere, daha önce İtalya’ya verilmesi kararlaştırılmış bölgeleri Yunanistan’a vermeyi kendi çıkarlarına uygun gördü. Böylece savaş sırası yapılan paylaşma antlaşmalarında önemli bir değişikliğe gidilerek İngiliz, Fransız ve Amerikalılar tarafından İzmir’in kontrolü Yunanistan’a verildi. Buna göre İzmir ve çevresi Yunanistan’a bırakılmış, sadece Ege Bölgesinin güney kıyısı ile Akdeniz Bölgesinin Batısı İtalya’ya verilecekti.

Batı Anadolu’daki Rumların Türklerin boyunduruğundan kurtarıldıktan sonra bu insanların yaşadığı Türk topraklarının Yunanistan’a verilmesi kanaatini paylaşanlardan biri de Amerikan Başkanı Wilson idi.⁵⁶ Konferansın sonunda: Almanya ile Versailles Antlaşması (28 Haziran 1919), Avusturya ile St. Germain Antlaşması (10 Eylül 1919). Bulgaristan ile Neuilly Antlaşması, (27 Kasım 1919) imzalanmıştır. Konferansta Başkan

⁵² Alexander Anastasius PALLIS, **Yunanlıların Anadolu Macerası**, Çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı, 1997, a.g.e., s.45.

⁵³ Burada yazar geçici bir mandadan bahsetmektedir. Bkz. Pallis, a.g.e., s.41.

⁵⁴ Shaw, a.g.m, s.854.

⁵⁵ Pallis, a.g.e., s.37.

⁵⁶ Selahattin TANSEL, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı**, Ankara: 1965, s.10.

Wilson'un ortaya attığı Milletler Cemiyeti fikrine ilişkin sözleşme 28 Nisan'da onaylandı. Konferans, Milletler Cemiyeti'nin resmen kurulması ile (20 Ocak 1920) sona ermiştir.

1.3.1-Yunanistan'ın Toprak Talepleri

Yunanistan; Balkanlara inmek isteyen Rus çarlığının himayesinde 1814'de Odesa'da kuracağı Etniki Eteryia Cemiyeti ile Bizans İmparatorluğunu yeniden diriltmek istiyorlardı. Öncelikle bağımsız bir Yunanistan olmalıydı.⁵⁷

1829 yılında imzalanan Edirne Anlaşması ile bağımsızlığını kazanarak “Megalo-İdea”nın ilk basamağını tırmanan Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlının aleyhine olarak topraklarını genişletme yolunu tutmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında da Wilson Prensiplerinden hareketle bu faaliyetleri hızlandırmış, Osmanlı topraklarına göz dikmişlerdi. Halkların kendi kaderlerini tayin etme prensibinden hareketle toprak taleplerini nüfus esasına dayandırmak için Türkiye'deki Rum nüfusu artıracak çalışmalar yapmaktaydılar.

Rum nüfusunu artırma çabaları içerisinde olan Yunanistan, bilinçli bir şekilde hareket ediyordu. Kırım Harbi esnasında Edremit'te sadece (2) Rum ailesi varken 1909 yılında (1500) haneyi aşkın Rum, Midilli adası ve çevre bölgelerden getirilerek buraya yerleştirilmiş olması bunlardan sadece bir örnektir. Edremit köylerinde bir tek Rum yok iken yapılan bu göç ettirme politikası sayesinde özellikle sahil köylerinde ki Rumların çoğunluğu oluşturacak kadar nüfusları artmaya başlamıştır. Bu uygulamaya hemen hemen tüm Ege kıyılarında rastlanmıştır.⁵⁸

“Gençliğimden beri Skiros adasını ki, Ege Denizi'nin tam ortasındadır, Elenizmin coğrafi merkezi saymışımdır.”⁵⁹ diyen Yunanistan Başbakanı Venizelos, verdiği muhtıra ile Yunanistan'ın toprak taleplerini açıklarken öte yandan **POLYBIUS** adını kullanarak

⁵⁷ Salahi R. SONYEL, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, c.1, Ankara, 1973, s.30–32.

⁵⁸ M.Şefik AKER, **İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali**, 104 sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı 1 Mart 1937, s.45, İstanbul: Askeri Matbaa, 1937, s.67; Shaw, a.g.m., s.869.

⁵⁹ Tansel, a.g.e., s.156.

yazdığı bir kitapla bu talepleri dünya kamuoyuna da duyurmaya çalışıyordu.⁶⁰ Venizelos bunlarla yetinmeyerek Fransa'nın büyük gazetelerinde Yunan propagandası yaptırıyor ve bizzat kendisi gazete çıkarıyordu.⁶¹ Yunan işadamlarının desteği ile üniversite kürsülerinde nüfuz sahibi bilim adamlarının desteği ile halkı etkilemeye çalışarak⁶² Konferans'a baskı yapmaya çalışıyordu. Yunanistan, Başbakan Venizelos aracılığıyla 30 Aralık 1918 günü Konferans Sekreteriyasına verdiği bir muhtıra ile Kuzey Epir, Doğu ve Batı Trakya, Batı Anadolu ve Karadeniz kıyıları ile Rodos, Oniki Adalar, Kıbrıs, İmroz, Bozcaada ve Meis adasından ibaret olan toprak taleplerini⁶³ resmen açıklamıştır.⁶⁴

Yunanistan'ın istediği Batı Anadolu; İzmit'in doğusundan Antalya körfezinin batısından geçmek üzere Karadeniz'den Akdeniz'e çizilecek bir hattın batısında kalan bütün bölgeleri içermekte ve bu bölgenin içerisinde Bandırma'nın (25) km. kadar doğusundan Fethiye'nin güneyinde, Kalkan ilçesi yakınlarında Akdeniz'e ulaşan bir hattın batısında kalan toprakları da istemekteydi.⁶⁵ Venizelos teklifine göre Çanakkale ve İzmit Sancakları, milletlerarası bir devlet haline getirilmesi düşünülen İstanbul'a bağlanmaktadır.⁶⁶ Venizelos, bu topraklarda nüfusun büyük bir çoğunluğunun Yunan asıllı olduğunu iddia ediyordu.

Venizelos; Batı Anadolu'da (818.222) Rum nüfusa karşı (1.017.398) Türk'ün bulunduğunu,⁶⁷ Anadolu'nun bir devamı ve uzantısı saydığı Adalarla birlikte Rum nüfusunun (1.188.395)'e yükselmesine karşı (1.042.650) Türk nüfusu olduğunu, ayrıca diğer Hıristiyan ve Musevilerin sayısının da (110.000)'i bulunduğunu iddia ediyordu.⁶⁸

⁶⁰ Yuluğ Tekin KURAT, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, 2.Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1986, s.54.

⁶¹ Yahya AKYÜZ, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, TTK, Ankara: 1988, a.g.e., s.19.

⁶² Shaw, a.g.m., s.856.

⁶³ Tansel, a.g.e., s.160; Bkz.. Pallis, a.g.e., s.38-39'da yazar bu belirtilen yerlere ilave olarak İstanbul'u da saymaktadır.

⁶⁴ Akyüz, a.g.e., s.68; Y. Kurat, a.g.e., s.54.

⁶⁵ Sonyel, a.g.e., s.32-33; Y. Kurat, a.g.e., s.56; Tansel, a.g.e., c.1., s.160; **Türk İstiklal Harbi**, C.2., k.(Kısım)I, s.7. Bu bölgede bugün, Manisa, Balıkesir, İzmir, Aydın ve Muğla illerimiz bulunmaktadır.

⁶⁶ Tansel, a.g.e., s.160.

⁶⁷ Sadece Aydın vilayetinde (1.291.291) Türk nüfusu bulunmaktaydı. Bkz. Tayyib GÖKBİLGİN, **Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütakeresinden Sivas Kongresine**, 1. Kitap, Ankara: TTK, 1959, s.5.

⁶⁸ Y. Kurat, a.g.e., s.56.

Oysaki Yunanistan'ın teklif ettiği topraklar üzerinde %32 Rum'a karşılık, %63 Türk yaşamaktaydı.⁶⁹

Büyük ve siyasi bir coğrafi hata olarak nitelendirilen Yunan işgali başka bir deyişle, Napolyon'un 1812'deki Rusya'yı işgal denemesi şeklindeki hayalperestlikten öte değildir. Bu konuyla ilgili Poincare "Revue des Deux Mondes" adlı dergiye verdiği demeçte "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verişlerini büyük bir hata olarak değerlendirecektir."⁷⁰

1.3.2-İzmir ve Çevresinin Yunanistan'a Verilmesi

İngiltere daha savaşın başlangıcında İzmir'i Yunanlılara teklif etmiş iken, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşması ile kendisine Anadolu'dan pay verilmesi karşılığında müttefikler yanında savaşa giren İtalya'ya, 19 Nisan 1919 tarihli Saint-Jean de Maurienne Gizli Anlaşması ile İzmir Bölgesini vermeyi, Rusya'nın onayı şartıyla kabul etmişti. Oysa onay gerçekteşmemiş olduğundan bu anlaşma geçersiz sayılmıştır. Aslında İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarına zarar vereceği düşünceyiyle bu anlaşmayı geçersiz saymayı uygun bulmuştur.⁷¹

Venizelos'un konferansta gösterdiği faaliyetler neticesinde, İtalyanlar yalnız kalmış ve İtilaf Devletleri ve Başkan Wilson, ağırlığını Yunanlılar lehinde kullanmışlardır.⁷² Nitekim Amerika Cumhurbaşkanı Wilson bile, Batı Anadolu'daki Rumların Türklerin boyunduruğuna terk edilmemesi ve bu insanların yaşadığı Türk topraklarının Yunanistan'a bağlanması kanaatinde idi.⁷³ Başkan Wilson Avrupa'ya Türkiye ile ilgili peşin hükümsüz gelirken, 14 nokta programın 12.maddesinde de sorunun milliyetçilik esaslarına göre çözümlenmesini düşünmüştü.

⁶⁹ Y.Kurat, a.g.e., s.59.

⁷⁰ Pallis, a.g.e., s.41.

⁷¹ Jaeschke, a.g.e., s.60.

⁷² Tansel, a.g.e., s.162; Y. Kurat, a.g.e., s.60, 86.

⁷³ Tansel, a.g.e., s.10

Paris Barış Konferansı'nda, "Küçük Asya ve Doğu Trakya" ile ilgili olarak Venizelos'un iddialarını tetkik eden Amerikalı uzmanlar, her iki iddia için de olumsuz bir rapor vermişlerdi.⁷⁴ Birinci, yani Anadolu'yla ilgili Yunan iddialarında, Venizelos'un Konferans'a verdiği nüfus yoğunluğuyla ilgili rakamların hatalı olduğu ve İzmir Sancağı'nın dışında diğer bütün vilayetlerin çoğunluğunun Türk olduğunu kanıtladılar. Ayrıca İzmir'in Yunanistan'a verilmesine de şu sebeple karşı çıkmışlardı: Bu liman İç Anadolu'nun normal ihraç limanıydı, bu şehrin hinterlandından ve İç Anadolu'dan ayrılması hem limanın hem de İç Anadolu'nun ticari hayatına büyük bir darbe olacaktı.⁷⁵ İzmir bölgesinin Yunanistan'a verilmesi, İtalyanların şiddetli itirazlarına rağmen kabul edilmiştir.⁷⁶

Buna göre İzmir geçici bir tedbir olarak Yunanlılar tarafından genel güvenlik meselesi bahane edilerek işgal edilecek ve buna resmi sebep olarak da bölgedeki Rum ve Ermeni asıllı halkın muhtemel bir katliama karşı korunması gösterilmişti.⁷⁷ Güvenlik gerekçesiyle İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilirken, Milletlerarası Komisyonun 7 Ekim 1919 tarihli raporunda da belirtildiği gibi aslında "Mütarekeden beri Aydın vilayetinde Hıristiyanlar tehlikede değillerdi. Güvenlik şartları, mütarekenin 7.maddesine dayanarak İzmir'in işgalini gerektirmez. Asayişin korunması için yapılan işler, gerçekte, bir ilhakin bütün şekillerini göstermekteydi."⁷⁸

⁷⁴ Pallis, a.g.e., s.90

⁷⁵ Pallis, a.g.e., s.90

⁷⁶ Tansel, a.g.e., s.11.

⁷⁷ Shaw, a.g.m, s.852; Pallis, a.g.e., s.40.

⁷⁸ Tefik BIYIKLIOĞLU, **Türk İstiklal Harbi 1, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı** (1 Cilt) Ankara: 1962, s.4.

BÖLÜM II

İŞGALLER VE KUVÂ-YI MİLLİYE DÖNEMİ

2.1-Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Edremit Mitingi

Batı Anadolu üzerinde tarihi emelleri olan Yunanlılar, 1919 yılı başında etkisini göstermeye başlayan bu konudaki siyasi ve diplomatik faaliyetlerine hız vermişlerdir. Nitekim bu konuda Yunanlıların gerek dünya kamuoyunu, gerekse Türkleri etkilemek maksadıyla çıkarttığı söylentiler basında da yer bulmuştur. Öyle ki Rum ve Ermeni gazeteleri, başta Ayvalık olmak üzere Balıkesir'in de içinde bulunduğu bir bölgenin Yunanistan'a verileceğini açıktan açığa yazmaya başlamıştır.⁷⁹

Körfez bölgesinde muhtemel Yunan tehdidine karşı; Karesi Sancağının Yunanistan'a verilme ihtimalini göz önüne alan Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey, Burhaniye Kaymakamı Özdemir Salim Bey, Pelitköylü Mehmet, Ayezmentli Nazmi, Kırkağaçlı Mehmet Emin, Ruhi Naci, Muzaffer Süreyya ve Avni İsmail gibi vatanseverlerin girişimleriyle teşkilatlanma başlatılmıştır. Karesi Sancağı dâhilindeki ilk "Müdafaa-i Hukuk" faaliyeti olan, gayelerinin "Türk'ün son zamanlarda tehdit altında görülen haklarını icabına göre her türlü vasıtaya müracaatla korumak" ve "Cemiyetin, siyasi parti düşüncelerinin üzerinde Vatan'ın yüksek menfaatlerini şiar edindiğini" düstur edinen "Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyet, 5 Mart 1919 günü binlerce kişinin bir araya geldiği büyük bir miting tertip ederek, "bölge ahalisinin başka bir devletin hâkimiyeti altında yaşamayı istemediğini, böyle bir ihtimalin ortaya çıkması halinde ise bunu kabul etmektense ölmeye razı olduklarını ve mutlaka Osmanlı sancağı altında yaşamaya yemin ettiklerini" ilan etmişlerdir.⁸⁰

⁷⁹ Ses Gazetesi, 13 Şubat 1919.No:18.

⁸⁰ Ses, 13 Mart 1335/1919, No 22; Zeki SARIHAN, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I-II-III**, Ankara: TTK., 1993, C.1, s.158.

Bu mitingden sonra yine cemiyet tarafından, 6 Mart tarihinde “Hariciye Nezaretine, Padişah’a ve Umum Cihan’a”⁸¹ çektikleri telgraflarla yayımlanan miting beyannamesinin bir suretini dünya kamuoyuna duyurulması ricasıyla gazetelere göndermişlerdir.

Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, mart ayı başında yaptığı bu büyük mitingden sonra aynı ay içerisinde tekrar bir miting düzenlemiş, “Müdafaa-i Hukuk” olan ismini “Redd-i İlhak” olarak 19 Mart 1919 tarihinde değiştirmiştir.⁸²

2.2-İzmir’in İşgali ve Sonrası

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasını müteakiben, düşman işgal tehdidi altında bulunan veya işgaline uğrayan bölgelerde milli teşkilat kurma ihtiyacı anlaşılmış ve bu konuda hazırlıklara girişilmiştir.⁸³ Ancak 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir’i işgali ile bu süreç gittikçe hızlanmıştır. Milli Mücadelenin başlangıç tarihi ile ilgili olarak bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüş olup, bunlar daha çok üç grupta toplanmıştır.⁸⁴ Türk toplumunda önemli bir konuma haiz olan bu üç hadise; Mondros Mütarekesi, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkması ve İzmir’in işgali, Milli Mücadelenin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Birbirinden önemli bu olaylar, Türk tarihi açısından birer milat oluşturmuşsa da; İzmir’in işgali, Türk milleti açısından “hedef ve düşmanı ortaya çıkarması”⁸⁵ sebebiyle yaygın bir görüş olarak Milli Mücadelenin de başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁸⁶ İşgal ile birlikte İzmir’de Yunanlılarca yapılan yağma ve

⁸¹ Edremit’ten Hariciye Nezaretine çekilen telgraf için bkz. Ses Gazetesi, 13 Şubat 1919.No:18.

⁸² Gıyas YETKİN, **Kurtuluşundan Bugüne Edremit’te Olup Bitenler**, Balıkesir: 1957, s.35; Sarıhan Zeki, K.S.G. I, s.175.

⁸³ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara-1985, s.6; Atatürk, a.g.e., c.3, Vesika 144, s.1085.

⁸⁴ Milli Mücadelenin başlangıç tarihi ile ilgili olarak bu üç görüş üzerinde ortak bir paydaya varılamamıştır. Türk toplumu için her biri birbirinden önemli ve milat oluşturan hadiselerdir.

⁸⁵ Sabahattin SELEK, **Milli Mücadele** (Ulusal Kurtuluş Savaşı), c.1, İstanbul: Örgün Yayınları, 1982, s.230.

⁸⁶ Jaeschke, a.g.e., s.152; Y.Kurat, a.g.e., s.842.

katliamlar⁸⁷ yüzünden, Mütarekeden beri halkın ve aydınların dört elle sarıldığı Wilson Prensiplerine karşı beslenen ümitler de bu işgal ile sönmeye yüz tutmuştur.

1919 yılı Şubat ayı ortalarına doğru işgalin vehameti karşısında nasıl hareket edilmesi hususunda Balıkesir’de yayımlanan Ses Gazetesinde: “Milletleri yaşatan, ilerleten birini amil ittifaktır. Ey Müslümanlar, el ele verelim. Başımız üstünde dolaşan felaket ve izmihlalden titreyelim. Bir hareket-i milliye gösterelim. Yaşayacaksak elbirliği ile yaşayalım; öleceksek de elbirliği ile ölelim.” Denilerek bütün Balıkesirliler işgale karşı dayanışmaya ve birlikte hareket davet edilmişti

Balıkesir’de milli uyanışın, bir aksiyon halinde ortaya çıkması ve “Müdafaa-i Milliye” düşüncesinin bir teşkilat yapısına kavuşması, tüm yurttaki olduğu gibi İzmir’in 15 Mayıs günü Yunanlılar tarafından işgali ile mümkün olmuştur.⁸⁸ Böylelikle **İzmir’in İşgali** Milli Mücadelenin amacı ve savaş stratejisinde odak noktası olmuştur. Güvenlik gerekçesi bahanesiyle fakat ilhakın bütün şekillerini gösterecek türden, “Haçlı saldırısı görünüşünü alan” Yunan işgali⁸⁹ o zamana kadar oldukça pasif olan, uslu ve sakin durması halinde cezadan kurtulabileceğini zanneden halkı bir anda harekete geçirmiştir.

Bu duruma tepki olarak tüm yurttaki mitinglerle ve telgraflarla, protestolarda bulunulmasına ve özellikle İzmir’e komşu olan bölgelerde ‘Mukavemet Teşkilatları’nın kurulmasına yol açmıştır.⁹⁰ Bu boşluk dönemi fazla uzun sürmemiş, işgalin şoku yaşandıktan sonra kendine gelinerek bölgede, “Redd-i İlhak” teşkilatları kurulmuş ve bu teşkilatların ilk önce kurulduğu merkezlerden biri de Balıkesir ili olmuştur.⁹¹

İzmir’in işgali haberi, Balıkesir’e 15 Mayıs Perşembe günü⁹² ulaşması üzerine, 16 Mayıs Cuma günü öğleden önce Belediye Meclisi’nin, hiçbir ayırım gözetilmeden bütün

⁸⁷ Shaw, a.g.m., s.856.

⁸⁸ Tansel, a.g.e., s.270.

⁸⁹ Akyüz, a.g.e., s.270

⁹⁰ Tansel, a.g.e., s.242, 263.

⁹¹ Tansel, a.g.e., s.271: Rahmi APAK, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, İstanbul: 1942, s.50-52.

⁹² Doğrusöz, 22 Mayıs 1335/1919, No:1; Çantay, a.g.e., s.31; Ancak İşgal haberinin doğruluğu ise 16 Mayıs 1919 günü öğleden önce Belediye Reisi Keçeci Hafız Emin Bey’e gelen telgrafla anlaşılmıştır. Bkz. Hatipoğlu, Hatırat, Balıkesir Postası, 22 Mart 1945.

memleket eşrafının da katılımıyla genişletilmiş bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.⁹³ Toplantıdan önce İzmir'den Redd-i İlhak imzasıyla Belediye Riyasetine çekilen telgrafta: “Türk İzmir, 15 Mayıs sabahından itibaren Düvel-i İtilafiyе'nin müsaadeleriyle Yunanlılar tarafından işgal olunacaktır. Bu işgal ve ilhakı reddediniz. Mitingler tertip ederek keyfiyeti Düvel-i Muazzama nezdinde protesto ediniz, silahla müdafaanın esaslarını hazırlayarak Vatan ordusu'na ilhak ediniz.”⁹⁴ deniliyordu.

Belediye'de yapılan genişletilmiş meclis toplantısında Belediye meydanında bir miting yapılması fikri ileri sürülmüştü. Bu fikir taraftar bulmuşsa da, şehirde ikamet eden Rum ve Ermenilerin böyle bir mitingin yapılmasından memnun olmayacakları ve hayatlarının tehlikede olduğunu ileri sürerek İtilaf Devletleri'nden Balıkesir'i işgal etmelerini isteyebilecekleri, bu nedenle de İtilaf devletleri'nin bunu gerekçe göstererek Balıkesir'i işgal edebileceği endişesi bu fikirden vazgeçilmesine sebep olmuştur.⁹⁵ Bunun yerine cuma namazından sonra “Okuma Yurdu”nda siyasi düşünce, din ve milliyet farkı gözetilmeksizin bütün unsurların katılacağı bir toplantı yapılması uygun görülmüştür.⁹⁶

2.2.1-Okuma Yurdu'nda Yapılan Toplantı ve Alınan Kararlar

Cuma namazı sonrası İttihatçı, tarafsız, hatta hürriyet ve itilafçılar ve gayrimüslim unsurların da katılımıyla Okuma Yurdu'nda ilk genel toplantı düzenlenmiştir. Toplantı da Mehmet Vehbi Bey İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini haber veren telgrafi okuduktan sonra “bu tecavüz-i lainane karşısında hukuk-ı milleti siyanet etmek ve menaf-i memleketi korumak ve bu hususlarda konuşmak üzere burada içtima etmiş bulunmaktayız. Herkes mütalatını serbestçe serd-ü ityan etmelidir. Her vatandaş ne buyuracaksa onları dinleyip ittihaz-ı mukarrerat eyleyeceğiz.”⁹⁷ diyerek toplantıya başlanılmış ve müzakerelere geçilmiştir. Toplantıda tartışılan konular arasında işgalin ne şekilde protesto edileceği ve kabul edilecek manda'nın şekli vardı. İşgalin büyük devletler nezdinde protesto edilmesi ve İngiliz, Fransız veya Amerikan mandasından hangisinin

⁹³ Apak, a.g.e., s.52; Vehbi BOLAK, **Hatırat**-Balıkesir Postası, 15 Nisan 1950.

⁹⁴ Yasin HATİPOĞLU, **Hatırat**, Balıkesir Postası, 22.3 1945,.No 649, s.2; Bolak, Balıkesir Postası., 13.04.1950, S.2218.

⁹⁵ Hatipoğlu, Balıkesir Postası, 22.3 1945, No 649.

⁹⁶ Doğrusöz, 22 Mayıs 1335/1919, No 1.

⁹⁷ Hatipoğlu, Balıkesir Postası, 23.3.1945, No 650.

tercih edilmesi gerektiği konuşulurken, salon kapısında bulunan Kuşdilili Leblebici Raşit (Yahşi):

“Bizim Susurluk’ta manda çok. İsteyen oraya gitsin. Şimdiye kadar sözlerinizi dinledim. Protesto edelim diyorsunuz. Düşman protestoyu alınca, geri dönüp gider mi sanıyorsunuz? Bırakın boş lafları. Düşmanı geri döndürecek kuvvet namlunun ucundadır.”⁹⁸ diyerek ilk olarak alınması gereken karar o anda ortaya konulmuştur.

Toplantıda ayrıca işgal hakkında Mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin 15 Mayıs 335 tarihli resmi tebliğlerini halkın huzurunda okuyarak orada bulunan halk ve eşraf bilgilendirilmiştir.⁹⁹ Okuma Yurdu’ndaki bu toplantıda işgal bölgelerinin durumunun ve hükümetin işgaller karşısındaki tavrının bilinmemesi sebebiyle, açık bir tavır almaktan çekinilmiş, sadece işgalin protesto edilmesine, hükümetin ve Padişah’ın tavırlarının açık olarak anlaşılmasından önce silahlı direnişe kalkışılmaması fikri kabul edilmiştir.¹⁰⁰

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalinin geçici olması temennisiyle Hükümete, Amerika ve İtilaf Devletleri Mümessillerine birer istirham telgrafi sunulmasına ve bu işleri yürütmek, İzmir’in işgalinden mütevellit daha sonra ortaya çıkabilecek hareketleri ve faaliyetleri düzenlemek üzere (11) kişiden müteşekkil bir ‘Hey’et-i Muvakkate’ seçilmiştir.¹⁰¹

Müslüman ve gayrimüslimlerden meydana gelen bu heyetin Müslüman üyeleri Okuma Yurdu’nda ki toplantının ardından gönderilecek protesto telgrafını kaleme almak üzere Belediye’de bir araya gelerek çalışmaya başlamış fakat gayrimüslim üyeler toplantıya katılmayacaklarını ve hazırlanacak protesto telgrafını imzalamayacaklarını açıklamışlardır.¹⁰² Bu durum karşısında Balıkesir’de yürütülecek faaliyetleri, Okuma Yurdu’nda seçilen yedi Müslüman üye idare etmeye başlayarak, ilk protesto telgrafını ve

⁹⁸ Bolak, Balıkesir Postası, 14.4.1950, S.2219; Hatipoğlu, Balıkesir Postası, 22.3.45, No 649; Özer, a.g.t, s.23.

⁹⁹ Doğrusöz, 22 Mayıs 1335/1919, No 1.

¹⁰⁰ Hatipoğlu, Balıkesir Postası, 23–24,31945, No 450–451.

¹⁰¹ Doğrusöz, 22 Mayıs 1335/1919, No 1; Hatipoğlu, Balıkesir Postası 24.3.1945, no 451; Bolak, Balıkesir Postası 14.4.1950, s.2219.

¹⁰² Hatipoğlu, Balıkesir Postası, 24 Mart 1945.

Alaca Mescit toplantısının organizasyonunu yine bu heyet düzenlemiştir. 16 Mayıs 1919 günü Balıkesir Redd-i İlhak Heyeti'nce "Makam-ı Sadaret-i Uzmaya, Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri Mümessil-i Siyasilerine" sunulmak üzere protesto telgrafi çekilmiştir.¹⁰³

Bu arada Mutasarrıflık tarafından işgale ve yapılması gereken işlere ait halk'a vakar ve sükûnet tavsiye içeren¹⁰⁴ beyannameler yayınlanmasına daha sonraki günlerde de devam edilmiştir.

Belediyede Redd-i ilhak Heyeti'nce yapılmakta olunan çalışmalar gayrı müslimlerin dikkatini çektiğinden, heyet, Hulisi Bey'in evinde toplanma kararı alarak aynı gece gizlice toplanmıştır. Toplantıda işgal bölgesinden gelen ve birbirini doğrulamayan haberlerin doğruluk derecesi araştırılmak istenmiştir. Bu görev için Hulisi Bey tayin edilerek İzmir'e kadar gitmesi ve incelemelerde bulunması kararlaştırılmıştır.

Alınan karar gereğince 17 Mayıs günü İzmir'e gitmek için yola çıkan Hulisi Bey İzmir'e gidemeden Manisa'dan geriye dönmüş ve ertesi gün tekrar Balıkesir'e gelmiştir. 18-19 Mayıs gecesi ikinci defa Hulisi Bey'in evinde toplanan heyet, işgale karşı direnmenin bu şekilde protestolarla halledilmeyeceğini, mutlaka silahlı mücadele yapma gereğini anlatılmış, fakat hükümetin tavrının bilinmemesi ve yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı böyle bir karar almaktan çekinilmiştir. Heyeti bu denli çekingen davranmaya sevk eden en önemli faktör; en küçük bir bahaneyle şehrin doğrudan doğruya İtilaf Devletleri veya Yunanistan tarafından işgal edilebileceği endişesiydi.¹⁰⁵ Ayrıca vatandaşlarda da çekingenlik bulunmakta, şehrin ileri gelenlerinden bazılarında ise Amerikan mandacılığı isteme fikri hâkimdi.¹⁰⁶ Bütün bu endişeler heyeti daha geniş bir kadroyla çalışma düşüncesine şevketmiş, gizliliğe daha fazla önem verilmesine karar verilmiştir. Bu nedenle evlerde gizli yapılan bu toplantıların gayrı müslimlerin gözlerinden uzak bir mahal olan ve gelecekte Balıkesir'de ayrı bir öneme sahip olacak

¹⁰³ Bkz, Doğrusöz, 22, 31335/1919, No 1.

¹⁰⁴ Doğrusöz, 22 Mayıs 1335/1919.No 1.

¹⁰⁵ Bolak, Balıkesir Postası, 15.4.1950.S.2220; Hatipoğlu, Balıkesir Postası, .26.3.1945, No: 652.

¹⁰⁶ Mahmut GOLOĞLU, **Milli Mücadele Tarihi, Sivas Kongresi**, 2 Kitap, Ankara: Başnur Matbaası, 1969, s.47.

olan Alaca Mescit'te müdafaa taraftarı olan bütün vatandaşların iştirakiyle yapılmasına karar verilmiştir.

2.2.2-Alaca Mescit Toplantısı

Hulusi Bey'in evinde yapılan ikinci gizli toplantıda alınan karar gereğince 18 Mayıs 1919 günü Alaca Mescit'te bir toplantı yapılacağı hususunda halka haber vermeye başlanmıştır. Muhaliflerin ve gayrimüslimlerin dikkatini çekmemek için de, toplantıya katılmasını istediklerine 'Alaca Mescit'te mevlide buyurun' diyerek davette bulunulmuştur.

Vehbi Bey, camiye dolduran halka bulunduğu yerde ayağa kalkarak hitapta bulunduğu konuşmasında "İzmir'in işgali ve daha sonra ortaya çıkan faciadan" bahsettikten sonra:

'Bu Faciaların, Balıkesirlilerin başına gelmesi yakındır. Bu iş, yazışma, protesto ile engellenemez. Yapılacak İlhak fiilen reddetmek için, bir "Redd-i İlhak Cemiyeti" kuralım. Bu cemiyete girmek, her Müslüman'ın borcudur. Bizim atacağımız her kurşun, Şark ve İslam âleminin ebedi kurtuluşuna, yoksa, maazallah, ebedi esaretine sebep olacaktır.'" diyerek yapılması gerekenleri anlatmış daha sonra bunları gerçekleştirmek için 'her türlü karar almaya yetkili' bir heyetin seçilmesini teklif etmiştir.¹⁰⁷

Maarif Müdürü Sabri ve Reji Müdürü Nazmi Beylerin konuşmaları ve konu üzerinde yapılan müzakereler sonrasında hiçbir siyasi düşünce gözetilmeden Redd-i İlhak faaliyetlerini yürütmekle görevli ve her türlü karar almakta tam yetkili olan ve istikbalde Milli Mücadele tarihinde Balıkesir'i devletleşen bir teşkilat yapısına kavuşturacak olan (41) kişi tespit edilmiştir.¹⁰⁸

Seçilen bu (41) kişinin içinde sadece vatanseverler bulunmuyor bunların dışında müdafaa karşıtı olanlarda bulunuyordu. Bu müdafaa karşıtları ise ileride bozgunculuk yapmamaları amacıyla hey'ete alınmışlardı. İçlerinden bazıları 'siyasi düşünceleri

¹⁰⁷ Bolak, Balıkesir Postası, 15.4.1950.s.2220.

¹⁰⁸ Apak, a.g.e., s.50.

sebebiyle çalışmalara devam edemeyeceklerini ileri sürerek' ayrılmışlar¹⁰⁹ ve yerlerine başkaları getirilmiştir.¹¹⁰ Bu sebeple heyetten ancak (10–15) kişi devamlı ve faal olarak çalışmalara katılabılmıştır.¹¹¹

20 Mayıs 1919 günü toplanarak bir 'Merkez Hey'eti' seçilmiş daha sonra 'Hükümet-i Merkeziye' den destek ve yardım istemek üzere bir heyetin İstanbul'a, bir heyetin de karışıklıklar içinde bulunan Ayvalık'taki durumu incelemek ve sahil kazalarıyla birlikte hareket edilmesini sağlamak üzere, Edremit havalisine gönderilmesine karar verilmiştir.

İstanbul'a giden heyet önce Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından kabul edilmiş, Damat Ferit "Mütareke ahkâmı ve mümessillerin kontrolü dolayısıyla bir şey yapmağa ve yardım etmeğe kudreti olmadığını" söylerken daha sonra görüştükları Dahiliye Nazırı Ali Kemal de aynı ifadeyi tekrar ettikten sonra "Milletin dilediğini yapabileceğini, buna hükümetin bir şey diyemeyeceğini"¹¹² ekleyip, "Biz size, sizi ayaklandırmaktan men edecek emirler veririz. Çünkü baskı altındayız, siz bize dahi isyan ediniz. Milli Müdafaa, bir milletin en kutsi hakkıdır."¹¹³ diyerek hükümetin o an ki işgaller karşısında ki tavrı sergilenmiştir.

Edremit ve havalisine gidecek olan Heyet, Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in bir beyannamesi ile hareket ederek, bu bölgede sahilden iç kısımlara doğru olan göçün durdurulması, bölgede savunma teşkilatı kurulması konusunda temaslarda bulunacaktı. Bu sırada eski Edremit kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ile eski Burhaniye Kaymakamı Özdemir Salim Bey Milli teşkilat kurmakla meşguldüler.¹¹⁴ 24 Mayıs günü Balıkesir'den gelen heyet Hamdi Beyle görüşmüş, fakat çıkan tartışma sonunda heyet üyeleri Hamdi Bey tarafından buradan kovulmuştur.¹¹⁵ 26 Mayıs 1919 günü Balıkesir'e dönen bu Heyet,

¹⁰⁹ Karar Defteri, Karar No: 36, 3 Teşrin-i evvel 335, s.12.

¹¹⁰ Bolak, Balıkesir postası, 24.4.1950, s.2222.

¹¹¹ Apak, a.g.e., s.51.

¹¹² Bolak, Balıkesir Postası, 24.4.1950, s.2227.

¹¹³ Apak, a.g.e., s.52.

¹¹⁴ Bolak, Balıkesir Postası, 22.4.50, s.2226.

¹¹⁵ Yetkin, a.g.e., s.36.

Alaca Mescitte seçilen heyeti toplantıya çağırılmış, bu bölgedeki inceleme ve izlenimleri hakkında bilgi vermişlerdir.¹¹⁶

Bu arada Yunan işgali tehdidi altında bulunan Ayvalık'taki birliklerin komutanı Kaymakam Ali Bey, bağlı bulunduğu 56'ncı Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e, elindeki kuvvetlerle işgale karşı duramayacağını, bunun için de birliklerinin takviye edilmesi gerektiğini bildirmiş, Bekir Sami Bey ise cevaben birliklerin mahalli tedbirlerle arttırılmasını teklif etmişti. Bunun üzerine Edremit, Burhaniye ve civar köylerde gönüllü toplanmasına başlanılmıştır.¹¹⁷ Toplanan gönüllülerden oluşan birlikler 28 Mayıs günü Hamdi Bey'le birlikte cepheye hareket etmiştir.¹¹⁸ 26 Mayıs'ta Edremit'e gelen Mutasarrıf Hilmi Bey durumu İstanbul'a bildirip Ayvalık'ın işgal edilmek istenilmesi halinde ne yapılması gerektiğini sormuştu. Sadrazam Damat Ferit tarafından Dâhiliye Nezaret kanalıyla Karesi Mutasarrıflığına "Merkezden açıkça bir emir gelmedikçe ve İngilizler tarafından konferans sonucunda tebliğ edilmedikçe kesinlikle Yunan askerlerinin işgaline müsaade edilmeyeceği ve gerekirse her türlü kuvvete başvurulmasını"¹¹⁹ emretmiştir.

Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyetinin kurduğu heyetler temaslarını sürdürdükleri sırada bölgeye Kuvâ-yı Milliye taraftarı subaylardan 61.nci Tümen Komutanı Albay Kazım ve 14.Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile 56.Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Beylerin gelmesi çalışmaları hızlandırmıştı. Redd-i İlhak Heyeti'nin Alaca Mescit'te yaptığı ve Yusuf İzzettin Paşa'nın da hazır bulunduğu 4 Haziran 1919 tarihli toplantısında; silahlı mücadele kararı alınarak, Ayvalık dışında ilk Kuvâ-yı Milliye birliğinin kuruluşuna başlanmıştır. İlk Kuvâ-yı Milliye birliği ise 5 Haziran 1919 günü kurulmuş ve Soma istikametinde cepheye gönderilen bu birliğin başına da Yüzbaşı Kemal (Balıkesir) Bey komutan tayin edilmiştir.

¹¹⁶ Bolak, Balıkesir Postası, 24.4.1950, s.2227.

¹¹⁷ Selek, a.g.e., s.187.

¹¹⁸ Yetkin, a.g.e., s.36.

¹¹⁹ Selek, a.g.e., s.192; Türk İstiklal Harbi, c.2, Kısım 1, s.101; Özalp, a.g.e., c.1, s.9; H.T.V.D., S.38, Aralık 1961, vesika No:907.

2.2.3-Ayvalık'ın İşgali

18.yüzyılın ortalarından sonra gelişmeye başlayan Ayvalık, bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya yakınlaşması münasebetiyle Babıâli'de artan Rum ve Ermeni nüfuzu karşısında Fenerli Rumlar bundan faydalanarak İstanbul, İzmir'de ve Ayvalık'ta Rum okulları açtırmayı başarmışlardı. 1803 yılında da önemli ticaret ve eğitim merkezlerinden biri olan Ayvalık'ta birer akademi açarak eğitim-öğretim faaliyetine başlamışlardı.¹²⁰ Bu denli kültürel etkinliğin yoğun olduğu Ayvalık, 19.yüzyılın ilk çeyreğine girildiğinde ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmiş bulunuyordu. Ticari açıdan ise bakıldığında (1880) tarihinde hareketliliğe sahip olan Ayvalık limanı, (20.000) lira sermayeli bir şirket tarafından genişletilerek vapurların limana daha çok yanaşma imkânı sağlanmış, liman açısından ferahlayan kasabanın ekonomisi bu durumdan olumlu yönden etkilenmiştir.¹²¹ Küçük Kaynarca anlaşmasının bir sonucu olarak Osmanlı Devleti tarafından Ayvalık'ta Rumlara özerklik verilmişti. Ayvalık'ta II. Meşrutiyet döneminin getirdiği özgürlük ortamından yararlanılarak 20 Eylül 1908 yılında "Yunan Siyasi Cemiyeti" adında daha sonra adı silah ve malzeme kaçakçılığına karışan bir cemiyet açılmıştı.¹²²

Ayvalık'ta görev yapan bürokratların tamamını Türkler oluşturuyordu. Kasabanın idare meclisi üyelerinin bir kısmı atama yoluyla, bir kısmı da seçimle belirleniyordu. Belediye idaresi ve Ziraat Odası üyeleri ise Rumlardan oluşuyordu.¹²³ Ziraat Bankası, Ticaret ve Sanayi Odası, Telgraf ve Posta idaresi, Düyunu Umumiye İdaresi, Reji İdaresi, Liman ve Karantina İdaresi ve belediyeye ait binaların bulunduğu Ayvalık her yönüyle gelişmiş bir durumdaydı.

Ayvalık ve havalisi, Yunanistan için Megalo-İdea'nın en önemli merkezlerinden biri durumunda idi. Tanzimatla birlikte Batı Anadolu'da demografik yapı lehinde gelişmiş olan Rumlar, adalar, Yanya ve Yunanistan'dan gelmişlerdi.¹²⁴ Rum nüfusunun

¹²⁰ Bayram BAYRAKTAR, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi**, Ankara: 1998, s.7.

¹²¹ Bayraktar, a.g.e., s.23.

¹²² Bayraktar, a.g.e., s.33,35.

¹²³ Bayraktar, a.g.e., s.24.

¹²⁴ Bayraktar, a.g.e., s.25

çoğunlukta olduğu bir bölge olan Ayvalık'ta (1914) nüfus sayımına göre (31.440) Rum ve (454) Türk yaşamaktaydı.¹²⁵ Ancak son dönemlerde Rumların tehciri ve mütareke sonrasında geri dönmeleriyle nüfusta değişiklikler olmuştu. Buna göre o dönemde (18.025) Rum ve (3.125) Türk yaşadığı belirtilmektedir.¹²⁶ Bu sebeple Venizelos Paris Konferansına verdiği muhtıradan nüfus esasına dayanarak bölgeyi Yunanistan'a bağlanması gereken yerlerin başında göstermiştir. Bunun içinde Yunanlılar sistemli olarak bölgeye Rum nüfusu yerleştirmeye çalışmışlardır.

Yunanlılar bölgeye müdahale gerekçelerini hazırlayabilmek için çeteler kurarak faaliyetlerini arttırmış, cinayetler işlemeye başlamışlardır. Bütün bu yapılanların hedefi Türkleri bölgeden kaçırmak ve nüfus çoğunluğunu ele geçirmektir. Rum Patrikhanesinin aldatma ve tahrikiyle, Erdek, Bandırma ve Kapıdağ taraflarında eşkıyalık yapan Kirman Çetesi kırk beş kişilik kuvvetiyle Hırka köyüne gelmiş, gümrük idaresine girip, 3150 kuruşla memurların bazı eşyalarını gasbettiği gibi eşini de kaldırarak kaçmıştı. Buradan hareketle Marmara nahiyesine geçerek, merkez nahiyeyi basıp, Müslüman halka taarruzla birlikte, Erdek orman memurunu dağa kaldırmıştı. Elde mevcut bulunan jandarma kuvvetinin yetersiz olması nedeniyle, bu gibi şekavet hareketlerinin kolordu tarafından önlenmesi gerektiği hatırlatılıyordu. Başlı sığıntıların Yenice ve Marmara'ya kaçan Kapıdağlı Kirman ve diğer korsan çetelerin uzaklaştırılması için seri ve silahlı bir gemiye kesin ihtiyaç olduğu ortadadır. Böyle bir deniz aracına sahip olunmadıkça bu eşkıyalarla mücadeleden bir sonuç alınamayacağı bildirilmiştir¹²⁷. Bu sebeple Hükümet mart ayı ortalarında sahilleri korumak için bölgeye bir gambot ile birkaç motorlu deniz vasıtası göndererek göçmen adı altındaki silahlı Rum çetelerinin Yunanistan'dan buraya göçüne mani olmaya çalışmıştır.¹²⁸

İşgal sonrasında bölgede ki Rum faaliyetlerinin iyice artması üzerine İzmir'deki Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Konstantinos Çakalos, 18 Mayıs 1919 tarihinde yayınladığı bir beyannamede: "Rum ahalisi tarafından Türklere karşı istimal-i silah ve

¹²⁵ Özer, Doktora Tezi, s.13.

¹²⁶ Bayraktar, a.g.e., s.89-91.

¹²⁷ Metin AYIŞIĞI, "Erdek ve Milli Kuvvetlerin Kurtuluş Savaşındaki Önemi," <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/ERDEK.htm>, 11.09.2006.

¹²⁸ Doğrusöz, 22 Mayıs 1335/1919.No1.s.2.

emval-i menkuleleri yağma edilmektedir.” diyerek bu gerçeği itiraf etmiştir. Ayrıca: “Hadisat-ı mebhusenin Rum Ahalisinin erbab-ı iffet ve namus tarafından olmayıp bir takım ahlaksız ve düşüncesiz kimselerden vukua geldiği”¹²⁹ iddia edilerek bu işte Yunanlıların bunlarda kabahatlerinin olmadığı ve bu yapanları yapanların davranışlarında ferdi oldukları bahane edilerek eşkıyalıkları örtülmeye çalışılmıştır.

İzmir ve civar bölgelerinde işgaller devam ederken, Yunanistan Başbakanı Venizelos, Dışişleri Bakanının raporlarına dayanarak 21 Mayıs 1919 tarihli bir telgrafla Ayvalık’ın işgal edilmesini bildiriyordu.¹³⁰

Yunanlıların işgal hazırlıklarını ilerletmeleri üzerine Ayvalık’taki 172.Alay Komutanı Kaymakam Ali Bey birliklerini işgale karşı koymak için hazırlarken aynı zamanda bu birlikleri takviye amacıyla bölgede Kuvâ-yı Milliye birlikleri kurma hazırlıklarına girişti. Bölgedeki halkın da yardımlarıyla ilk Kuvâ-yı Milliye birliği teşkil edilerek Yunan işgaline karşı askeri birliklerin yanında yer aldılar.

Yunan işgal kuvvetleri Komutanı Albay Zafıryo 8.Girit Alayına bağlı iki piyade bölüğünü, Binbaşı Vlasos ve bir jandarma takımını da bir yüzbaşı komutasında, Euperuhi gemisiyle Ayvalık’a işgal için gönderdi.¹³¹ İşgal kuvvetleri Ayvalık’ı 27 Mayıs 1919 tarihinde işgal etmeyi amaçlamışsa da işgale karşı direnişten çekinmiş, bu nedenle ilk çıkarma eylemi ertelenmiş, buna sebep olarak da İngiliz subayı tarafından “sayıca eksik olmalarından kaynaklandığı bu nedenle takviye kuvvetlerin gerektiği”¹³² hususu belirtilmiştir.

Yunanlıların planına göre; 29 Mayıs 1919 günü gece 24.00 sıralarında kararlaştırılan çıkartma harekâtı sabah gün doğmadan başlayacak ve Yunan kuvvetleri iki koldan: birinci kol Sıçan adası üzerinden, ikinci kol da Ayvalık kıyılarında ilerleyerek

¹²⁹ Gökbilgin, a.g.e., s.59.61.

¹³⁰ TİH, II. Ks.1,s.82–83

¹³¹ TİH, II. Ks.1, s.99–100.

¹³² TİH, II. Ks.1, s.97.

Ayvalık işgal edilecekti. Nitekim Ayvalık, yerli Rum milislerin desteğinde (1500) kişilik piyade ve makineli tüfek ve topçu birlikleri ile planlanan tarih ve saatte işgal edildi.¹³³

Yunanlılar 28 Mayıs 1919 günü Ayvalık'ı işgal için geldiklerinde, Yusuf İzzet Paşa'nın "düşmana ateşle mukabele edilmesi hükümet-i seniyenin maksatlarına ve vatanın yüksek menfaatlerine aykırıdır"¹³⁴ şeklindeki emrine rağmen silahla mukabele edilerek Türk ordusunun ilk direnmesi bu cephede ortaya kondu.¹³⁵ İşgal sırasında 172.Alay'ın mevcudu (24) subay, (150) er, (300) milis, (1189) tüfek ve (4) makineli tüfek'ten ibaretti. Milis Kuvvetlerine Köprülü Hamdi Bey, İnzibat Bölüğüne ise Üsteğmen Fahri Bey Komuta ediyordu.¹³⁶

Teknik ve kuvvet açısından üstün olan Yunan kuvvetlerinin şehre hâkim olan tepeleri ele geçirmeleri ancak bir günlük savunmanın ardında gerçekleşebildi. Özellikle kuzeydeki tepelerin yetersiz olan kuvvetlerce savunulamaması işgali kolaylaştırmıştı. Bu arada 172.Alay yandan ve gerilerden kuşatılmışsa da imha olma tehlikesi atlatılmıştı.¹³⁷

İşgalden sonra 172.Alay ile birlikte milis kuvvetleri de Ayvalık'ın doğusundaki sırtlara, zeytinliklere çekilmiş ve savunma düzeni almıştı. Alayın karargâhı ve şehirdeki Türk halkın çoğu Gömeç'e çekildi. Ayvalık'ta sadece bazı aileler, kaymakamın ve İngiliz temsilciliğinin koruması altında kalmıştı.

Devletin düzenli birlikleri ile milislerin ortak harekâtı ilk defa bu cephede görüldü.¹³⁸ Yunanlılara silahla mukabelede bulunulması başlangıçta hükümet de dâhil bütün çevrelerde sempati ile karşılanırken daha sonra hükümetin bu konuda menfi bir tavır takındığı görülmüştür.¹³⁹

¹³³ TİH, II, Ks.1, s.100–101.

¹³⁴ Selek, a.g.e., s.192.

¹³⁵ TİH, c.2k.1.s.101; Apak, a.g.e., s.61.

¹³⁶ TİH, II, Ks.1, s.97.

¹³⁷ TİH, II, Ks, s.101; Tekeli-İlkin, a.g.e., s.100.

¹³⁸ Bayraktar, a.g.e., s.165.

¹³⁹ Özalp, a.g.e., s.33

Ayvalık'ta zaman zaman Rumlar gösteri yapmış, Türk evlerinde sayım yapmaya ve bazı mallara el koymaya çalışmıştı. Öyle ki bütün bu haksızlıkların önlenmesi için Kaymakamlık Metropolitliğe başvurmuşsa da bir sonuç alınamamış ve bunun üzerine Ayvalık'ta sıkıyönetim ilan edilmiştir. Postanedeki mektuplara el koydular ve ayrıca Yunanistanlı subaylar, Midilli'de toplanmakta olan askerleri takviye için Ayvalık' tan gönüllü asker yazımına başlamış¹⁴⁰ ayrıca hapishaneyi de basarak (60) tutukluyu serbest bırakmışlardı.¹⁴¹

Osmanlı kuvvetleri Ayvalık'ı kontrolleri altında tutmakta ve sürekli olmasa da çarpışmalar devam etmekteydi. Ayvalık'ın devamlı bir şekilde abluka altında tutulması, Yunan ordusunun yayılamaması, Rum halkın zeytinliklere ya da tarlalarına çalışmak için gidememeleri ve her an için Osmanlı kuvvetlerinin şehri bir baskınla geri almak için saldıracakları korkusu ve tehdidi gibi faktörler nedeniyle Hadkinson ve İşgal Kuvvetleri Komutanı Yarbay Toma, 4 Haziran 1919 tarihinde Burhaniye Kaymakam Vekili ve Gömeç Nahiye Müdürü Sabri Bey'e başvurmuş, bu görüşmeler sonucunda; 6 Haziran 1919 tarihinde hükümetin bilgisi dahilinde, Gömeç Nahiye Müdürü Sabri Bey, Yarbay Ali Çetinkaya, İşgal Kuvvetleri Komutanı Toma, Yardımcısı Yarbay Nikola ve İngiltere mümessili Yüzbaşı Hadkinson'ın katılımıyla, Ayvalık-Gömeç caddesi üzerinde bulunan Belediye Çeşmesinde protokol düzenlenmiştir.¹⁴²

Hükümetin yasaklamalarına rağmen Yunanlılarla, Kuvâ-yı Milliye birlikleri arasında çarpışmalar olmaktadır. İşgal kuvvetleri ise boş durmayarak 1920 yılının ilk aylarından itibaren bir taraftan halkı sindirmek için uçak, top ve makineli tüfeklerle devamlı atışlar yaparken öte yandan da işgali genişletmek amacıyla cephelerde tahkimat çalışmalarını sürdürmüşlerdir.¹⁴³ Midilliden havalanan Yunan uçakları Karaağaç, Burhaniye, Havran ve Edremit üzerinde keşif uçuşlarını yapmış¹⁴⁴ ve bu uçak keşiflerinin sayıları 4-5-6 Haziran 1920'de daha da artmıştır. Bütün bu zaman süreci içerisinde

¹⁴⁰ ATASE Arşivinden Naklen alıntı Bkz. Klasör 8, Dosya 48-33, Fihrist/17; TİH I:S.133; Sarıhan Zeki: KSG. I, s.134;

¹⁴¹ TİH I:S.136; Aker, a.g.e., s.15; Sarıhan Zeki: KSG. I, s.136.

¹⁴² Kazım ÖZALP, Milli Mücadele I.ve II, Ankara: 1988, s.18-19.

¹⁴³ İzmir'e Doğru, 5 Mart 1920.

¹⁴⁴ İzmir'e Doğru, 19 Mayıs 1920.

Yunan kuvvetleri geniş çaplı olarak, Ayvalık, Soma ve Akhisar cephelerinde bir takım faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁴⁵

Türk ve Yunan tarafının keşif kolları zaman zaman birbirleriyle karşılaşmış ve aralarında daha çok gerilla türünden çeşitli çatışmalar olmuştur. Bunun yanı sıra Yunan kuvvetleri bazen sivil halkı öldürmekten çekinmeyecek kadar ileri gitmişlerdir.¹⁴⁶

Yunan kuvvetlerinin haksız işgal ve katliamları, Kuvâ-yı Milliye birliklerinin teşkil edilmesine hız kazandırmış, işgallere karşı ordu birlikleri yerine bu birliklerin kullanılması daha az tehlikeli bir savunma sistemi olarak görülmüştür.

2.3-Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluşu

Sözlük anlamı olarak “Milli Kuvvetler, Ulusal Güçler” veya başka bir ifadeyle “Milis Kuvvetleri” dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmıştır. Dar anlamda, düzenli ordu birlikleri dışında, bir tür gerilla savaşı ile mücadele veren, sevk ve idareleri merkezi bir komutanlığa bağlı olmayan silahlı gruplardır. Geniş anlamda ise Milli Mücadelenin tamamı ifade edilmektedir. Kamuoyunda ise en çok birinci şık yani dar anlamda olanı kullanılmıştır.

Kuvâ-yı Milliye fikri Batı Anadolu'da önceleri şeffaflaşmış bir fikir akımının uygulamaya geçirilişinden ziyade düşman istilasına karşı yurt savunması düşüncesiyle ortaya çıkmış bir aksiyonun ifadesidir. Bu hareketi başlatanlar başta efeler, zeybekler değil, bunlar yüzyılın başında reformist nitelikte ortaya çıkan ilerici akımın öncüleri olan askeri ve sivil-bürokrat üst yöneticilerdi.¹⁴⁷ Halk nazarında nüfuz sahibi olan bu unsurlar ikna edilerek milli mücadeleye kazandırıldıktan sonra bu unsurların vasıtasıyla bütün milletin mücadeleye sevk planlanmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁵ İzmir'e Doğru, 9 Haziran 1920.

¹⁴⁶ İzmir'e Doğru, 4 Nisan 1920.

¹⁴⁷ Bayraktar, a.g.e., s.164.

¹⁴⁸ Aker, a.g.e., s.74.

Hükümet ilk zaman düşman işgallerine karşı silahlı mukabelede bulunulmasını gizli hatta bazen açık olarak meşru müdafaa olarak göstermişse de bir müddet sonra itilaf devletlerinin baskısı üzerine silahlı mukabele fikrine tamamen sırt dönmüş, yayınladığı emirlerle bunu yasaklamıştır.¹⁴⁹

Ortada fiili bir müdahale imkânına sahip olmayan İstanbul Hükümeti, işgallere karşı fiili bir müdahalede bulunulmasına taraftar olmamış ve çekimser kalmıştır. Bunun en önemli sebebi “Türkleri daha ağır felaketlere uğratabilecek yeni saldırıları davet etmiş olmak korkusu idi.”¹⁵⁰ Padişah ve İstanbul Hükümeti İngilizlerin dostluklarına bel bağlamış bu durumdan ancak onların dostluklarına sığınarak çıkılabileceğine inanıyorlardı.¹⁵¹ Kaderi ile baş başa bırakılan halk, bu işgal felaketi karşısında yeni teşkilatlar kurarak, kendi haklarını yine bizzat kendisi tarafından korunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir felaketten sonra halk, kendisini bu felakete soktuğuna inandığı genç subaylar sebebiyle orduya karşı soğuk duygular taşıyor, güvensizlik duyuyordu.¹⁵² Mütareke sonrasında “teşkilat, personel ve lojistik bakımından çok zayıf bir durumda bulunan hatta varlığından dahi şüphe duyulacak kadar perişan bir halde bulunan Osmanlı Ordusu,¹⁵³ Mondros Mütarekesi hükümlerine uyularak kadrolar haline getirilmişti. Mevcudu (50.000)’i geçmeyen ordunun bu hali ile işgal kuvvetlerini memleketten uzaklaştırmaya, vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlamaya gücü yeterli değil”¹⁵⁴ iken buna birde özellikle Batı’da askerlerin firar etmeleri nedeniyle ortada kuvvet olarak ciddi anlamda bir askeri birlik kalmamıştı.

Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikeye düşmesi karşısında kurulan, birbirinden ayrı fakat birbirinden ayırt edilemeyecek kadar iç içe çalışan bu teşkilatlardan birincisi, “Müdafaa-i Hukuk” cemiyetleri, ikincisi de, “düşman tecavüzüne maruz kalan

¹⁴⁹ Jaeschke, a.g.e., 1986, s.26.

¹⁵⁰ Aker, a.g.e., c.1, s.5.

¹⁵¹ Jaeschke, a.g.e., s.8–26.

¹⁵² Aker, a.g.e., s.106; Selek, a.g.e., s.115.

¹⁵³ Selek, a.g.e., s.101–103.

¹⁵⁴ T.İ.H.c.2, k.2, s.13.

mıntıkların müdafaasına, düşman tasallutuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına” çalışan gönüllü ve silahlı “Kuvâ-yı Milliye” teşkilatı¹⁵⁵ olmuştur.

Milli Mücadele döneminde ordu, böyle bir hareketi, ancak destekleyen bir kuvvet olarak geri planda kalmış, bu teşkilatların yanında düşmanla açıkça mücadele ettiğini belirtmeden, aslında bizzat içinde bulunarak değişik şekillerde ve gizli olarak bu faaliyetlerde daha çok ikinci adam olarak görev almıştır. Gerek halkın tepkisini çekmemek gerekse İtilaf Devletleri tarafından devlete karşı yöneltilebilecek iddiaları önlemek için bu yola başvurulmuştu. Çünkü halka karşı saygınlığını yitirmiş olan ordunun başlatacağı bir hareketi halkın ona karşı beslediği kuşkulardan dolayı desteklemesi beklenemezdi. Ayrıca hareketin İtilaf devleti kuvvetlerine karşı askeri bir ayaklanma şeklinde gösterilmesinden kaçınmak; içte ve dışta, bir halk hareketi ile karşılaşıldığı intibamı vermek gerekliydi. Bu olası işgallerin önüne geçilmesi için bir strateji meselesiydi. Nitekim Müdafa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri de bu silahlı kuvvetleri bünyesi içine alarak onun, iâşe ve ikmalî ile sevk ve idaresini üstlenmiştir.

Mondros Mütarekesinden sonra oluşturulan Kuvâ-yı Milliye birliklerinin ilk defa ne zaman ve kimin tarafından kurulmaya başlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, başlangıçta dağınık örgütlenmesi olan halk, pasif kalmış ileride böyle bir kuvvete ihtiyaç olacağı daha savaşın son senelerinde hissedilmeye başlanmış ve bir takım hazırlıklar da yapılmaya çalışılmıştır. İlk defa Balkan Harbi sırasında Kuvâ-yı Milliye birlikleri kurulmuştur. Nitekim savaşın son yıllarında 7. Ordu Komutanı olarak vazife yapan Mustafa Kemal Paşa, “halkın teşkilatlandırılması” gerektiğini yakın arkadaşlarına söylemiştir.¹⁵⁶ Yine bu minval üzere Mustafa Kemal Paşa, Kasım 1918 de Antep ve havalisinde teşkilat yapmağa ve halka silah dağıtmaya başlamıştır.¹⁵⁷

Mütarekede 57. Tümen Komutanı Albay M.Şefik (Aker) Bey 23 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine yazdığı bir raporda Yunan işgallerine karşı, ciddi ve umumi ve esaslı bir mücadele teşkilatı iktidar olunmasına inandığından milli kuvvetler teşkilini

¹⁵⁵ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtalari, c.1, s.6.

¹⁵⁶ Tansel, a.g.e., s.269–273.

¹⁵⁷ İslam Ansiklopedisi, s.730.

ileri sürmüş ve bu kuvvetler için ilk defa “Kuvâ-yı Milliye” tabirini kullanmıştır.¹⁵⁸ Harbiye Nezareti’de 15 Haziran 1919 tarihinde Sadaret makamına yazdığı bir yazıda, “Yunan işgallerini milli kuvvetlerimizle karşılamaklığımız icab eder.”¹⁵⁹ demek suretiyle Albay M.Şefik Bey’in bu fikrine katılmış ve böylelikle başlangıçta Kuvâ-yı Milliye teşkili faaliyetleri birliklerinin oluşumuna sempatik baktığını göstermiştir.

Albay M.Şefik Bey’in başlattığı Kuvâ-yı Milliye teşkili hususu, 56.Tümen Komutanı ve 17.Kolordu Komutanı Vekili olarak tayin edilen Albay Bekir Sami Bey ve 61.Tümen Komutanı Albay Köprülü Kazım Bey’in gayretleri ile hızlanmış, çok kısa zamanda İzmir çevresindeki cepheler oluşturulmuştur. Balıkesir’de Kuvâ-yı Milliye faaliyetleri içinde aktif olarak bulunmayan 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ise bu konuda faaliyet gösterenlere yardımcı olmuş ve özellikle kendisine bağlı olan Kazım Bey’in çalışmalarına müdahale etmeyerek önemli yardımlarda bulunmuştur.¹⁶⁰

Başlangıçta sadece halk kuvvetlerinden ibaret olan Kuvâ-yı Milliye birliklerinin asker ihtiyacı gönüllülerle sağlanırken, zamanla bu kaynağın yeterli gelmemesi üzerine ordu müfettişleri ve daha sonra da kongreler seferberlik ilan ederek Kuvâ-yı Milliye’nin asker alma kaynağı çözüme kavuşturulmuş ve bu birlikler askeri bir düzene sokulmuştur.¹⁶¹ Milislerin sayısını artıran başka bir husus ise; 14.Kolordunun mıntıkası içinde bulunan Bandırma-İzmir çizgisi arasındaki alanda hapisanelerde bulunan tüm tutuklulara, savaşmak şartıyla serbest bırakılması, olmuştur. Serbest bırakılan tutukluların sayıları bilinmemekle beraber, bireysel suçlular bir yana eşkıyalığın geniş boyutlara ulaştığı gerçeği bunların sayılarının en azından önemsenmeyecek oranda olmadığını göstermektedir.¹⁶² Bu birliklerin silah ve cephe ihtiyaçları askeri birlikler tarafından karşılanırken, iaşesi önce sadece birliklerin teşkil edildiği mahalden, daha sonrada kongrelerin tespit ettiği şekilde bölge ahalisi tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Bütün bu

¹⁵⁸ T.İ.H., s.2, k.2, s.79; Goloğlu, a.g.e., 2.kitap, s.35.

¹⁵⁹ H.T.V.D., s.6 Aralık 1953, vesika no.121.

¹⁶⁰ Selek, a.g.e., s.240 ; Hasan Basri ÇANTAY, **Kara Günler ve ibret Levhaları**, İstanbul-1965, s.31-34; Apak, a.g.e., s.22; Tansel, a.g.e ,c.1, s.27.

¹⁶¹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.1, s.6.

¹⁶² Bayraktar, a.g.e., s.133.

yardımların yanı sıra Harbiye Nezareti de bu konuda zaman zaman gizli yardımlarda bulunmuştur.¹⁶³

Kuvâ-yı Milliye; görünüşte resmi nitelik taşımayan, ancak milli bir sıfat taşıyan bu gayri resmi kuvvetleri ordunun silah ve cephanesiyle donatmak, subayları bu kuvvetlerin başına geçirerek onları düzenli bir hale getirmek, ayrıca resmi ordu birliklerinin elde kalan mevcutlarını da bu milli kuvvetlerle beraber işgallere karşı kullanmak gerekiyordu. Mütareke hükümlerinin çiğnenilmeden işgal felaketlerinin önlenmesinin ilk ve tek çaresi olarak düşünülmüş, işgal bölgelerinden başlanarak da bu uygulamaya geçilmiştir.¹⁶⁴ Böylelikle, İtilaf Devletlerinin, işgallere karşı ordunun silahlı mukabelede bulunmak sureti ile Osmanlı Devleti tarafından mütareke hükümlerinin çiğnenmediği ve hareketin bir halk hareketi olduğu, silahlı mücadele yapan bu birliklerin ordu ve resmi makamlarla bir ilgilerinin bulunmadığı ileri sürülerek,¹⁶⁵ muhtemel suçlamalarına karşı cevap vermek mümkün olmuştur.

Böylece hem İstanbul hükümetinin engelleyici çalışmalarının önüne geçilmeye çalışılmış, hem de Milli Mücadeleye ordu birliklerinin doğrudan katılmaması, bu mücadeleyi genç komutanların yeni bir macerası gibi göstererek onu boğmaya çalışan iç ve dış çevrelerin bu faaliyetleri etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Hepsinden önemlisi, halkın yaşadığı büyük savaş felaketlerinden sonra subaylara karşı olan güvensizliğinden yararlanmak isteyen muhaliflerin, “zabitlerin teşvikatına kapılmayınız, akıbetiniz felaket olur. İşi, hükümetimizin siyasi çalışmasına bırakalım. En isabetli hareket bu olur.”¹⁶⁶ Barış dönemine girildiğinde, “zabitlik kalmayacağı için” Milli Mücadele adı altında yapılanlar aslında, onların “milleti kendi emellerine alet etmesi” olayıdır¹⁶⁷ şeklindeki menfi propagandalarının da etkisiz hale getirilerek halkın, Milli Mücadele aleyhinde genel bir tavır takınmasının önüne geçilmiştir.

¹⁶³ H.T.V.D, S.38, Aralık 1961, vesika No 918.

¹⁶⁴ Aker, a.g.e., c.1, s.5.

¹⁶⁵ Özalp, a.g.e., c.2 belge No45, s.32.

¹⁶⁶ Aker, a.g.e., c.1, s.106.

¹⁶⁷ Aker, a.g.e., c.1, s.107.

Kuruluşu mecburiyet haline gelen Kuvâ-yı Milliye, doğal olarak beraberinde bir teşkilatlanma meselesini de getirmiştir. Birliklerin teşkili için asker toplama, toplanan sivillerin askeri eğitimi, oluşturulacak birliklerin sevk ve idaresi, zaruri ihtiyaçların karşılanması ve küçük milis birliklerinin düşmanın nizami kuvvetleri karşısında varlık gösterebilmesini mümkün kılacak ve ortak hareket imkânlarını sağlayacak merkezlerin kurulması, halledilmesi gereken önemli meselelerin başında gelmekteydi.

Kuvâ-yı Milliye; yaklaşık olarak (40) ay süren Milli Mücadele'nin ilk bir buçuk yılında, yani İzmir'in işgalinden 22 Haziran 1920 tarihine kadar geçen dönemde etkili olmuş veya adından söz ettirmiştir. Bu da yıl olarak 1919 yılı ortalarından 1920 yılları sonlarına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Kuvâ-yı Milliye Güçleri, bu dönemde sadece cephede çarpışan halk birlikleri değil aynı zamanda halkın kendi kendini yönetmesi ve yönetime el koyması şeklinde ortaya çıkan yönetim biçimi şeklinde örgütlenmiştir. Bu dönemde sivil ve askeri görevleri birbirinden ayırmak mümkün değildir. Dar zamanlarda her devirde olduğu gibi asker-sivil ele ele vererek bu iki görevi menşelerine bakılmaksızın bir arada yürütmüşlerdir.

Savaş sonrası ortaya çıkan meseleleri çözecek teşkilatları kurmak, bunları tek bir çatı altında toplayarak aynı gayeye yöneltmek ve yerel ihtiyaçlarla daha önce kurulmuş olan teşkilatları yeniden düzenlemek amacıyla Milli Mücadele döneminde hükümsüz kalan memleketin idaresini üzerine alan bir takım kongrelerin toplanması yoluna gidilmiştir. Pek çok kongrenin toplandığı Milli Mücadele'nin başlangıç dönemine bu sebeple “Kongreler Dönemi”¹⁶⁸ adını vermek uygun olur. Bu dönemde mahalli teşkilatlanmayı sağlamak amacıyla vilayet veya bölge çapında toplanan “Yerel Kongreler” in yanı sıra, Sivas'ta “Umumi Kongre” toplanmıştır.

Yunanistan'ın keşif saldırıları sonucunda artık cepheler birbiri ardınca düşecek, 22 Haziran 1920 yılında başlayan Yunan taarruzları neticesinde 22–23 Haziran'da Akhisar, 24 Haziran'da Soma, 26 Haziran'da İvrindi cepheleri düşmüş, çekilen Türk kuvvetlerinin

¹⁶⁸ Bülent TANÖR, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları**, 1918–1920, İstanbul- AFA Yayınları, 1992, s.17.

yerini süratle Yunan kuvvetleri almıştır.¹⁶⁹ Nitekim 20 Temmuz'da Bursa ve 5 Ağustos'ta Uşak'ın düşmüş ve işgal yurt genelinde müttefiklerin arzu ettiği şekilde gerçekleşmiştir.

29 Haziran'da Giresun (Savaştepe)de çetin muharebeler olmuş, yine aynı gün savaş gemilerinin top ateşi desteğinde bağımsız Kdonia-Ayvalık Alayı, çetin bir direniş sonucu, Keremköy, Yaylaköy-Burhaniye yönünde ilerleyerek Karaağaç yakınlarında Çatal tepe ve Tınaz tepe'yi ele geçirdi. 29 Haziran'da Burhaniye, 30 Haziran -1 Temmuz'da ise Edremit işgale uğradı.¹⁷⁰

Savaşın ağır bir biçimde sürmesi ve Türk kuvvetlerinin kendince sayı ve teçhizat olarak üstün Yunan kuvvetleri karşısında tutunamaması sonucu 61.Tümen halkla birlikte gerileyerek Susurluk-Bursa yönüne çekildi. Ayvalık cephesini savunan birliklerden geriye kalanların bir kısmı da bu karargâhta kalıyor, diğer geriye kalanlar ise kimileri dağılmış, esir düşmüş, şehit olmuş ve kimileri de dağlara çekilmişlerdi.¹⁷¹

Yunan kuvvetleri işgal ettikleri yerlerde, kendilerine karşı direnebilecek ya da zorluk çıkaracakları düşüncesiyle, halkın saygı duyduğu kişilerden önce aydın ya da eşraftan ileri gelen kimseleri tutuklamış, sorgulamış ve akabinde Midilli veya İzmir üzerinden Yunanistan'da bulunan esir kamplarına göndermişlerdir.¹⁷²

Yunanlılar bir yandan işgalleri pekiştirip halka karşı sindirme politikası uygularken, bir taraftan da tüm Batı Anadolu'da halkı çetecilik ve eşkıyalık tehditleriyle göçe zorlamışlardı.¹⁷³ Edremit, Havran ve Burhaniye'de eylem yapan Rum Komiteleri de bu nedenle teşkilatlanmıştı.

Gücünü ve desteğini halktan alan Kuvâ-yı Milliye birlikleri, sadece cephede düşmanla çarpışmakla kalmıyor aynı zamanda bölgede bulunan eşkıyaları tasfiye etme işiyle de uğraşıyordu. Yunan işgali sırasında, Milli müfrezeler (milis)lerin çevredeki

¹⁶⁹ TİH, II. Ks, s.206.

¹⁷⁰ TİH, II.Ks, s.206.

¹⁷¹ Özalp, a.g.e., s.142-144.

¹⁷² Shaw, a.g.m, s.869.

¹⁷³ Bayraktar, a.g.e., s.202.

dağlarda yaptıkları faaliyetler sonucu Balıkesir yöresinde meydana gelebilecek toplu katliam, soygun ve ırza geçme olayları önlenmişti.¹⁷⁴

Bölgedeki Kuvâ-yı Milliye'nin başarısı ve halkın örgütlenmesinin yanı sıra tüm yurttaki Milli Mücadele azminin boğdurulması için her türlü entrikalar çevriliyor ve buna Ahmet Anzavur gibi adamlar ve diğer eşkıyalarda alet ediliyorlardı. Bu ve buna benzer eşkıyaların yaptıkları Kuvâ-yı Milliye'nin gücünü azaltmış ve düşmana karşı verilen mücadelede milli kuvvetleri yıpratarak düşmana karşı verilen Milli Mücadeleyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Yunan saldırıları karşısında milislerin yetersiz kalması ve dağılması, TBMM hükümetini yeni çareler aramaya yöneltmiş,12 Temmuz 1920 tarihinde, askeri ve sosyal açılardan pek çok problemi beraberinde taşıyan milislerin yerine düzenli orduların kurulması fikri benimsenmiştir. Gerilla modelini benimseyen milisler, düzenli birliklerle hareket ediyor, gerilla eylemleri ile baskın yapma, pusu kurma, ulaşım ve iletişim hatlarını sabote etme yöntemleri ile düşman kuvvetlerini taciz etmeyi amaçlamışlardı. Oysa 1920 yılında Yunan saldırıları sonucu güney ve kuzey cephelerinde çöküş meydana gelmiş ve bu milis örgütleri başarısızlığa uğrayarak dağıtılmıştı.

Milli Mücadele esnasında direniş kararı alan ve üstün hizmetleri görülen çetelerde bulunmaktaydı. Milisler olarak bu çetelerin gerilla taktiğiyle verdikleri hizmetler takdire değerdi.¹⁷⁵ Bu milisler fırsat buldukça Yunanlıların belli noktalara kurdukları (15–20) kişiden oluşan karakollara baskın düzenliyor ve sürekli olarak Yunan kuvvetlerini taciz ediyorlardı. Böylelikle düşman kuvvetinin geride koruma amaçlı olarak iç bölgelerde asayişi sağlamak üzere bırakacakları kuvvetlerden mahrum ederek cephelerin rahatlaması sağlanacaktı. Bu nedenle çeteler, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan emir alıyor ve bazen de gerektiğinde bizzat talimat vererek baskınlarını artırmaları istenmiştir.¹⁷⁶ 1920 yılı Haziran sonrası dönemlerde Yunanlılar mevcut kuvvetlerinden (33.000) kişilik bir

¹⁷⁴ Bu konu da Bektaş Ağa ve müfrezesinin gayretlerini belirtmekte fayda vardır. Daha detaylı bilgi için bkz. Ayhan AYDIN, **Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler**, Balıkesir: Zağanos Eğitim Vakfı Yayınları, 1999, s.136–137.

¹⁷⁵ Bayraktar, a.g.e., s.245.

¹⁷⁶ Bayraktar, a.g.e., s.245.

kolorduyu milislerin üzerine göndermişlerdi.¹⁷⁷ Bu yüksek orandaki askerin meşgul edilmesi cephenin yükünün azaltılması açısından çok büyük bir anlam taşıyordu.

Ege kıyı bölgelerinde eylemlerini sürdüren bu çetelerin sayıları bilinçli olarak sınırlı tutularak genellikle (100–150) kişiden oluşturulmuştu. Çünkü dönemin koşulları gereği, bu sayının binlere ulaşması işten bile olmadığı gibi, onları idare etmek, gıdalarını temin etmek, geçimlerini sağlamak ve cephanelerini tedarik etmek oldukça güç bir işti.¹⁷⁸

II. Ordu Bursa-Balıkesir yönünde düşmanı izlerken, bağımsız olarak hareket eden milisler kaçış halinde olan düşmana kayıplar verdimiş, öte yandan yerleşim bölgelerini kontrol altına almaya çalışmışlardı. Bigadiç, Balıkesir, Kepsut, Ayvalık, Burhaniye ve Edremit'e önce milisler girdiler. Ethem Bey'e bağlı olan bu milisler tarafından 12 Eylül 1922 tarihinde Ayvalık, Burhaniye ve Edremit'i işgalden kurtarılmıştır.¹⁷⁹

Milli Mücadeleyi fiili olarak sona erdiren Mudanya Ateşkes anlaşması 03–13 Ekim 1922 yılında yapıldı. Yunanlılara pahalıya mal olan savaşta (100.000) binin üzerinde asker kaybına neden olmuştu.¹⁸⁰ Mudanya Ateşkesini müteakiben Anadolu'dan Yunanistan'a doğru büyük bir göç furyası izlemiş, batılı ülkelerin gemileri, göçmenleri taşımak için limanlara akın etmişlerdir.¹⁸¹ Savaşın sonunda yenilen sadece Yunanistan olmadı; İngiltere'nin Türkiye politikası da iflas etmiş, Başkan Lloyd George'da, 19 Ekim 1922'de istifasını vermek zorunda kalmıştır.

2.4-Balıkesir Kongre Bölgesindeki Cepheler

İşgaller karşısında Balıkesir'de mevcut askeri durum oldukça zayıftı; Haziranın ilk haftası 14.Kolordu Komutanı Balıkesir'e teftişe geldiğinde, 61.Tümene bağlı yüz neferden fazla bir kuvvet çıkaracak halde olmayan (1) piyade alayı bulunmaktaydı.¹⁸²

¹⁷⁷ Bayraktar, a.g.e., s.245–246.

¹⁷⁸ Bayraktar, a.g.e., s.246.

¹⁷⁹ Bayraktar, a.g.e., s.255; Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911–1922), s.11–13.

¹⁸⁰ TİH, II. Ks, s.5.

¹⁸¹ Zeki ÇEVİK: Millî Mücadele'de Son Kurşun, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2002, s.126–130.

¹⁸² Apak, a.g.e., s.58.

2.4.1-Ayvalık Cephesi

Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgali tehlikesi sebebiyle gerek Ayvalık'ta bulunan 172.Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey ve gerekse bölge halkı, milis birlikleri kurma çalışmalarını hızlandırmışlardı. Gelişmeleri yakından takip eden Karesi Mutasarrıfı Ahmet Hilmi Bey'in müracaatı üzerine 27 Mayıs 335 tarihinde Dâhiliye nazırı Ali Kemal imzalı telgrafında muhtemel düşman kuvvetlerinin taarruzlarına karşı mukavemet edilmesi istenmiştir.¹⁸³ 29 Mayıs 335 tarihinde gerçekleştirilen bu mücadele başlangıçta hükümet tarafından da tasvip edilmiş ise de daha sonra hükümet bu konudaki tavrını değiştirerek¹⁸⁴ yayınladığı emirlerde birliklerin Edremit-Balıkesir yönüne çekilmesini istemiştir.

Ayvalık cephesi Bakırçay'dan Akçay'a kadar Bergama, Ayvalık, Burhaniye ve Edremit kazalarını da içine almış olup, burada görev yapan 172.Alay'da iki binbaşı, iki yüzbaşı, on yedi teğmen, iki hesap memuru, üç subay vekili ve (380) asker; toplam (900) silah (4) makineli tüfeği ve bunlara ait cephane bulunmaktaydı.¹⁸⁵

Milli kuvvetlerin sayı olarak arttırılması ve direnişin sivil birlikler tarafından yürütülmesi için kurulan gönüllü milislerin kumandasını ise Köprülü Hamdi Bey (Eski Edremit Kaymakamı) üzerine almıştır.

Redd-i İlhak heyetleri; Burhaniye'den Müderris Hoca şükrü Efendi, eşraftan Hoca Tali Bey, Ali Galip Bey, Burhaniye'nin Pelit köyünden Mehmet Cavit Bey, Ali Osman Ağa, Hızır-zade Hakkı Bey ve Karaağaçlı Ahmet Efendi, Edremit'ten Seyit-zade Seyit Bey, Dramalı Cemal Bey, Kızıl keçili Fevzi Bey, Havran köyünden Kemal Bey, Fahri Bey, Hasan Kamil Bey, İhtiyat zabiti Hakkı Bey ve Muharrem Beyler'den müteşekkildi. Hemen milli bölüklerin teşkiline başlanmış,¹⁸⁶ Milli bölüklerin tanınması için kollarına

¹⁸³ H.T.V.D.S.38 Aralık 1961.Vesika No 907.

¹⁸⁴ Özalp, a.g.e., c.1, s.33.

¹⁸⁵ Ali ÇETİNKAYA, Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s.68.

¹⁸⁶ Çetinkaya, a.g.e., s.71.

takacakları pazıbentlerin üzerine “Kuvâ-yı Milliye” ibaresi bile yazılmıştır.¹⁸⁷ I.Balıkesir Kongresinde, cephe gerisindeki hizmetlerin düzenli olarak yürütülebilmesi için “Menzil Teşkilatı” kurulduğunda Ayvalık’taki menzil müfettişliği “Bir Numaralı Menzil Müfettişliği” adını almıştır.¹⁸⁸

Bergama Kuvâ-yı Milliye Müfrezesi Komutanı Adem, Ballıgedik Müfrezesi Komutanı Binbaşı Cemal, Cumalı Müfrezesi Komutanı Üsteğmen Halit(Bayrak), Bergama Bölüğü Komutanı Üsteğmen Hüseyin Halit, Ayvalık Mıntıkası Topçu Komutanı Üsteğmen Ahmet Sururi, Müfreze Komutanı Köprülü Hamdi Ve Müfreze Komutanı Pelit köylü Mehmet, bu cephede Müfreze Komutanı olarak görev yapmışlardır.¹⁸⁹

2.4.2- Soma Cephesi

İzmir’in işgali üzerine, Belediye binasında yapılan toplantıda kurulan “Kuvâ-yı Milliye Heyeti” 9 Haziran günü Soma’ ya gelen Yüzbaşı Kemal Bey ile birlikte bu direnişi gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti’nin çalışmaları ile kısa zamanda elli asker ve sivil dahi toplam (150) kişilik bir müfreze teşkil edilmiştir.¹⁹⁰ Balıkesir’de teşkil edilen Yüzbaşı Kemal (Balıkesir) komutasındaki ilk Kuvâ-yı Milliye birliği, Soma cephesinde görev yapmak üzere, demiryolu Fransızların denetimi altında olduğundan dolayı karayolu ile gönderilmiştir.

8 Haziran’da 14.Kolordu yeniden tertip edilirken Mıntika komutanlığı’na 188. Alay Komutanı Yüzbaşı Mustafa Aşır, (20) erle Bergama’ya, Üsteğmen Hüseyin komutasında (50) er ve (4) ağır makineli tüfek ile Kırkağaç-Akhisar arasına gönderilmiştir.

¹⁸⁷ Çetinkaya, a.g.e., s.71–72.

¹⁸⁸ Bkz. Kongre Kararları, Madde 15.

¹⁸⁹ Çetinkaya, a.g.e., s.248.

¹⁹⁰ Özalp, a.g.e., c.1, s.75; Apak, a.g.e., s.58.

12 Haziran'da Mülazım Halit (Bayrak) Bey, Bandırma'daki 162. ağır topçu bölüğü erlerinden oluşturulan (200) kişilik müfreze ile Soma'ya gönderilmişti.¹⁹¹ Albay Kazım Bey, Soma, Bergama ve Akhisar bölgesine yerleştirilen bu birliklerden topladığı (70) kişiyle Soma Cephesini kurmuş bu cephenin kuvvetleri Balıkesir'den görevlendirilen, çevreden toplanan ve silâhına alınan yeni askerlerle takviye edilerek güçlendirilmeye çalışılmıştır.¹⁹² Bu cephede Milis kuvvetlerin karşısında birisi cephede, diğeri de Bergama'da olmak üzere iki Yunan Alayı bulunmaktaydı.

2.4.3-Akhisar Cephesi

İzmir'in işgalinden sonra bölgeye gelen Albay Bekir Sami Günsav ile Albay Kazım Özalp Beyler, bütün çabalarına karşın Akhisar'da teşkilat kuramamış¹⁹³ ancak 5 Haziran da meydana gelen ve çok kısa süren Yunan işgali, bölgede Kuvâ-yı Milliye çalışmalarına hız kazandırmıştır.

9/10 Haziran da Yunanlılar şehri boşalttığında, Yüzbaşı Kemal (Balıkesir) Bey, şehirde yağmalama olaylarının önüne geçmek için Teğmen Hüsamettin Bey'i (20) kişilik bir kuvvetle buraya göndermişti. İşgal karşısında Balıkesir'de oluşturularak gönderilen Müfreze ile Parti Pehlivan'ın (80) kişilik müfrezesi ve Bakırlı Saçlı Efe, Akhisar'ın imdadına koşmuşlardı.

20 Haziranda Harbiye Nezaretine bir telgraf çeken Akhisar heyeti, Yunanlıların zulümlerine son verilmediği takdirde bunlara karşı silahlı mücadele başlatacaklarını ve bunun sorumluluğunun da kendilerine ait olmayacağını belirtip halka silah dağıttılar. Yüzbaşı İzmirli Ethem Bey'in başkanlığında "Redd-i İşgal Kıtâ-i Faaliye" kuruldu.¹⁹⁴

¹⁹¹ Özalp, a.g.e., c.1, s.24; Apak, sayı olarak (100) asker'in öldüğünü ve sivil milislerle birlikte ise (700) kişinin öldüğünü belirtmiştir. Bkz., a.g.e., s.114 ; Aynı eserin başka yerinde bu sayının mevcut çetelerle birlikte Temmuz 1919'dan sonra yedi bin kişi olduğu belirtilmektedir. Bkz., a.g.e., s.181.

¹⁹² Balıkesir Merkez Redd-i İşgal Hey'et-i Teşkilat Encümeni Karar Defteri, Karar No.1 24\25 Haziran 1919, s.1; Karar No.9, 4 Temmuz 335\1919, s.3.

¹⁹³ Özalp, a.g.e., c.1, s.14.

¹⁹⁴ H.T.V.D, S.1, Vesika No 11, 20 Haziran 1919.

Akhisar Cephesi komutanlığına getirilen Binbaşı Hüsnü Bey'in emrinde 188.Alaydan bir miktar nizamiye müfrezesi ile Akhisar ve Marmara'da teşekkül ettirilen milli kuvvetler vardı. Milli kuvvetlerin başında ise Halit Paşa, Parti Pehlivan Hafız Hüseyin ve Dramalı Rıza Bey bulunuyordu. Asker olarak (800) mevcudu olan¹⁹⁵ bu kuvvetler, Akhisar ile Manisa arasında mevzi almışlardır.

2.4.4-İvrindi Cephesi

1919 Haziran ayı sonlarına doğru Ayvalık Cephesinin sıkışması ve küçük bir bozgun yaşaması üzerine Balıkesir'den yardım talebinde bulunulmuştu. Bunun üzerine eski İvrindi nahiye Müdürü İsmail Hakkı (Varnalı) Bey, 24 Temmuz'da İvrindi'de yaptığı temaslar sonun da topladığı (137) kişilik "Gönüllü İvrindi Bölüğü" müteakip katılmalarla (157) kişi ile Havran üzerinden Ayvalık Cephesi'nin yardımına koştu.¹⁹⁶ Bu birlikler (2-3) ay burada kaldıktan sonra 14. Kolordu Komutanlığı İvrindi-Korucu bölgesinde bir cephe kurulmasına karar vermiştir.

Ayvalık cephesinde bulunan İvrindi bölüğünün Korucu bucağına nakli ile kurulan bu cephe; gerisine düşman sızmalarını engellemek, hem de Korucu-İvrindi bölgesini Bergama'ya bağlayan geçidi tutmak, böylelikle Yunan kuvvetlerinin bir bölümünü meşgul ederek diğer cephelerin yükünü azaltmak gibi bir görevi yerine getirmek için kurulmuştur. Cephe komutanlığına da Soma cephesinden üstteğmen Halit (Bayrak) Bey getirilmiştir.¹⁹⁷ İvrindi Mıntıkasındaki bu birlikler, 22 Haziran 1920'de ki Yunan taarruzu sırasında eşkıya ile düşman birlikleri arasında sıkışıp kalmış ve bu sebeple de subaylarından bazıları esir, bazıları da şehit olmuştur.¹⁹⁸

İzmir Kuzey Cephesi; Ayvalık, İvrindi, Soma, Akhisar kesimleri ayrı birer bölge şeklinde Milli Komutanlara bağlı olarak 61.Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey'in emrine verilerek¹⁹⁹ düzenli birlikler haline dönüştürülmüştür.

¹⁹⁵ Apak, a.g.e., s.57, 114, 180.

¹⁹⁶ İsmail Hakkı VARNALI, Balıkesir Ekspres, 2 Mart 1962, s.2.

¹⁹⁷ T.İ.H, c.2, k.2, s.193; Özalp, a.g.e., s.73.

¹⁹⁸ Özalp, a.g.e., c.1, s.144.

¹⁹⁹ T.İ.H, c.2, s.111.

Balıkesir’de mevcut askeri kuvvet olarak durum içer acısıydı zira 61.Tümen nezdinde ihtiyat olarak iki nizamiye taburu mevcut olup bütün kuvvetlerin miktarı altı binden fazla değildi. Her piyade bölüğü (250) den fazla olmadığı gibi başlarında tek bir subaydan fazla rütbeli dahi bulunmamaktaydı.²⁰⁰

Sayıcı üstün olan Yunan kuvvetleri 22 Haziran 1920’de başlattıkları taaruz sonucunda Türk cepheleeri bozulmuş kısa zamanda Batı Anadolu Yunan işgali altına girmiştir. 26 Haziran’da Yunan İzmir Tümeni doğu yönünden Soma ve Giresun üzerine yürüyerek ve kısa bir muharebeden sonra burayı zapt etmiştir. Batı yönünden ise Kidonya tümeni (Ayvalık-Kemer-Edremit) üzerinden ilerleyerek ve zayıf çetelerle çarpışmalardan sonra beş bini geçmeyen kuvvetiyle Balıkesir etrafında kuvvetini topluyordu. Balıkesir’de çok etin müdafaalar oluyordu. Özellikle İzmir tümeninin harekâtı durdurulsa da, Edremit’ten ilerleyen Yunan tümeni, Türk kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur bırakmıştı.
201

Askeri depolardaki silah ve cephaneler; trenle Susurluk’a gönderilmiş, askerlerde dâhil olmak üzere Balıkesir şehri, düşman işgali karşısında önceden aldığı haber ve emirle boşaltılmıştı. Balıkesir, 30 Haziran 1920 günü saat 14.00’de Yunanlıların İzmir Tümeni, 30.Alayına bağlı birlikler tarafından işgal edilmiştir.²⁰²

Soma cephesinde sarsılmasıyla 30 Haziran 336 tarihinde Balıkesir halkının vagonlarla Bandırma’ya gelmesi üzerine Bandırma’daki askeri kuvvet, Kuvâ-yı Milliye jandarma subayları ve askerin bir kısmı, polis komiseri ile polis memurlarından birçoğu, bidayet mahkemesi başkanı ve savcı, ziraat baş memuru ve belediye başkanı da Bandırma’dan çekildiler.²⁰³

Yunan işgal kuvvetlerinin Balıkesir’den geleceği beklenmekte iken, 2 Temmuz 1920 Cuma günü İngiliz ve İskeçe tümeni adıyla bilinen ve General Mazaraki

²⁰⁰ Apak, a.g.e., s.185: Yazar başka bir yerde asker olarak iki bin kişinin öldüğünü ve mevcut çetelerle bu sayının artıp azaldığını bkz. s.181, bir önceki sayfada ise bu sayının beş bin kişi olduğunu belirtmektedir bkz. s.180.

²⁰¹ Apak, a.g.e., s.186.

²⁰² TİH, C.II, K.II, s.211; Özalp, a.g.e., c.1, s.136 vd.

²⁰³ Ayışığı, “Erdek ...” a.g.m.

komutasındaki Yunan savaş gemileri Bandırma limanına girip, karaya çıkararak şehri işgal ettiler.²⁰⁴ Yunanlılar, Balıkesir’de Aygören ve Paşa Camisi mahallelerine yerleşerek halka karşı yoğun baskılar yapmaya başlamış, bu durum halktaki hoşnutsuzluğu artırmış ve kısa sürede çevrede direnişe geçecek olan sayıları (600)’ü bulan çeteler oluşmuştur.²⁰⁵

Balıkesir’le birlikte Bursa’nın da düşmesi Büyük Millet Meclisinde bu durumla ilgili olarak hararetle münakaşalara sebep olmuş ve Meclis ilk defa memlekette mesuliyet ve kontrol işine el koymuştu.²⁰⁶

Bütün bu gelişmelere daha fazla kayıtsız kalamayan Osmanlı Hükümeti 4 Ekim 1920 tarihinde “Balıkesir’e giren Yunan kuvvetlerinin hissiyat-ı İslamiyeyi rencide edecek surette yakışmaz tecavüzlerde buldukları anlaşıldığından önlenmesi için girişimlerde bulunulması gerektiği” ne dair Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu) kararı almak mecburiyetinde kalmıştır. Hükümet, bölgeye müfettiş (Süleyman Hikmet Bey’i) göndererek durum hakkında tahkikat yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine Balıkesir’deki inceleme sonucu izlenimleri içeren çeşitli tarihlerde düzenlenen raporlar hükümete gönderilmiştir.²⁰⁷

Mülkiye Müfettişi Süleyman Hikmet Bey başkanlığındaki teftiş heyeti Karesi Sancağına bağlı kazaları da gezerek Yunanlıların yaptığı zulüm ve vahşetleri araştırmışlardır. Bu gezilerin sonucunda, Yunan işgal kuvvetlerinin Karesi Sancağı

²⁰⁴ Ayıışığı, “Erdek...” a.g.m.

²⁰⁵ Yurt Ans., s.1136.

²⁰⁶ Apak, a.g.e., s.191.

²⁰⁷ Ayıışığı, ‘Erdek...’ a.g.m. Bu raporlara göre; yeni işgal mıntikasında Kuvâ-yı Milliye ile ilgisi olduğu gerekçesiyle birçok genç insanın tutuklanarak ağır şekilde cezalandırılmıştır. Yunan Ordusunun ileri harekâtı sırasında Kuvâ-yı Milliye’ye ait olduğu iddiasıyla ahalinin birçok hayvanına Yunan askeri tarafından el konularak Bandırma ve İzmir yoluyla ve Yunanistan’ın et ihtiyacını temin maksadıyla Atina’ya sevk edilmiştir. Askeri harekât dolayısıyla mahsulâtın bazı yerlerde hasara uğradığı, ahalden belge verilmeden zorla eşya alınmıştır. Resmi evraklarda ve defterlerde de zayıat olduğu, bunların tespiti için bir komisyon kurulması gerektiği belirtilmiştir. Karesi Sancağı dâhilinde Kuvâ-yı Milliye’ye ait para ve eşyanın başta Yunan işgal kuvvetleri olmak üzere, bir takım memurlar tarafından da gasp edildiği hatta Edremit Yunan Merkez Kumandanı Mavramanis’in Kuvâ-yı Milliye’ye ait paradan 50–60 bin lirayı gasp ettiği ifade edilmiştir. Burhaniye’de ise bir Yunan muhribinin kaptanı, işgal kuvvetleri komutanı sıfatıyla halka (5) maddelik bir yazıyı ilan etmiştir. 16 Temmuz 1920 yılında, Burhaniye’de (16) aydın, 20 Temmuz 1920 yılında Edremit’te eşraftan (23) kişi tutuklanmıştır. 21 Haziran 1921 yılında Edremit Kaymakamı Fahrettin Bey, 14 Temmuz 1921 yılında bir gazete olayından dolayı Edremit aydınları da Yunan makamları tarafından tutuklanmışlardır. 21 Ağustos 1921 yılında ise Edremit’te dükkânlara Yunanca levha asılması zorunluluğu getirilmiştir. Bkz. Yetkin, a.g.e., s.39–40.

dâhilinde bölgelerin sosyal yapısına göre farklı siyasetler takip ettiği tespit edilmiştir. Buna göre; Yunanlılar Karesi Sancağını çeşitli bölgelere taksim ederek her yanda ayrı ayrı siyaset izlemekteydi. Edremit, Burhaniye Mıntıkası; Bir Yunan temsilcisi, sivil posta ve telgraf müdürleri bulunan ve doğrudan doğruya Yunan komiserliğine bağlı özel jandarma teşkilâtıyla diğer bölgelerden ayrılıyordu. Bandırma-Erdek; Hükümet konaklarına resmi dairelere ve belediyelere Yunan sancağı çekmek suretiyle farklı bir durum arz ediyordu. Mahalli hükümet tesisiyle faaliyet gösteren Marmara Adaları mıntıkası ise Yunanlıların “TAZYİK SİYASETİNE” muhatap idiler. Osmanlı hâkimiyetine daha fazla riayetkâr, halkı fazla uysal bulunan Balıkesir, Gönen, Balya, Sındırgı bölgesinde “MÜSAMAHA SİYASETİ” uygulanmaktaydı.²⁰⁸

Bandırma'nın işgalinin ardından, yerli Ermeni ve Rumlardan çok sayıda kişi Yunan kuvvetlerine asker olarak katılmış, bir kısmı da çeteler oluşturmuştu. Bu gelişme üzerine harekete geçen efeler, oluşturdukları kuvvetlerle kısa sürede bu çeteleri bertaraf etmişlerdir. Bandırma'da bulunan Yunan kuvvetleri işgal süresince halka zulmetmişler, olmadık hakaret ve saldırılarda bulunmuşlardır. Bilhassa Ermeni çeteciler halktan ve askerimizden pusuya düşürdüklerini hunharca katletmişlerdir.

Yunan işgalleri karşısında çekilen ve dağılan Milli Müfrezeler silahlarını bırakmadı, köylere çekilenler hemen örgütlenerek, köyleri ve dağları Yunanlılara aşılmaz ve geçilmez yollar haline getirdiler. Çekilebilen Balıkesirliler ise önce Bursa'ya, oranda işgali üzerine İnegöl cephesine Köplüce hattına çekildiler, burada daha sonra gelenlerle birleşerek, Karesi mürettep taburunu kurdular. Bu tabur İnönü ve Sakarya savaşlarında pek çok şehitler verdi. Başlarında da Balıkesir'den öğretmen Eminettin (Çeliköz) Bey bulunuyordu.²⁰⁹

Yunanlılar, sadece cephede çarpışmakla kalmıyor aynı zamanda hesap vermek zorunda oldukları kamuoylarını bilgilendirmek amacıyla basın yolunu kullanıyorlardı. Mesela Yunan işadamlarınca finanse edilen ünlü akademisyenlerden, tarihçi ve

²⁰⁸ Ayışığı, ‘Erdek...’ a.g.m.

²⁰⁹ Metin AYIŞIĞI, “Kuvâ-yı Milliye ve Dursunbey,” ‘Yeni Bin Yıla Gिरerken Türk-Yunan ilişkileri Sempozyumu,’ (5–6 Haziran 2001), Balıkesir, Dursunbey. Ayrıca Bkz. <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/dursunbey.htm> , 11.09.2006.

Manchester Guardian muhabiri Arnold Toynbee, Anadolu'ya geçerek kendi gözlemleriyle neler olup bittiğini anlamak ve bunun neticesinde Yunanistan'ın Türklere nasıl medeniyet getirdiğini yerinde görmeye karar vermişti. Ancak, Toynbee Anadolu'daki manzaranın içyüzünü kavrayarak Yunanlıların haksızlığını geçte olsa fark etmiş, bu konuda çeşitli makaleler yayımlayarak İngiliz kamuoyunu, İzmir ve Batı Anadolu'da yapılanların nasıl bir "etnik temizlik" olduğu hususunda bilgilendirmiştir.²¹⁰ İngiliz Kamuoyu bu sayede Yunanlılara ve destekçisi olan kendi hükümetlerine karşı nefret duymuşlardır. Bu nefret beraberinde İngiliz desteğinin sonunu getirerek Yunanlıların Anadolu macerasının sonunun başlangıcı olmuştur.

<u>İlçenin adı</u>	<u>İşgal Tarihi</u>	<u>Kurtuluş Tarihi</u>	
Ayvalık	29 Mayıs 1919	15 Eylül 1922	Yunan işgali
Balya	7 Temmuz 1919	6 Eylül 1922	Yunan işgali
Bandırma	17 Temmuz 1919	19 Nisan 1920	Fransızlarca
	2 Temmuz 1920	16–17 Eylül 1922	Son işgal Yunan.
Bigadiç	20 Haziran 1920	5 Eylül 1922	Yunan işgali
Burhaniye	30 Haziran 1920	11 Eylül 1922	Yunan işgali
Dursunbey	6 Temmuz 1920	11 Temmuz 1920	İlk Yunan işgali
	18 Mayıs 1921	21 Mayıs 1921	Yunan işgali
	21 Temmuz 1922	12 Eylül 1922	Yunan işgali
Edremit	1 Temmuz 1920	11 Eylül 1922	Yunan işgali
Erdek	2 Temmuz 1920	18 Eylül 1922	Yunan işgali
Gönen	1 Temmuz 1920	19 Eylül 1922	Yunan işgali
Havran	1 Temmuz 1920	11 Eylül 1922	Yunan işgali
İvrindi	7 Temmuz 1920	11 Eylül 1922	Yunan işgali
Kepsut	30 Haziran 1920	6 Eylül 1922	Yunan işgali
Manyas	2 Temmuz 1920	15 Eylül 1922	Yunan işgali
Savaştepe (Giresun)	30 Haziran 1920	6 Eylül 1922	Yunan işgali
Sındırgı	29 Haziran 1920	17 Temmuz 1920	Yunan işgali
Susurluk	30 Haziran 1920	5 Eylül 1922	Yunan işgali

Tablo 2.1. Balıkesir ve Kazalarının Kurtuluş Tarihleri²¹¹

²¹⁰ Toynbee'nin fikirlerini destekleyen diğer araştırmacılara ait raporları da bulmak mümkündür. Bkz. Shaw, a.g.m, s.857.

²¹¹ Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911–1922), s.11–13.

Milli Mücadele esnasında Yunan işgalinin zarar olarak maliyeti ise (milyon);²¹²

İl	G.Menkul	Menkul	Hayvan	Yekûn
Karesi	70	90	2	162

Tablo 2.2. İşgalin Karesi Sancağı'nda ki Maddi zararı

Milli Mücadele kazanılmış olmasına rağmen, Anadolu tamamen tahrip edilmiş durumdaydı. Shaw'ın ifadesiyle:²¹³ “Müttefiklerin blokajı, tarım ve çiftçilik ile büyük şehirlere gıda nakliyatının durma noktasına gelmesi, dağıtılan ordular kadar dehşetten kaçan mülteciler tarafından Türkiye'ye getirilen her türlü hastalığın yayılması, işgalci ve savunmacı orduların ve çetelerin kıyımlarının birleşik bir sonucu olarak, 1923 yılına gelindiğinde on dört yıllık savaş sırasında Trakya ve Anadolu'da yaşamakta olan halkın yarısından fazlası ölmüştü. Bu yaşananlar dini ya da etnik orijinine bakılmaksızın tam bir Osmanlı ve Türk soykırımıydı. Bu felaketi, acı çeken pek çok halktan sadece biri özdeşleştirmek, bu felaketin kendisi kadar büyük bir vahşet olur.”

2.5-Akbaş Baskını

Türk Ordusunun elindeki silah ve cephanelerin büyük çoğunluğu alınmış, bu silah ve cephanenin, özellikle tüfeklerin çok büyük kısmı İstanbul'da depolanmıştı. Anadolu'daki dağınık birliklerdeki mevcut silahlarla ise ancak 3–4 tümen donatılabilirdi. Bu dağınık birlikler içinde en düzgün olanı ise merkezi Erzurum'da bulunan ve (30–35) bin civarında asker gücü bulunan 15.Kolordu idi.²¹⁴

Mondros Mütarekesi imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri, bir yandan Türk Ordusu'nu terhis ettirirlerken diğer yandan da orduya ait silah ve cephaneye el koydular. Bu toplanan silah ve cephaneler sahillerdeki depolara konularak müttefik askerlerin muhafızlığına bırakılmıştı. İstanbul ve bölgesinde depo ve cephaneliklerde çok sayıda

²¹² Vedat ELDEM, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi**, Ankara: T.T.K., 1994, s.219.

²¹³ Shaw, a.g.m, s.871.

²¹⁴ Alptekin MÜDERRİSOĞLU, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1974, s. 39, 40.

silah, mühimmat ve çeşitli harp malzemesi bulunmaktaydı.²¹⁵ En büyük depolardan biri de Gelibolu Yarımadası'nda Akbaş'ta bulunuyordu. Çanakkale Boğazı'nın Gelibolu yakasında, Gelibolu ile Eceabat arasında kıyıda bir bölgenin adı olan Akbaş; cephaneliğinde (8000) adet tüfek, (40) adet ağır makineli tüfeği, (2.000) sandık cephane ile ayrıca muharebe ve istihkâm malzemesi vardı.²¹⁶ Bu malzeme 1917 yılında Rusya'da ihtilâl çıkması sebebiyle Doğu Cephesi'nde ele geçen savaş ganimeti idi ve buraya getirilip depolanmış ve bu cephaneliğin koruma görevi Fransızlara bırakılmıştı. Ayrıca depoda Türk subay ve askerleri de vardı.

İtilaf Devletleri, mütareke şartlarında silah ve cephanelerin Ruslara verilmesi ile ilgili bir hüküm olmamasına rağmen, Akbaş Cephaneliği'nde ki malzemeyi Rusya'da Bolşeviklere karşı çarpışan Wrangel ordusu askerlerine verip, onları güçlendirerek Kızıl Ordu'ya saldırtmayı düşünüyorlardı. Bu maksatla Osmanlı Hükümeti'ne resmen bu durumu bildirmişlerdi. Fakat Vükelâ Heyeti (Bakanlar Kurulu) bu malzemenin İtilâf Devletleri'nin malı olması gerektiği, şeklindeki garip bir gerekçeyle bu isteğe boyun eğmiştir. Hatta bu kararın sonucu cephanelikteki silâh ve cephaneyi Rusya'ya götürmek üzere, 1920 yılı Ocak ayında Gelibolu limanına bir Rus gemisi bile gelmişti.²¹⁷

Ayrıca İtilaf Devletleri donanmasına mensup küçük büyük birçok savaş gemisi boğazda devriye gezerek kuş uçurtmuyorlardı. İngiliz savaş gemilerinin üssü olan Çanakkale'nin Akbaş'a uzaklığı torpido hızıyla 15–20 dakikalık mesafede idi. Cephanelik ile Gelibolu ve Gelibolu ile de Çanakkale'nin telefon bağlantısı vardı. Öte yandan bölgedeki Rumlar, Türklerin her hareketini yakından takip ediyor, şüphelendikleri en ufak hareketi bile İtilâf kuvvetlerine ihbar ediyorlardı.

Cepheye gitmek isteyen onlarca gönüllü olmasına rağmen cephanelik ve silah malzemeleri sıkıntısı çekilmişti.²¹⁸ İlk zamanlar cephaneliğin yetmemesi üzerine çözüm olarak Balya maden fabrikalarında top kaması ve sürgü kolu yaptırmağa teşebbüs

²¹⁵ TİH, II. Cilt, s.53.

²¹⁶ TİH, a.g.e., s.41, 54; Özalp, C.I, s.90; Söylev I, ves.239a. ; HTVD 47, ves.1103.

²¹⁷ TİH, a.g.e., s.54; Özalp, a.g.e., s.99; Yurt, Ans.,s.1123.; Zeki ÇEVİK, “Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını,” <http://w3.balikesir.edu.tr/~zcevik> 11.09.2006.

²¹⁸ Özalp, a.g.e., s.89-90; TİH, a.g.e., s.54; Yurt Ans., s.1123.

edilmişse da bu teşebbüsten sonuç alınamamıştı. Eldeki mevcut Alman tüfeklerinin tamirâtı da kötü gitmiş ve geriye çözüm olarak Gelibolu yarımadasındaki depoların basılmasına karar verilmişti.

Bu arada İstanbul gazetelerinde çıkan Akbaş'taki silâh ve cephanenin Rusya'ya gönderileceği haberi bir anda hem Kuvâ-yı Milliyecilerin, hem de Ankara'nın dikkatini çekmiş, silâh ve cephane sıkıntısının had safhada olduğu bir sırada bu durum Türk cephesinde ve T.B.M.M.'de büyük üzüntü yaratmıştır. Bu sıkıntılı durum Balıkesir'de 61.Tümen Komutanı Kazım Bey ile Hey'et-i Merkeziye'yi yeni kaynaklar aramaya zorladı. İşte Akbaş Cephaneliği'ne baskın fikri böyle bir ortamda doğmuştur. Tehlikeli bir iş olan cephaneliğe baskın fikri cesaret verici²¹⁹ olup, bunu ilk defa düşünenler 61.Tümen Komutanı Kazım Bey ile Hey'et-i Merkeziye azası Köprülülü Hamdi Bey olmuştur.²²⁰ Bunun içinde Köprülü Hamdi Bey ve yardımcılığına da Dramalı Rıza Bey görevlendirilmiştir.²²¹

Dramalı Rıza Bey, Rumeli yakasına geçerek Gelibolu çevresinde sıkı bir araştırma yaptı. Cephaneliği günlerce kolaçan ettikten sonra Fransız askerlerin sayısı, nöbet saatlerini dahi bir bir belirlemiş, cephanenin boşaltılması için kullanılacak araç ve gereçler, vasıtalar ve güzergâhları tespit ederek bu yaptığı keşifler ve verdiği raporlar doğrultusunda 26\ 27 Ocak 1920 gecesi baskın düzenlenmiştir. Bergos'ta bulunan Hamdi Bey iskelede kalarak otuz veya kırk kadar adamı ile Lapseki'ye gelerek oradan motorlarla karşıya hareket ettiler. Bu arada onlar gelmeden baskın düzenlenmiş, Dramalı Rıza Bey ve arkadaşları ile Tahir çetesinin desteği ve köylülerin yardımıyla Fransızların koruduğu depoya taarruz edilmişti. Depodan (8.000) tüfek, (5.000) sandık cephane ve (200) adet mitralyöz²²² ile birlikte (10,5)'luk top mermileri, projektör ve benzeri araçlar ele geçirilmişti.²²³ Önceden erzak taşınacağı bahanesiyle tedarik edilen "Bolayır"²²⁴ vapuru

²¹⁹ Çevik, a.g.m.

²²⁰ Çevik, a.g.m; TİH, II.c.s.55'te ise bu fikrin Kazım Bey'e ait olduğu belirtiliyor; Yurt Ansiklopedisine göre ise bu baskın fikri Hamdi Bey'e aittir denmektedir. Bakınız s.1133; Değişik bir yorumda "Baskın kararının Balıkesir Hey'et-i Milliye'sinin verdiği" şeklindedir. Bkz. Bayraktar, Ayvalık... s.220.

²²¹ Özalp, a.g.e., s.89-90.

²²² Özalp, a.g.e., s.91.

²²³ Apak, a.g.e., s.105.

²²⁴ Detaylı bilgi için bkz. Bayraktar, a.g.e., s.207; Yurt Ans., s.1123.

ve Kayıkçı Hasip Ağa tarafından temin edilen kayık, motor ve mavnalara yüklenerek, esir edilen Fransız askerleriyle birlikte, Lapseki civarındaki Umurbey iskelesine getirildi.

Silah ve cephane yüklü araçlar Umurbey İskelesi'nden ayrıldıktan sonra Lapseki yoluna girmiş, bir süre gittikten sonra bu yoldan sapıp Beyba, Hacıkelenler köylerini geçerek Balcılar'a gelip yüklerini buraya boşaltmışlardır. Cephane ve silahların Balcılar'dan Çan'a ve oradan da Yenice Köyüne (şimdiki Yenice kazası) yörükler tarafından taşınmıştır.²²⁵ Yenice Köyü'ne getirilen bu silah ve cephaneler orada Ali Rıza Bey sorumluluğunda, Biga -Değirmencik Köyü'nden İskender, Zekeriya ve yedek subay Çavdaroğlu Ali, Biga Tapu memuru Ethem, bir yüzbaşı, birkaç millî çete, bu cephaneyi muhafazaya memur edildi.

Bu baskın Ankara'da olumlu anlamda büyük bir tesir uyandırmış, Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye adına 61.Tümen Komutanı'nı tebrik etmiştir.²²⁶

Akbaş cephaneliğinin soyulması İtilaf Devletleri'ni sinirlendirmiş ve İstanbul temsilcileri aracılığıyla Türk Hükümetine bir nota vererek, bazı kişileri takip etmeye başlamışlardır.²²⁷ Bir İngiliz birliği, Gelibolu mutasarrıfı ile memur ve sivil (10) kişiyi tutuklayıp götürmeleri üzerine heyecana kapılan halk mitralyözlerle tehdit edilmiştir.²²⁸

İngilizler silah ve cephaneyi tekrar geri almak, Kuvâ-yı Milliye'ye gözdağı vermek ve çaresiz bırakmak ve Yunan kuvvetlerini desteklemek için²²⁹ 1 Şubat 1920 yılında Bandırma limanına savaş gemileriyle iki bölük halinde bir Yüzbaşı komutasında (200) kişilik bir kuvvet çıkardılar. İngilizler, Bandırma'dan 200 araba ile Karacabey-Susurluk yönüne silah kaçırıldığını ve bunu aradıklarını söylemişlerdi.²³⁰ İngilizler burada kendilerine ayrılmış olan Rum ve Ermenilerin evlerine girmeyerek “Mekteb-i İdadî” binasıyla, civarındaki Müslüman evlerini zorla işgal ettiler.²³¹ İtilaf Devletleri gemileri

²²⁵ Özalp, a.g.e., s.90–91; Mücteba İLGÜREL, “Akbaş Cephaneliği Baskını”, s.277; Çevik, a.g.m.

²²⁶ Özalp, a.g.e., s.91, 92.

²²⁷ Özalp, a.g.e., C.I, s.92; HTVD 47, ves.1106.

²²⁸ HTVD. 48, ves.1116.

²²⁹ İlgürel, “Akbaş Cephaneliği...” s.277.

²³⁰ Gökbilgin II., s.361; Tansel III., s.24.

²³¹ Gökbilgin II, a.g.e., s.361; Ayışığı, ‘Erdek...’ a.g.m.

Bandırma'nın önüne gelmiş, demirlemişlerdi. Akbaş'tan alınan silahların derhal geri verilmesini istediler. Müttefiklerce 14.Kolordu Komutanı'na bir nota verilerek, Akbaş'tan kaçırılan silah ve cephanenin iadesi ve bu işi yapanların kendilerine teslim edilmeleri istendi.²³² Heyet-i Temsiliye ise Bandırma'ya asker çıkarılması hadisesini yayınladığı muhtıra ile protesto ederek bir an evvel Bandırma'nın tahliyesini istemiştir.

Balıkesir Merkez Kurulu²³³ ile 61.Tümen Komutanlığı ayrı olarak yayınladıkları bildirimlerde Akbaş olayı ile ilgili bağlantılarının bulunmadığını ileri sürerek, İngilizlerin bu konu ile ilgili girişim ve eylemlerini protesto ettiler. Hey'et-i Merkeziye bu davranışı "...her türlü devlet ve insan hukukuna aykırı bir tutum..." olarak değerlendirdi. Dört maddeden oluşan kınama bildirisinde, Akbaş Baskını'nın Yunan işgaline karşı koymak isteyen halkın doğal bir tepkisi olduğu, işgal son bulmadıkça halkın silahını elinden bırakmayacağı ve olanak doğdukça bu tür eylemlere yeniden başvurulacağı belirtiliyordu.²³⁴

61. Tümen Komutanlığı, İngilizleri tahrik edici davranışlarından vazgeçirmek için bir Kuvâ-yı Milliye birliğini Susurluk'a eylem yapmalarını emrederek gönderdi. Bu kuvvet, Bandırma'yı boşaltmazlar ise İngilizlere saldıracaktı.²³⁵ İngilizler daha fazla problem oluşturmadan kenti 11 Şubat günü boşalttılar. İngilizlerin Bandırma'dan çekili Kuvâ-yı Milliye'nin bir başarısı olarak değerlendirilmiş ve bu durum Ankara'nın nüfuzunu güçlendirmiştir.²³⁶

Hamdi Bey, Akbaş baskını ile ele geçen silâh ve cephaneyi emniyete aldıktan sonra, bu bölgede Sarıçalı (Sarıncaali), Yenişehir ve Üveycik (Üvecik)'te Osmanlı Devleti'ne ait cephaneliklerdeki silâh ve cephaneyi de oradaki subayların yardımıyla Yeniceköy'e naklettirmiştir. Büyük fedakârlıklar ve zorluklarla yapılan bu nakil sonrası Hamdi Bey Çan'a geçmiş, 10 veya 11 Şubat 1920 günleri Biga'ya dönmüştür. Köprülü Hamdi Bey, Biga'da Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını güçlendirmek için bulunduğu sıralarda,

²³² İzmir'e Doğru, 11 Şubat 1920; Özalp, a.g.e., s.93; Yurt Ans, s.1123; Ayıışı, 'Erdek...' a.g.m.

²³³ İzmir'e Doğru, 4 Şubat 1920.

²³⁴ Yurt Ans., s.1124.

²³⁵ Bayraktar, a.g.e., s.213.

²³⁶ Özalp I, a.g.e., s.94 ; Gökbilgin, a.g.e., s.362; Tansel, a.g.e., s.25.

asayışı sağlamak için önceleri işbirliği yapmış olduğu Kara Hasan çetesini tutuklayarak etkisiz hale getirmiştir.²³⁷

Merkez Hey'eti aralarında iş bölümü yaparak, milli kuvvetlere asker toplama görevini Hamdi Bey'e vermişti. Hamdi Bey, Biga'da milislerden oluşacak askeri disiplin içinde Milli Alay kurmak istiyordu. Ancak bunun için de mali açıdan paraya ihtiyaç vardı. Bu parayı da vergi olarak²³⁸ halktan toplamayı düşünen Hamdi Bey'in bu düşüncesi çevreye yayılmış ve zaten sıkıntılı günler geçiren halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmuştu. Bu hoşnutsuzluk durumunu fırsat bilen Karahasan çetesi köylere kaçan adamları ve muhalifleri tarafından aleyhte propagandaya sebep olunmuştu.²³⁹

Biga'ya yeniden gelen Anzavur, Kuvâ-yı Milliye'nin güçlenme ihtimaline karşılık aleyhte yaptığı propagandalarla çevresine topladığı Gâvur İmam ve Şah İsmail gibi aleyhteki (200) kişilik eşkiyayı Biga'ya saldırttı. Anzavur kuvvetlerine direnen Hamdi Bey, yanındaki Bigalı kuvvetlerin gönülsüz savunması karşısında Biga'dan (15) kişilik milis kuvvetiyle beraber ayrılarak Yenice'ye gitmek üzere yola çıktı. Biga'yı terk etmeden önce 61.Tümen Komutanlığı'na çektiği telgrafta kendilerine yardım gönderilmesini istemiş ancak yardım ulaşmadan İnova Köyünde yakalanmış, 17 Şubat 1920'de Biga'ya götürülürken Gâvur İmam ve adamları tarafından şehit edilmiştir.²⁴⁰

Hamdi Bey'in şehit edilmesinden sonra Yeniceköy'de bulunan Dramalı Rıza Bey ve adamları Anzavur ile Gâvur İmam kuvvetlerince sarıldı. O sırada Hamdi Bey'in Balıkesir'den istediği yardım yola çıkmıştı. Balıkesir'den Binbaşı Muhtar Bey ve Mustafa Necati Bey (sonradan Maarif Vekili) bir Kuvâ-yı Milliye birliği ile Yeniceköy'e hareket etmişse de Rıza Bey'in bu yardım kuvvetinden haberi olmamıştır. 21 Şubat 1920'de Dramalı Rıza Bey ve arkadaşları, silâh ve cephanenin Anzavur'un eline geçmemesi için onları ateşe vererek infilâk ettirdi.²⁴¹ Silah ve cephanenin havaya uçurulması ile verilen emekler boşa gitmişse de, Anzavur'un eline geçmesi önlenerek böylelikle bu silah ve

²³⁷ İzmir'e Doğru, 14 Kanun-I sani 1336; Özalp, a.g.e., s.89-90.

²³⁸ Çevik, a.g.m.

²³⁹ Tansel, a.g.e., s.29.

²⁴⁰ Özalp, a.g.e., s.69; İzmir'e Doğru, 27 Şubat 1336.

²⁴¹ Özalp, a.g.e., s.34-99; Yurt Ans, s.1124; Çevik, a.g.m.

cephanenin Osmanlı Devleti ile hiçbir ilgisi olmayan yerlere yollanmasının önüne geçildi.²⁴²

2.6-Karesi Sancağında Çıkan Ayaklanmalar

2.6.1-Birinci Anzavur Ayaklanması (25 Ekim–30 Kasım 1919)

İngilizlerin; Boğazları ellerinde tutabilmek için ileride Anadolu'da kurulabilecek herhangi bir devletten gelme ihtimali bulunan tehditleri önleyebilmeleri gerekiyordu. Bu nedenle Marmara'nın doğusunda iki ufak tampon bölgeye ihtiyaç duyuluyordu. Bunlar, Çanakkale Boğazını doğuya karşı kapayacak ve Biga ve Gönen dolayları ile Karadeniz Boğazını aynı yönde güvenlik altına alacak, Düzce ve Hendek bölgeleriydi. Bu bölgelerde çoğunluğa sahip Pomak, Çerkez ve Abaza kökenli yurttaşlar insafsızca ayaklanmaya kışkırtıldı.²⁴³

Anzavur ayaklanmalarının birinci nedeni İstanbul Hükümeti ve İşgal Devletlerinin menfi propagandaları, ikinci nedeni olarak ise Kuvâ-yı Milliye'nin disiplinsiz davranışları ve halktan başı buyruk bir şekilde para toplamaları ve kendi başlarına halkı cezalandırma girişimleriydi.²⁴⁴

Damat Ferit'in işbaşında olduğu hükümetin elebaşılığını yaptığı, Kuvâ-yı Milliye ve askeri birliklerimizi uzun süre uğraştıran emekli jandarma binbaşısı olan Ahmet Anzavur'un bu ilk ayaklanmasının amacı, İngilizlerin desteğinde,²⁴⁵ işgale karşı kurulan Kuvâ-yı Milliye teşkilleri, Müdafaa-i Hukuk grupları ve bunlara benzer kuruluşları arkadan vurarak Yunan işgallerini kolaylaştırmaktı. Bu nedenle özellikle Biga, Gönen,

²⁴² Çevik, a.g.m.

²⁴³ Ahmet MUMCU, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, 17.Baskı, Ankara: İnkılâp Yayınları, 2001, s.59.

²⁴⁴ Mumcu, a.g.e., s.60. Mumcu, I.Anzavur Ayaklanması tarih aralığını 1 Ekim–30 Kasım 1919 olarak belirtmiştir. Bkz.a. g.e, s.59.

²⁴⁵ TİH. C.2, K.2 1991, s.43; Mumcu, a.g.e., s.59; Teşkilat için gerekli bütün destekler İngilizler tarafından veriliyordu, hatta silah ve mühimmat yardımı dahi söz konusuydu. Yardımlar zaman zaman olmuş hatta bir keresinde Çerkez Ethem Bey Bandırma'da İngiliz gemisinden Anzavur kuvvetleri için sahile çıkarılan silah ve malzemeyi son anda ele geçirecekti. Bkz. Tansel, a.g.e., c.III., s.26-27

Manyas ve civarında teşkilatlandırılarak Kuvâ-yı Milliye'ye karşı bir güç oluşturmak amacıyla bu bölgeye görevli olarak gönderilmiştir.

Ayaklanma ile ilgili çeşitli farklı tarihler ortaya atılmışsa da Anzavur'un 21 Eylül'de Manyas bölgesine gelerek hazırlık yaparak taraftar topladıktan sonra 25 Ekim'de açıkça ortaya çıkarak varlığını bir tehdit olarak göstermiştir.

Anzavur, 21 Eylül 1919 tarihinde Balıkesir çevresinde ortaya çıktığında, Balıkesir'de II. Kongre toplantı halindeydi. Kongreleri etkileme amacıyla olan İstanbul Hükümeti, Kuvâ-yı Milliye'yi kendine bağlı jandarma kuvveti haline getirmek için uğraşiyor,²⁴⁶ her türlü entrikalara başvuruyordu. Muhtemelen bu plan gerçekleştirilemeyince Anzavur harekete geçirilmiştir.²⁴⁷

Anzavur Ahmet; Teşkilatlanmak için 25 Ekim 1919 tarihinden itibaren Gönen ve Manyas bölgesini dolaşmaya başlayarak Kuvâ-yı Milliye aleyhinde propaganda yapıyordu. Çerkez ve Arnavutlar arasına nifak sokmak suretiyle parayla tutulan²⁴⁸ bu adam etrafına ilk iş olarak eşkıyalardan oluşan çeteleri toplamakla başladı.²⁴⁹ “Cemiyet”i Ahmediye” adlı irtica örgütünün bir üyesi olan Anzavur Ahmet, adamları Çerkez Davud ve Şah İsmail gibi eşkıyalarla birlikte Manyas havalisinde gizlice “dindarlık ve İslamiyet perdesi altında ” halkı aldatıp yanına çekerek silahlı bir eylem planladı. Anzavur'a göre; düzenli Yunan kuvvetleri karşısında milli kuvvetlerle direnmek imkânsızdı. Milli güçleri temsil eden teşkilatlar, bir takım hain İttihatçıların memleketi soymak için ortaya koydukları oyundan başka bir şey değildi. Padişah'ta bunu onaylamamakta ve Halife'nin de fermanı bendedir. Halk silahlansın ve bu ittihatçı çetelerden memleketi kurtarsın diye emrediyordu.

²⁴⁶ TİH, c.2, k.2, s.37–38.

²⁴⁷ Özer, a.g.t, s.175.

²⁴⁸ Özalp, a.g.e., s.69.

²⁴⁹ Çeteler için ayrıntılı olarak bkz. Özalp, a.g.e., s, 65.

Manyas bölgesindeki halkı milli güçlere karşı ayaklandırma girişimleri ile ilgili olarak 61.Tümen Komutanlığı, 14.Kolordu Komutanlığı'nı bilgilendiriyor ve eşraftan Çerkez olanlarla irtibat kurularak karşı hareketin önlenmesi öneriliyordu.²⁵⁰

Anzavur Ahmet, 1919 Kasımında Balıkesir Mutasarrıflığına çektiği telgrafta²⁵¹ kente geleceğini ve Merkez kurulundan “hesap soracağını” bildiriyordu. Anzavur'un bu meydan okuyan telgrafı Karesi Mutasarrıflığı vasıtasıyla Merkez Kuruluna iletildi. Anzavur telgrafta; yöredeki “zararlı” kişileri ortadan kaldırmayı amaçladığını, daha sonra Yunanlıların üzerine yürüyeceğini bildiriyordu. Kazım Özalp'e göre²⁵² Anzavur'un amacı, Yunanlılarla savaşıldığı bir zamanda milli kuvvetleri arkadan vurmaktı. Merkez Kurul bu problemi zararsız biçimde halletmek için Köprülü Hamdi Bey, Anzavurla görüşmek ve onu ikna etmek için görevlendirildi. Yapılan görüşmede, Anzavur düşüncelerinden vazgeçirilerek ikna edilememiştir.

Anzavur etrafında topladığı (300)'den az olmayan eşkıya çetesiyle,²⁵³ 2 Kasım 1919 tarihinde Susurluk kasabasına baskın düzenledi. Kasabanın muhtelif yerlerini yağmalayıp, Redd-i İlhak Cemiyeti'nin paralarına zorla el koymuş, ayrıca iki dağ obüsünü de alarak Demirkapı'ya gelmişti.²⁵⁴ Susurluk olayları sırasında kasabada topçu ve kolordu ulaştırma taburları bulunuyordu. Bu taburlarda (13) subayla bu kuvvetlerin dışında (10) jandarma eri görevliydi. Anzavur'a karşı askeri yetkili ve personelden hiçbir direnme görülmemiş, taburlardan (40) kadar nefer de devlete ait hayvanlarla birlikte isyancılara katıldı.²⁵⁵

Balıkesirliler Çerkez Sait Bey'i Anzavur'a nasihatte bulunmaya göndermiş olmalarına rağmen, Anzavur'u ikna teşebbüsünden bir sonuç alınamayınca, Sait Bey Demirkapı yakınlarına gelmiş olan Kazım Bey'in yanına dönmüştür.²⁵⁶

²⁵⁰ Selek, a.g.e., s.359.

²⁵¹ Selek, a.g.e., s.98.

²⁵² Özalp, a.g.e., s.65.

²⁵³ Bayraktar, a.g.e., s.231.

²⁵⁴ İzmir'e Doğru, 23 Teşrinisani 1335/1919.

²⁵⁵ TİH, VI., s.18.

²⁵⁶ Özer, a.g.t., s.178.

Harbiye Nazırı Cemal Paşa, öteden beri Anzavur meselesine çok önem verdiği için, Kolordu komutanından cepheden dönerek bu meseleye son vermesini istedi.²⁵⁷ Bu isyan harekâtını çökertmek için 61.Tümen Komutanı Albay Kazım Bey Komutasında; 56.Tümene bağlı Yarbey Rahmi Bey'e bağlı 174.Alay, ayrıca Köprülü Hamdi Bey komutasında milis müfrezeleri Anzavur'u takip harekâtına 13 Kasım'da başladılar ve isyancılarla ilk temas 15 Kasım'da 'Demirkapı' sirtlarında gerçekleşmiş ve Anzavur yenilgiye uğratılmıştı.

2.6.2-İkinci Anzavur Ayaklanması (16 Şubat-19 Nisan 1920)

Osmanlı Parlamentosunun açılışını olabildiğince geciktirmeyi ve hatta engellemeyi hedeflerinden biri sayan²⁵⁸ Ahmet Anzavur'un ilk ayaklanma girişimi milli ve askeri kuvvetlerin gayretli mücadeleleri sayesinde bastırılmışsa da Anzavur, yanında kalan birkaç avuç kadar adamıyla takibinden vazgeçilmesi neticesinde kaçmayı başarmıştı. İstanbul'a kaçmayı başaran Anzavur, orada faaliyetlerine devam etmiş, Damat Ferit Paşa ile gerekse Hürriyet ve İtilaf Partisi üst düzey görevlileri ile Askeri Nigeşban Cemiyeti ve İngilizlerle görüşmüş ve bölgede yapacağı ikinci ayaklanmanın planlarını yapmıştır. Masrafı yine İngilizler tarafından finanse edilen bir planın²⁵⁹ piyon görevini yürüterek Milli Mücadeleyi arkadan baltalamayı üstlenmiştir.

Ahmet Anzavur'un ikinci kez ayaklanma girişimi, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesi üyelerinden Edremit Kaymakamı Hamdi Bey'in katledilişi ile başlar. Hamdi Bey 26/27 Ocak 1920 gecesini düzenlediği bir baskınla Gelibolu yarımadasının Akbaş mevkiinde Fransız askerlerinin gözetimi altındaki silah ve cephaneleri ele geçirmiş ve sabaha kadar tümünü Anadolu kıyılarına taşıtmıştı. Daha sonra Biga'ya geçerek asker toplamaya başlayan Hamdi Bey, yaklaşık (500) *gücü ile* Biga'daki 190. Alayın 2. Taburu emrine girmiştir. Birliğin ihtiyaçları için halktan para toplamak zorunda kalışı, buradaki halkı (çoğunlukla Pomaklar) hoşnutsuzluğa itmiş ve Biga'da karşı bir isyan başlatılmıştır. Akbaş olayını hazmedeyen İngilizler Anzavur ve diğer asileri finanse ederek bu olayın

²⁵⁷ İzmir'e Doğru, 23 Teşrinisani 1335/1919, No 3.

²⁵⁸ Bayraktar, a.g.e., s.233.

²⁵⁹ Nitekim İngiltere Anzavur'a dört bin tüfek, otuz mitralyöz çok sayıda cephaneye ve dört top göndermiştir. Bkz. Akyüz, a.g.e., s. 165.

peşini bırakmamıştır.²⁶⁰ Bu esnada (15) kadar adamıyla Biga'ya gelen Ahmet Anzavur, hükümet konağına yerleşerek ayaklanmanın idaresini ele almıştır. Hamdi Bey yalnız kalınca Yenice istikametine doğru yola çıkmış, fakat yolda yakalanarak katledilerek, cesedi halka teşhir edilmiştir.

Bu gelişmeden sonra Anzavur yönetimindeki (800) kadar asi Yenice'ye saldırarak, Akbaş'tan kaçırılan silahları ele geçirmek istemiştir. Çaresiz geri çekilmek zorunda kalan Kuvâ-yı Milliyeciler, tarih 21 Şubat 1920'yi gösterirken, silahları ve cephaneliği asilerin eline geçmemesi için ve beklenen yardımın gelmemesi üzerine dinamitle havaya uçurmuştur. Oysa bu sırada Balıkesir'den yardım için gönderilen Binbaşı Muhtar ve Mustafa Necati Beylerin komutasındaki bir Kuvâ-yı Milliye birliği de Yeniceköy'e gelmekte idi.²⁶¹ Bu arada İstanbul Hükümeti de Anzavur çetesine katılmak üzere İstanbul'dan subaylar göndermiş, Mali destek sağlamış, İngilizlerle birlikte bu ayaklanma örgütünü genişletmeye çalışmıştır.²⁶²

Anzavur Ahmet, 29 Şubat günü Çan'a hareketle oradaki Kuvâ-yı Milliyecilerin kendi yanına çekmekte başarılı olamayınca geri dönerek Sarıköy-Gündoğan-Hasanbey üzerinden Gönen-Bakırlı-Keçidere hattına gelmiştir. Akhisar Mıntika Komutanı Süleyman Sabri Bey Komutasındaki "Takip Müfrezesi" 2 Mart günü Anzavur'un tuttuğu hatta gelerek şiddetli bir çatışmaya girmiş, İngilizlerde Savaş gemilerinden birini 5 Mart 1920'de Bandırma'ya göndererek milli kuvvetleri korkutmak amacıyla Anzavur'a destek verdiğini açıkça göstermiştir.

Gönen'de takip kuvvetlerinin başarılı çarpışmaları neticesinde tutunamayan Anzavur, Tahirova istikametine çekilirken daha sonra yine takip hareketinden kurtulmayı fırsat bilerek Biga üzerine yürüyerek Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'i tehdit etmiştir.²⁶³ Biga halkına olan güvenin zayıflığı Ali Rıza Bey'i çareler aramaya sevk etmiş ve çevreden yardım istemiştir.²⁶⁴ Ali Rıza Bey çözüm olarak şehri terk edip çekilmiş ve

²⁶⁰ T.İ.H, c.2, k.2, s.49.

²⁶¹ İlgürel, a.g.e., s.280.

²⁶² Türk İstiklal Harbi, 6. Cilt, s. 75

²⁶³ İlgili tehdit için bkz. "İzmir'e Doğru" 16 Mart 1336 1920, s.46.

²⁶⁴ T.İ.H, 6. Cilt, s. 81.

kendisine yardım amaçlı gönderilen (70) kişilik süvari birliği ile birleşerek Biga dışındaki Balıklı mevkiinde mevzi almıştır.

14 Mart günü Gönen'de bulunan takip müfrezesi harekete geçirilmiş, 15 Mart günü Biga'nın İdris-Koru-Tevfikiye hattına gelmişlerdir.16–17 Mart günü takip kuvvetlerinin İdris-Koru'ya yaptıkları taarruz, çevre köylerinin Anzavur kuvvetlerine yardım etmesi üzerine başarısızlıkla sonuçlanmış, takip kuvvetleri yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu arada Biga'da yapılan çarpışmalarda başarısız olan takip müfrezeleri Gönen'e çekilmiş, milislerde disiplinsizlik sebebiyle baş gösteren dağılma süreci, milis kuvvetlerin Balıkesir'e geri dönmesine ve 174 Alay Birliğinin sadece Gönen'de kalmasına XIV. Kolordu komutanlığınca emredilmiştir. Gönen'de bulunan kuvvette de çözümler baş göstermiş ve erlerden de (54 kişi) kaçarak Anzavur'a katılması²⁶⁵ durumun vahameti açısından önemliydi. 31 Mart tarihinde Biga'dan hareketle Gönen'e doğru harekete geçen Anzavur, topladığı (2–3) bin kişilik kuvvetiyle 3 Nisan'da Sarıköy-Sızıköy nahiyelerini aldıktan sonra 4 Nisan günü Gönen önlerine gelmişti.²⁶⁶ 4 Nisan günü Gönen, Anzavur ve adamlarının güçlü top atışları karşısında zayıf savunma neticesinde kahramanca çarpışan Yarbey Rahmi Bey ve birkaç subay'ın şehit olmasıyla düşmüştür. Gönen halkının evleri yağmalanmış, Kuvâ-yı Milliye taraftarları cezalandırılmış ve yine aynı günlere rastlayan tarihlerde bir tren asiler tarafından Aksakal civarında durdurularak soyulmuştur.²⁶⁷ Gönen'de meydana gelen olaylar halk tarafından İzmir'e Doğru gazetesine gönderilen ve yayımlanan telgraflarla protesto edilmiştir.²⁶⁸

Anzavur artan güç ve kuvvetine olan güveni nedeniyle kendisine gelen heyetleri dahi dinlemeyerek isyan fikrinden vazgeçirilememiştir. Anzavur buradan hareketle bakışlarını Bandırma'ya çevirmiştir. XIV. Kolordu Komutanlığı da olası bir taarruza karşılık burayı savunmanın mümkün olmadığını ileri sürerek Bursa'ya taşınmıştır. Burada

²⁶⁵ T.İ.H, c.6, s.85.

²⁶⁶ T.İ.H, c.6, s.84–85.

²⁶⁷ “İzmir'e Doğru”, 28 Nisan 1336 1920, No.52.

²⁶⁸ “İzmir'e Doğru”, 27 ve 28 Nisan 1336 1920.

kalan subaylarda Özalp Paşa'nın çağrısıyla Balıkesir'deki milli kuvvetlere katılmıştır.²⁶⁹ Böylelikle 12 Nisan 1920'de Anzavur ve kuvvetleri Bandırma'ya hiçbir mukavemet görmeden girmiş oldu.²⁷⁰

Bizzat Sadrazamla haberleşen Anzavur, nitekim ilk olarak 9 Nisan 1919'da Padişah Vahdettin tarafından mir-i miranlık, yani paşalık rütbesi ile Karesi (Balıkesir) mutasarrıflığına tayin edildi. Bandırma'daki zaferiyle büsbütün kudurmuştu. İlanlar, beyannameler neşrediyor, yabancı temsilcilerle görüşmeler yapıyor ve bir de Yunan ordusu gibi Anadolu'yu istilaya hazırlanan Anzavur telgrafında Damat Ferit'e, Kuvâ-yı Milliye'yi en kısa zamanda perişan edeceğini bildiriyor, silâh, cephane, para ve iki uçak gönderilmesini istiyordu. Anzavur Ahmet'in Bandırma'daki tertibat ve icraatından, Balıkesir telgraf müdürü Yusuf Bey'in sağladığı özel bir çalışma sayesinde 61. Tümen haberdar olmaktaydı. Ayrıca 61. Tümen kumandanı Kazım Bey, İngiliz Kemal'i Amerikan gazetecisi kimliğinde kıyafet değiştirtirerek Dr. Durry adıyla Bandırma'ya göndermişti. Burada yapılan ve mülakatlar ve alınana bilgiler sayesinde böylelikle son derece önemli olan Anzavur'un faaliyetlerinden haberdar olmaya çalışıyor ve bu bilgiler ışığı altında Anzavur' a karşı yürütülecek politika belirlenmiştir.²⁷¹

Anzavur Bandırma'daki teşkilatını tamamladıktan sonra kuvvetlerini üç kola ayırmış; bir kolunu Gönen-Balya üzerinden diğer bir kolunu Susurluk üzerinden Balıkesir'e, üçüncü bir kolunu da Kirmastı üzerinden Bursa'ya sevk edeceğini beyan etmiştir.²⁷² Milli kuvvetler isyanın büyüklüğü nedeniyle cephede Yunanlıları oyalayacak kadar kuvvet bırakıp Balıkesir istikametinde harekete geçilmiş ayrıca Bursa ve Eskişehir'deki birliklerde Anzavur ve adamlarına karşı harekete katılmıştır. Çok ciddi boyutlara ulaşan ikinci Anzavur kuvvetlerinin bastırılması konusunda Ankara'da Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye başkanı olarak kararlı bir bildiri yayınlamış ve bu isyanın bastırılması için 61 Tümen Komutanı Kazım Özalp'ın komutası altında (2.000) civarında asker toplanmıştır.

²⁶⁹ Özalp, a.g.e., c.1, s.109; Ayıışığı Metin, 'Erdek...' a.g.m.

²⁷⁰ Özalp, a.g.e., c.1, s.110; İzmir'e Doğru", 11 Nisan 1336 1920, No.52.

²⁷¹ Ayıışığı Metin, 'Erdek' a.g.m; Özalp, a.g.e., s.81-114.

²⁷² Özalp, a.g.e., s.110-111.

14 Nisan' da yola çıkan birlikler 15'inde Anzavur kuvvetleri Susurluk ile Kirmastı arasında kalan Yahyaköy sırtlarında çarpışıp bozguna uğratılmıştır. Anzavur yanındaki kuvvetlerin bir kısmı ile Bandırma'ya çekilmiş ve Çerkez Ethem'in idaresindeki birlikler tarafından takiple 19 Nisan'da Bandırma'ya giren Çerkez Ethem Kuvvetleri Anzavur Ahmet'i yakalayamamış, Anzavur buradan takiple Edincik üzerinden Karabiga'ya geçerek burada bulunan bir İngiliz savaş gemisine binerek İstanbul'a kaçmıştır.²⁷³ Bu arada Özalp Paşa'nın komutasındaki birliklerde Balya istikametinde diğer Gâvur İmam kontrolündeki Anzavur'un kuvvetini kovalayarak takip ederek dağıtmışlardır.

²⁷³ **Türk istiklal Harbi**, II. Cilt, Batı Cephesi, 2. Kısım, T. C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, Ankara 1965, s. 42.

BÖLÜM III

KONGRELER DÖNEMİ

3.1 MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BALIKESİR KONGRELERİ

Mondros Mütarekesi ile birlikte İtilaf Devletlerince silah ve cephaneleri elinden alınarak hürriyeti yok edilmek istenen Türk milleti, bu zor ve çetin günlerde azmini elinden bırakmayarak kurduğu mahalli teşkilatlarla yerel ve bölgesel olarak, istiklalini kazanana kadar büyük bir gayretle düşmana karşı mücadele etmiştir. Yurdun her yerinde başlayan bu mücadele de, “Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk”, “Müdafaa-i Hukuk-u Milliye”, ve “Muhafaza-i Vatan ve Redd-i İlhak” cemiyetleri pek önemli roller üstlenmişlerdir.²⁷⁴ Milli gayeye hizmet edecek şekilde kurulan bu cemiyetlere genel olarak “Müdafaa-i Hukuk (Hakları Savunma) Cemiyetleri” adı verilmiştir.²⁷⁵

İzmir’in 15 Mayıs 1919 günü Yunanlılar tarafından işgali, “Anadolu’da ve Trakya’da Türkler arasında için için yanmakta olan “Müdafaa-i Hukuk” ateşi artık söndürülemez bir alev halinde tutuşturmuş²⁷⁶ ve Karesi Sancağı’nda ki mevcut faaliyetleri hızlandırmıştır. 16 Mayıs’ta ilk toplantı Okuma Yurdunda yapılmış ve toplantı sonunda ilgili mercilere protesto telgrafları çekilmeye karar verilmiştir. 19 Mayıs günü Alaca Mescit’te bir mevlit bahanesiyle toplantı yapılmış ve Haziran ayında ilk ‘Kuvâ-yı Milliye’ birliği teşkil edilmiştir. Bu toplantıda seçilen bir hey’et İstanbul’a gönderilerek ilgililerle, bu arada Dâhiliye Nazırı Ali Kemal ile görüşmüşlerdir. Nazır kendilerine: “Biz size, sizi ayaklandırmaktan men edecek emirler veririz, çünkü baskı altındayız. Siz bize dahi isyan ediniz, Milli Müdafaa bir milletin kutsi hakkıdır” demiştir.²⁷⁷

²⁷⁴ Bilhassa 1919 yıllarında bu tür Cemiyetlerin etkinlikleri had safhadadır. Bakınız Mücteba İLGÜREL; "Balıkesir Kongreleri", IX. Türk Tarih Kongresi, ANKARA: TTK, 1989, III. Cilt, s.2033.

²⁷⁵ Bayur, a.g.e., s.193.

²⁷⁶ Zeki ÇEVİK, **Milli Mücadele’de “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na” Geçiş** (1918–1923), Yayına Hazırlayan Berna TÜRKDOĞAN, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s.51.

²⁷⁷ Apak, a.g.e., s.58.

Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti, bir yandan Kuvâ-yı Milliye birliklerini kurup Yunanlılara karşı yeni cepheleler açarken, öte yandan da, bölgesi dâhilinde ve komşu civar bölgelerdeki mücadeleyi birleştirmek ve düzenli hale getirmek için Balıkesir Kongreleri'ni toplamıştır. Cemiyet ilk kongre olan 'Balıkesir Milli Kongresi'nde, "Redd-i İlhak" ismini muhafaza ederken isminin başına 'Hareket-i Milliye' ismini de alıp hareketin milliliğini ilan etmiştir.²⁷⁸ Cemiyet, teşkil ettiği Kuvâ-yı Milliye birliklerini, Ayvalık, İvrindi, Soma ve Akhisar cephelerine sevk ederek Yunan işgalinin genişlemesine mani olmak ve İzmir'i Yunan işgalinden kurtarmak için bir seneden fazla bir zaman diliminde takdire değer bir mücadele örneği sergilemiştir.²⁷⁹

Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Cemiyeti,²⁸⁰ yapılan mücadeleleri birbirinden kopuk mahalli mücadeleler mozaiki olmaktan çıkarıp bir Milli Mücadele bütünlüğü ortaya koymaya çalışan 'Sivas Kongresi'ne katılmayı, 'siyasi bir faaliyet' olarak değerlendirerek uygun görmediği gibi, Sivas Kongresi kararlarını en son kabul eden mahalli teşkilatlardan biri olmuştur. Anadolu'da ki mücadelelerden ayrı ve bağımsız olarak hareketle 12 Mart 1920 tarihinde toplanan IV. Balıkesir Kongresi'ne kadar bu durum devam etmiştir.

Balıkesir Kongrelerine ilişkin olarak:²⁸¹ "Bu vatanperverlerin bir bölümü İzmir'in işgali ile birlikte harbi ilan edip silaha sarılan ve kurtuluş namlunun ucunda" diyenlerdir. Bu nedenle bu Kongreler "Milli Kurtuluş ve İstiklal Harbinin teşkilatsız, silahsız, disiplinsiz ve imansız yapılamayacağını dikkatle tespit eden vatanseverlerin ilk toplantılarıdır. Cumhuriyet olmak için sadece bayrağı eksiktir. Sanki Meclisi vardır, askeri bütçesi, silahı, memuru ve çetin müzakerelerin yapıldığı kongrelerle harp idare etmek gibi halk irade ve idaresine saygısı vardır. Devlet ciddiyeti ve sivil, asker işbirliği ve topyekûn millet seferberliği ile yürütülen bu harp, Milli Meclisin kurulup

²⁷⁸ Bkz. Balıkesir Milli Kongre Kararları, Madde: 6.

²⁷⁹ Bkz. Umumi Kongre Beyannamesi Madde: 3, İğdemir; 61.Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp komutası altındaki bu mücadele, Heyet-i Temsiliye tarafından da takdir edilerek diğer işgal bölgeleri için örnek alınması gereken bir model olarak gösterilmiştir. Bkz. a.g.e., Ek.2, s.113.

²⁸⁰ Bkz. Balıkesir Milli Kongre Kararları, Madde: 3.

²⁸¹ T.D.A.V., 1990, s.145.

toplanmasına, muntazam orduların kurulmasına, kısaca 30 Ağustos Meydan Muharebesine zemin ve imkân hazırlamıştır.”

Batı Anadolu direnişi Yunanlıların içerilere nüfuzunu önlemekle kalmamış aynı zamanda düzenli ordu birliklerinin kurulmasına zaman ve zemin hazırlamıştır. Şayet Batı Anadolu direnişi gerçekleşmemiş olsaydı, bölge çok daha önce Yunan işgaline girmiş olurdu. Balıkesir Kongresi, sadece işgali protesto etmekle kalmamış, " Harekât-ı Milliye yi" fiilen başlatıp, ilan etmiştir.²⁸² İzmir’de başlayan ama engellenen süreç, gelişen olaylarında etkisiyle Balıkesir’de ivme kazanmıştır.²⁸³

3.2.1-I.Balıkesir Kongresi

Cephelerdeki kuvvetlerin bir hayli artması üzerine, bunların düzene sokulması, beslenmeleri ve düzenli olarak sevk ve idareleri için esaslı tedbirlere ihtiyaç görülmüş, bu amaçla Balıkesir’de 28 Haziran 1919 tarihinde bir kongre toplanmıştır.²⁸⁴ Bugünkü Ali Şuuru İlkokulunun yerindeki, başlangıcından beri hâlihazırda Kuvâ-yı Milliye Heyeti Merkeziyesi’nin karargâhı olan²⁸⁵ Dar’ün Nafia Medresesinde toplanılmış, 12 Temmuz’a kadar devam eden Kongre sonunda Heyeti Merkeziyenin başkanlığına da Hacim Muhittin Bey seçilmiştir.²⁸⁶ Kongreden çok toplantı niteliği taşıyan ve ‘Reis-i Umumi’s seçilen, Hacim Muhittin Bey tarafından da, ‘arkadaşlar arasında düzenlenmiş bir toplantı olduğunu belirtmiş²⁸⁷ ve bu nedenle yapılan bu toplantılar kongre sayılmamıştır.²⁸⁸

²⁸² Ayışığı, ‘Erdek...’ a.g.m.

²⁸³ Balıkesir’deki bu etkinliğin nedenleri bir kaç noktada toplamak mümkündür. Bunlar coğrafik konum (Ayvalık, Soma ve Akhisar’a göre) Direnişten yana olan aydın kadroların Balıkesir’de bulunması ve 14.Kolordu Kumandanlığının Balıkesir’e taşınmış olması. Bkz. Tekeli – İlkin, a.g.e., s.126.

²⁸⁴ Özalp, a.g.e., c.1, s.38; İlgürel, a.g.m, s.2033.

²⁸⁵ Çantay, Karagünler, s.39.

²⁸⁶ Özalp, a.g.e., c.1, s.39; Mücteba İLGÜREL, Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti ve Kongreleri, İstanbul: İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973, s.35–36; Apak, a.g.e., s.116.

²⁸⁷ Şerafettin TURAN, “Kurtuluş Savaşında Kongreler” Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Semineri, Seminare Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975, s.151.

²⁸⁸ İlgürel, a.g.e., s.37, n.4; Kurtuluş Savaşı Günlüğünde de Balıkesir Kongrelerinin sayısının dört (4) olduğu ifade edilmiştir. Ancak tarihlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bkz. Sarıhan, KSG II, s.103. Ayrıca Özalp Paşa da anılarında bu hususta “Ayda bir kere, İzmir’in Şimal Mıntıkası cephelerinden ve bu cepheye yakın kazalardan gelen temsilciler Balıkesir’de toplanırdı” derken bu yapılanların toplantı niteliği taşıdığını ifade etmektedir. Bakınız Özalp, a.g.e., s.75.

Kongrelerin genel amacı Tekeli-İlkin'e göre, bir anlamda Dünyayı yeniden kuracak olan Paris Barış Konferansını etkilemekti.²⁸⁹ İlk silahlı mukabele kararının alınması ve ilk Kuvâ-yı Milliye birliğinin teşkili de bu toplantılarda gerçekleştirilmiştir.

Temmuz ayı başında 'Ayvalık'ta ki kuvvetlerin Muradeli ve Turfilli istikametinde çekilmesi ve Bergama'da çarpışmaların başlaması üzerine, vaziyet kesb-i ciddiye etmiş olduğundan', yeni tedbirler alma ihtiyacı doğmuştur. Bunun üzerine "Para Toplama ve Asker Alma", "Teşkilat" ve "İrtibat" komisyonları kurularak teşkilatlanma yeniden gözden geçirilmiş, "Teşkilat Hey'et-i Riyaseti'nin ve bütün faaliyetlerin idaresinin Hacim Bey tarafından icrası" kararlaştırılmıştır.²⁹⁰

30 Temmuzda açılması kararlaştırılan kongre çeşitli sebeplerden dolayı 26 Temmuz'da toplanılmış, Kongre Reisliği'ne de Hacim Muhittin Bey seçilmiştir. Nitekim 26-31 Temmuz 1919 tarihleri arasında Balıkesir'de toplanan ilk kongre kendisine "Balıkesir Milli Kongresi" ya da "Harekât-ı Milliye Kongresi" adını vermiştir.²⁹¹

Balıkesir Merkez, Karesi Sancağı'na bağlı kaza ve nahiyelerle çevre kazalardan olmak üzere 18 merkezden (48) delegenin katıldığı Kongrede; Harekât-ı Milliye'nin amacı ve teşkilatlanma şekli ortaya konulmuş, sonraki yapılacak çalışmalar tespit edilmiş, mücadelenin ne şekilde düzen içerisinde yürütüleceğini sağlayacak bir çalışma prensibi ortaya konulmuştur. Kuvâ-yı Milliye'yi düzene sokmak amacıyla Batı Anadolu'da yapılan ilk kongre olması açısından önemlidir.

²⁸⁹ Tekeli-İlkin, a.g.e., s.169.

²⁹⁰ Karar Defteri, Karar No 12, 9 Temmuz 1335, s.4.

²⁹¹ Karar Defteri, Karar No.3, 20 Ağustos 1335, s.11; Zeki ÇEVİK, 'Müdafaa-i Hukuk...' s.16-87; İlgürel, a.g.m., s.2034.'bu kongreden ikinci olarak bahsetmiştir'; TİH,II/s.297 vd.; Yurt Ans., s.1131; Zeki SARIHAN, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II.**, s.6.; Hacim Muhittin ÇARIKLI, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları** : (1919-1920), Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Şerafettin TURAN – Ankara : Türk İnkılap Tarihi ve Enstitüsü, 1967, s.26. Karar defterinde ise bu Kongreden "Balıkesir Hey'et-i Milliye Kongresi" veya sadece "Temmuz Kongresi" olarak bahsedilmektedir. Bkz. Karar Defteri, Karar No 34, s.12.

Kongrede; (29) madde tespit edilmiş, ayrıca kongre adına Padişah’a, Sadrazam’a ve İtilaf Devletleri’nin Mümessillerine birer telgrafla kongrenin toplanma gayesi ve kararları hakkında bilgi verilmiştir.²⁹²

Temsil oranı geniş olan kongre, milli mücadele hareketinin aşağıdan yukarıya doğru bir teşkilatlanma modeli göstermekte ve sivil karakterli bir yapı arz etmektedir.²⁹³ Kongre de alınan kararların birinci maddesinde katılan delegeler ve bunların temsil ettikleri kaza ve nahiyeler belirtilmiş, bu delegelerin neredeyse tamamına yakın kısmı “eşraftan” diye imza atılmıştır. İstisna olarak sadece Mutasarrıf Hacim Bey, “Balıkesir Murahhası”, “Köprülü Hamdi Bey de Burhaniye Kuvâ-yı Milliye Kumandanı” diye imza atmışlardır. Bu kişilerin tamamının “sivil” olması, kongrenin “sivil hareketli bir yapı” olduğunun bir delilidir.

Kongre; ikinci maddeyle divan heyetini teşekkül ettirmiş ve bundan sonraki maddelerde kendisini tanıtacak kararlar almıştır. Mesela; ‘ittihatçılık’ suçlamasından kurtulmak için, hiçbir siyasi fırkaya bağlı olunmadığı (Madde:3) kararı alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenilginin başlıca sebebi olarak görülen İttihat ve Terakki Partisi adeta savaş suçlusunu ilan edilmişti. Anadolu’da başlayan hareket küçük düşürülmek amacıyla ittihatçılıkla suçlanmış, Reddi İlhak ve Müdafaa-i Hukuk hareketleri de hep ittihatçılık ve çetecilik şüphesi ve suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Mütareke döneminde başlayan suçlama ve karalama kampanyasının bir uzantısı olsa gerek ki ittihatçılar ve üyeleri toplum tarafından bir nefret, felaketlerin sebebi olarak görülmüştür. Ülkedeki her ciddi ve olumlu hareket bu “ittihatçılık” suçlaması ile karşı karşıya bırakılarak boğdurulmak istenmiştir. Aslında teşkilatlanma esnasında ve Kongrede İttihatçıların etkili olduğu bilinen bir gerçektir.²⁹⁴ “İttihatçı” ve dönemin diğer büyük muhalefet partisinin taraftarları itilafçılar arasındaki partizanlığın toplum hayatında uzun süreli bölünmüşlüğe sebep olarak bir fikir etrafında birleşmeye engel olmuştur.²⁹⁵

²⁹² Özer, a.g.t., s.108-115; İLGÜREL, a.g.m., s.2034. Radikal kararların alındığı bu Kongrede, İtilaf Devletleri mümessillerine çekilen telgrafla Erzurum Kongresine kıyasla daha sert ve keskin bir tavır takınılmıştır. Bkz. Selek, a.g.e., s.463.

²⁹³ Tanör, a.g.e., s.29-30.

²⁹⁴ Nitekim Hacim Muhittin Bey dahi bölgede “Karakol Cemiyeti Nizamnamesi” dağıttığını hatıralarında sıkça bahsetmektedir. Bkz. Çarıklı, a.g.e., s.20.

²⁹⁵ Apak, a.g.e., s.23.

Balıkesir Milli Kongresinin bu konudaki gayet açık tavırla ittihatçılığın karşısında olduklarına dair aldıkları karara rağmen, Balıkesir Hürriyet ve İtilafçılar Şubesi mensuplarının haksız şikâyet ve itirazlarına sürekli olarak maruz kalmışlardır. Kongrenin bittiği gün “Yeni bir İttihatçılık Oyunu” şeklinde nitelendirdikleri kongreyi genel merkezlerine çektikleri “Kongre çalışmaları ile hiçbir ilgilerinin olmadığını bildiren” bir telgrafla ilan etmişlerdir.²⁹⁶ Teslimiyetçi rol oynayan Hürriyet ve İtilaf partisi, itilafçı karşıtlığıyla Balıkesir’de Milli Mücadeleye destek olmaktan ziyade aleyhinde bulunmuştur.²⁹⁷

Balıkesir Kuvâ-yı Milliye’si, bölgedeki diğer merkezlerin yürüttükleri Kuvâ-yı Milliye çalışmalarından çok farklıdır. Başlangıcından beri cepheye gönderilecek gönüllülerle yurt savunmasının mümkün olmadığına karar verildiğinden belli doğum tarihlerindeki kişiler silâh altına alınırken²⁹⁸ bu görevin nasıl yürütüleceği “muhtıra”lara bağlanmış, kimlerin ne şekilde silâh altına alınacağı gösterilmiş ve toplanılacak olan milli kuvvetin çete tarzından ziyade düzenli olacağından (Madde: 3) bahsedilmiştir.²⁹⁹ Kongrenin aldığı kararlardan en cesur ve önemli olanı İstanbul Hükümetini karşısına alma pahasına rağmen “milli seferberlik” ilan edilmesi ve herkesi “vatani hizmetle mükellef” tutması olmuştur (Madde 7). Bunların yanı sıra “vatani hizmete” davet edilip katılmayanlarla cepheden firar edenlerin memleket dışına çıkarılması (Madde 28) de alınan ciddi kararlardan birisidir.

“Teşkilat”, “Maliye” ve “levazım” heyetleri teşkil edilmiş (Madde 8), 9 Temmuz 1919’da Hacim Muhittin Bey’in başkanlığında yeniden teşkilatlanan Merkez Hey’et-i, “Asker alma”, “teşkilat” ve “irtibat” komisyonları seçilmiştir.³⁰⁰ “Hey’et-i Merkeziye”

²⁹⁶ Çarıklı, a.g.e., s.27–28.

²⁹⁷ Alaca mescit’teki toplantıya (41) kişilik heyet içerisinde seçilen Hürriyet ve İtilaf partisi üyeleri daha sonra “siyasi düşünceler sebebiyle çalışmalarına devam edemeyeceklerini ileri sürerek ayrılmışlardır.” Karar Defteri, Karar No 36, 3 Teşrinisani 1335, s.12; Mesela bir başka örnek vermek gerekirse Karesi Sancağı dâhilinde Milli Mücadele’nin başlamasında büyük katkısı olan Mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey dahi İttihatçılarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle görevden alınmıştır. Bkz. Çarıklı, a.g.e., s.32–33.

²⁹⁸ Karar Defteri Karar No 1, 24–25 Haziran 1335, s.1.

²⁹⁹ Karar Defteri, Karar No 13, 10 Temmuz 1335.

³⁰⁰ Karar Defteri, Karar No 12, 9 Temmuz 1335.

teşkil edilerek, hareketin idaresinin bölge çapında yürütülmesi sağlanmıştır. Hey'et-i Merkeziyenin görevleri yedi madde de düzenlenmiştir.

Cephelerde emniyetin sağlanması, iaşe ve ikmalin tek elden yürütülmesi için de “Menzil Müfettişliği” kurularak esasa bağlanmıştır (Madde 13). “ Genel masrafların karşılanması için, bölgelerin belli oranda vergi ödemekle mükellef tutulması (Madde 14), İstanbul Hükümetine rağmen, ona ait olan bir kısım yürütme yetkilerinin kongre tarafından veya kongre toplanmadığı zamanlarda ise “Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey'et-i Merkeziye'si” tarafından kullanılması kararı alınmıştır.

Balıkesir teşkilatı sadece kendi bölgesinde düzenli birlikler kurmakla yetinmeyerek Alaşehir teşkilatlanmasına da öncülük etmiş, böylelikle kongreye ağırlığını koyarak, Ege bölgesine öncülük etmiştir.

İstanbul Hükümeti I.Balıkesir Kongresi'nin başarısı üzerine devre dışı kalma endişesi ile II. Kongreye olumlu bakmamıştır. Bu nedenle Kongre çalışmaları devam ederken Kongre, Harbiye Bakanlığı'nca zorla dağıtılması istenilmişse de zaman zaman bu kongrelere katılan Özalp Paşa; hükümeti kuşkulandırmamak amacıyla³⁰¹ böyle bir durumun birçok dedikodulara sebep olacağını bu işin ögütle çözümlenmesi gerektiğini bildirmiştir.³⁰²

3.2.2- Balıkesir Kongresinin Mali Kararları

Balıkesir Birinci Kongresi değerlendirildiğinde; günün şartları dâhilinde ayrıntılı ve amaca uygun kararlar alındığı³⁰³ görülmektedir. Kongre kararları;³⁰⁴ Kuvâ-yı Milliye'nin düzene sokulması için atılan ilk adım olması ve kendisinden sonraki

³⁰¹ Bayraktar, a.g.e., s.170.

³⁰² Sarıhan, KSG. II, s.15; HTVD 38, vesika.919; ATASE Arşivi, Klasör 28, Dosya 20 A (113), Fihrist 48.

³⁰³ Mutasarrıf Hacim Muhittin Bey başkanlığında ve o günlerde Balıkesir'de bulunan Maliye Müfettişleri Muvaffak, İhsan ve Muhtar Beylerin rollerinin büyük olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Müderrisoğlu, a.g.e., s.192-193; Çarıklı, Hatırat, s.26.

³⁰⁴ Çarıklı, a.g.e., s.112-115.

örgütlenmelerin ve halk kuruluşlarının olmadığı yerlerde düzenlenecek olan kongrelere temel ve örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.³⁰⁵

Kongre kararlarının 7.nci maddesi ile genel seferberlik ilan edilerek Yunanlılarla olan milli mücadelede mevcut durumun ciddiyeti sergilenmiştir. Köklü örgütlenmenin³⁰⁶ olduğu kongre kararlarından (Madde 8)de görüldüğü üzere Balıkesir ve ilçelerinde Teşkilat, Maliye ve Levazım Kurulları kurulmasına karar verilmiştir. Bunlara ilaveten silâh altına alınanların giderlerinin daha sonra genel giderden düşülmek üzere ilçe ve bucaklarca karşılanması yoluna gidilmiş, birde bu hususları denetleme ve koordinasyonu sağlamakla görevli üst “Merkez Kurul” kurulmuştur (Madde: 9, 10, 11,12 ve 13).

Cephedekilerin yaşesi için “Menzil Müfettişlikleri” kurulmuştur. Alptekin’e göre; oybirliği ile delegelerce kabul edilen Kuvâ-yı Milliye’ye Mali kaynakların sağlanması “ikili sisteme bağlanmıştır.” Kuvâ-yı Milliye giderlerini karşılayacak olanlarca yapılan giderlerin daha sonra genel giderlerden düşülmesi (Madde 8). Genel giderlerin, ilçelerin büyüklük ve zenginliğine göre paylaştırılması (Madde 14) hükümleri kabul edilmiştir. Alptekin, kongre kararlarında alınan mali kararlarla “sosyal adaletin sağlanmış olduğunu” ileri sürmektedir. İlçelerin genel giderlere katılma oranı olan para miktarı ilçeler tarafından belirtilmeden “Nakdi Teberru” (Para Bağışı) şeklinde halktan toplanmıştır. Elde edilen bu gelirlerle birliklerin ihtiyacı karşılanmakta yetersiz kalınması halinde ise Merkez kurulunca karşılanmakta artması halinde ise Merkez kurula gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Subay ve erbaşlara verilecek maaşlar ilgili kurullara havale edilmiş (Madde 16 ve 24), şehit aileleri ve yaralılar dahi düşünülerek yapılacak yardımların takdiri mahalli kurullara havale edilmiştir.

İzmir’de bazı Yunanlı komisyoncuların Anadolu’daki topladıkları zahire ve hayvanları Yunanistan’a ihraç ettikleri haberi üzerine, hükümetçe yasaklanan bu tutum

³⁰⁵ Müderrisoğlu, a.g.e., s.197 ve 221–222. ; Çarıklı, a.g.e., s.128–129.

³⁰⁶ Müderrisoğlu, a.g.e., s.197.

Hareket-i Milliyece’de desteklenmiştir.³⁰⁷ Ancak daha sonra bu karar köylüyü daha çok sıkıntıya sokacağı kaygısıyla Alaşehir kongresinde kaldırılmıştır.

Kongrede alınan bu kararları uygulamak tamamen mümkün olmamışsa da neticede bir halk hareketi olan kongre kararlarına göre yürütülen Kuvâ-yı Milliye birliklerinde görülen ufak tefek aksamalar ve düzensizlikler ileride ciddi bir problem teşkil etmemiştir.³⁰⁸

3.3-II. Balıkesir Kongresi

I.Balıkesir Kongresi ile temsil edilen yöredeki bütün cephe hareketi birleştirilmiş ve ortak bir idareye kavuşturulmuştur. Cephe hareketini birleştirmek düşüncesi, Balıkesir Redd-i İşgal Heyeti Teşkilat Encümeni tarafından ortaya atılmış ve bu düşüncüyü uygulama alanına çıkarabilmek için de daha I.Balıkesir Kongresi toplantısından önce bazı adımlar atılmıştır. Buna göre “asker toplama ve sevk”, “nahiyelerde teşkilatlanmanın sağlanması ve iane toplanması” vb. gibi hususlar ve kimler tarafından yürütüleceği, 9 Temmuz 1919 günü kararlaştırılmıştır.³⁰⁹

Doğu ve Batı Anadolu’da ki hareketlerin birleşmesi ihtimali İstanbul Hükümeti ile İngiliz, Fransız ve Yunanlıları da rahatsız ettiği için Balıkesir Kongresi’nin ikinci defa toplanmasına karar verildiği eylül ayı ortalarında Balıkesir bir anda bütün bakışları üzerine çekmiş, yerli ve yabancı pek çok görevlinin akınına uğramıştır.

Balıkesir’de: Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı Mareşal De’sperey adına Binbaşı Roland, Kongre esnasında atandığı telgrafla bildirilen İngiliz Yüzbaşı Turniya,³¹⁰ Fransız Yüzbaşı Leksa ve mütercimi Maurice ile Bandırma’da ikamet eden Richard,³¹¹ Yüzbaşı

³⁰⁷ Bu yasaklama kararına rağmen yine de uymayanlar çıktığı gibi bu gibilerin mallarına çeşitli istasyonlarda el konulmuştur. Bkz. İzmir’e Doğru, 13 Kanun-u evvel 335.

³⁰⁸ Müderrisoğlu, a.g.e., s.231.

³⁰⁹ Karar Defteri, Karar No 12, 9 Temmuz 1335, s.4.

³¹⁰ Çarıklı, a.g.e., s.59.

³¹¹ Çarıklı, a.g.e., s.58.

Hadkinson ve İtalyan Mr. Parcial,³¹² işgal kuvveti devletleri adına burada görev yapıyorlardı.

Ağustos ayında düzenlenmesi düşünülen II. Kongre, Hacim Bey'in Alaşehir'de bulunması sebebiyle toplanılamamıştır. Hacim Bey'in dönüşü ile birlikte "16 Eylül günü saat 14.00'te II. Balıkesir Kongresi toplanmıştır."³¹³

Kongrede: ilk olarak Alaşehir Kongresi'nde kabul edilen talimatnamelerin görüşülmesi ve kabulü gerçekleştirilmiş, 19 Eylül günü öğleden sonraki oturumda da Alay Kumandanlıkları ile Menzil Müfettişlikleri için seçim yapılmıştır. Yapılan seçimler sonucunda: Ayvalık Cephesi, Soma Cephesi, Akhisar Cephesi, Burhaniye Menzil Müfettişi Adayları, Soma Menzil Müfettişliği Adayları seçilmiştir.³¹⁴

Kongrede: Teşkilat Kadrosu, Milli Teşkilat ve Tahsisat-i Şehriyyesi, Mıntika Tahsisarı, Kuvâ-yı Milliye Menzil Müfettişliği Hakkında Talimat, Heyet-i Merkeziye Talimatnamesi, Alaşehir Kongresinde Kabul edilen Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey'et-i Talimatnamesi görüşülmüş, kabul edilmiş ve düzenlenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi sonrasında İstanbul'la Anadolu'nun irtibatı kesildikten sonra Kumandanlıklara gönderdiği ve "mukadderat-ı milletin takrir ve tespiti zımında bir Umumi Kongrenin fevkalade olarak akdine ihtiyaç hâsıl olması me'muldur" diyerek kongreye katılacak üyelerin şimdiden seçilerek hazır bulunmalarını isteyen telgrafı³¹⁵ okunmuştur. Kongrede, toplanacak Umumi Kongreye katılacak delegelerin seçimleri yapılmış,³¹⁶ Balıkesir'i temsilen gidecek yedi (7) kişi tespit edilmiştir. Ancak daha sonra verilen bir önerge ile "Kongreye delege göndermeye yetkili olmadıkları", "siyasetle uğraşmak" iddiaları öne sürülmüşse de oy çokluğu ile delege

³¹² Özalp, a.g.e., s.68.

³¹³ Hacim Bey hatıralarında 14 Eylül tarihinde Bigadiç üzerinden Balıkesir'e geldiğinde burada "adeta dağılma derecesine gelmiş" bir teşkilat ile karşılaştığını belirtmiştir. Bkz. Çarıklı, a.g.e., s.57-58; Bu kongreye; Balıkesir, Bandırma, Erdek, Gönen, Burhaniye, Edremit, Ayvalık, Balya, Sındırgı, Soma, Kırkağaç, Akhisar, Gördes, Bergama kazaları ve delegeleri katılmıştır. Bkz. Çarıklı, a.g.e., s.58.

³¹⁴ Bu adaylar için bkz. Çarıklı, a.g.e., s.60-61.

³¹⁵ Atatürk, a.g.e., c.3, vesika No 55, s.950-951.

³¹⁶ Çarıklı, a.g.e., s.61-62.

gönderme hususu kabul edilmemiş daha sonra 21 Eylül’de tekrar bu husus görüşülmüşse de delege göndermekten vazgeçilmiştir. Bunun yerine her kazanın kendi temsilcilerini kendisinin seçmesine karar verilmiştir.³¹⁷

Kongreye, ikinci gününde katılan Fransız temsilcilerden Yüzbaşı Leksa kongre ile ilgili izlenimini söz alarak “pek medeni bulduklarını” söyleyerek kongreye teşekkürlerini ifade etmiştir.³¹⁸ İngiliz temsilci Yüzbaşı Hadkinson ise kongreye dördüncü gün olan 19 Eylül de katılmıştır. Kongrede, Yunan işgali ve sonuçları üzerinde yapılan tartışmaları dinlemiş, Vasıf Bey’in sinirli konuşmalarını ülkesinin aleyhinde olarak yorumladığından alınganlık göstermiştir.³¹⁹

İstanbul Hükümetince, Balıkesir Kongresinin, Sivas Kongresi ile birleşmesini engellemek için kongreye delegeler gönderilmiş, *rüşvet* gibi her türlü yol denenmiş, *Amerikan mandacılığı* dâhil her türlü yola başvurulmuştur.³²⁰ Kongre, nihayet çalışmalarını 22 Eylül tarihinde tamamlayarak dağılmıştır.³²¹ Kongre sonunda: ilk defa İtilaf Devletleri temsilcilerine ve gizli olarak ABD Reisi Cumhuru’na ulaştırılmak üzere Amerikalı Amiral Bristol’e 20 Eylül 1919 tarihli muhtıralar verilmiş, bunu daha sonra ikinci defa İtilaf Devletleri temsilcilerine verecekleri ikinci muhtıra takip etmiştir.³²²

3.4- III. Balıkesir Kongresi

Ekim ayı içerisinde kongre yapamayan³²³ Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey’eti, kasım ayı içinde gelişen olayları yeniden değerlendirmek üzere yeni bir kongre düzenlemek zorunda kalmıştır. 19 Kasım 1919 tarihinde “Müdafaa-i Hukuk” a katılma

³¹⁷ Çarıklı, a.g.e., s.66.

³¹⁸ Çarıklı, a.g.e., s.59.

³¹⁹ Çarıklı, a.g.e., s.66.

³²⁰ Çarıklı, a.g.e., s.58.

³²¹ Çarıklı, a.g.e., s.67; Jaeschke, a.g.e., s.64; Özer, a.g.t., s.103-149-173 vb.

³²² Çarıklı, a.g.e., s.68-69.

³²³ Eylül ayında toplanan II. Balıkesir Kongresi sonrası, aylık olarak yapılması kararlaştırılan III. toplantı Ekim ayında gerçekleştirilmesi gerekirken Sivas Kongresi ve onu takip eden gelişmeler, Meclis-i Mebus’an seçimi ve Anzavur Meselesi ile uğraşılarak geçirildiği için Balıkesir’de yeni bir Kongre toplanamamıştır. Bkz. Özer, a.g.t., s.101.

kararını alacağı, aylık kongrelerinden üçüncüsü için 19 Kasım 1919 tarihinde toplanmış³²⁴ ve 21 Kasım 1919'da sona ermiştir.³²⁵

Bu kongrenin aldığı en önemli karar, Sivas'taki Heyeti Temsiliye ile bağlantıya geçip Batı Anadolu'da bağımsız olarak yürütülen yerellikten çıkıp bölgeselleşen hareketin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin memleket çapındaki mücadeleleri birleştirme çalışmasına katılma kararı alması olmuştur.³²⁶ Böylelikle Anadolu'nun ikiye ayrılmış olduğu fikrini taşıyanlar hayal kırıklığına uğratılmıştır.³²⁷

Kongrede ayrıca General Milne'nin tespit ettiği ve bu sebeple de "Milne Hattı" olarak anılan Yunan İşgal Birlikleri ile Kuvâ-yı Milliye arasındaki sınırı gösteren hattın kabul edilmeyeceği ilan edilmiş ve cephelerde büyük çapta harekete geçilmesine karar verilmiştir. Bu minval üzere Balıkesir'de çok büyük çapta miting düzenlenmesine karar verilmiştir.³²⁸ 28 Kasım'da düzenlenen ve on bini aşkın kişinin iştirak ettiği İzmir Mitingine; Müftü Efendi'nin okuduğu hutbe ile başlanmış, Vehbi (Bolak) Bey ve Vasıf (Çınar) Bey tarafından yapılan konuşmalardan sonra miting Tertip Heyeti, alınan kararları ilan etmiştir.

Balıkesir'de yapılan bu mitingi takiben Karesi Mutasarrıflığına bağlı bütün kazalarda birbirini izleyen mitingler tertip edilmiştir. Gerek fiilen yapılan mücadeleler ve gerekse on binlerce insanın aynı gayeler etrafında toplanarak mitingler düzenlemesi ve bu mitinglerde "ölmekten başka çare" olmadığını haykırması, İtilaf Devletleri'nin dikkatini çekmiş³²⁹ Türk Milleti'nin bu şekilde emrivakilerle gerçekleştirilen keyfi toprak işgalleri ve vatanın parçalanması karşısında sessizce durup beklemeyeceği gerçeği dile getirilmiştir. Bir halk organizasyonu sonucu gerçekleştirilen bu mitinglerde Milli Mücadelenin kaynağını teşkil edecek olan Türk milletinin *milli iradesi* ortaya konmuştur.

³²⁴ İzmir'e Doğru Gazetesi, 20 Kasım tarihli 2. Sayısında Kongre ile ilgili olarak "Karasi ve Saruhan Livaları Hareket-i Milliyesi'nin aylık kongrelerinden üçüncüsü de dün Kuvâ-yı Milliye Karargâhında öğle vakti toplanmıştır."denmektedir.

³²⁵ Özalp, a.g.e., c.1, s.76; Özer, a.g.t., s.102.

³²⁶ Özalp, a.g.e., c.1, 'aynı maksatla Karesi Mutasarrıflığının bütün kazalarında mitingler yapılmış ve kararlar alınmıştır' bkz. s.75; İlgürel, a.g.m, s.2034.

³²⁷ İzmir'e Doğru, 23 Teşrinisani 335; Özalp, a.g.e., s.75.

³²⁸ Özalp, a.g.e., c.1, s. 75; İlgürel, a.g.m, s.2034.

³²⁹ Özalp, a.g.e., s.77.

Türk milletinin bu eğilimini fark eden M.Kemal Paşa, Milli Mücadeleyi bu mefkûre etrafında gerçekleştirmiştir.

17 Mart 1919 tarihinden itibaren Edremit'te Redd-i ilhakla ilgili çalışmalar başlatılmış ve derneğin kurulmasında Köprülü Hamdi Bey'in katkıları olmuştu. Nitekim Hamdi Bey'in girişimleri sonucunda Burhaniye ilçesinde de bir Redd-i İlhak Derneği kuruldu. 10 Eylül 1919 tarihinde Gönen kazasında da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi kurulmuş ve başına da Emekli Binbaşı Hazım Bey getirilmiştir.

3.5- IV. Balıkesir Kongresi

Aradan geçen uzun bir zaman aralığından sonra 12 Mart 1920 tarihinde Balıkesir Kongresi, "İzmir Şimali Mıntıkası Hey'et-i Umumiye İçtima-ı" adıyla IV.defa Cuma günü 'Hey'et-i Merkeziye Karargahı'nda toplanmıştır.³³⁰ Kongreye Balıkesir, Manisa, Bursa ve Bilecik illerinden (58) delege katılmış, çalışmalarını (11) gün devam ettiren Kongre, 22 Mart 1920 günü sona ermiştir.³³¹

Kongrede, geçen üç aylık dönemdeki faaliyetler hakkında konuşulmuş, bunun için "Encümen-i Mahsus" kurulması kararlaştırılmıştır. Kongrede Anzavur vasıtasıyla Kuvâ-yı Milliye'yi arkadan vurmak maksadıyla İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin bölgede başlattığı ayaklanma ve bozguncu hareketlerle mücadele etme kararları alınmıştır. Buna göre Ahmet Anzavur olayları ayrıntılı olarak tartışılarak ayaklanmanın bastırılması ve elebaşlarının cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Kongrede en önemli husus olarak, Sivas Kongresinin kabul ettiği esaslara iştirak etme kararı alınması olmuştur. Sonuçta; Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyetinin Balıkesir şubesi haline gelmiştir.

³³⁰ İzmir'e Doğru, 14 Mart 336.

³³¹ Kongrenin kapanış tarihi konusunda bkz. İzmir'e Doğru, 24 Mart 336/1920.No.46, s.2; T.I.H, c.2, k.2, s.36.

Balıkesir Kongresi ile Redd-i İlhak teşkilatına verdiği “Millilik” kimliğini 12 Mart 1920’de toplanan bu IV. Kongre açıkça ortaya koymuş ve Sivas Kongresi kararları kabul edilerek Milli Mücadele bütünlüğünün sağlanmasında önemli bir adım atmıştır. Bu bakımdan Balıkesir Kongresi “bölgeci değil“, toplum noktasında milli ve aynı zamanda milli ideoloji ve birlik anlayışına da sahiptir.³³²

Kongre çalışmalarının devam etmekte olduğu 16 Mart 1920 günü İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine Kongre, İstanbul’dan alınan haberleri değerlendirip: “Rezilane yaşamaktansa şerefli ölmek mercuhdur. “ esasını kabul etmiş³³³ ve durumu protesto etmek için 18 Mart 1920 günü bir miting düzenlenmiştir.³³⁴

Bu kongrede Kuvâ-yı Milliye’ce bütçe fikri ağırlık kazanmış,³³⁵ bununla birlikte giderleri tahminen (300.000) lira olan bir bütçe öngörülmüştür. Gelir kaynakları olarak “Ayni ve Nakdi Teberru” dışında, vasıtalı vergilerde buna dâhil edilmiştir. Belediyeye ait bütçenin fazlalık vermesi halinde bu fazlalığın yarısının Kuvâ-yı Milliye’ye verilmesi, belediyece alınan mezbaha ve Pazar resimlerinin bir misli artırılarak tahsili ve “oktrüvan” adı verilen tüccarlardan alınan vergilerden elde edilen gelirlerinde Kuvâ-yı Milliye’ye verilmesi kararlaştırılmıştır.

3.6-İstanbul Mitingi Protestosu

18 Mart 1920 perşembe günü Belediye meydanında toplanan halka hitaben önce Soma kazası temsilcisi Ali Rıza Bey, kısa bir konuşma yaptı. Halka hitaben hissiyatın dile getirildiği ortamda temsilcilerin birbiri ardınca konuşmaları ardından kürsüye gelen İnegöl Kazası Temsilcisi İdris Bey: “Ben bir çerkezim. Senelerden beri düşman süngüsü altında arazimi terk ederek iki-üç defa hicret ettim. Şimdi artık hilafetim de çiğneniyor. Müslümanlar için gidecek başka yer yoktur. Bu vaziyet karşısında Türk, Çerkez, Arnavut

³³² Tanör, a.g.e., s.35; Ayrıca bu durum “mahalli vatançılık“ yani “vilayetçilik hisleri“ yerine “ulusal toprakların bütünlüğü“ ve “bütün vatanın kurtarılması perspektifine sahip olduğunun göstergesidir. Bkz. Tanör, a.g.e., s.37.

³³³ İzmir’e Doğru, 19 Mart 336.

³³⁴ Özalp, a.g.e., c.1, s.125; İzmir’e Doğru, 19 Mart 336.

³³⁵ Müderrisoğlu, a.g.e., s. 243.

birleşerek milletimizi memleketimizi kurtarmak için fedakârlık yapacağız.” diyerek halkın genel hissiyatını dile getirmiştir.

Edremit temsilcisi Sami Bey ve Söğüt kazası temsilcisi Halil Bey, halkın, İstanbul’un işgali karşısındaki hisli konuşmasıyla ümitleri takviye edici konuşmalar yapmışlardır. Yapılan konuşmalardan sonra alınan kararların tarafsız devletlerin elçiliklerine ve Avrupa medeni devletlerine duyurulmasına karar verilmiştir.

IV. Balıkesir Kongresi çalışmalarını tamamlayarak 22 Mart 1920 günü dağılmasından sonra Balıkesir Kazası Merkez Hey’eti, meydana gelen son gelişmeler hakkında Balıkesirlilere bilgi vermek ve onların düşüncelerini almak, esas faaliyetlerini de bu şekilde tesbit etmek maksadıyla mahalle temsilcilerinden oluşacak bir toplantı yapmaya karar vermiştir.

Sultani Mektebi salonunda, Balıkesir Kazasını teşkil eden bütün mahalleler namına gelen dörder delegeden oluşan, büyük ve önemli bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya ahalî namına (103) delege ile şehrin eşrafi iştirak etmiştir.

Balıkesir Kongreleri ile bir yandan Yunanlılarla mücadele edilmiş öte yandan Marmara Bölgesinde isyan edip katliamlar yapan Anzavur Ahmed ile uğraşarak büyük hizmetlere imza atılmıştır.³³⁶ Millet iradesinden gücünü alan Kongrelerde, Osmanlı Devleti’nin temsil ettiği egemenlik çevresine ve siyasal birliğe bağlılıklar ilan edilmiş, ancak yerleşik sistemden umulan destek bulunamayınca bölgesel kurtuluş yolları aranılmıştır. Özerk ve sivil siyasal örgütlenmenin yanısıra silahlı direniş yoluyla Osmanlı egemenlik sisteminden fiilen uzaklaşmıştır. Ülkenin devletsiz ve hükümsüz olduğu 15 Mayıs 1919’dan 23 Nisan 1920’ye kadar olan dönemde ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurma görevini Kongreler üzerine almıştır.³³⁷

Kongrenin gayesi “İstihlas-ı Vatan“olarak gösterilip bunun gerektirdiği bütün tedbirler tereddütsüzce alınmıştır. Nitekim Halkın elinde silahların toplanması (Madde

³³⁶ İlgürel, a.g.m. s.2034.

³³⁷ Özer, a.g.t, s.125.

25), “İzmir’e zahire ihracının yasaklanması“(Madde 17) gibi radikalce kararlar alınmıştır. İşte Balıkesir’i“Hükümet Teşekkülü“nden bahsettirecek devletleşen bir teşkilat yapısına kavuşturan kararlar bu ve benzeri kararlardır.³³⁸ Kongrenin diğer ilgi çekici özelliği ise, hareketin kendi başına “müstakil olma“arzusudur. Balıkesir’in müstakil kalma arzusu ile ilgili olarak bu konuda Özalp Paşa: “Bu hususu aramızda bir hayli konuştuk. Ve şu karara vardık ki, biz halka Yunanlıları göstererek bir teşkilat kurduk, yürüyoruz. Şimdi Umumi Teşkilata katılırsak siyasete karışmış olacağız. Onun için uzak duralım dedik. Vaziyetin iyice aydınlanmasını bekledik ve nihayet bir kongre toplayarak iltihak kararı aldık.”³³⁹ demektedir. Bu sebepten ötürü olsa gerek ki başlangıçta, diğer bölgelerdeki hareketlerle ve İstanbul’da ki gizli teşkilatlarla irtibat kurmak için herhangi bir teşebbüste bulunulmamış³⁴⁰ veya öyle görünmeye çalışılmıştır.

Balıkesir Kongresini Erzurum ve Sivas Kongrelerinden ayıran en önemli özelliklerden biri de Doğu’da yüksek rütbeli subayların hareketin içinde olmasına karşılık Balıkesir Kongreleri tamamen sivil bir görünüşte olmasıdır.³⁴¹ Batı’da Yunanlılara karşı başlatılan “Hareket-i Milliye“leri birleştirerek merkeze bağlamak ve böylelikle de başarı şansını arttırmak amacıyla teşebbüse geçilmiştir. Balıkesir’de toplanan kongre, İzmir’in kuzeyindeki cephele birleştirirken, Nazilli’de ki kongre de Güney’de ki cepheyi birleştirmiş fakat İzmir’in doğusundaki bölge ile her iki cephenin irtibatı sağlanamamıştı. İşte İzmir çevresinde kurulmuş olan cephele bunların gerisindeki bölgeyi birleştirmek maksadıyla bu iki cephenin ortasındaki Alaşehir’de “Hareket-i Milliye Reddi İlhak Büyük Kongresi“nin toplanmasına karar verilmiş ve 16 Ağustos 1919 günü kongre toplanmıştır.

Cephelede zaman zaman ortaya çıkan anlaşmazlıklara, teşkilat içinde görüş ayrılıklarına rağmen, halkın vatan, millet ve din sevgisinden doğan hareket ve onun ürünü olan bu kongrele bölgede milli mücadele ruhu uyandırılmak istenmiştir.

³³⁸ Balıkesir; adeta tek başına bir devlet gibi hareket ederek Milli Mücadeleye öncülük etmiştir. Bkz. İlgürel, a.g.m. s.2035; Balıkesir Milli Kongresi ilk toplantısından beri kurmaya çalıştığı teşkilat yapısıyla müstakil bir devletin yasama, yürütme ve yargı yetkilerine kavuşmuş, 15 Mayıs 1919 tarihinden itibaren de fiilen bir devlet görünümünde hareket etmiştir. Bkz. Özer, a.g.t., s.246.

³³⁹ Selek, a.g.e., s.99–100.

³⁴⁰ Özalp, a.g.e., c.1, s.41.

³⁴¹ Kongre kararlarının daha iyi değerlendirilmesi için Bkz.Tanör, a.g.e., s.35–37; Doğu ERGİL, **Milli Mücadele’nin Sosyal Tarihi**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1981, s.75–77; Selek, a.g.e., s.459–464.

BÖLÜM IV

SOSYO-EKONOMİK HAYAT

4.1-Karesi Sancağı'nda Asayiş Durumu

4.1.1-Genel Durum

Anadolu'da uzun bir geçmişi bulunan eşkıyalık hareketleri, Birinci Dünya Savaşı yıllarında alınan sıkı önlemler sonucu en aza indirgenmiş olmasına rağmen, mütareke döneminde Türk toplumunu derinden sarsan kaos dönemi ile birlikte yeniden yaygınlaşmıştır. Devlet otoritesinin zaafa düştüğü mütareke döneminde, memleketin her yerinde eşkıyalık ve asayişsizlik hâkim olduğu gibi Karesi Sancağı'nda da bu açıdan farklı bir durum yaşanmamaktaydı. Bölgede türeyen çeteler, halkın can ve mal güvenliğini tehdit etmekte, eşkıyalığın kasıp kavurduğu köyler bir yana şehir merkezinde bile asayiş iyice bozulmuş,³⁴² halk şehir kenarındaki tarlalarına dahi emniyetli bir şekilde gidemez hale gelmiştir.³⁴³

Karesi Sancağı, İzmir bölgesine (Aydın Vilayeti) hayati açıdan bağlı olmasının yanı sıra özellikle taşıdığı stratejik konum itibarıyla, Yunanlıların ve İtilaf devletlerinin açık tehditlerine maruz bulunuyordu. Asırlardır Yunanlıların göz diktikleri bir yer olan bu bölge, yine kendi iddialarına göre “üç bin seneden beri Yunanistan'a günagün (çok çeşitli), esbab (sebepler) ile Merbut (bağlı)” bir bölgeydi.³⁴⁴

Rumların bölgeyi çok eskiden beri üs olarak kullanmaları, ilk faaliyetlerin burada başlamasının en önemli sebebi olmuştur. Rumlar, daha 1803 yılında Ayvalık'ta kurdukları bir cemiyet vasıtasıyla Yunanistan'ın bağımsızlığına yol açan faaliyetlerini

³⁴² Apak, a.g.e., s.112.

³⁴³ Ses Gazetesi, Teşrinievvel 1334\1918, No.1; Çantay, Karagünler, s.6; Apak, a.g.e., s.195; Ayrıca bkz. Ses Gazetesi, 11 Teşrinisani 1918, 24. Teşrinisani 1918, 31 Teşrin 1918, 4 Teşrin nisani 1918, 5 Kanun 1918, 9 Kânunusani 1918 vd. nüshalarda çevredeki eşkıyalık olayları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

³⁴⁴ Doğru Söz, 22 Mayıs 1335/1919, No: 1.

buradan başlatmış ve 1821 yılında gerçekleşen Mora İsyanı'ından itibaren burada sistemli bir şekilde faaliyet göstermişlerdir.³⁴⁵

1909 yılından itibaren Rumların bölgedeki casusluk faaliyetlerinin artması sonucu durumu öğrenen Hükümet çözüm olarak Ayvalık'ta sıkıyönetim ilan edip, siyasi amaçlı dernekleri kapatmıştır.³⁴⁶ Çanakkale savaşları esnasında Yunda adasındaki Rum ahalinin isyanı 22 Kasım 1915'te şiddetlenmesi üzerine, Ayvalık'tan gelen askerler tarafından isyan bastırılmış, adada yaşayan Rumlar önce Ayvalık'a daha sonra da iç bölgelere göç ettirilmiştir.³⁴⁷

Bütün bunlar olurken Mecliste azınlık milletvekilleri tarafından sürekli olarak katliam iddiaları gündeme getirilmiştir. İddianın sahibi olan Rum Mebusu Emanuelidi Efendi ve on arkadaşı, 4 Kasım 1918 günü meclise verdikleri bir önergeyle Türkiye'de yaşamakta olan (550.000) Rum'un katledildiğini,³⁴⁸ uzun yıllardan beri memleketin yegâne amil-i medenisi bulunan Rum unsurundan (250.000) kişinin hudut dışına sürülmüş olduğunu ileri sürmüştür.³⁴⁹ İddialarına göre; Yunanistan'a ilhak etmek istedikleri bu topraklar üzerinde nüfuslarının az olmasının sebebinin katliam ve sürgünlerdi. Bütün bu iddiaların amacı işgali çabuklaştırmaktı. Bu söylenen 'katliam' iddialarının gerçeği yansıtmadığını ve bunların tamamen asılsız olduğu hususu Ses gazetesi tarafından³⁵⁰ ifade edilerek tekzip edilmiştir.

Savaş içinde (250.000) Rum'un sınır dışına çıkarıldığı ise tamamen asılsız ve büyük bir yalandan ibaretti. Zira Birinci Dünya Savaşı sırasında Edremit havalisinde Rumlar ilk defa 17 Mayıs 1914'te isyan etmişti. Bu isyanlar savaş sırasında da devam ettiği için isyan etmek ve casusluk etmek gibi ihanetleri tahakkuk eden Rumlar,³⁵¹ Marmara, Paşa limanı ve Ekinlik adalarıyla diğer sahil bölgelerinden iç kısımlara doğru

³⁴⁵ Apak, a.g.e., s.57.

³⁴⁶ Bayraktar, a.g.e., s.61

³⁴⁷ Bayraktar, a.g.e., s.61-62.

³⁴⁸ T.İ.H, c.2, k.1, s.124; Bu iddialar ve yanıtları için ayrıca bkz. Ses Gazetesi, 14 Teşrinisani 1334/1918, No: 5.

³⁴⁹ Gökbilgin, a.g.e., s.6.

³⁵⁰ Ses Gazetesi, 16 Teşrin-i sani 1334; Ayrıca Bkz. Telgraf için, Ses Gazetesi, 12 Kanun-i evvel 1334.

³⁵¹ İ.Hakkı Varnalı, Hatırat, Balıkesir Ekspres, 2 Mart 1962, s.2.

göç ettirilmişlerdir. Göçe tabi tutulan Adalardaki Rumların (20.000)'i Bursa'ya (5000)'i de İzmir'e sevk edilmiştir. Çanakkale'den de toplam (3.000) Rum Balıkesir'e gönderilmiştir.³⁵² Sınır dışı edilen Rum bulunmadığı gibi iç kısımlara gönderilenler de Mütareke ile birlikte eski yerlerine dönmüş, İzmir'e gönderilmiş olan Ayvalıklı Rumlar da Mütareke üzerine deniz yolu ile eski yerlerine gönderilmiştir.³⁵³ Rumlara hiçbir zulüm, eziyet dahi edilmediği gibi öyle ki rahatlarının teminine dahi gidilmiş, Balıkesir'de mensucat için açılan Darül-mesai bile ekseriyetle Rumlara hasredilmiştir.³⁵⁴

Bir düzmededen ibaret olan katliam ve sınır dışı edilme olayları, Rumlar tarafından propaganda edilerek, kendilerinin mazlum olduklarını ve haksızlığa uğradıklarını ileri sürerek İtilaf Devletlerinden aldıkları desteklerle hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır.

Yunanistan, tehcir konusunu İzmir, Ayvalık ve Batı Anadolu işgallerinde, Müttefiklerle birlikte, bir koz olarak sürekli kullanmak istemiş ve bu sorun, Milli Mücadele sonuna kadar Yunanistan-Türkiye ilişkilerini ve uluslararası görüşmeleri meşgul etmekten geri kalmamıştır.

“Milli Hareket” açısından bölgenin en önemli merkezi olan Balıkesir'de, İzmir'in işgaline kadar geçen süre içerisinde bazı renksiz ve sönük kıpırdanışlar dışında pek önemli bir faaliyet görülmemişse de,³⁵⁵ Balıkesir ve Bandırma'dan organize edilen, Soma Bölgesinde ilk savunma teşkilatları burada oluşturulmuştur.³⁵⁶ Körfez bölgesinde; Ayvalık, Edremit, Havran ve Burhaniye havalisinde daha Mart 1919 başında itibaren çok ciddi mücadele hazırlıklarına girişilmiştir. Yine bu bapta olmak üzere Sancak dâhilinde “Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak” cemiyetleri, İzmir'in işgalinden önce kurularak³⁵⁷ muhtemel Yunan tehditlerine karşı tedbir alınmaya başlanmıştır.

³⁵² Ses, 14 Teşrinisani, 1334/1918, No: 5; Çantay, Karagünler, s.48-49.

³⁵³ Bıyıklıoğlu, a.g.e., c.1, s.131

³⁵⁴ Çantay, Karagünler, s.48.

³⁵⁵ Selek, a.g.e., s.216.

³⁵⁶ Tansel, a.g.e., c.1, s.271, n.160.

³⁵⁷ Ses, a.g.e., Mart 1335/1919, No: 22; Yetkin, a.g.e., s.34-35.

4.1.2-Türk Çetelerinin Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı (31 Ekim 1918) sona ermiş; cepheden dönenler ise “Gittik evet, canımızı dahi ortaya koyduk ama yine kurtaramadık göz göre göre memleket elden gitti. Kurtaramadık diyen ve burukluğu içindeki fırtınalar kopan boşluğa atan bir cerrah gibi sadece yutkunma hissi... Bizi bu cehennem azablarına sürükleyen, kara günlerin sebepleri çoktur.”³⁵⁸ demekteydiler. Karagünler, bir milletin başına gelen veya gelecek olan felaketlerin habercisiydi. Milli Mücadele döneminde cephede asker çarpışırken, öte tarafta geride bıraktığı ailesi de eşkıyalar tarafından rahatsız ve taciz edilmekte, malları çalınmakta, soyulmakta, öldürülmekte, her türlü yolsuzluk çekinilmeden yapılmaktaydı.³⁵⁹ Ses gazetesi; “Cepheye gönderdiğimiz bu vatan evlatlarının geride emanet olarak bıraktıkları evladü iyallerine yapılanlar revamıdır...” diyerek acı gerçeğe, ahlaki değerlerin ne denli yozlaştığına işaret etmiştir. Makaleye yine devamla “Milli menfaatleri terk ederek, gözlerimizi bir avuç servete diktik. Kursaklarımızı haram lokmalarla, kasalarımızı sarı ve kâğıt paralarla doldurduk. Kocası sınır boylarında canla başla düşmanla mücadele eden ailenin namusunu, malını, hayatını alçakça mahvettik. Bu ailenin yiğit kocası harb edemez, vatan borcunu ödeyemez, ölmek isteyemezdi.” denilerek savaş sonrası ortaya çıkan umumi manzara ve ahlaki çöküntü sergilenmişti.

İstanbul Hükümetine göre; Karesi livası dâhilinde (24) çete faaliyet gösteriyor ve bu çeteler genellikle Bigadiç, Sındırgı, Soma, Demirci, Simav, Çorum bölgelerinde dolaşıyordu. Kendilerini asayıştan sorumlu gören çete reisleri tutukladıkları insanları mahkeme edip, divan-ı harb heyetine veriyorlardı.³⁶⁰ Bölgede Türk çeteleri ve Rum çetelerinin faaliyetleri o denli artmıştır ki; Balıkesir’den Edremit’e, Edremit’ten Ayvalığa, Bandırma’dan Gönen’e ve diğer ilçelere gidip gelmek çok tehlikeli ve eşkıya tarafından soyulmak ise işten bile değildi.

³⁵⁸ Çantay, Kara Günler, s.46; Ayrıca bkz. “Bugünkü görevlerimiz: Milli Dayanışma lazımdır” adlı makale için Ses Gazetesi, 7 Teşrin-i Sani (Kasım) 1918.

³⁵⁹ Karesi, 7 Temmuz 1919; Diğer eşkıyalık olayları için aynı gazetenin 14 Temmuz, 30 Temmuz 1919 nüshaları vd.

³⁶⁰ Ayışığı, ‘Kuvâ-yı Milliye ve Dursunbey’ a.g.m.

Harp boyunca zor şartlar altında savaşmış olan ordu da, gittikçe ağırlaşan hayat şartları ve zaferden ümidin kesilmesi üzerine, maneviyatın bozulması önlenememiştir.³⁶¹ İyi teçhiz edilmiş, bir düşmanla dövüşmek zorunda kalan asker, izinler kaldırıldığı ve iletişim imkânları kalmadığı için senelerden beri ailesinden haber bile alamamıştır. Askerin cephe gerisinde durumun iyi olmadığını öğrenmeleri, orduda firar olaylarına neden olmuş ve savaşın son yıllarında firarilerin sayısı artarak endişe verici boyutlara ulaşmıştır. 1917 yılında, (300) bin olan bu sayı, 1918 yılı yazında yarım milyona kadar yükselmiştir. Bu firariler ellerindeki teçhizatlarla, ceza korkusuyla dağlara sığınmış ve çetecilik yapmak suretiyle örgütlenerek, köy ve kasabalara baskınlar yapacak ve yiyecek depolarını yağmalayacak kadar ileri gitmişlerdir. Hükümet otoritesinin kalmadığı, asayiş ve inzibatın tamamen kaybolduğu bölgede, asker kaçakları dağlarda dolaşüyor, köylerde saklanıyor;³⁶² kaçak sayıldıkları için de ortaya çıkamıyor, tarımda çalışarak üretime katılamıyor, bu durumda yalnızca tüketiyorlardı. Bir yanda askere alınanlar, öte yandan da askerden kaçanlar, tarım işgücünde büyük boşluklar oluşturmuş, üretim hızla düşmeye başlamıştı. 1919 Mayıs'ına gelindiğinde ise üretim en düşük düzeye ulaşmış bulunuyordu.³⁶³

Her tarafta baş gösteren açlık ve yokluk felaketi, öte yanda kötü bir idare ve bütün bunların üzerine asker kaçaklarının artmasına paralel olarak çıkan eşkıyalık belası, halk adeta canından bezdirilmiştir. Karesi Sancağı dâhilinde de asker firarilerinin karıştığı asayiş ve eşkıyalık o kadar çok artış gösterir ki³⁶⁴ hemen hemen her gün bu tür olayları Ses gazetesinin birçok nüshasında görmek mümkündür.³⁶⁵ Nitekim Hasan Basri Çantay'da esaret hayatı yaşadığı dönemlerini anlattığı Karagünler adlı eserinde bu sayı ile ilgili olarak Karesi Sancağı'nda eşkıya çetesinin otuza yakın, asker kaçığının ise (3000) kadar olduğunu belirtmiştir.³⁶⁶ Bu eşkıyalık faaliyetleri sadece halka yönelik olmakla kalmamış, askerleri dahi tehdit edecek ciddi bir boyuta ulaşmıştır.³⁶⁷

³⁶¹ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, s. 20.

³⁶² Apak, a.g.e., s.112–195.

³⁶³ Müderrisoğlu, a.g.e., s.73.

³⁶⁴ Çantay, Karagünler, s.6

³⁶⁵ Ses Gazetesi, 24 Teşrin-i evvel–21 Teşrin-i sani 1334 vb. sayılar.

³⁶⁶ Çantay, Karagünler, s.53.

³⁶⁷ Mesela eşkıyalar, Çanakkale'den karayolu ile Balıkesir'e dönmekte olan askerlere saldırarak şehit etmiş, cüretlerini arttırarak, Akçapınar'da Bandırma Karacabey postasını soymuş ve "Bursa Düyun-u Umumiye'sine ait (405.650) gurusu" gasp etmişlerdir. Bkz. Ses Gazetesi, 31 Teşrin-i sani 1334.

Eşkîyalıklarla ilgili olaylardan örnek vermek gerekirse; “lüks tren” durdurarak yolcularını soymakla çevrelerine nam salan Salurlu Raif, Adapazarlı Ahmed ve Hüseyin, (30) kişilik çeteleriyle Sarnıç nahiyesini basmıştı. Burada altı jandarmanın müdafaasına rağmen merkeze girerek birçok “şenaatler” icra ettikten sonra, Belediye sandığında mevcut olan (186) lirayı almış ve daha sonra nahiye müdürü ile jandarmaları ve eşraftan bazıları da rehin alarak gitmişlerdir.³⁶⁸

Ses gazetesinin hemen hemen her nüshasında; her türlü yağma, yol kesme, gasp, tecavüz ve adam öldürme olaylarına rastlamak mümkün olmakla birlikte “...hatta kocalı kadınları zorla boşattırmak, dilediklerine vermek ve gözlerinin kestiği kızları kendilerine nikâhlamak”³⁶⁹ gibi hadiseler sıklıkla yaşanmaktaydı. Ses gazetesinde aktarılan haberlere göre:³⁷⁰ “öyle bir felaket karşısında bulunuyoruz ki her gün her saat ve her dakika ölüme mahkûmuz. “450.000” nüfusluk bu koca liva da sadece Sesi çıkan “Eşkîya” Sesi. Bu uğursuz kimselerin silahı karşısında herkes susmuş, korkmuş ve ürkmüştür. Yalnız biz burada verdiğimiz ufak tefek eşkîyalık haberleri bizim işitebildiklerimiz diyerek aslında birde buzdağının altında kalan ve basına yansıyamayan, meydana gelen elim hadiseler var ki tarih kederini maziye gömerek susmayı tercih etmiştir.” diyerek eşkîyalık meselesinin ciddiyetine işaret etmiştir. Yine aynı yazıda devamla “Bu durumun böyle gitmemesi gerektiği ve gidemeyeceğini belirterek Hükümet’ten cesaret göstermesini istiyor. Şayet bu eşkîyalığa son verilmezse, cepheden dönecek olanlar karşılaşacakları durum karşısında onlarda bir intikam sevdasına düşebilir. Asıl korku budur.” diye uyarmıştır.

Çantay; “İlk zamanlarda küçük olan bu meselelerin vaktinde önem verilip üstüne gidilmiş olması halinde, bu derece büyüyüp daha da azmayacağını aksine eşkîyalığın gün geçtikçe arttığını”³⁷¹ belirterek şikâyetlerini dile getirmiş, yine yazısına devamla “Hükümetlerin kurulmasındaki amaç, halklarını çiğnetmemek, güçlüye karşı korumak, ezdirmemek, kısacası emniyet ve adaleti sağlamak ve yerine getirmektir. Diğer görevlerde

³⁶⁸ Ses Gazetesi, Teşrin-i sani 1334.

³⁶⁹ Çantay, Karagünler, s.53.

³⁷⁰ Çantay, Karagünler, s.45.

³⁷¹ Çantay, Karagünler, s.44; Ses Gazetesi, 24 Ekim 1918.

bu temel üzerine kurulacak olan asli ve yardımcı unsurlardır.” diyerek Hükümetten asli görevi olarak bunlara bir çare bulması gerektiğini belirterek bunu yapmaya davet etmiştir.

Şehirlilerden ziyade “Eşkîyalık Derdi”³⁷² “Memleket kurtulsun, Müslümanlık dirilsin” den başka isteği olmayan ve Devlet gemisini selamet kıyısına ulaştırabilecek kuvvet olan köylülerin başlarına yaman bir bela kesilmiştir. Dağlık bölgeleri asker kaçakları ile dolu olan Kuzey Batı Anadolu’da, Balıkesir’den Edremit’e; Edremit’ten Ayvalık’a; Gönen’den Bandırma’ya gitmek çok tehlikeli ve soyulmak ise adeta kaçınılmaz hale gelmiştir.³⁷³ Ses Gazetesinin bir başka haberinde ise, ‘Köylünün ilk zamanlar malı vardı ancak zamanla eriyip tükenen bu mallar, yerini namusa göz dikilmeye kadar gidildi. Kırlarda, obalarda ve hatta nahiyelerde bugün hâkim olan kuvvet-saklamayalım ki –eşkîyadır. Hükümetin kanunu susturulmuş, adalet kaldırılmıştır. Öyle ki Padişah’ın afvını bile dinlemez hale gelmiş ve işi azıtmışlardır.’³⁷⁴

Hacim Muhittin Bey’in Karesi Mutasarrıflığına tayin edilmesiyle birlikte eşkıya meselesi yeniden ve ciddi bir şekilde alınan tedbirlerle azaltılması yönünde birçok başarılı çalışmalar yapılmıştır.³⁷⁵

4.1.3-Rumların Faaliyetleri ve Propagandaları

Bölgede çetelerin faaliyetlerini arttırmaları bir yandan asayişsizliği arttırırken, diğer yandan da bölgeye yabancı müdahalesinin yapılacağı, hatta bölgenin Yunanistan’a verileceği şayialarının ortalıkta dolaşmasına sebep olmuştur. Bir de buna Rum ve Ermeni gazetelerin de; Aydın Vilayeti ile Karesi Sancağı’nın Yunanistan’a verileceği haberlerinin açıktan açığa yazılmaya başlaması halk arasında daha da çok tedirginliğe yol açmıştı.³⁷⁶ İzmir Valisi Nureddin Paşa 22 Şubat 1919’da Harbiye Nezareti’ne müracaatla tedirgin olan halkın aydınlatılması amacıyla durumun açıklanmasını istemiş, Harbiye

³⁷² Ses Gazetesi, 17 Teşrin evvel-1918; Çantay, Karagünler, s.42-43.

³⁷³ Ses Gazetesi, 13 Mart 1919; Apak, a.g.e., s.59.

³⁷⁴ Ses Gazetesi Transkript, a.g.e., s.42

³⁷⁵ Bu sayede “terk-i silah ve istiman ettikleri” anlaşılan (422) eşkıya ve asker kaçağı (169)’u teslim olmuştur. Bkz. Ses Gazetesi, Teşrin-i sani 1334; Bir başka sayı ve rakam için bakınız Çantay, Karagünler, s.59; Apak, a.g.e., s.112.

³⁷⁶ Ses Gazetesi, 13 Şubat 1335/1919.No 18.

Nezaretinden gelen cevapta ise bu haberlerin, Türkleri bölgeden kaçırmak ve Hıristiyan çoğunluğunu sağlamak gayesiyle yayıldığı belirtilmiştir.³⁷⁷

Bölgede yaşayan Rumlar, mütarekenin ortaya çıkardığı otorite boşluğundan istifade ederek Türklere karşı menfi faaliyetler içine girmiş, bu yetmiyormuş gibi bölgede hayatlarının tehlikede olduğu iddialarını ortaya atarak muhtemel bir müdahalenin sebeplerini hazırlama yoluna girmişlerdir. Yüzyıllar boyunca saklamış oldukları kinlerini açığa çıkartma fırsatını bulmuşlardır.³⁷⁸ İtilaf Devletlerinden aldıkları destek ve cüretle kendilerini mazlum göstermeye çalışmışlardır. Bütün bu faaliyetlerin gayesi Müslüman halkı göçe zorlamak, onlardan boşalacak olan yerlere dışarıdan göçmen adı altında getirdikleri silahlı Rumları buralara yerleştirerek nüfus çoğunluğunu ele geçirmek ve böylece de müdahale şartlarını ve bölgenin Yunanistan'a bağlanmasının şartlarını hazırlamaktı.

Rum ve Yunanlıların bu faaliyet ve propagandalarının bir başka amacı ise, ortaya iddialar atmak suretiyle bölgede ki toprak taleplerini haklı gerekçelere dayandırmak ve bir an önce bölgeyi ilhak etmek, bunun içinde yukarıda değinildiği gibi asayiş sorunları bahane ederek çeteler kurmak istemişlerdir. Saldırgan tutum içerisinde bulunmalarına rağmen kendilerini sürekli olarak mazlum ve acınacak bir halde göstermişlerdir.³⁷⁹

Savaş esnasında isyan ettiklerinden dolayı sahil bölgelerinden içerilere doğru sürgün edilen Rum ve Ermenilerin geriye dönmeleriyle birlikte yeni karışıklıklar çıkmış, asıl büyük karışıklık ise Balkan Savaşlarından sonra Ege adalarına ve Yunanistan'a gitmiş olan Rumların ve bunların yanında göçmen adı altında silahlı çetelerin bölgeye sokulmasıyla başlamıştır. Geri gelen göçmenlerin, önceden boşaltılmış olan evlerine Türk göçmenler yerleştirilmiştir. Türklerin evlerden tahliye edilmeleri üzerine binlerce aile evsiz barksız kalmış, yeni bir iç göç furyasını beraberinde getirmişti.³⁸⁰

³⁷⁷ Bıyıklıoğlu, a.g.e., c.1, s.137–138.

³⁷⁸ Shaw, a.g.m, s.870.

³⁷⁹ Bıyıklıoğlu, a.g.e., c.1, s.134.

³⁸⁰ Bkz. Shaw, a.g.m., s. 869. Yöredeki bu nüfuz hakimiyeti kurma ile ilgili olarak “Bu göçmenler sadece Yunan anavatanından değil, nesiller boyunca yaşamakta oldukları güney Rusya’dan da gelmekteydiler.” diye bahsetmektedir.

Rum çeteleri, Ege bölgesinde daha çok İzmir ve çevresi ile Ayvalık'ta faaliyet göstermişlerdir. Bunlara hemen her gün diğer çevre adalardan gelerek katılan silahlı kimseler olmuştur. Özellikle Marmara Denizinde, güvenlik güçlerinin yetersiz olmasından dolayı³⁸¹ kıyı koruma işlemleri tamamen iflas etmiş etmesinden yararlanılarak, silah dâhil olmak üzere her türlü kaçakçılıkta yapılmaktaydı. Bununla birlikte adı geçen yerlerin dışında Rumların şekavet gösterdiği yerler Erdek, Bandırma ve Marmara adası civarındır. Öyle ki burada meydana gelen olaylar İstanbul basınında dahi detaylı olarak yer almıştır. Mesela Kapudağı, Marmara, Dutliman, Yeniköy civarında Kirman namıyla hareket eden Rum çetesi Bandırma'ya gelip giden motor ve kayıklara taarruzda bulunuyordu. Bundan dolayı denizden yapılan baskınlar için hükümet bunlara bir çare olarak, Livaya bir adet gambot tahsis etmişse de gaz yokluğu nedeniyle gambottan bir türlü faydalanılamamış böylelikle Rumların denizdeki korsanlıkları yeterince başarılı olunamamıştır. Bu durum sadece yöre halkını değil ticaretide olumsuz etkilemiştir. Rum çeteleri denizde yaptıkları korsanlıklarla yetinmeyerek daha da ileri giderek her gün köylere baskın düzenlemişlerdir.³⁸²

Rum çetelerinin Türkçe konuşmak suretiyle kendisini Müslüman göstererek veya doğrudan karıştıkları yol kesme, adam öldürme, ırza geçme gibi eşkıyalıklarla ilgili birçok üzücü olayla ilgili detaylı bilgilere Ses gazetesinin çeşitli sayılarında rastlamak mümkündür.³⁸³

Rumlar tarafından gerçekleştirilen ünlü 'Marmara vakası'nda;³⁸⁴ (40) kişiden oluşan Rum çetesi, telgraf tellerini keserek Erdek, Paşa limanı ve Marmara arasındaki muhabereyi kopartmış, Marmara nahiyesini basarak iki koldan nahiyeye müdürünün evine ve asker koğuşuna baskın düzenlemişlerdi. Rum çetesi baskında başarılı olamadıkları gibi

³⁸¹ HTVD. s.42, Aralık 1962, Belge No: 995, (Ek: 5); Başbakanlık Arşivi, Dahiliye Belge: 346145'den.

³⁸² Ses Gazetesi, Sayı: 21 Sayfa: 2 Sütun: 4, Transkript s.187-188; Mezalimler ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. Metin AYIŞIĞI, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi" adlı makale, Türkler Ansiklopedisi, C.15, s.776-789; Ayışığı, "Kuvâ-yı Milliye ve Dursunbey" adlı makale.

³⁸³ Ses Gazetesi, 28 Teşrin-i sani 1334-13 Mart 1335; Bu konuda yeri gelmişken örnek vermek gerekirse meşhur Dutliman köylü çete reisi Panayot gibi Rum çetelerini gösterebiliriz. Bu çete Yenice Dutliman köyleri arasındaki merkez karakolu kumandanı İbrahim Çavuş'u şehit etmiş, Ziraatlı Atık köyü muhtarı Kabak Mustafa Ağa'yı öldürmüş, aynı köyden Hüseyin Ağa'nın kızına tecavüz etmişti. Sadece bunlarla yetinilmemiş şahin köyünde soygun yapan kayıkçıların malları dahi almıştır. Bu çetelerin isimleri için bkz. Ses Gazetesi, Teşrin-i sani 1334.

³⁸⁴ Çantay, Karagünler, s.53.

daha sonra kaçmışlardır. Askeri koğuşun delik deşik edildiği çarpışmada (2) kişi şehit olmuş, (2) er de yaralanmıştır.

Rum çetelerinin zulüm ve eşkıyalıkları işgal döneminde gittikçe artarak İstiklal Harbi sonuna kadar devam etmiştir. Bu kargaşa ve asayişsizliğin had safhaya ulaşması üzerine, İtilaf devletlerinin *Asayişsizlik gerekçesiyle* bölgeyi işgal etmesinin önüne geçilmesi amacıyla, basın tarafından verilen haberlerden dolayı Hükümet beyannameler yayınlamak suretiyle önlemeye çalışmışsa da başarılı olamayınca diğer bir çözüm olarak Anadolu ve Rumeli'ye "Heyet-i Nasiha"lar göndermiştir. Bununla birlikte bölgede eşkıya takibi işine ağırlık verilmiş, bu yüzden bizzat Umum Jandarma Kumandanı Miralay Refet Bey, eşkıya takiplerini idare etmek üzere Balıkesir'e gelmiştir.³⁸⁵ Hükümet ayrıca, Bursa –Çanakkale –Balıkesir Bölge Jandarma Kumandanlığına Miralay ve Müfettiş Hilmi Bey, Kumandan Yardımcılığına da Binbaşı Anzavur Ahmet Beyi tayin etmiştir.³⁸⁶

Gerek işgaller ve gerekse ordudan firarların artması ile baş gösteren devlet otoritesinin zaafa uğraması sonucu ülkede bir iktidar boşluğu doğmuş ve bütün bunların sonucunda asayişsizlik ve halkın şikâyetleri iyice artmıştı.³⁸⁷ Bu durumdan en fazla Türk köylüsünü etkilemiştir. Sayıları (3000)'i aşan bu eşkıyalar, köyleri basıp halkı ve bilhassa köylüleri hedef alan zulüm ve işkenceler yapmışlardır.³⁸⁸ Toplumu bu denli sarsarak karışıklığa sürükleyen 'eşkıyalık' olgusu sonucunda bölgede taşradan ilçe merkezlerine doğru bir yoğun bir göç olgusu gözlenmiştir.³⁸⁹ Türk toplumunun içinde bulunduğu durum açıkça ortada iken Rumlar mı mazlum'du yoksa Müslümanlar mı?" hususunda, bütün bu olayların faili olan bölgede ki Rum çeteleri yaptıklarını inkâr edercesine Türklerden şikâyetçi olmuşlardır.³⁹⁰

³⁸⁵ Ses Gazetesi, 31 Teşrinievvel 1334/1918, No 3.

³⁸⁶ Ses Gazetesi, 7 Teşrinisani 1334/1918, No 4

³⁸⁷ Çantay, Karagünler, s.153.

³⁸⁸ Çantay, Karagünler, s.62.

³⁸⁹ Bayraktar, a.g.e., s.47.

³⁹⁰ Ses Gazetesi, 17, 24, 31 Teşrinievvel 1334\1918, No 1, 2, 3, vd.

Mütareke sonrası çıkarılan genel aftan sonra başta Çerkez Ethem olmak üzere (42) Müslüman çete üyesi ve asker kaçağı silahını bırakarak aman dilemiş, Aralık ayında ise bu sayı gittikçe artarak (1300)'lere ulaşmıştır.³⁹¹

Çok yönlü bir saldırı karşısında kalan Karesi Sancağı ahalisi, yapılan menfi propagandanın da etkisiyle ne yapacağını, nasıl davranacağını bilememenin çaresizliği içerisinde, olabilecek tevekkülle beklemeye başlamıştır. Bu belirsizlik durumunun İzmir'in işgaline kadar devam etmesinin sebebi, bölgede halka liderlik edecek onu arkasından sürükleyecek kuvvetli bir liderin ortaya çıkmamış olmasıdır.³⁹²

İzmir'e Doğru gazetesi,³⁹³ bölgedeki Yunan toplu kıyımlarının genel bir değerlendirmesini yaparak, işgal edilen yerlerde Yunanlı güçler ile birlikte Anadolu Rumlarının Türklere yaptıkları kötülükleri kamuoyuna duyurmak için, bunu "Yunan Vahşetleri" başlığıyla haber yapmıştır.

Ses gazetesi çeşitli sayılarında bahsi geçen Rum çetelerinin yaptığı eşkıyalıkların haricinde İzmir'e Doğru gazetesinde de bu hadiselerle ilgili değişik tarihlerde yayınlanan haberlere bakıldığında; Yunanlı askerler ara sıra Müslüman giysileri ile yöredeki sivil halka baskınlar düzenlemiş, kıymetli eşya ve paralarına zorla el koymuş³⁹⁴ piyasaya sahte banknotlar sürmüşlerdir.³⁹⁵ Ayrıca 1920 yılının başlarında Burhaniye yöresinde bazı kişilere tecavüz ettikten sonra öldürmüşlerdir.³⁹⁶ Edremit ve yörelerinde Yunanlı çeteler bombalama girişimlerinde bulunmuş, eşkıyalıkları sonucunda (26) kişi katledilmiş, (29) kişi de dayak ve işkenceye maruz kalmıştır.³⁹⁷ Balıkesir Jandarma Komutanlığı, İstanbul Hükümeti Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, İzmir ve hinterlandının Yunanistan'a bağlandığı gerekçesiyle Soma, Kırkağaç, Burhaniye, Edremit, Erdek,

³⁹¹ Ses Gazetesi, 12 Aralık 1334\1918 No 9, s.1.

³⁹² Apak, a.g.e., s.51-57.

³⁹³ İzmir'e Doğru, 14 Nisan 1920.

³⁹⁴ İzmir'e Doğru, 26 Ocak 1920.

³⁹⁵ İzmir'e Doğru, 14 Mayıs 1920.

³⁹⁶ Haberin ayrıntıları için Bkz. İzmir'e Doğru, 4 Şubat 1920.

³⁹⁷ Ayışığı, 'Unutulan Soykırım...' s.783-784.

Bandırma ve Sındırgı’da Yunan kumandanlarının Müslümanlara ait mağazalara zorla Rumca ve beyaz- mavi renkli levhalar astırdıkları haberinin alındığını belirtmiştir.³⁹⁸

Bütün bunlar olurken mütareke uygulamalarını kontrol etmek için “İrtibat Subayı” adı altında görevlendirilen İtilaf devletleri mümessilleri ile kontrol müfrezeleri de Karesi Sancağı dâhilindeki görev yerlerine gelmeye başlamışlardır.³⁹⁹ Balıkesir Bandırma İstasyonu ve Balya Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilirken, silahlı bir İngiliz birliği de Balıkesir’e gelip yerleşmiş, bir başka silahlı İngiliz müfrezesi de yine Balıkesir’de İplikçi Hazım Efendi’nin evine yerleşmiştir.⁴⁰⁰ Akçay gümrüğüne de bir (1) subay ile dört (4) İtalyan askeri gelmiş,⁴⁰¹ Ayvalık’a da Binbaşı Smith komutasında bir İngiliz birliği yerleşmiştir.⁴⁰²

Balıkesir’in işgali ile birlikte şehre ve civar beldelere yerleşen Yunan askerlerinin halka karşı uyguladığı zulüm ve eziyetler burada saymakla bitmez.⁴⁰³ Nitekim bu konu ile ilgili olarak Ses gazetesinde şekavet haberlerinin çokluğu ve buna yazmakla yetişmenin gazete sütunlarına dahi yetmediği belirtilmektedir.⁴⁰⁴ Yunanlıların şehri işgali ile birlikte kazaların mali işlerine müdahale edilmiş, bu bapta mesela İzmir’den gelen bir Yunan memuru, beraberindeki subayla birlikte Karesi livası defterlerini kontrol etmekle görevlendirilmiş,⁴⁰⁵ mal sandıklarından zorla para alınmış, Düyünü Umumiye depolarında bulunan yağ ve zeytinlere de el konulmuştu.

Şehirde bulunan asayişten sorumlu polisler ve diğer memurlar, Yunanlıların baskısından dolayı vazifelerinden menedilmek,⁴⁰⁶ işten el çektirilmek⁴⁰⁷ ya da sevk

³⁹⁸ 12 Şubat 1921 Bkz. K.S.G.III., s.406. ; TYF I: 54.

³⁹⁹ Apak, a.g.e., s.41; TİH. I, s.131-132.

⁴⁰⁰ Feyzi HATİPOĞLU, Balıkesir Postası, 14.3.1945, No.641.

⁴⁰¹ Yetkin, a.g.e., s34

⁴⁰² Ses Gazetesi, 27 Şubat 1335/1919, No 20,

⁴⁰³ Bununla ilgili bakınız Devlet arşivinde bulunan Karesi Jandarma Alayı’nın 1336 yılına ait 198, 639, 652, 684, 862. vb. sayılı yazıları ile Ses Gazetesi ve İzmir e Doğru gazetelerinin değişik tarihlerde yayınlanmış sayıları; TİH I., s.133-135.

⁴⁰⁴ Ses Gazetesi, Sayı: 7 Sayfa: 2 Sütun: 1 orta, Transkript, s.233.

⁴⁰⁵ Ayışığı, ‘Unutulan Soykırım...’ s.783.

⁴⁰⁶ DH. EUM. MH. Dosya No: 226, Gömlek No: 74,94.

⁴⁰⁷ DH. EUM. MH. Dosya No: 226, Gömlek No: 93.

edilmek suretiyle⁴⁰⁸ başta İstanbul olmak üzere diğer komşu illere göç etmek zorunda bırakılmıştır. Göç ve beraberinde getirdiği sıkıntılardan dolayı memur aileleri bu durumdan oldukça etkilenmiş ve bu nedenle aile beyannamesi vermek suretiyle harcırah talebinde bulunmuşlardır. Bu durumda bulunanlarla ilgili olarak, İstanbul ilinde açıkta (10.000) kadar zabıt, bunun iki veya üç katından daha fazla kadar da mülkiye ve ilmiye memuru bulunmaktaydı. Geçim sıkıntısı ile baş başa kalan birçok memur, hatta zabıtlar, geceleri taşımak üzere hamallık yapmıştır.⁴⁰⁹

4.2-EĞİTİM

4.2.1-Genel Durum

“Milletler evvela mektep yanında harp ederler ve irfan sahasında manen galip olanlar maddeten muzaffer olurlar.” Bir Fransız sözü olan bu tespit, eğitimin millet hayatında önemini vurgulamak için ifade edilmiştir.

Tanzimat öncesi Osmanlı’da taklit, istibdat ve guruplaşmalarla her alandaki kurum ve müesseselerde ciddi bir çözümlenme ve bozulma yaşanıyordu. Bu bozulmaların yaşandığı kurumlardan biri de eğitim müessesesi idi. ‘Hekim hasta olduğunda asıl sorun o zaman başlar’ sözü sırınca eğitimdeki sorun çözümlenmelerin yaşandığı müesseselerin yeniden toparlanmasını da geciktirmiştir. Ciddi bir siyasi ve ekonomik zaaf içinde olan Osmanlı, çözüm arayışları için özellikle eğitim alanında bakışlarını Batı’ya yöneltmiştir. Adalet alanında olduğu gibi, II. Mahmut döneminin getirdiği ikinci önemli kavram olan ‘eğitim’ alanında Tanzimat’ın yaptığı şey başlananları daha ileri götürmek olmuştur.⁴¹⁰

Osmanlı Devleti’nde yeniden yapılanma modeli olan Tanzimat döneminde bir amaç haline gelen modernleşme de, bu amaca ulaşmada da en etkili araçlardan birinin eğitim ve bilim olduğu gerçeği geç de olsa fark edilmiştir. Tanzimat dönemine gelinceye kadar eğitim (mahalle veya sıbyan okulları) cemaatlerin ve medresenin denetimi altında yürütülmekteydi. Devletin açtığı ilk eğitim kurumlarının (mühendislik, tıp ve harp okulu)

⁴⁰⁸ DH. EUM. MH. Dosya No: 261, Gömlek No: 46, 48, 50, 51 ve 59...vd.

⁴⁰⁹ Açıksoz Gazetesi, 11 Ekim 1920. Bkz. KSG. III, s.241.

⁴¹⁰ Berkes, a.g.e., s.229.

ve ardından ara eğitim kurumlarının askeri nitelikte oluşu değişimin meşruluk kaynağını oluşturmuş ve bu nedenle beklenenin altında daha az tepki görmüştür.⁴¹¹

Tanzimat modernleşmesi belki de en büyük başarısı kızlara okuma olanağı tanınması olmuştur.1862 yılından itibaren kız öğrencilerin ortaöğretim görmelerini başlatmıştır. Rüştüye, sanayi ve öğretmen okulları açılmıştır. Abdülhamit döneminde; kadınlar öğretmenlik sayesinde ilk kez kamu hizmetlerinde ve yaşamda profesyonel olarak meslek edinmeye başlamışlardır.⁴¹²

4.2.2-Balıkesir’de Eğitim

Balıkesir’de eğitime daha çok 1844 yılından sonra Müftü Ali Şuuri Bey sayesinde önem vermeye başlanmıştır.⁴¹³ Balıkesir eğitim hayatında diğer önemli bir isimde yeni usul eğitimin öncülüğünü yapan Rüştüye Muallimi Fahri Efendi olmuştur. Eski usul ile eğitimin zorluğu fark edilince Emrullah Efendi, Namık Kemal’in yanına gönderilmiş ve Namık Kemal’de yazdığı bir alfabe ile yeni eğitim tekniğini öğretmişti. Fahri Efendi’nin dönüşünde yeni bir eğitim komisyonu oluşturulmuş ve iptidai okulların öğretmenleri tekrar onun eğitimine alınmıştı. Fahri Efendi sonradan İptidai Müfettişliğine tayin edilmiştir. Emrah Efendi’nin Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemlerde Balıkesir eğitimi en parlak dönemini yaşamıştır.⁴¹⁴

Modernleşme sürecinde, dinsel/geleneksel (cemaat/millet) eğitimin yerini yaygın/kamusal/örgün, laik ve merkezi (ve bir süre sonra ulusal) eğitim sistemi almıştır. 19. Yüzyılda, devletin genişleyen iktidarının dayanaklarından olan bürokratik yönetimin yayılması ve ordunun güçlenmesinin yanında eğitim sistemi üçüncü bir dayanak haline gelmiştir.⁴¹⁵ Bu dönemde dinsel bir kutsallıkla Padişaha yönelik itaat ve sadakat yerine, ulusal ve yasal meşruiyeti olan “vatan, millet, kanun ve devlet”e itaat ve sadakat öne çıkmıştır.

⁴¹¹ Mehmet Ö. ALKAN, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*, 1839–1924, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000. Tarihi İstatistikler Dizisi; No: 6 , s.3.

⁴¹² Berkes, a.g.e., s.231.

⁴¹³ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.43.

⁴¹⁴ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.44.

⁴¹⁵ Alkan, İstatistik , s.1.

1913–1914 yılı eğitim döneminde Karesi Sancağında;⁴¹⁶

Sancak	Resmi iptidai okullar				Eylül 1908'den önce açılan				Eylül 1908'den sonra açılan			
	E	K	KR	T	E	K	KR	T	E	K	KR	T
Karesi	92	11	22	125	30	4	11	45	62	7	11	80

Tablo 3.1. Karesi Sancağında Resmi İptidai Okullar, 1913–1914.

1908 yılından 1913–1914 yılına kadar geçen zaman süreci içerisinde ülkede eğitim alanında görülen atılım Karesi sancağında da kendisini göstermiş, bir önceki dönemden yaklaşık olarak iki misli iptidai açılmıştır. Bu artış, karma türdeki okullar hariç tutulursa diğer tüm erkek, kız iptidai okullarında olmuştur. Bu okullarda okuyan toplam (8991) öğrenciden (7574) ünü erkek, (1417) ünü ise kızlar oluşturuyordu. O dönem içerisinde (195) erkek, (16) kız öğrenci iptidai tasdiknamesi almış, geriye kalan diğer öğrencilerden (6367) erkek, (1101) kız olmak üzere toplamda (7468) öğrenci sınıfını geçmiştir. Diğer toplam (1312) erkek ve kız öğrenci ise sınıfta kalmıştır.⁴¹⁷ Yine aynı eğitim döneminde Karesi sancağında (8991) Resmi, (4299) özel ve tali okullardan sultanide (110), idadi'de ise (66) öğrenci ve toplamda ise (13.466) öğrencinin okumaktaydı.⁴¹⁸

1913–1914 yılı İptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayılarına bakıldığında ise;⁴¹⁹

Liva/Kaza	Okul				Öğretmen		Öğrenci		Okula Devam Etmeyenler		Zorunlu Eğitim Çağındakiler	
	E	K	KR	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Karesi Livası	8	2		10	47	8	946	198	539	299	539	497
Mülhakatı	35			35	51		2221	83	1928	3967	4149	4050
Karesi Toplamı	92	11	22	125	242	29	7750	1387	11162	14504	17848	15941

Tablo 3.2. Karesi Sancağında İptidai okul, öğretmen ve öğrenci sayıları, 1913–1914.

⁴¹⁶ Alkan, İstatistik, s.165, Tablo 5.1.

⁴¹⁷ Alkan, İstatistik, s.166, Tablo 5.2.

⁴¹⁸ Alkan, İstatistik, s.181, Tablo 5.12

⁴¹⁹ Alkan, İstatistik, s.213, Tablo 5.15.

1913–1914 eğitim yılı dönemi Balıkesir Sultanisinde,⁴²⁰ Müslüman (278), Rum (2), ermeni (3) ve diğer milletlerden (1) öğrenci okumakta ve bu öğrencilerden iptidai sınıfında (110), tali sınıfında ise (174) öğrenci bulunmaktaydı.

1920 yılında Balıkesir’de tahsil yapan toplam (1909) öğrenci olup, bunlardan (400) kadarı gece öğrenim yapmaktaydı. Bu dönemde Balıkesir’deki okul sayısına bakılırsa,⁴²¹

Erkek	Kız	Derecesi
173	0	Sultani
63	0	Daru’l Muallimin
250	208	Tam Kadrolu Numune İptidaisi
220	0	Dört Muallimli İptidai
92	96	Üç Muallim ve Muallimeli İptidai
70	0	İki Muallimli İptidai
0	99	Ana Okulu

Tablo 4.1 Balıkesir’de Okul Sayısı (1919–1920)

Yaklaşık olarak (30.000) nüfuslu olan şehirde eğitime karşı ilgi olmakla birlikte okuma çağında olan yirmi yaş altı gençlerin altıda biri bu eğitimden ancak yararlanabilmekteydi. Diğer yararlanamayan geriye kalanların sebebi ise öğretmen ve okul açığı olmuştur.

Balıkesir halkının eğitime verdiği önemi göstermesi açısından İshak Hakkı Bey tarafından şehirde yaşı (80)’in üzerinde olanlardan eğitimli kişiler hakkında toplanan bilgiler neticesinde tahmini olarak şöyle bir sonuç çıkmıştı:

Siyasal (Mülkiye) mezunu	9
Hukuk Fakültesi mezunu	23
Daru’l Muallimin mezunu	144
Mekteb-i Sultani mezunu	18
Rüştiye mezunu	1.559
İbtidaiyye mezunu	9.712
Toplam	11.935

Tablo 4.2 Balıkesir’de 80 Yaş üstü olanların Eğitim Durumu (1919–1920)

⁴²⁰ Alkan, İstatistik, s.226, Tablo 5.23

⁴²¹ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.44

Modern eğitimin simgesi olan Rüştiye ve yeni okullar, cami ve mescit dışındaki yerlerde inşa edilmeye başlanmıştır. Rüştiyelerin eğitim hayatına kazandırılmasından sonra medreselerin bir öğretmen kaynağı olarak kullanılması yerine, dini etki ve denetimden uzaklaşma amacıyla⁴²² devlet denetiminde, ortaöğretim okulları açma aşaması gelince doğan,⁴²³ öğretmen okulları açılmıştır.

Balıkesir’de ise öğretmen okulu; ilk kez 1910 yılının Ekim ayında, medreselerden, rüştiye ve idadîden aldığı (50) öğrenci ile eski doğum evi binasında (eski lisenin orta kısmında) gündüzlü olarak öğretime başlamıştır. 1913 yılına gelindiğinde (26) talebe mezun edilmiş, (22–23) kişilik ikinci sınıf ise Ankara’ya gönderilerek okul kapatılmıştır.⁴²⁴

Öğretmen okulu, 1914 yılında Eski Mithat Paşa İlkokulu’nda leyli olarak yeniden öğretime başlamıştır. Yatılı olup okula sınavla öğrenci alınmakta, ihtiyaçları ise Özel İdare bütçesinden karşılanmaktaydı. Ciddi bir şekilde öğrenci alımının yapıldığı okula mesela Sınava (83) kişi girmesine rağmen ancak (40) kişi okula alınmaya hak kazanmıştır. Okul, 1915–1916 yılında bazı sebeplerden dolayı Dumlupınar ilk mektebi binasına taşınmışsa da 1917–1918 ders yılında yine Doğumevi binasına taşınmış ve bu binada ise 1923 yılı ders ortasına kadar kalınmıştır.

Balıkesir Öğretmen Okulu; gençlerin silâh altına alınmış olmasından dolayı Yunan işgaline kadar olan zaman zarfına kadar 1917–1918 ders yılında (2), 1918–1919 ders yılında ise (5), 1919–1920 yılında ise (16) mezun vermiştir. Yunan işgali ile birlikte okul işgal boyunca kapalı kalmış ancak zaferden sonra 1922–23 yılında eski doğumevi binasında yine kaldığı yerden öğretime başlamıştır.

Çakıroğlu adında bir Ermeni’den kalan (eski Dumlupınar ilkokulu) bir binada 1916’da Kız Muallim Mektebi (Darülmualimat) açılmış, iki sene sonra 1913’de açılan

⁴²² Alkan, İstatistik , s.3.

⁴²³ Berkes, a.g.e., s.230.

⁴²⁴ Kenan KAYA, “Öğretmen Yetiştiren Kurumlarımızın 100 Yılı”, Kaynak Dergileri, Kaynak -Balıkesir Halk Evi Yayın Organı-, 6,7,8 (Haziran- Aralık 1948); Yurt Ans., s.1128.

Haciilbey Numune İlkokulu'nun yerine (Gureba Hastanesi Olarak kullanılan bina) geçecek olan Kız Öğretmen Okulu 1919'da Yunan İşgali nedeniyle kapatılmıştır.

1921 yılı itibariyle dönemin Maarif Vekili Vehbi Bey tarafından⁴²⁵ Öğretmen sıkıntısı ile ilgili olarak: “elimizdeki muallimlerin adedini bu kürsüden söylemeye hayâ ediyorum” denilerek ülke genelinde ki ciddi manada ihtiyaç duyulan öğretmen sıkıntısı Balıkesir'de de yaşanmıştır.

Ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan devlet memurları (sivil, asker) oldukça etkilenmiş, Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden Milli Mücadele Döneminde de en fazla sıkıntı çeken kesimlerden biriside memurlar olmuştur. İster İstanbul'da, isterse Anadolu'da görev yapmış olan memurlar maddi yönden oldukça sıkıntılı yıllar yaşamışlardır. Memurların zaman zaman maaşlarının yarısını alabildikleri, bazen de maaşlarını iki ay veya daha fazla uzun bir süre alamadıkları bile olmuştur.⁴²⁶

1918 yılında Özel idareye ait (60.000) kusur lirayı bulan “Hisse-i İane” gönderilmediği için ciddi sorunlar yaşanmış, acilen tamiri gereken yol, köprü ve mektepler onarılamamış, yatılı okulların yemek masrafları karşılanamamış ve öyle ki öğretmenlerin (300) ile (500) guruş arası değişen maaşları dahi ödenemeyecek kadar aciz duruma düşülmüştür. Sefaletin pençesine düşen öğretmenlerde hayat pahalılığı⁴²⁷ ve ödenmeyen maaşlar yüzünden tek tek istifalar baş göstermiştir. Ses gazetesinde; bu müşkül durum ilan edilircesine sürekli olarak işlenerek ifade edilmiştir.⁴²⁸

Liva meclisince 1918 yılı için yapılan bütçe düzenlemelerinde (2) husus gözetilmiştir. Birincisi livadaki öğretmenlerin maaşları ile okulların masraflarına diğeri ise inşaat ve onarımlarına öncelik verilmiştir. 1918 yılı bütçesi artırılarak bir önceki yıla nazaran iki kat oran kabul edilmiştir.⁴²⁹ Buna sebep olarak ise:

⁴²⁵ Yahya AKYÜZ, “Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri”, s.171.

⁴²⁶ Bu konu ile ilgili çeşitli gazetelerde ve değişik tarihlerde benzer haberler yayınlanmıştır. Açıksöz Gazetesi, 2 Aralık 1919, Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, 25 Mart 1921, Vakıf Gazetesi, 20 Ocak 1921, 12 Mart 1922, Hâkimiyet-i Milliye, 25 Nisan 1921.

⁴²⁷ Mesuliyet Gazetesi, 6 Eylül 1919, Sayı: 12, Bkz. Sarıhan, KSG. II, a.g.e s.90-91;

⁴²⁸ Ses, Sayı:2 Sayfa:2 Sütun:3-4, Transkript, s.198.

⁴²⁹ Ses, Sayı:8 Sayfa:2 Sütun:2, Transkript, s.197-198.

- 1-Bir önceki yıla ait ödenmeyen altı aylık maaş hususu.
- 2-Eksik kadrolar tamamlanmış.
- 3-Her kaza merkezine yeniden bir (ana) mektebi ödeneği konmuştur.
- 4-Balıkesir Hapishane Mektebi için bir öğretmen maaşı ilavesi konmuştur.
- 5-Ayvalık zükur ve inas mektepleri kadroları itmam ve bu kaza için istisna olarak Yüksek maaşlar kabul olunmuştur.
- 6-Bilimum kazalardaki Rum mektepleri (lisan-ı Osmanî) muallimleri maaşları kabul edilmiştir.
- 7-Kepsut nahiye merkezine mevcut ve düzenli yerinde yeniden bir yatılı okul (aşiretler ilkokulu) yapımı kararlaştırılmış ve buraya 100 (çocuk) talebe kabulü uygun görülmüştür.
- 8-Dar'ul muallimin talebe kadrosu (140)'a ve Dar'ul muallimatın ise (50)'ye çıkartılmıştır.
- 9- Derslerin tam olarak kesinlikle uygulanması için (50.000) kuruşluk ödenek eklenmiştir.
- 10-Mekteplerin tamirâtı için oldukça yüksek bir meblağ kabul edilmiştir.
- 11-Başarılı öğretmenler için ödüllendirme için, maaş zammı veya ikramiye ödeneği konmuştur.
- 12-Fevkalade bütçeden İlkokullar için (20.000), Dar'ul muallimin inşaatı için (5.000) liralık ödenek ayrılmıştır.

Ayrıca yıl içindeki mekteplerin tamirâtı için ödeneğin bitmesi nedeniyle yeniden (1.500) liralık munzama ödeneğinin verilmesine yüksek idarece kabul edilmiştir.

26 Aralık 1918 yılında Mutasarrıf Hacim Bey başkanlığında, 1919 yılına ait bütçe görüşmeleri için bu alışılmış heyetin toplantılarından üçüncü içtimasında; maaşlarını alamayan mektep hocalarının aylıklarının verilmesi için İstanbul'a ricalarda bulunulmasına, bir yerlerden ödünç para bulunmasına, Dar'ül Muallimat için uygun bir yer araştırılmasına karar verilmiştir.⁴³⁰

Memurlar savaş tehlikesi altındaki bölgelerde çalışmak istememekteydiler. Ordunun hareket sahası içinde olan bölgelerde hayat şartları güç, bunun yanında da birçok ihtiyaç maddesi oldukça pahalıydı. TBMM hükümeti, 1920 yılında greve giden ilkokul

⁴³⁰ Ses, Sayı:11 Sayfa:1 Sütun:2,3,4 ve diğer takip eden sayılar, Transkript, s.100-104.

öğretmenleri ile memurların maaşlarını zamlı alabilmeleri ve bir an önce maaşlarının ödenebilmesi için vakıflardan yardım istemek zorunda kalmıştır.⁴³¹

Memur maaşlarının iyileştirilmesi amacıyla 3 Aralık 1919 tarihinde yeni bir düzenleme yapılmış ve maaşlara zam yapılmıştır. Fakat maaş ve ücretlerin vaktinde ödenmemesi ve pahalılık, yapılan bu zamları yetersiz kılmıştır. Öyle ki dar gelirli aileler bile tefecilerin eline düşmüştür.⁴³²

TBMM, 27 Temmuz 1920 tarihinde bir kararname çıkartarak işgal bölgelerinden kaçan ve iki aydır maaş alamayan memurları boş kadrolara atamış ve daha sonra geri ödenmesi şartıyla iki aylık maaş ödenmesini kararlaştırmıştır.⁴³³

Milli Mücadele boyunca memur maaşları, özellikle muallimlerin maaşlarının ödenmesinde sıkıntı yaşanmış, eğitim durma noktasına gelmiştir. Yalnız galiplerin, hastalıkların değil cehaletinde mağduru olan ülkede⁴³⁴ bu durum zamanla basının bile mizah konusu olmuştur.⁴³⁵ Öğretmenlerin istifaları ile ilgili olarak örneğin 3 Şubat 1920 tarihli İzmir'e Doğru gazetesinde yayınlanan bir habere göre Gönen, Sındırgı, Burhaniye ilkokul mektepleri öğretmenleri dört (4) aydan beri maaş alamadıkları için görevlerini terk etmişlerdir.⁴³⁶

Ülke genelinde (473) adet okul öğretmen yokluğu nedeni, (44) adet bina yokluğu nedeni ile toplam olarak ise (517) okul kapalıdır.⁴³⁷ Balıkesir Vilayetinde ise toplam (114) iptidai olup bunun (33) tanesi gerek öğretmen, gerekse bina yokluğu (9) nedeniyle kapalı kalmıştır.⁴³⁸

⁴³¹ Sarıhan, KSG. II, s. 417.

⁴³² Tevfik ÇAVDAR, **Milli Mücadeleye Başlarken Sayılar Genel Durum**, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1970, c.1 , s.119.

⁴³³ Müderrisoğlu, a.g.e., s.267.

⁴³⁴ İfham Gazetesi, 18 Şubat 1920. Bkz. Sarıhan, KSG. II, s.383.

⁴³⁵ Sarıhan, K.S.G. II., s.376, 383, 400, 406, 409, 420.

⁴³⁶ İzmir'e Doğru, 3 Şubat 336.

⁴³⁷ Alkan, İstatistik, s.301.

⁴³⁸ Alkan, İstatistik, s.301.Bkz. Tablo 6.23.

Yirminci asrın ilk onbeş yılı, bütün dünyada eğitim düşüncesinin hızla değiştiği, eski okulu ve eğitim sistemini yeren çağdaş eğitim akımlarının doğduğu bir dönem olmuştur. Bu çağdaş eğitim akımları, II. Meşrutiyet döneminde yankılanmış, devletin eğitim sorunlarına çağdaş görüşler ışığı altında çözüm aranmaya başlanmıştır. Daha sonra bu görüşler gittikçe Cumhuriyet eğitiminin ana şeklini belirlemiştir.

4.2.3-Balıkesir’de Milli Mücadele ve Öğretmenler

Balıkesir’de öğretmenler, önemli oranda Heyet-i Merkeziye’nin oluşmasında ve cephelerde görev almışlardır. Mesela, çıkardıkları İzmir’e Doğru gazetesiyle milli mücadeleyi halka mal eden, Milli Mücadeleyi örgütleyenlerin başında, iki eğitimci-öğretmen; Mustafa Necati ve Vasıf Çınar bulunmaktaydı.

16 Mayıs 1919 yılında Balıkesir’de toplanan Alaca mescit’te ki düşmana karşı alınacak kararın kahramanları içerisinde Balıkesir Merkez Eğitim Müdürü Sabri Bey’i ve daha sonra Cumhuriyet döneminde Milli Eğitim Bakanlığı yapacak olan İktisat Müderrisi Vehbi Bey (Bolak)’i görmekteyiz. Mutasarrıf Hacim Muhittin Çarıklı Bey Kongre öncesi ve sonrasında öğretmenlerle istişarelerde bulunduğunu beyanla sık sık zikretmiştir. Balıkesir Sultani Mektebi ise Kongre boyunca ev sahipliği yapmıştır. Kuvâ-yı Milliye safında Matematik öğretmenlerinden Halil Derviş Efendi’ de yerini almıştır.⁴³⁹

1 Ocak 1919’de “Osmanlı İstiklali” adlı tertip edilen törende işgallere karşı Balıkesir Lisesi Müdürü Refet Bey (daha sonradan Urfa Milletvekili) halkın bağımsızlığa olan düşkünlüğünü ve Milli Mücadeleye olan derin bağlılığını vurgulayan anlamlı bir konuşma yapmıştır.⁴⁴⁰

Balıkesir kazalarında ise, 1916 yılında Edremit’te kurulmuş bulunan İdman Yurdu ve bünyesinde çalışmalar yürüten öğretmenler, milli hareketin örgütlenmesine katılmışlardır. Mütareke döneminde bir ara kapatılan İdman Yurdu 24 Nisan 1919 yılında tekrar açılarak, üyeleri savaş hatlarındaki yerlerini almışlardır. İşgalcilerin tutuklama

⁴³⁹ Yurt Ans., s.1137.

⁴⁴⁰ Özalp,a.g.e., c 1, s.80; Yurt Ans., s.1137.

kampanyaları başlayınca öğretmenler birer birer tutuklanarak sürgüne gönderilmişlerdir. Sürgüne gönderilenlerden biri de Muallim Necati Efendi olmuştur.⁴⁴¹

Edremit'te Milli Mücadele meşalesini yakmış olan grubun içerisinde de emeği geçenlerin içinde ismi tespit edilemeyen iki öğretmende bulunmaktadır. Bu iki öğretmen “milli harekete ön ayak olmaları” gerekçesiyle kaymakam tarafından tutuklanmışlardır.⁴⁴²

Edremit Kuvâ-yı Milliye Komutanlarından birisi de ortaokul müdürü olan Haydar Niyazi Bey'dir. Burhaniye'den işgal haberini duyar duymaz silahına sarılarak Milli Mücadele saflarına katılan Burhaniyeli Müderris Şükrü Efendi, Öğretmen Ruhi(Sağdıç) Bey, Muallim Necati Efendi, Edremit İdadisi Türkçe öğretmeni Şükrü Efendi, Resim ve Eliši Öğretmeni Şükrü Efe, Matematik öğretmeni Tahir Efendi, Tarih-Coğrafya Öğretmeni Hüsnü Efe gibi Edremit'ten Kuvâ-yı Milliye'ye katılan kimi öğretmenlerde olmuştur.⁴⁴³

4.3-SAĞLIK

Savaşlar ve beraberinde getirdiği problemlerden biri de bulaşıcı hastalıklar olmuştur. Öyle ki tarihte birçok savaşın sonucunun belli başlı nedeni ve seyrinin değişimine sebep bu hastalıklar olmuştur. Bu yüzden nice medeniyetler yok olmuş ve devletler tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir.⁴⁴⁴ Savaş ortamında temizliğe, beslenmeye, sağlığa yeterli önemin verilemediğinden dolayı cephelerde kaybedilen asker kadar hatta daha fazla sayıda siviller bulaşıcı hastalıklardan dolayı cephe gerisinde ölmüştür.

Sürekli harp halinde olan Osmanlı Devleti, kaybettiği nüfus ve kan kaybı nedeniyle, gelecek adına umutsuz bir durumdaydı. Savaş; binlerce, yüz binlerce genç erkeği evlerinden alıp uzaklara göndermiş ve oralarda ya sakat bırakmış ya da şehit etmişti. En az savaştaki kadar ve belki de daha fazla, sayısı tam olarak bilinmeyen insan

⁴⁴¹ Yetkin, a.g.e., s.192.

⁴⁴² Yetkin, a.g.e., s.36; Yurt Ans., s.1137.

⁴⁴³ Yurt Ans., s.1137; Bayraktar, a.g.e., s.153.

⁴⁴⁴ Yrd. Doç. Dr. Muharrem UÇAR- Doç. Dr. Adnan ATAÇ, “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordularının Sağlık Durumu ve Bulaşıcı Hastalıkların Etkisi”, Bilim Ve Ütopya Dergisi, Sayı:148, Ekim-2006, s.50-51.

gücü, gıdasızlık, veba, tifüs ve kolera gibi hastalıklardan dolayı kaybedilmişti. Savaş yıllarında sivil kesimde, beslenme, sağlık koşullarındaki bozulmalar, işgal ve etnik çatışma alanlarındaki karışıklıklar yüzünden ölüm oranları artarken, erkek nüfusun önemli bir kısmının askerde olmasından ötürü doğum oranlarında düşüş yaşanmış ve bütün bu olumsuzluklarda nüfusta azalmaya sebep olmuştur. Bu nedenle harpten daha büyük bir düşman olan bulaşıcı hastalıklardan dolayı Anadolu’da dört yıl içerisinde (25.497) kişi ölmüştü.⁴⁴⁵

Savaş esnasında Osmanlı Devleti’nin asker kayıplarına dair sağlıklı açıklamalar yapılamamıştır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda elde edilebilen sayılardan çeşitli değerlendirmeler yapılabilmektedir.⁴⁴⁶

Savaş dönemi boyunca insan zayıflığı çok fazla olmuş, savaş meydanlarında şehit düşenlere ilave olarak, düşman istilasının neden olduğu toplu göçler, açlık ve sefalet gibi faktörlerde çok sayıda ölüme sebebiyet vermiştir. Sağlık organizasyonları iyi olan ve bu hastalıklardan mümkün olduğu kadar korunan Ordular düşmanları karşısında her zaman üstünlük sağlamıştır.⁴⁴⁷ Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülkenin hemen her yerinde veba, verem, tifüs, kolera, dizanteri, tifo, paratifüs, kuduz, frengi ve bel soğukluğu gibi birçok bulaşıcı hastalık yaygınlaşmaya başlayınca⁴⁴⁸ Hükümet bu hastalıklarla mücadele edebilmek için⁴⁴⁹ ek ödenekler koymuştu. Fakat Milli Mücadele dönemi boyunca personel yetersizliği ve sağlık malzemesi yokluğu yaşanmıştır.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ Akşam Gazetesi, 27 Mart 1920.Bkz: K.S.G.II., s.456.

⁴⁴⁶ Örneğin Ayışığı’na göre; (2) milyonun üzerinde insanın silâh altına alınmış, savaş sonunda (430.000) asker çeşitli cephelerde şehit olmuş, (400.000) kadarı yaralanmış, (230.000)’nin üzerinde asker esir düşmüş veya kaybolmuş, (891.000) kişi ise sakat kalmıştır. Bkz. Metin AYIŞIĞI, **Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askeri ve Siyasi Hayatı)**, T.T.K., Ankara, 1997, s. 147; 1914-1918 yılları arasında Osmanlı Ordularında Hastalık ve Yaralanmalar nedeniyle Hastanelerde Ölümler için bkz. Uçar-Ataç, a.g.m., s.56.

⁴⁴⁷ Uçar-Ataç, a.g.m., s. 50.

⁴⁴⁸ Orduda hastalanmanın yaralanmalardan 13 kat daha fazla meydana geldiği görülmüştür. Bkz. Uçar-Ataç, a.g.m, s. 50. Ayrıca “1914–1918 tarihleri arasında Osmanlı Ordularında, Hastalık ve Yaralanmalar nedeniyle Hastanelerde Ölümler” adlı istatistiğe bakmakta fayda vardır. Bkz. a.g.m, s.56.

⁴⁴⁹ “Mesela Hükümet bu bapta 1916 yılı bütçesine Emraz-i Sâriye ve Istilaiyye Tertibi’ne (3) milyonluk ek ödenek

koymuştu” Bkz. Mehmet TEMEL, **İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu**, Ankara: Kültür Bk. Yn, 1998, s.224.

⁴⁵⁰ Birinci Dünya savaşı yıllarında bile Devletin bu konudaki yetersizliği ortada idi.Bkz. Uçar-Ataç a.g.m., s.52–53.

4.3.1-Gureba (Belediye) Hastanesi

XIX. yüzyılda Balıkesir’de hastane olmaması nedeniyle, hastane ve ilaca şiddetle ihtiyaç duyulduğundan hastalar mağdur olmaktaydı.⁴⁵¹ Bu ihtiyacı karşılamak üzere (1889–1306), (1913–1929) tarihinde Gureba hastanesi veya diğer adıyla Belediye hastanesi, Aygören Mahallesinde, hükümete ait aşar vergisi borcunu ödeyemeyip bunun karşılığında arazisini bağışlayan Birtanecikoğlu Mustafa Ağa’ya ait arsa üzerinde⁴⁵² inşa edilmiştir. (10–15) Yatak kapasiteli hastanenin kendine ait doktor ve eczacısı olmadığından geçici olarak bu görev belediye doktorları ve eczacısı tarafından yerine getirilmiştir.⁴⁵³ Hastane tam olarak bu tarihte bitirilipte faaliyete geçirilmemişse de kısmen kullanılır olduğu, tamamen kullanımına ise 1312–1895 senesinde geçildiği⁴⁵⁴ ve hasta kabul ettiği Belediye veznesine ait defterlerde hastanede ölenler için kesilen teçhiz ve defin masraflarından tahmin edilmektedir.⁴⁵⁵

Hastane masraflarının bir kısmı halkın desteğiyle; kurbanlık derilerin Balıkesir, bağlı nahiye ve köylerinde toplanması neticesinde elde edilen paralarla karşılanmış olması ihtimali kuvvetlidir. Önceleri Maarif Komisyonu vasıtasıyla toplanan bu derilerle karşılanan masraflar, daha sonra komisyonun bu işleri belediye’ye devretmesi ile aynı usul devam etmiştir.⁴⁵⁶ Hastanenin ilk açılış günlerindeki iâşe alet-edevat ve ilaç masrafları daha sonra hastane özel bütçesi tasdik edilince ödenmek şartıyla askeriye tarafından karşılanmıştır.⁴⁵⁷ Mutasarrıf Ömer Ali Bey (1896–1905) döneminde Hastaneye gelir getirmek üzere Bey Hamamı yaptırılmıştır. Bu hamamda Hastanenin özel idareye devri esnasında belediye tarafından özel idareye verilmiştir.⁴⁵⁸

⁴⁵¹ Nahide ŞİMŞİR, “Gureba Hastanesinden Devlet Hastanesine Balıkesir Hastanelerinin Tarihçesi”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı–150, s.1–2.

⁴⁵² Şimşir, a.g.m., s.2. Şimdiki Hacıilbey ilkokulunun olduğu yerde.

⁴⁵³ Abdi AĞABEYOĞLU, Balıkesir’de Hastaneler Tarihçesi , Kaynak Dergisi, Halkevi Yayınları., s.368.

⁴⁵⁴ Ağabeyoğlu, a.g.m., s.334 ; Yurt Ans., Bkz. Balıkesir Md., s.1127; Şimşir , a.g.m., s.3.

⁴⁵⁵ Bu tarihte hasta kabul edildiğine dair bkz. Yurt Ans, Balıkesir Md., s.1127; Şimşir, a.g.m., s.4.

⁴⁵⁶ Ağabeyoğlu, a.g.m., s.367.

⁴⁵⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH. UMVM., Dosya .No:81, Gömlek No: 12.

⁴⁵⁸ Şimşir, a.g.m., s.4.

4.3.2- Reşit Bey Hastanesi

Gureba Hastanesi'nin ihtiyaçlara cevap verememesi karşısında yeni bir hastane inşası ihtiyacı doğmuştur.⁴⁵⁹ Bu fikir ilk defa, devrin mutasarrıfı olan Reşit Bey tarafından eylül ayının ortalarında toplanan ilk genel mecliste ortaya atılmıştır. Mutasarrıf Bey kaynak olarak; Ayvalık'ta bir manastır yapımı için ayrılan para (600–700 lira civarında) ile tahsisattan ayrılacak bir bütçe ilavesi ile bu fikrini gerçekleştirme arzusunda olduğunu dile getirmiştir. Manastır için ayrılan paraya ilave olarak maliyede bulunan halka ait (2300) lira kadar parada bu yardıma eklenmiştir.

Mevki olarak Akbayır tepesi hastane için uygun yer olarak seçilmiştir. Hastane yerinin bir kısmı ise bazı vatandaşların arsa bağışlamasıyla temin edilerek ayrıca istimplâk edilecek arsaların temini içinde Arnavut Hacı İslam Ağa yüz elli altın bağışlamıştır.⁴⁶⁰ Hastanenin temel atma töreni ise 14.4.1330 (29.06.1914) günü mutasarrıf Reşit Bey tarafından yapılmıştır.

Hastane; halkın ve özellikle Mutasarrıf Reşit Bey'in katkılarıyla 05 Temmuz 1331 (18.09.1915)⁴⁶¹ yılında bitirilmiş ise de, 1331–1334 yılları bütçelerinde tahsisat kabul olduğu halde gerek malzeme ve gerek doktorların temin olunamaması nedeniyle tamamen faaliyete geçirilemeyerek bina, askeri heyetin işgaline kadar boş kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı ise (50) yatak kapasiteli askeri hastane olarak kullanılmıştır.⁴⁶² Bu seferberlik yıllarında askeri amaçlı olarak kullanılan hastaneye halk adeta yarışircasına yardımlarda bulunmuştur. Hastanenin iâşe işleri o zaman Tekirdağ'da bulunan III. Kolordu üzerine alarak hastane açılmıştır. Çanakkale savaşı hastaları ve yaralıları burada tedavi edilmiş, daha sonra bu binaya depo alayı yerleşmiş ve hastanenin bütün eşyası 5.Menzil Müfettişliği tarafından Antalya'ya yeni kurulan menzil hastanesine

⁴⁵⁹ Ağabeyoğlu, a.g.m., s.385-386; Yurt Ans., s.1127; Yüzbaşı İshak Hakkı Bey ise kitabında bu yer hakkında Devlet Hastanesi diye bahsetmektedir.Bkz.a.g.e., s.16.

⁴⁶⁰ Şimşir, a.g.m., s.5; Ses, Sayı: 10 Sayfa: 1 Sütun: 1-2, Transkript s.188, 189.

⁴⁶¹ Ağabeyoğlu, a.g.m., s.386.

⁴⁶² Yurt Ans., s.1127.

gönderilmiştir. Binanın askeri amaçlı olarak kullanılması ise 336 Haziranının 30.uncu gününe kadar devam etmiştir.

6 Ekim 1916 (9.12.1334)'te, Balıkesir'de meydana gelen bir olay, Sancağın hastaneye olan ihtiyacını çok ciddi bir biçimde hissettirmiştir. Ses gazetesinde ki haberlere göre;⁴⁶³ Bandırmadan hareket eden posta katarında, Balıkesir'e (22) kilometre uzaklıkta Yeniköy durağını geçtikten (5–10) dakika sonar, trene binen iki sivilin beraberinde taşıdıkları av barutundan kaynaklanan bir patlama meydana gelmiştir. İçinde av barutu bulunan çuval ve bavul, trenin hareketi ile birlikte çuvalın sahibi tarafından, tren tünelden geçtiği esnada ortamı aydınlatmak için sivillerden birinin yaktığı kibriti yere atması neticesinde, çuvaldan sızan barut alev alarak patlama meydana gelmiştir. Patlamada o sivil iki kişi ile birlikte bir kişide ölmüş, trende bulunan Aydın, Burdur ve Isparta illerine ait olan (34) askerde çıkan yangından yaralanmıştır. Balıkesir'de hastane olmadığı için yaralılar, tedavileri için Soma Menzil Hastanesine gönderilmiştir.

Askeriye tarafından boşaltılan Hastanenin yeniden halka açılması için⁴⁶⁴ Mutasarrıf Hacim Bey Müdafaa-i Milliyeye müracaatla, (100) döşek takımı temin etmiş, diğer gerekli alet edevat içinde ikmale teşebbüs etmiş ve il genel meclisince hastanenin yine aynı isimle genişletilmesine karar verilmiştir.⁴⁶⁵ Ayrıca Sıhhiye Müdüriyetinden de bir sıhhiye heyeti istenmiştir.

Sıhhiye Müdüriyetince, müdür ve operatör olarak Dr. Sabri Gündüz, Frengi mütehassıs olarak Saffet Adili, Dâhiliye mütehassısı olarak Ekrem Tok, Eczacı olarak da Artin Şamlıyan gönderilmiş, diğer görevliler de Balıkesir'den temin edilmiştir. Mutasarrıf Hilmi Bey zamanında ise hastane binası ikiye ayrılarak sivil ve askeri hastane olarak kullanılmış, savaştan sonra ise hastane sivil yönetime geçmiştir.

⁴⁶³ Ses Gazetesi Transkripti, s.127.

⁴⁶⁴BOA, DH.UMVM, Dosya .No:80, Gömlek No: 32.

⁴⁶⁵ Ses, Sayı: 10 Sayfa: 1 Sütun: 1–2, Transkript s.188–189.

4.3.3-Hastalıklar

Osmanlı Devleti, son yıllarında sürekli olarak harp halinde bulunmuştu. Harpte birçok Osmanlı askeri, bilhassa askeri kuvvetlerin ekseriyetini oluşturan Müslümanlar, hayatlarını kaybettiler. Bunların çoğu gelecek nesilleri yaratacak genç nüfustu. Büyük düşman, hastalıklar,⁴⁶⁶ Akdeniz havzasından İskenderiye'den, Mısır ve Beyrut'tan, göçler, terhisler, nakliye ve tebhiriye araçlarının yokluğu, susuzluk vb. gibi nedenlerle oldukça yaygınlaşmıştır.

XIX. yüzyılda Osmanlı illerinde görülen en önemli hastalıkların başında gelen kolera ile ilgili olarak; sebze, meyve, pis sular ve hastalarla temastan insanlara bulaşan bu hastalıklar için sağlık kuruluşları önlemler almaya, yayın organları aracılığı ile halk bilgilendirilmeye çalışılmış, açıkta yiyecek satılmaması için ikazlar yapılmıştır. Balkan Savaşı ardından cepheye yakın yerlerde (40) bin kişinin koleradan ölmüş olması hastalığın yaygınlığı hususunda oldukça düşündürücüdür.⁴⁶⁷

İstanbul'da 1920 yılında (2640), 1922 yılında ise her altı ölümden birini teşkil edecek kadar yüksek orana sahip olan ve yaklaşık (2700) kişinin vefat ettiği⁴⁶⁸ verem hastalığı; 1920 yıllarında Balıkesir'de oldukça yaygın olup,⁴⁶⁹ hastalıklar içinde ölümlerle sonuçlananların başında gelmekteydi.⁴⁷⁰

İklimin nemli olması nedeniyle, özellikle kış mevsiminde nezle ve romatizmal hastalıklar çok sık görülmekte, kızıl, kızamık, boğmaca öksürüğü gibi hastalıklara da her yıl rastlanmaktadır. Özellikle yaz aylarında çocuklarda yeşil ishalin çoğaldığı, ölüme sebebiyet verdiği görülmüştür. Bölgeye tamamen özgü, sad denilen gribal göz hastalığı mevcut olup, bazen de lekeli humma görülmektedir. Kuduz, kanlı basur, kuşpalazı gibi hastalıklara az rastlanmıştır.

⁴⁶⁶ Sarıhan, KSG. II, a.g.e., s.42; Akşam Gazetesi 12 Ağustos 1919.

⁴⁶⁷ Müderrisoğlu, a.g.e., s.22.

⁴⁶⁸ Criss, a.g.e., s.57.

⁴⁶⁹ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.16.

⁴⁷⁰ "Verem Kurbanları" başlıklı 18 Eylül 1919 tarihli Büyük Mecmua'da çıkan haber. Bkz. Sarıhan, K.S.G. II, s.116.

İstanbul ve Bandırma yoluyla Sancakta salgın hastalığa sebep olan tahta biti, pire ve sivrisinek gibi haşereler ve temizliğe riayet etmemekten dolayı kaynaklanan İspanyol hastalığı ve bir derecede Frengi hastalığı, Balıkesir ve kazalarında etkili olduğundan, hastalıkla mücadele etmek üzere kinin satın alınmıştır.⁴⁷¹ Yine bu dönemde Sıhhiye Müdüriyeti tarafından sık sık halkı bilgilendirici öğütler içeren beyannameler ilan edilmiştir.⁴⁷² Balıkesir’de belediyenin denetim ve ihmalkârlığı yüzünden sokaklar pislikten geçilememekte, dere yatakları temizlenmediğinden, şehirde satılan yiyeceklerin temizliğine riayet edilmediğinden, lağım sularına bir çözüm bulunamadığından dolayı hastalıklar gittikçe yaygınlaşmıştır.⁴⁷³

Hapishaneler, toplu yaşamın gerçekleştiği mekânlardan biri olarak hastalıklara tamamen açık bir alandır. Nitekim Balıkesir Hapishanesi’nde de gerek tutukluların yoğunluğu gerekse sıhhi şartların kötü olmasından dolayı⁴⁷⁴ ileride bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınması için bu durum Sıhhiye Müdüriyetine bildirilmişse de, bu hastalıkların önüne geçilemediğinden dolayı zamanla çiçek ve uyuz hastalıklarına rastlanmıştır.⁴⁷⁵

4.3.3.1-Frengi

Kırım Savaşı sırasında, Osmanlı topraklarına sirayet etmiş, büyük bir içtimai tehlike olan;⁴⁷⁶ frengi veya bel soğukluğu,⁴⁷⁷ halk dilinde gülleme, çiçek veya kötü yara, askeri garnizonlarda ve geçici maden işçilerinin yaşadığı yerlerde daha sıkça rastlanan yaygın bir hastalıktı.

⁴⁷¹ BOA, DH.UMVM, Dosya .No:157, Gömlek No: 33.

⁴⁷² Ses, Sayı:1 Sayfa:2 Sütun:3; Sayı:2 Sayfa:2 Sütun:2; Sayı:3 Sayfa:1 Sütun:1; Sayı:3 Sayfa:1 Sütun:2, Transkript s.184–190.

⁴⁷³ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.17.

⁴⁷⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, Mebânî-i Emîriye Ve Hapishaneler Müdüriyeti Belgeleri (BOA, DH. MB. HPS,) Dosya No:64, Gömlek No: 68.

⁴⁷⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Müteferrik, (BOA, DH.MB..HPS.M...) Dosya .No:157, Gömlek No: 33.

⁴⁷⁶ Sabah Gazetesi, 9 Ağustos 1919, Sarıhan, KSG. II. a.g.e., s.37.

⁴⁷⁷ Temel, a.g.e., s.257.

Savaş esnasında Osmanlı ordusuna katılan milyonlarca askerın önemli bir bölümü, cephede frengiye yakalanmış, tedavi edilmeden, tedavi altına alınmış olanlar da tedavileri tamamlanamadan, ellerine tezkereleri verilerek memleketlerine gönderilmişlerdir. Böylece frengi hastası askerler, hastalığı Anadolu'ya taşımış, her biri bir köye, bir memlekete giderek tamiri yıllarca sürecek bir şekilde frengi hastalığını taşımışlardır.

Frengi hastalığı ile mücadele etmek için Sıhhiye Vekâletince, halkın ücretsiz tedavi edilmesi için ödenekler tahsis edilmiştir. Evlenme akdi öncesi herkese muayene zorunluluğu, her frengiliye vesika taşıma mecburiyeti getirilmiş, hekimler için bütün frengi vakıalarını hükümet veya belediye tabibine bildirme zorunluluğu getirilmesi hususları kabul edilmiştir.⁴⁷⁸

Günden güne zührevi hastalıklar arttığından⁴⁷⁹ dolayı frengi gibi bu hastalıklar ile mücadele amaçlı olarak kanunun geçerliliğini sağlamak üzere cezai önlemler dahi düşünülmüştür.⁴⁸⁰ Bu amaçla sülfato esmanı ve devlet kinini tahsisatı⁴⁸¹ konulmuş ve frengi hastaneleri açılmıştır.

Balıkesir toplumsal hayatında önemli bir yeri olan SES gazetesinde de zaman zaman 'Sağlık Dersleri, Frengi İleti'⁴⁸² başlığı altında makaleler neşredilerek halk bilgilendirme yoluna gidilmiştir.

Balıkesir'de frengi hastalığı ile mücadele için sıhhiye müdüriyetince teklif edilen proje kabul edilmiş; (335) yılı bütçesinde sıhhiye açısından hastane kadrosu için, bir frengi pavyonu ile hastanede bir eczane tesis ve küşadı için (50.000) kuruluşluk ödenek gönderilmiştir. Bu ödenekle frengi hastanesi açılması düşünülmüşse de paranın yeterli gelmeyişi üzerine özel idareden yardım talebinde bulunulmuştur. Encümen kararıyla (150.000) kuruluşluk yardım desteği alınmışsa da, özel idarede de para olmadığı için bu yardım vaatten öteye gitmemiştir. Zira İstanbul'dan Hisse-i İane gelmediği için bu yardım

⁴⁷⁸ TBMMZC, C.7.26.12.1336,s.38; ZC 8; 82, 89.

⁴⁷⁹ Akşam Gazetesi, 9 Eylül 1920. Bkz. KSG. III, s.207; Bursa Mebusu Operatör Emin Bey'e göre çeşitli illerde halkın yüzde 34-60'nın frengi hastalığı taşımaktaydı. Bkz. ZC 7: 70, 94.

⁴⁸⁰ TBMMZC, C.8.5.2.1337,s.85.

⁴⁸¹ TBMMZC, C.8.27.2.1337,s.286-288, 497-498,500.

⁴⁸² Ses, Sayı:16 Sayfa:2 Sütun:1-2; Sayı:18 Sayfa:2 Sütun:1-2 orta, Transkript, s.191-193.

parası özel idare tarafından verilememiştir. Bütün bunlara rağmen yine de Encümen kararıyla (6.000) guruşluk yardım yapılmıştır. Eldeki mevcut ödenekle geçici olarak bir ev tutularak tedavi evi olarak kullanılmaya ve burada frengili hastalar (12) kişi tedavi altına alınmıştır.⁴⁸³

4.3.3.2-İspanyol Hastalığı

İstanbul ve Bandırma yoluyla ile Balıkesir’de;⁴⁸⁴ Başta Bandırma, Edremit, Ayvalık ve merkez kazada olmak üzere, köyleri de etkisi altına alan bu hastalıktan ölenlere rastlanmıştır.⁴⁸⁵

28 Kasım 1918 tarihli İkdam gazetesi’nde yayınlanan, Balya’dan Rum Patrikhanesine (25.000) Rumdan (18.000)’inin telef edildiği haberine karşılık çekilen telgrafta:

“Balya’ya nakledilen Rum sayısı (25.000) değil (587) nüfusdan ibarettir. Bunların (445)’i Ayvalık’tan, (142)’si Çanakkale ve Paşa limanı’ndan gelmişlerdir. Hükümet onlara kira bedeli vermeden güzel evlere ikamet ettirmiş, zahire yardımı yapılmış ve muhtaçlara maddi yardımlarda da bulunmuştur. Hatta Maden şirketi tarafından da onlara maddi yardımlarda bulunulmuştur. Öyle ki durumlarından memnun olan bu Rumlar burada tamamen kalma arzusunda bulunmuşlardır. Nakilleri esnasında bir ölüm olayı vuku bulmamıştır. *Balya’da mevcut olan İspanyol hastalığından dolayı ölüm olayı gerçekleşmiş olabilir*” denmektedir. Bu hastalığın Karesi Sancağı kaza ve köylerinde ne kadar yaygın olduğunu göstermesi açısından önemli olmasına rağmen, mevcut (3) kişilik sınırlı sayıda ki sıhhiye memurları ile merkeze ait (10) nahiye ve (400)’e yakın köye yetişmeleri mümkün olmadığından broşürler ve ilanlarla köylü bu hastalıklar hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

16 Nisan 1917 (1333) de Balya’ya gelen Rumlardan 14 Kasım 1918’e kadar (18.000) değil, “27” kişi İspanyol hastalığından dolayı vefat etmiştir. Hükümet bu şahısların sağlık tedavileriyle ciddi olarak ilgilenmiştir. Bu hastalıktan dolayı sadece Rumlar değil, Müslümanlardan da ölenler olmuştur. İspanyol Hastalığından kaynaklanan

⁴⁸³ Ses, Sayı: 3 Sayfa: 1 Sütun: 2, Transkript, s.190.

⁴⁸⁴ Ses, Sayı: 3 Sayfa: 1 Sütun: 1, Transkript s.184–185 vd.

⁴⁸⁵ Mesela Balya tahrirat kâtibî efendi de bu hastalıktan ölmüştür. Bkz. bu konu ile ilgili olarak Ses Gazetesi, Transkript, s.125.

zatürre ve zatüllebe gibi hastalıklardan dolayı 30 Ekim 1918 yılına kadar Balıkesir’de (60) kişi vefat etmiştir.⁴⁸⁶

Yine Ses gazetesinden öğrenildiği kadarıyla sağlık personeli ile ilgili olarak; 1918 ve 1919 yılları başlarında Balıkesir merkezde iki adet doktor bulunmakta, bunlar vakitlerinin büyük bir çoğunluğunu askeri muayene, mahkeme ve hükümet işleri derken idari işlerle uğraşmaktan dolayı sivil vatandaşlara yeterince hizmet verememektedir.⁴⁸⁷ Sağlık görevlilerinin birçoğu ordunun emrine verildiğinden dolayı sivil kesime yeterince önem verilemiyordu, hatta öyle ki Ordunun doktor ve veteriner ihtiyacını karşılamak için 1917’den itibaren Tıp Fakültesi’nden mezun olanlarla, 1919’dan itibaren veteriner olanların askere alınmalarına ilişkin bir kararname dahi çıkartılmıştır.

Özel İdareye ait o dönemdeki hastane askeriye tarafından kullanıldığı için yeterince istifade edilememiştir. Savaş nedeniyle doktorların birçoğunun savaş nedeniyle ordunun emrinde olması ve elde olanlarında en ziyadesiyle ihtiyaç duyulan yerlere görevlendirildiğinden dolayı ülkede siviller açısından hastanelerde doktor sıkıntısı çekilmiştir.

4.4- Vakıflar

İslam ülkelerinin sosyal ve iktisadi hayatında önemli bir rol oynayan, dini ve içtimai bir müessesenin adı olan vakıf; hayır sahiplerinin insanlığın ve toplumun menfaati için şahsi servetini, tasarruf hakkından vazgeçerek hiçbir menfaat beklemezsizin gönüllü olarak kamusallaştırmasıdır.

Vakıflar, ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında son derece önemli bir role sahip olmuş; eğitim, sağlık, sosyal yardım, şehircilik, belediye ve bayındırlık gibi kamu hizmetleri vakıflara gördürülmüştür. Yardıma muhtaç olanlara el uzatma ve onları

⁴⁸⁶ Ses, Sayı: 3 Sayfa: 1 Sütun: 1, Transkript, s.185.

⁴⁸⁷ Halka verdiği ücretsiz muayeneleriyle takdir edilen Belediye başhekimisi Ahmet Bey, merkezde ikinci bir belediye tabibi kadrosu olmasına rağmen, bu kadronun münhal olması nedeniyle, doktor yetersizliği yüzünden tek başına ildeki bütün sağlık hizmetlerine bakmakta, her türlü hastalığın mevcut olduğu ilde gezici doktor kadroları ve sıhhiye memuru kadroları da boş bulunmaktaydı. Bkz. Ses, Sayı: 7 Sayfa: 2 Sütun: 1, Transkript s.121, 187.

koruma ilk zamanlarda dini düşüncelerin etkisi altında yapılmışsa da bu yardımlar, sonradan tamamen ekonomik ve hukuki bir nitelik kazanmıştır. Bu yardımlar Esnaf Teşkilatları ve Vakıflar tarafından yerine getirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, sosyal yardımlarda dolaylı ve dolaysız olarak görevli müesseseler arasında; hastanelerle, “Dar’ül Aceze”, “Dar’ül Eytam” ve “Hilal-ı Ahmer” gibi kurumlarda önem kazanmıştır.

Karesi Sancağı'nda üç (3) çeşit vakfa rastlanmakta olup, bunlar; Mazbuta denilen ve idaresi Vakıflar müdürlüğüne bağlı, tüzel kişiliği Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temsil edilen, vakfiye hükümleri gereği yine aynı kurum tarafından idare edilen vakıflardır. Yıldırım Bayezid Camii, Şeyh Lütfullah Camii, Hacı Ömer Emin Ağa, Kavukçu ve Kasaplar Camileri, Hacı Kaya, Hacım İbrahim Ağa Mescitleri, Yıldırım ve Dar’ül Hadis Medreseleri.

Mülhaka denilen; her biri ayrı hükmî şahsiyete sahip mütevelliler tarafından temsil ve idare edilen vakıflardır. Değnekçiler, Hoca Sinan, Hacı Ali, Mirza Bey, Karaoğlan, Kayabey Camileri. Hacı Cafer, Umur Bey, Oruç Gazi, Eski Kuyumcular Çınarlı, Hacı Hüseyin Mescitleri. Dar’ül Hilafe Medresesi, Demirle Mektep Medresesi, Keşkek Hoca Sinan, Hacı Ali, Hacı Kaya, İğneci, İbrahim Bey, Hacı Yahya, Mevlevihane, Alay Beyi, Sakizade, Tevfik Medreseleri.

Üçüncü olarak Müstesna denilen; her şeyi mütevellisine ait vakıflardır. Buna örnek olarak Zağanos Paşa Camii Vakfı ile Galata Mevlevihanesine ait Yakup Köyü vakıfları bulunmaktadır.⁴⁸⁸

Karesi Sancağı'nda vakıflara ait birçok taşınmaz mülk bulunmakta olup, bunlara örnek vermek gerekirse; saat kulesi, otel, han, hamam, dükkânlar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra halka hizmet amaçlı olarak yapılan şehir sularının bir kısmı vakıflar idaresine aittir bunlar ise; Yıldırım Şadırvanı, Hoca Sinan Şadırvanı, Dar’ül Hilafe Şadırvanı, Oruç Gazi ve Sekiz Çeşmeler, Aziziye Mahallesi civarında Baş çeşme, aynı mahallede Hafız

⁴⁸⁸ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.55.

Bey eşmesi, Yeşilli Suları, Martlı mahallesinde Tavanlı çeşmesi vb. örnekleri çoğaltabiliriz.⁴⁸⁹ Vakıflara ait; üç köprü, İzmirler Mahallesinde dere üzerinde bir köprü ve Afşar köyünde ise bir köprü bulunmaktadır.

Balıkesir’de Mülhak vakıflara ait şadırvanlar da bulunmaktadır. Hayır sahipleri tarafından inşa edilen şadırvanlar ve şehir suları, tamir ve bakım gerektiren yapılardır. Zamanla yenilenemeyen bu yapılardan dolayı Balıkesir’de susuzluk ciddi bir sorun haline gelmiştir. Şadırvanlar denildiğinde akla gelen ilk isim merhum müftü Ali Şuuri Efendi’dir. Müftü Ali Şuuri Efendi, halktan topladığı paralarla tüm su yollarını tamir ettirerek şehrin su problemini çözmekle kalmamış, aynı zamanda artan para ile de geliri su harcamalarında kullanılmak üzere akar satın alınmıştır. Zamanla yapılan bu teşebbüsler sonucunda sular idaresi kurulmuş ve bu kurum banka muamelesi görece kadar kara geçerek zenginleşmiştir.⁴⁹⁰ Yine aynı kaynaktan iktibasla sular idaresinin kefaletle üç aya kadar %9 faizle, emlak ve akar için olursa bir yıla kadar halka kredi vermiştir.

Sular İdaresinin 1919 yılı, gelir ve gider olarak;⁴⁹¹ (520/150) Kuruş Akarattan, (159.100) Kuruş ise faiz geliri bulunmaktaydı. Gider olarak ise (415.300) kuruş, maaş, yakıt vs. bulunmaktaydı.

Vakıflar grubuna girdiği halde, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından *emaneten idare edilen* üç vakıf bulunmaktadır. Balıkesir’de toplam mülhak vakıf sayısı (13) olup, bunlardan (10)’u kendi mütevellileri tarafından idare edilmektedir. İçlerinde tarihî devamlılık açısından mülhak vakıfların burada ana hatlarıyla verilmesinde fayda vardır. Mülhak Vakıflar, kuruluş tarihlerine göre şunlardır:⁴⁹² Hacı Kara İbrahim Ağa Vakfı, Bostan Çavuş Vakfı, Nalbant Sait Vakfı, Hacı Yakup Ağa Vakfı.

Balıkesir’de ayrıca (25) cami ve (16) mescit, (20) Medrese ve Kadiri tarikatına ait (3) tekke ve Uşşaki tarikatına ait (2) tekke bulunmaktadır. Mevcut (5) adet kütüphane’den (3) ü vakfa ait olup, diğer ikisi de halk tarafından yaptırılmıştır. Vakfa ait kütüphaneler;

⁴⁸⁹ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e , s.55-56.

⁴⁹⁰ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.36.

⁴⁹¹ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.37.

⁴⁹² Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.55-56.

Vatan Kütüphanesi, Eski Kütüphane, Ali Şuuri Efendi Kütüphanesi. Halk tarafından yaptırılan ancak o dönem içerisinde bakımsızlığı ile terk edilmiş olduğu belirtilmekte olan Milli Kütüphane ve Yeşilli Camii Kütüphanesi bulunmaktadır.⁴⁹³

Şehirde yollar bozuk ve bakıma muhtaç bir halde bulunmaktadır. Ödenek yokluğundan dolayı çalışmalar bitirilemeyerek yarım bırakılmış ve halk bozuk yollarla baş başa bırakılmıştır.⁴⁹⁴ Halkın giderek artan su talebi karşısında Şadırvanlar idaresi görevini yapamamakta ve su kıtlığı yaşanmaktadır. Bu nedenle halk büyük sıkıntılar çekmektedir. Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey zamanında buna bir çözüm olarak Evkaf Nezareti, su işlerinin bir komisyon refakatinde, kefilli bir müteveli tarafından idaresine karar verilerek bir komisyon kurulmuştur.⁴⁹⁵

Maliye Bakanlığı'nca Vilayetlere yardım amacıyla yapılan ödemelerde, Balıkesir şehrinin ihtiyaçları karşısında yetersiz sayılabilecek miktarda (3000) liralık ödenek ayrılmıştır. Bu nedenle Özel İdareye ait işler ödenek yokluğu nedeniyle tamamen ara verilmiş, alacağı olan işçi ve amele takımında işleri bırakmışlardır. Şehirde sıkıntılar saymakla bitmeyecek kadar çoktur; gazyağı sıkıntısından dolayı sokak lambaları yakılamayarak Balıkesir kazası geceleri adeta karanlığa terk edilmekte,⁴⁹⁶ okullar kömür sıkıntısı çekmekte, öğretmenlerin maaşları da ödenememekteydi.⁴⁹⁷

Balıkesir'de, kuruluşunda Hasan Basri Çantay'ın bulunduğu, Veremle Mücadele Derneği, Hilal-i Ahmer, Hilal-i Ahsar, Ziraat Birliği, Şehit Çocukları Yuvası, Çalışma Derneği gibi sosyal yardımlaşma amaçlı derneklerde bulunmaktaydı.⁴⁹⁸

Birinci Dünya Savaşı esnasında Karesi Sancağında ikamet eden Rumlar, göç etmeden önce kendilerine ait menkulleri satmışlardı. Ancak göç eden Rum ve Ermenilerden diğer geride kalan ve satamadıkları şahsa ait gayri menkulleri ise devlet

⁴⁹³ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.46.

⁴⁹⁴ Ses Gazetesi' Transkript, s.122.

⁴⁹⁵ Ses Gazetesi' Liva Havadisleri başlığı altındaki haber için bkz. Transkript, s.118.

⁴⁹⁶ Ses Gazetesi, Transkript s.122.

⁴⁹⁷ Ses Gazetesi, Liva Havadisleri başlığı altındaki haber için bkz. Transkript, s.119.

⁴⁹⁸ Ayhan Aydın, 'Muhacirin...' s. 149.

tarafından kiraya verilmiş⁴⁹⁹ veya satılmıştır.⁵⁰⁰ Bunun yanı sıra geride bırakılan gayrimenkuller, talepleri dâhilinde askeri makamlara senet karşılığı teslim edilmiştir.⁵⁰¹

Muhacirlere geçimlerini sağlamak üzere devlet tarafından çift hayvan satın alımları yapılmıştır. Bu işleri yerinde kontrol etmek üzere memurlar dahi görevlendirilmiştir.⁵⁰² Ayrıca muhacirlere Balıkesir'den göç veya firar etmek suretiyle ayrılan Rumlara ait elbiselik kumaşların Muhacirin Müdüriyetine teslimi istenmiştir.⁵⁰³ Toplanan bu elbise vb. malzemeler muhacirlere dağıtılmış,⁵⁰⁴ yakacak ve diğer iaşeler temin edilmiş, hasad mevsiminde alet edevat dağıtılmıştır.⁵⁰⁵

Balıkesir'de gerek muhacirler ve gerekse bir kısım yerli halk arasında zamanla geçim sıkıntısı yaşanmıştır. Özellikle kış mevsiminde soğuk havalardan dolayı muhacirler oldukça etkilenmişlerdir. Bunun üzerine ihtiyaç sahiplerine hiç değilse bir sıcak yemek temin etmenin yolları aranmaya başlanmıştır.⁵⁰⁶ Bu iş için It'am-i Fukara Komisyonu oluşturulmuş zamanla şehrin üç yerinde olmak üzere, 9 Mart 1917 Cuma gününden itibaren sıcak yemek dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Hayır sahiplerinin katkılarıyla verilen bu yemeklerde sayı zamanla (3000–3500) kişiyi bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Balıkesir'de Suriyeli Arap ailelerinin olduğunu ve bunların kendilerine verilen yevmiyelerinin geçimlerine yetmediğinden dolayı artırılmasını talep etmiş ancak bu talepleri kabul edilmemiştir.

Balıkesir Livası'nda bulunan Rum mültecilere, yardımda bulunulması istenmiş ve bu meyanda daha sonra tüm halka dağıtılan zahirelerden verilmesi istenmiştir. Yardıma

⁴⁹⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Toprak İskan Genel Müdürlüğü (Fon Kodu:272 ile başlayanlar) Fon Kodu: 272..0.0.74 Yer No:69.51..1.

⁵⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.74 Yer No:65.16..9.

⁵⁰¹ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11 Yer No:9.22..21.

⁵⁰² BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11 Yer No:8.10..7.

⁵⁰³ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11 Yer No:9.14..5.

⁵⁰⁴ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11 Yer No:9.14..7.

⁵⁰⁵ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.74 Yer No:71.2..7.

⁵⁰⁶ Karesi Gazetesi, Nr.42-146,26 R.ahir 1335/ 19 Şubat 1917.

muhtaç bu mültecilerin ne şekilde iâşe edilecekleri belirtilmiştir. Burada ikamet eden Rum ve Ermeni muhacirlerinin mal varlıkları kendilerine daha sonra iade edilmiştir.⁵⁰⁷

Birinci Dünya Savaşı sonrası Balıkesir'den Yunanistan'a göç etmiş bulunan Rumlardan kalan ev ve arazilerin öncelikle İzmir mültecilerine, sonra Balkan Harbi muhacirlerine dağıtılmıştır.⁵⁰⁸ Balıkesir ilçeleri ve civarında, özellikle Edremit ve Burhaniye, sahipsiz olan zeytinlikler zarar görmemeleri için muhacir ve mültecilere taksim edilmiştir.⁵⁰⁹ Balya kazası Karaaydın köyünde Rumlara ait sahipsiz dikiş makinaları ihtiyaç sahibi kadınlara dağıtılmıştır.⁵¹⁰ Muhacirler için açılan Seyyar hastanede⁵¹¹ kullanılmak üzere eşya ve ilaç gönderilmiştir.⁵¹²

Balıkesir'de iskân edilen (2500) İslam muhacirlerinden bir kısmı evlere yerleştirilmiş diğer geri kalanlar ise medreselere yerleştirilmişti.⁵¹³ Liva Muhacirin Müdüriyetince, muhacirlerin geçimlerini sağlamak ve topluma adapte olmaları için açılan imalathanede pamuk ve yün ipliklerinden fanila, don, gömlek, hırka, bluz, başlık, boyun atkısı, çorap ve benzeri mensucatın imal edildiğini öğrenmekteyiz.⁵¹⁴

Akhisar Hilal-i Ahmer' ide 12 Mayıs 1920 günü Balıkesir'de bulunan muhacirine günlük (1000) kişilik yemek vermek üzere aşhane kurmuştur.⁵¹⁵ Balıkesir'de bulunan muhacirlere yabancılar tarafından yapılan yardımlar içinde; Amerikan Yardım Heyeti'nce mısır gönderilmiştir.⁵¹⁶

⁵⁰⁷ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11 Yer No:13.42-43-45..5,6,19-7-4.

⁵⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.10 Yer No:1.6..14.

⁵⁰⁹ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.10 Yer No:1.7..2.

⁵¹⁰ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.10 Yer No:1.7..15.

⁵¹¹ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11 Yer No:14.52..2.

⁵¹² BCA, Fon Kodu: 272..0.0.74 Yer No:68.44..4.

⁵¹³ Ses Gazetesi Transkripti, s.125.

⁵¹⁴ İzmir'e Doğru, 16 Mayıs 336.

⁵¹⁵ İzmir'e Doğru, 12 Mayıs 336.

⁵¹⁶ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.11, Yer No: 15.54..2.

4.4.1-Darü'l Eytam

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonucunda Milli Mücadele'ye gelindiğinde sayısı kabarık olan muhtaç çocuklar kitlesi ortaya çıkmıştı. Cephede yitip giden askerlerin geride bıraktıkları bu yetim ve öksüz çocukların gıda, giyim ve barınma ihtiyaçları gerekiyordu. Ancak bu ihtiyaçların devletçe karşılanması hususu savaş ortamı içinde güç bir işti. Fakat bütün bunlara rağmen Dünya savaşları sürerken değişik livalarda imkânlar nispetinde bakımevleri kurulmaya çalışılmıştı.

İtilaf Devletleri her meselede olduğu gibi, başta Amerikan misyonerleri olmak üzere, yoğunluklu olarak Ermeni çocuklarını himaye kampanyası başlatmışlardı. Tehcir esnasında Müslüman aileler tarafından el konulduğu iddia edilen Ermeni çocukların, Patrikhanesi tarafından geri alınması kampanyası açılmıştı. Bu kapsamda nesebi kuşkulu denilen (90–100.000) civarında Müslüman çocuğa Ermeni asıllı olduğu ve ailelerinin bulunup iade edileceği iddiası ile el konulmuştur. Genel kabul gören iddiaya göre Ermeni tehciri esnasında ailelerinden ayrılan çocuklar Müslüman ailelerin yanlarına verilmiş ve İslamlaştırılmıştır. Bu çocukların aksi kanıtlanmadıkça Ermeni ya da Rum olduğu genel kuralını getirmişlerdir. Oysa tüm kayıtlar yok edildiği için çocukların kimliklerini tespit etmek mümkün değildi. İttihat ve Terakki iktidarları itilaf cephesince savaş suçlarını affettirme tavrı içerisinde bu duruma itiraz etmemiş ve sessiz kalmayı yeğlemiştir.⁵¹⁷

Balıkesir'de özellikle savaş sonrasında yaşanan karışıklık ve işgal döneminde okullar kapanmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında İvrindi'de halkın yardımlarıyla 1915 yılında kurulan leyli (yatılı) mektep ve Savaştepe'de 1914 yılında inşa edilerek öğretime başlayan Umurbey Mektebi yatılı Dar'ul Eytamlardan ikisidir. Balıkesir'de ise 1916 yılında kimsesiz ve şehit ailelerinin çocuklarına eğitim veren bir okul açılmıştır. Ayvalık kasabasında da 1917 yıllarında bir adet Dar'ul Eytam'ın faaliyette olduğunu öğrenmekteyiz.

⁵¹⁷ TBMMGCZ, C.III, I.I.1338, s.1173.

Balıkesir Darü'l Eytamina arşivlerden öğrendiğimiz kadarıyla değişik tarihlerde ve çeşitli yerlerden kimsesiz çocuklar gönderilmiştir. Mesela; 1917 Nisan ayı sonlarında İzmit ve civarında bulunan kimsesiz Ermeni çocukları,⁵¹⁸ yine aynı tarihte Halep'ten kimsesiz çocuklar iâşe ve barınmaları için gönderilmiştir.⁵¹⁹

Şehit çocuklarının iâşesi ve bakımları, yetiştirilmeleri ülke halkının tamamına düşen bir görev olarak, birçok yerde bu amaçla değişik organizasyonlar oluşturulmuş, Balıkesir'de ise bu ihtiyaç Edremit Kaymakamının girişimi ile giderilmiştir. Edremit Kaymakamı Hicabi Bey'in büyük gayretleriyle kaza dâhilinde kimsesiz çocukların problemlerine bir çare bulunması amacıyla 1916 yılı Kasım ayında bir komisyon kurulmuş ve bu sayede bir miktar nakdi yardım toplamıştır.⁵²⁰ Kaymakamın kendisinin de katkıda bulunarak başlattığı yardımlaşma faaliyetine, kaza halkının imkânları oranında büyük bir istekle katılmışlardır. 26 Ocak 1918 tarihinde Edremit'te onarılarak hazırlanan Aziziye İptidaisi'nde, bir yatılı Yetim Yuvası (Dar'ul Eytam) açılmıştır.⁵²¹

Yetim çocuklarla ilgili olarak ayrıca Sancak Özel İdaresi tarafından Balya Maden Şirketinde, bütün kazalardan tespit edilen (30) kimsesiz çocuğun elektrikçilik, demircilik, doğramacılık ve diğer bir kısım zanaatlarda yetiştirilmesi imkânları sağlanmıştır.⁵²²

4.5- Dini Hayat

Bin yıldan fazla uzun bir süreden beri Müslümanlığı kabul ederek bugünlere kadar gelen Türk Milleti'nin özünde, karakterinde ve ruhunda İslâm Dini'nin derin ve köklü izlerinin bulunduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu konuda yerli ve yabancı pek çok ilim adamı da aynı gerçeği ifade etmiştir.

Bu konu ile ilgili olarak ünlü tarihçi Bernard Lewis'de aynı görüşü paylaşmakla birlikte, Lewis; Türk İslâmlığı'nı iki düzeyde işlemiştir. O resmî, hukukî, dogmatik

⁵¹⁸ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.14 Yer No: 73.4..5.

⁵¹⁹ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.74 Yer No: 65.13-14-16...13-8, 16-3.

⁵²⁰ Karasi Gazetesi, 20.11.1916, S. 29-133; 15.1.1917, S. 37-141.

⁵²¹ Karasi Gazetesi, 20.1.1918, S. 36-162.

⁵²² Karasi Gazetesi, 24.4.1916, S. 1-105.

devlet, dinî medreseler ve ulema sınıfı ve ifadesini büyük derviş tarikatlarında bulan kütlelerin popüler, mistik, sezgisel inancı diyerek Müslüman Türk'ün inancını iki kategoride incelemiştir. İslâmiyet ile Türk Milleti'nin özdeşliğinden bahsederek, İslâm'ın Türk halkı arasında derin kökleri bulunduğunu ileri sürmüştür. Osmanlılar, kurulmasından çökmesine kadar, devleti İslâm güç ve inancının ilerlemesine veya savunmasına adanmıştır. Biraz yeni ve ayrı bir şekle dönüşmüş olmakla beraber, esas itibarıyla ve sarsılmaz olarak İslâmî kalmış olan klâsik Müslüman kültürlerden tevarüs edilen gelenekler, Türk düşüncesine, hayatına ve edebiyatına baştanbaşa sinmiştir. Yüzyıllık Batılılaşmadan sonra Türkiye, her hangi bir dış gözlemcinin mümkün görebileceğinden daha büyük değişikliklere uğramıştır. Fakat Türk hayatının ve kültürünün İslâmî kökleri hâlâ canlıdır ve Türk ile Müslüman'ın nihaî özdeşliği Türkiye'de hâlâ rakipsizdir.⁵²³

4.5.1-Milli Mücadele Devrinde Din Adamları

Milli Mücadele döneminde camiler, sosyal, kültürel ve idari fonksiyonlara sahip alanlar olarak işlevlerini sürdürmekteydi. Hükümet, halka, camiler aracılığı ile ulaşmaktaydı. Bu nedenle Milli Mücadele'nin örgütlenmesinde camiler ve dergâhlar, tabii olarak çok önemli fonksiyon üstlenmişlerdir. Bildiriler, ilanlar, çağrılar camilerden ve dergâhlardan yapılmakta ve cami duvarlarına asılmaktaydı. Halk camilerde ve dergâhlarda harekete geçmekteydi. Nitekim Balıkesir ilinde gerçekleştirilen ilk kongreye de Alaca Mescit evsahipliği yapmıştı.

Türk milleti; Balıkesirlisiyle, Denizlisiyle, Amasyalıyla, Trakyalısıyla, Aydınlıyla, Maraşlıyla, Anteplisiyle, Erzurumlusuyla, Ankaralıyla, haksız yere yapılan işgallere karşı topyekûn düşmana karşı ayaklanmıştır. Milli Mücadelenin her aşamasında katılanlar arasında en ön saflarda din adamlarını görmek mümkün olmuş, en başta müftüler olmak üzere pek çok din adamı cepheye ve vazifeye koşmuştur. İstisnasız bütün Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti üyeleri arasında mutlaka din adamları görev almışlardır. Din olgusunun hoşgörü ikliminde yeşerdiği ülkede, milletin ruhunda ve

⁵²³ Lewis, a.g.e., s.400, 418-419.

benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları, devlet ve millet hayatında Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır.

Toplumda dine karşı olan hassasiyet ve saygının bilindiği bir dönemde Din adamı olmadıkları halde Milli Mücadelede halkın dinî ve millî duygularını galeyana getirerek, bunu zafer için en müessir bir vasıta olarak kullananlar da olmuştur. Örneğin Mustafa Kemal Paşa bu kişilerin başında gelmektedir. Ünlü milli şair Mehmet Akif, daha sonra Cumhurbaşkanı olan Galip Hoca lakaplı Celal Bayar, Anadolu'yu karış karış gezerek halkı bilinçlendirmek suretiyle uyararak Milli Mücadele'ye hizmet etmişlerdir.

4.5.2- Balıkesir'de Din Adamları

Ülkenin dört bir yanında halka mücadele fikrini aşıl原因an din adamlarının önderliğinde, emsalsiz bir savunma hareketi olan Maraş Müdafaası gibi müstesna bir kahramanlık örneği verilmiştir. Özellikle Sütçü İmam'ın ilk kurşunu atması, bu yörede de Milli Mücadele kıvılcımının ateşlenmesi için kâfi gelmiştir. Bu bağlamda yine Balıkesir'de devrin mümtaz din adamlarından olan Hasan Basri'nin Karagünleri olarak belirttiği firari ve esaret dönemi esnasında saklandığı köylerde fırsat buldukça ahaliyi irşat etme işini uhdesine alarak vaazlar verdiğini öğrenmekteyiz.⁵²⁴ Esaret hayatı boyunca halkı daha yakından tanıma fırsatı bulan Hasan Basri, Balıkesir halkının ne denli dini hissiyatlarının kuvvetli olduğunu bildiğinden ateşli yazılarıyla onlara hitap ederek ve onları sürekli olarak “Bugünkü görevlerimiz: Milli Dayanışma lazımdır”⁵²⁵ diyerek halkı birlik, beraberlik ve dayanışmaya davet etmiştir.

İzmir'in işgalinden sonra Müftü Âlim Efendi, Kırkağaç Müftüsü Hacı Rıfat Efendi, Burhaniye Müftüsü Mehmet Muhip Efendi, Edremit Müftüsü Hafız Cemal Efendi, Tire Müftüsü Sunullah Efendi Yunan işgalini dini açıdan değerlendiren bir fetva vermişlerdir. Bu fetvada, işgalin haksızlığı ve buna karşı mücadele etmenin dini bir vazife olduğu belirtilmiş, bununla yetinilmeyip Yunanlılarla birlikte Damat Ferit Hükümeti de

⁵²⁴ Çantay, Karagünler, s.17.

⁵²⁵ Ses Gazetesi, 7 Teşrin-i Sani (Kasım) 1918; Çantay, Karagünler, s.46

protesto edilmiştir. Bu protesto daha sonra etkisini gösterecek ve bu fetvayı veren din adamları İstanbul Hükümeti ve Yunan makamları tarafından idama mahkûm edilmiştir.⁵²⁶

Balıkesir’de Milli Mücadeleye bilfiil olarak katılarak hizmeti geçen din adamları; “Balıkesir Müftüsü Hacı Ahmet Efendi, I.Dönem TBMM Üyelerinden Müderris Abdulgafur ve Hasan Basri (Çantay) Efendiler, Edremit Müftüsü Cemal Efendi, İvrindi’de Hafız Hamid Efendi, Fart Nahiyesinde Müderris İbrahim Efendi, Balya Müftüsü Hüseyin Efendi, 1920 Nisan’da Anzavur’un adamlarınca şehit edilen Gönen Müftüsü Şevket Efendi, Bandırma Müftüsü Hakkı Efendi, Soma Sabık Müftüsü Osman Efendi, Burhaniye Müftüsü Mehmet Muhip Efendi Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi”leri yeri gelmişken belirtmekte fayda vardır. Din adamlarının örnek davranışları sadece Erzurum ve Sivas Kongreleri ile sınırlı değildir. 26–30 Temmuz 1919 tarihleri arasında yapılan I.Kongreye,⁵²⁷ (18) kaza ve nahiyenin temsilcilerinden oluşan (48) kişi katılmıştır. 10–23 Mart 1920 tarihinde yapılan IV. Balıkesir kongresinde ise din adamlarının sayısı daha da artmıştır. Kongreye katılan (64) delegenin yarısına yakını Müftü, Vaiz, Müderris, İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyımlardan oluşmuştur.

Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerinin toplanması için Ege Bölgesi’nde çalışmalar yürüten Hacim Muhittin Çarıklı, her gittiği yerde mahalli müftü, vaiz ve müderrislerden bilgi almış ve onların yardımlarını talep etmiştir. Böylece yukarıda isimleri geçen din adamlarının bu kongrelere katılmalarını temin ettiğini, 16 Mayıs 1919–28 Eylül 1920 tarihleri arasında onun günü gününe tuttuğu notlardan, özellikle 17 Haziran–25 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki bilgilerden anlaşılmaktadır.

Din adamları, devlet ve millet adına vatanın işgallerden kurtarılması ve memleketin bağımsızlığının korunması için Milli Mücadele döneminde çok önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Onlar; cami kürsülerinde, meydanlarda düzenlenen

⁵²⁶ Teoman ERGÜL, **Kurtuluş Savaşı’nda Manisa (1919-1922)** İzmir, 1991, s.28.

⁵²⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Resmi sitesi. Bkz. www.diyanet.gov.tr (Çevrimiçi). Buna göre bu Balıkesirli din adamları; “Balıkesir; Keçecizade Hafız Mehmet Emin Efendi, Arabacızade Hacı Hafız Mehmet Efendi, Beypazarlızade Hafız Mehmet Efendi, Keşkeçzade Hacı Bahattin Efendi. Müftü Hoca Mehmet Bey-Burhaniye, Müderris İbrahim Efendi-Fırt Nahiyesi, Hafız Arif Efendi-Kepsut Nahiyesi, Abdulgafur Efendi-Giresun Nahiyesi, Hafız Mehmet Efendi-Şamlı Nahiyesi, Hafız Hamit Efendi-İvrindi Nahiyesi.”

mitinglerde, kurdukları cemiyetlerde, hatta cephelerde askerle omuz omuza durarak önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Nitekim mallarını bu uğurda vermekten çekinmedikleri gibi, gerektiğinde bu uğurda canlarını dahi feda ederek şehit olmuşlardır. Bu cümleden olarak, Nisan 1920’de Gönen Müftüsü Şevki Efendi Anzavur’un adamlarınca, İvrindi’de Dersiam Ali Rıza Efendi Yunan askerlerince şehit edilmişlerdir. Hacı Rıfat Efendi ise Ayvalık cephesinde fiilen savaşa katılmış ve düşmana esir düşmüştür.

4.6- Kültürel Etkinlikler

4.6.1- Basın Hayatı

Basın ve yayın kuruluşlarının sosyal ve kültürel yaşamımızda önemli bir yeri vardır. Halkın sesi ve kulağı olan basın sayesinde; cephe hakkında bilgilendirilmeler, hizmetlerin halka duyurulması ve halktan gelen taleplerin ilgili ve yetkililere duyurulması bağlamında bir köprü vazifesi görmüştür. Milli Mücadele devrinde özellikle basının cephedekiler ve halk üzerinde ki etkisi tartışılmaz büyük bir gerçektir. Zira Türk milletinin Kuvâ-yı Milliye’nin silah gücüne olduğu kadar kalem gücüne de ihtiyacı vardı. 1881’de vilayet olan Karesi, 1886’da ilk defa tanıştığı matbaayla birlikte vilayetin ilk gazetesi olan Karesi yayımlanmaya başlamıştır. İlk özel matbaa ile buluşması ise bir yıl sonra gerçekleşmiştir.

Karesi Gazetesi (1886–1914–1926)

Vilayet resmi gazetesi olarak haftada bir çarşamba günleri yayınlanmıştır. İlk baskısı 12 Mart 1302 (1886)’de yapılan gazete, Karesi’nin tekrar mutasarrıflık haline dönüşmesi ile 30 Mart 1304 (1888) tarihinde, 105.sayısında kapatılmıştır. 26 yıllık uzunca bir kapalılık devresinden sonra gazete 1914 yılında yayın hayatına aynı isimle bu defa Hasan Basri Çantay’ın müdürlüğü altında başlamış, 1926 yılında ise adı Balıkesir olarak değiştirilmiştir.

Ses Gazetesi (1918–1919)

Haftalık bir gazete olan Ses gazetesi, yalnız perşembe günleri yayınlanmaktaydı. Gazetenin ilk sayısı 17 Ekim 1918 Perşembe günü çıkarılmış. Balıkesir basınında ilk defa başmakale yazarlığı gibi fotoğrafta bu gazetede yayınlanmıştır. Ses gazetesi, 14 Mart 1919 tarihli ve 22 nolu sayısından sonra bir daha yayınlanmamıştır. 17 Mart 1919 günü İzmir'e giden Hasan Basri Çantay, orada tevkif emrinin geldiğini öğrenince, bir daha Balıkesir'e dönmemiş ve çıkardığı Gazetenin de yayın hayatı böylece sona ermiştir.

Doğrusöz Gazetesi (1919)

Yunanlıların işgaline karşı koyarak bu hususta ümitsizliğe kapılanlara cesaret veren bu gazetenin ilk nüshası İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden bir hafta sonra 22 Mayıs 1919'da çıkarılmıştır. Ancak (4)'üncü sayısında İngilizler aleyhinde yanında bulunduğu için kapatılmıştır.

İzmir'e Doğru Gazetesi (1919–1920)

16 Kasım 1919–27 Haziran 1920 tarihleri arasında Milli Mücadele açısından stratejik bir yer olan Balıkesir'de, Kuvâ-yı Milliye Karargâhında Daire-i Mahsusa'da yayımlanmıştır. İlk sayısı 16 Kasım 1919'da çıkan gazete, 27 Haziran 1920'de 74.sayısından itibaren yayın hayatına devam edememiştir. 75. sayı tam baskıya verilmek üzere iken Balıkesir 30 Haziran 1920 yılında Yunanlılar tarafında işgale uğramıştır.

İzmir'e Doğru'nun varlık sebebi Yunan işgalidir. İzmir'e Doğru, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığını tehlikeye düşüren yabancı işgal ve müdahalelerin tamamına karşı olduğundan başından sonuna kadar sayıları, sayfaları ve sütunları özellikle Yunan işgali ve bununla ilgili konulara ayrılmıştır. Kendi deyimiyle İzmir'e Doğru, "Hareket-i Milliye'nin hadim ve mürevvicidir." Ayrıca klişesinin hemen altında "Amal-ı Milliye'yi müdafaa edecek yazılar kabul edilir" sözleri yer almıştır.

Balıkesir Gazetesi (1920–1922); Yunan işgali zamanında çıkarılan ve Kuvâ-yı Milliye'ye karşı olan özel bir siyasi gazetedir. Balıkesir'in ilk günlük siyasi gazetesidir. Ayrıca Balıkesir'de, **İrşad Gazetesi** (1920–1922) ve **Zafer-i Milli Gazetesi** (1922–1924) 30 Ağustos Zaferi ardında yayın hayatına girmiştir.

4.6.2- Müdafaa-i Vatan Hanımlar Cemiyeti

Merkezi Sivas'ta olmak üzere kurulan bu cemiyet, zamanla kısa sürede ülkenin dört bir yanında vilayet ve sancaklarda şubeleri açılmıştır.⁵²⁸ Kısa bir zamanda yurdun genelinde teşkilatlanan bu Cemiyet sürekli olarak yayınladıkları bildirilerle, topladıkları bağışlarla, protestolarla, düzenledikleri toplantılarla, kamuoyunu bilgilendirmeye, Anadolu kadınlarını bilinçlendirme ve cesaretlendirmeye çalışmış ve cephede çarpışan askerlere moral kaynağı olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Paşa; yayınladıkları bildiri ve protestolarla, Adana olaylarından dolayı İtilaf Devletlerini kınayan Sivas Anadolu Kadınları Cemiyeti'ni kutlamış ve 'kız kardeşlerini kutsal birliğin başında gören milletin, meşru kavgasındaki inancının bir kat daha arttığını' belirtmiştir.⁵²⁹

Balıkesir'de bu cemiyetin şubesinin açılış görevi Miralay Kazım Bey tarafından, Dar'ül Muallimat Müdiresi Makbule Hanım'a verilmiştir.⁵³⁰ Balıkesirli hanımlar bir araya gelerek düzenledikleri ilk toplantıda cemiyetin tüzüğü hazırlanmış, başkan (Müdire Hanım) seçilmiş, onaltı (16) kişilik yönetim kurulu seçilerek, faaliyete başlanmıştır.⁵³¹

Soma Cephe ve Mıntıka Komutanı Kemal Bey tarafından Balıkesir Hanımefendilerine açık Mektup başlığıyla, eşlere hitaben; "erkeklerin cepheye gönderilmesini isteyen" yazıda devamla "cephedikelere çamaşır, çorap, gömlek, havlu, hediye olarak lütuf buyurmak suretiyle yardım eden bu hanımlara teşekkürlerini iletmiştir".⁵³²

⁵²⁸ Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 18 Aralık 1919 tarihinde, illere derneğin oralarda kurulması ve idarecilerin bunlara kolaylık sağlamasını bildiren genelge yayınlamıştır. Bkz. Bekir SITKI BAYKAL, **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s.3. Derneğin Konya, Kilis, Maraş'ta cereyan eden vs. olaylarını protestoları ve diğer faaliyetlerine ilişkin olarak bkz. Baykal, a.g.e., s.5, 6, 9, 23, 26, 28, 34, 35, 65, 68 vd.

⁵²⁹ Baykal, a.g.e., s.6, 12, 13, 15.

⁵³⁰ İzmir'e Doğru, 14 Kanun-ı sani 336.

⁵³¹ İzmir'e Doğru, 29 Kanun-ı sani 336.

⁵³² İzmir'e Doğru, 25 Şubat 336.

4.6.3-Balıkesir ve Edremit İdman Yurdu

Memleket gençlerinin manen ve maddeten terakki ve inkişafına yardım etmek amacıyla İdman Yurdu kurulmuştur. İdare Heyeti aldığı kararla; “Hareketi bedeniye, terbiyevi oyunlar, futbol, cirit, binicilik, güreş, bisikletçilik, meç ve eskrim, kalkan, boks, endahat ve nişan, milli rakslar, tahmin-i mesafe, gençlere tedabir-i sıhhiye-i uliye talimi gibi” faaliyetlerini programına koymuştur.⁵³³

Balıkesir kazasının sosyal ve kültürel hayatında önemli bir rol oynayan İdman Yurdu; halkı aydınlatıcı, gençlikte birliği ve kardeşliği tesis edici birçok sosyal ve sportif etkinlikler düzenlemiştir. Edremit’de Havran karyesinde tesis olunan askeri ve gureba hastanesinin tesis masraflarını karşılamak için deve güreşi tertip edilmiş,⁵³⁴ (50) den fazla müsabıkın katıldığı,⁵³⁵ binlerce kişinin güle oynaya izleyerek stres attığı Koşu Çınarı mevkiinde ücretsiz olarak cirit oyunları ve cop atlatma oyunları oynanmıştır.⁵³⁶ Sinema ve konferanslar düzenlenmiş,⁵³⁷ gençliğe nişan talimleri yaptırılmış,⁵³⁸ futbol müsabakaları tertip edilmiştir.⁵³⁹

İdman Yurdu tarafından dönemin müftüsü Abdullah Efendi ile Doktor Ekrem Tok tarafından “İçkinin zararları” hakkında Okuma Yurdunda bir konferans verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁴⁰ 20 Şubat 1920 günü Cuma akşamı Belediye Arslanağa kıraathanesinde gerçekleştirilen bu konferansta Basri Efendi Mehmet Akif’e ait Meyhane adlı şiiri okunmuş, daha sonra Milli Eğitim Müdürü Sabri Bey tarafından da bir konferans verilmiş, Doktor Ekrem Tok Bey’de içkinin zararları hakkında konuşma yapmıştır.⁵⁴¹

⁵³³ İzmir’e Doğru, 12 Mart 336.

⁵³⁴ İzmir’e Doğru, 1 Kanun-ı sani 335.

⁵³⁵ İzmir’e Doğru, 8 Şubat 336.

⁵³⁶ İzmir’e Doğru, 3 Şubat 336.

⁵³⁷ İzmir’e Doğru, 20 Şubat 336.

⁵³⁸ İzmir’e Doğru, 26-28 Mart 336, ve diğer ilgili nüshaları.

⁵³⁹ İzmir’e Doğru, 16 Haziran 336 ve 17 Mart 336.

⁵⁴⁰ İzmir’e Doğru, 12 Şubat 336.

⁵⁴¹ İzmir’e Doğru, 20 Şubat 336.

İdman Yurdu, bütün bu etkinlikleri kendi adına yardım amaçlı düzenlendiği gibi⁵⁴² gerektiğinde yurdun günlük gelirlerinden elde ettiği paralarla da Kuvâ-yı Milliye'ye destek vermiştir.⁵⁴³

4.7- İktisadi Yapı

Milli Mücadelenin başında Anadolu; halkının çoğunluğu tarım kesiminde çalışan, ilkel şartlar altındaki çalışmalarından dolayı elde ettiği ürünle ekonomisinin bütünü üzerinde pek de etkin role sahip olmayan bir tarım ülkesi durumunda bulunmaktaydı.⁵⁴⁴ Ülkedeki erkek nüfusun önemli bir kısmının silâh altına alınmış olması ve genel savaş koşullarının etkisi nedeniyle tarımdaki üretim, savaş öncesine oranla yaklaşık %40–50 oranında gerilemişti.⁵⁴⁵ Bir örnek vermek gerekirse Birinci Dünya Savaşından önce (66) milyon dekarlık olan hububat alanı, savaşın sonunda (35) milyona düşmüş, ülke açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalınmıştır.⁵⁴⁶ Bu ziraat alanında geçirilen buhran, Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında devam etmiş ve hatta şiddetlenmiştir. Milli Mücadele döneminde bozulmaya yüz tutan ziraatçılık için 1920, 1921 ve 1922 yılları üretimin en düşük seviyede bulunduğu yıllar olmuştur.⁵⁴⁷

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı içindeki iâşe durumu özetlenecek olursa; harbin ilk on yedi ayında (2.523.000) kişi silâh altına alınmış olup, savaş sonuna kadar bu sayının (2.850.000) kişiye ulaştığı sanılmaktadır.⁵⁴⁸ Harbin kaybı milyonları bulan bir ifadeyle toplam (3) milyonu bulmuş, geride ise hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalan (11) milyon nüfus kalmıştı.⁵⁴⁹ Bütün bunların yanı sıra Anadolu

⁵⁴² İzmir'e Doğru, 20 Şubat 336.

⁵⁴³ İzmir'e Doğru, 12 Mart 336.

⁵⁴⁴ Çavdar, a.g.e., s.28

⁵⁴⁵ Temel, a.g.e., s.32.

⁵⁴⁶ Eldem, 'Harp ve Mütareke Yıllarında...' , s.160; Yine aynı kaynakta verilen bir başka istatistiğe göre, 1913–1914 yılında buğday mahsulü (3.903.000) ton çıkartılmakta iken, 1921 yılında bu miktar (2.042.000) tona düşmüştür. Bkz. a.g.e., s. 160-161.

⁵⁴⁷ Eldem, Vedat, ' Harp ve Mütareke Yıllarında...' , s.160.

⁵⁴⁸ Müderrisoğlu, a.g.e., s.24.

⁵⁴⁹ Bayur , a.g.e., s.787.

dağlarında dolaşarak köylüye musallat olan tüketici durumunda ki (300.000) asker kaçağı⁵⁵⁰ ve eşkıyaların beslenmesi de halkın üzerinde ayrı bir yük durumundaydı.

Türk toplumunda (18–35) yaşları arasındaki erkek gücünün askere alınmasıyla birlikte ortaya çıkan nüfustaki azalma beraberinde toplum yapısında değişiklik meydana getirmiştir. Üretici ve tüketici elemanlar arasındaki denge tamamen bozulmuş; tüketici durumundaki çocuk ve ileri yaşlılar ile güçlerinden her alanda yararlanılamayan kadınların toplam nüfusa oranı gittikçe artmıştır ve dengeyi bozmuştur. Bu denli yüksek orandaki kayıp beraberinde gittikçe tüketime doğru kayan bir toplum tipinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Düyun-u Umumiye ve Tütün Rejisi idareleri gibi yabancı kökenli kuruluşlar devlet gelirlerinin önemli bir bölümünü ellerinde bulundurmaktaydılar. Devletin temel gelirlerinden olan vergi, harç ve diğer gelirlere büyük bir kısmı bu iki kuruluş tarafından dış borç ödemesi için toplanıyor, geriye önemsiz denilebilecek kadar savaş nedeniyle arada kaybolup giden gelirler kalıyordu.⁵⁵¹ Yetersiz bir dağıtım sisteminin sebep olduğu aksaklıklar, vurgunculuk, karaborsa ve fahiş fiyatlarla işleyen bir serbest piyasanın mevcudiyeti, köylüleri perişan ettiği gibi şehirdeki fakir ve orta halli nüfusun mağduriyetine de sebep olmuş, varlıklılar ile yoksullar arasındaki gıda dengesini büsbütün bozmuştur.⁵⁵²

İstanbul ve diğer büyük iller savaşın sebep olduğu açlık ve kıtlık tehlikesi ile başbaşa kalarak yabancı ülkelerden gıda maddeleri ihraç etme durumuna düşmelerine rağmen, Karesi Sancağı kendi kendine yetecek kadar istatistiklere yansıyan tarım üretimini gerçekleştirmiştir.⁵⁵³

Milli Mücadele boyunca Yunanlıların bu bölgeyi işgal etmelerinden dolayı çiftçi, tarlasını, bağını, bahçesini bırakarak içerilere doğru göç etmek zorunda kalmış ve bütün

⁵⁵⁰ Müderrisoğlu, a.g.e.,s. 73.

⁵⁵¹ Müderrisoğlu, a.g.e., s.95-96.

⁵⁵² Eldem , Harp ve Mütareke Yılları, s.47.

⁵⁵³ Mutaf, a.g.e., s.53.

bu verimli araziler Yunanlıların elinde kalmıştır. Bu muhacirler, yeni gittikleri yerlerde tüketici durumuna düşerek yardıma muhtaç hale gelmişlerdir.

1919 yılı Eylül ayında devlet ekonomik olarak uçurumun önünde bulunuyordu.⁵⁵⁴ ‘Mali vaziyetimizdeki vehamet’e⁵⁵⁵ gelince Maliye Bakanının verdiği bir demece göre; ülkede (72) milyon gider, (42) milyon gelir olmakla birlikte cari açık ise (30) milyonu bulmuştur.⁵⁵⁶ 1920 yılı Mayıs ayına gelindiğinde ise bu dengesizlik gittikçe artarak savaşın yükü daha fazla hissedilmiştir

4.7.1-Tarım

1909 yılında ülke genelinde kullanılabilir araziye oranla Karesi ilinde (1.710.000) toplam arazi mevcut olmakla birlikte bu arazinin ancak (207.490) hektarının kullanıldığını görmekteyiz.⁵⁵⁷ Kullanılan arazi mevcut arazinin ancak hemen hemen sekizde birine eşittir. Çok ciddi manada üretimde büyük bir kayıp yaşanmaktadır. Birinci Dünya Savaşına girmeden önce 1909 yılında Karesi Sancağı’na ait kullanılabilir tarım arazisine bakıldığında;⁵⁵⁸

Vilayet	Ortalama İşletme Büyüklüğü (Dönüm)	İşletmelerin Dağılımı (%)		
		10 Dönüm	11-50 Dönüm	50 ve Yukarısı
Karesi	54	35	43	22

Tablo 5.1. Toprakların İşletme açısından Dağılımı

Ekilir Arazinin Kullanımına Göre Dağılımı (Hektar ve Oran Olarak)								
Vilayet	Tahıllar	%	Sebzeler	%	Sınâî			
					Bitkiler	%	Bağlar	%
Karesi	172.407	83	18.634	9	7.932	4	8.517	4

Tablo 5.2. Ekili Arazinin Kullanımına Göre Dağılımı (Hektar ve Oran olarak)

⁵⁵⁴ Ülkede; İhracat (8) milyon, İthalat (28) milyonu. Bkz. İfham Gazetesi, 13 Eylül 1919, Sarıhan, KSG.II, a.g.e., s.105.

⁵⁵⁵ İstiklal Gazetesi 15 Eylül 1919, Bkz. Sarıhan, K.S.G.II, a.g.e., s.110.

⁵⁵⁶ İkdâm Gazetesi-15 Eylül 1919, Bkz. Sarıhan, K.S.G.II, a.g.e., s.110. Bir başka habere göre ise: İthalat, ihracattan (8) kat daha fazla artmıştır. Hükümet istatistiklerine göre mayıs ayı içinde ülkeye (7.692.000) liralık mal girmiş, buna karşılık ihracat (854.000) lirayı geçmemiştir. Bkz. İleri Gazetesi 22 Haziran 1920. Bkz. Sarıhan, K.S.G. III., s.94.

⁵⁵⁷ Tevfik GÜRAN, **Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri** 1909, 1913 ve 1914, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997, s.27.

⁵⁵⁸ Çavdar, a.g.e., c.1., s.20-23, 24. Not: Oranlar yuvarlak hesap olarak verilmiştir.

Aynı yıla ait bir başka istatistikte ise; (58.885) nüfuslu Balıkesir merkezde (5.500) hane tarımla geçinmekte ve hanelerin; (1000)'i (10) dönümden küçük, (10–50)dönüm arası ise (3.000), (50)dönümden büyük ise (1.500) işletme konumunda bulunuyordu.⁵⁵⁹ Bahse konu her iki istatistiğin verilerine bakıldığında; zirai üretimde en çok tahıllara ağırlık verildiği görülmektedir. Pazarlama alanının dar ve kısıtlı oluşundan dolayı işletmelerin büyüklüğünün pek önemi olmamakla çoğunluk orta boy ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Barış döneminde ki bu üretim yerini savaş döneminde daha çok tüketime bıraktığından, bunlara ilaveten yeterince üretim olmadığından dolayı eldeki stoklar dahi yetmeyerek kıtlık sorununa ortaya çıkmıştır.

Karesi Sancağında daha fazla ihracat yapma imkânı olmasına rağmen savaş döneminde yaşanan bazı olumsuzluklar; erkek nüfusun silâh altında olması ve kadınların harmanı kaldırmada zorlanmaları yüzünden hububatın yüzde ellisinin harmanda kalmasına sebep olmuştur.⁵⁶⁰ Yollarda ki eşkıya belası, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı ve pahalılığı,⁵⁶¹ mevcut hayvanların askeri amaçla kullanılıyor olması, demiryollarının ticari emtia nakliyesinden ziyade askeri amaçla kullanılması vb. türünden sayılabilecek bir sürü olumsuzluklardan dolayı gıda sevkıyatı büyük derecede etkilenmiştir.⁵⁶²

Karesi Sancağının tarım ürünlerinin çeşitlik bakımından zenginliği; bunu verimli ekilir bir araziye sahip olmasına borçludur. Karesi Sancağında hububat dışında ki gelir kaynakları arasında bulunan özellikle Marmara ve Ege denizlerine sahili olan kazalarda üzüm üretilmekteydi. Bunun yanı sıra sanayi bitkilerinden iplik imal etmek için en çok yetiştirilen bitkilerden biri olan pamuk, Balıkesir ve Bigadiç taraflarında yetiştirilmekte, Manyas ve Gönen taraflarında ise Ketan ve kenevir ekilmekteydi.⁵⁶³

1919 yılında ileri tarım düzeyine sahip olan Karesi Sancağı merkezinde toprağın tamamı ziraat için kullanılamamaktaydı.⁵⁶⁴ Tahıl ürünlerinden en çok arpa ve buğday,

⁵⁵⁹ Güran, İstatistik, Tarım, s.28.

⁵⁶⁰ TBMMGCZ, C.II, 13.2.1338, s.761.

⁵⁶¹ TBMMZC, C.6., 12.1336, s.304.

⁵⁶² Eldem, Harp ve Mütareke Yılları, s.181-183.

⁵⁶³ Mutağ, a.g.e., s.28-29.

⁵⁶⁴ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, s.25-27. “Bu konuda yine aynı eserde ilin tarım için ayrılan toprağın yüzde olarak oranı % 3 olduğu görülmektedir.” Bkz.a.g.e., s.30.

baklagillerden ise nohut, bakla, fasulye, mercimek ayrıca soğan ve sarımsak da yetiştirilmekteydi. Sebzeçilik daha çok Merkez, Susurluk ve Kepsut'ta daha yaygındır. Meyvecilik yönünde zayıf olan Balıkesir'in ihtiyaçları daha çok Kepsut, Dursunbey ve Susurluk'tan temin edilmekteydi. 1919 yılı ihracat cetveline bakıldığında bakıldığında;⁵⁶⁵ en çok buğday olmak üzere sırasıyla arpa, bakla, mısır ve yulaf ihraç edilmekteydi. Bunların dışında çavdar, burçak, susam, nohut ve Kavun-karpuz da diğer ihraç ürünleri arasında bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödeyemez duruma gelmesinden sonra ödemeleri durdurmuş sonra yabancı alacaklılardan oluşan Düyunu Umumiye İdaresi kurulmuş ve bu idareye bırakılan devlet gelirleri arasına tütün tekeli gelirleri de katılmıştır. Buna göre, tütün tekeli her yıl İdareye (750.000)lira ödemek ve (30) yıl devam etmek şartıyla Fransızlar tarafından 22 Mayıs 1882 günü kurulan bir şirkete, halk arasında 'Reji İdaresi'ne verilmiştir. 1900'lı yılların başında Hüdavendigâr vilayeti içinde en çok tütün üretilen bölgelerden biri konumunda olan Karesi Sancağında her dönümden (85) kilo tütün elde edilmekteydi.⁵⁶⁶ Bütün sancağın yıllık üretimi ise (1.500.000) kg'dı. 1919 yılı itibarıyla Devletin en önemli ve karlı gelirine sahip Reji İdaresi, Anadolu'ya yayılmış geniş örgütlenmesi, tütün depoları ve silahlı kolcularıyla devlet içinde devlet gibi hareket eden tekeli bir kuruluş halinde bulunuyordu.⁵⁶⁷ Karesi Sancağı dâhilinde Balıkesir, Ayvalık, Edremit ve Bandırma olmak üzere dört merkezde tütün rejisi bulunmakla birlikte ayrıca bu merkezlere bağlı olan ve Erdek, Gönen, Bigadiç ve Sındırgı'da ise bunlara rejilere ait (4) şube bulunmaktaydı.⁵⁶⁸

İthalat, özellikle zahire ürünleri, ülke içinde bazı sanayilerin mevcut olmaması sebebiyle mecburi olarak yapılmaktaydı. Bu ithalat fiili olarak savaşılmakta olunan ülkelerle bile yapılabiliyordu. Pahalı olan nakliye yüzünden kıtlık çekilen iç piyasa yeterince beslenemiyordu. Şeker ülke genelinde olduğu gibi Karesi Sancağı'nda da en çok

⁵⁶⁵ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.25.

⁵⁶⁶ Mutaf,a.g.e., s.30.

⁵⁶⁷ Müderrisoğlu, a.g.e., s.134.

⁵⁶⁸ Yurt Ans., s.1130; Yurt dışına işlenmeden ihraç edilen tütün, ekimindeki artış nedeniyle 1919 yılı ihraç ürünleri arasında üçüncü sırada olarak Sancak için önemli bir gelir kaynağı (200.000) lira getirmiştir. Bkz. Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.25.

ihtiyaç duyulan ithal ürünleri arasında ve de ilk sırada bulunmaktaydı. Bu listeyi kahve, pirinç, çay, karabiber, kırmızıbiber, tuz gibi diğer ürünler takip etmekteydi.

1919 yılına ait bütçe görüşmelerinde zirai faaliyetlerle ilgili olarak şu kararlar alınmıştır:⁵⁶⁹ “Mevcut harman makinelerinin satılarak ve bunlardan elde edilecek gelirlerle çiftçiye satılmak üzere (20.000) liralık alet ve edevat alımı, Menzil çayırında hendek açılması, Aygır alımı (10) kişiye, Bursa mektebinde okutulmak üzere on kişiye burs verilmesine” karar verilmiştir. Elde atıl duran kullanılmayan malzemelerin satılarak bunların yerine daha kullanışlı aletlerin alınarak tarımda kullanılması gayet yerinde bir karar olmakla birlikte özellikle burs meselesi teknik ve yetişmiş elemana ne kadar çok ihtiyaç duyulduğunu göstermekteydi. Komisyonca zirai açıdan bazı yenilikler düşünüldüğünden Dairece istenen (2.332.950) guruşa karşılık Encümenin kabulüyle bu miktar yükseltılarak (3.214.200) guruş bütçeye ziraat için tahsisat olarak konmuştur. Bu fevkalade bütçeden tenzille adı geçen bütçeye ilavesi istenen miktara izin verilmiştir.⁵⁷⁰ Ayrıca pahalılıktan dolayı zam isteyen Karesi özel idare memur ve çalışanları ile öğretmenlerine fevkalade bütçeden adi bütçeye aktarma yapılması uygun görülmüştür.

Tarımla ilgili teknik bilgi eksikliği ve diğer eksikliklerin yanı sıra zirai aletlerine ihtiyaç olduğu kadar ziraat okulları ve ziraat memurları dahi yetersizdi.⁵⁷¹ Bazı mahallerde ise ziraat okulları mevcut olmasına rağmen mezunlara iş alanı sağlanamamakta, ziraat öğretmenlerine mali sıkıntıdan dolayı maaşları gecikmeli olarak ödenmekteydi.⁵⁷²

Zahire fiyatları gittikçe artmış, şeker ve kahve fiyatları ise adeta fırlamıştı. Gazyağı ve kömür gibi zaruri ihtiyaçlar ise tamamen aranır bir hale gelmiştir. Bütün bu piyasada mevcut stokun yetersizliği akıllara şüpheler getirmiş, ortalıkta gezen spekülasyonlara göre karaborsacılık baş göstermiştir.

⁵⁶⁹ Ses, Sayı:3 Sayfa:2 Sütun:3 alt , Transkript,s.214.

⁵⁷⁰ BOA, DH.UMVM, Dosya .No:160, Gömlek No: 58.

⁵⁷¹ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 18 Mart 1921.

⁵⁷² BOA, DH.UMVM, Dosya .No:75, Gömlek No: 44.

Tablo 5.3. Balıkesir’de geçerli Piyasa Fiyatları, 7 Kasım 1918–2 Ocak 1919.⁵⁷³

GIDA-ÜRÜN	7 Kasım 1918	14 Kasım 1918	21 Kasım 1918	28 Kasım 1918	12 Aralık 1918	26 Aralık 1918	2 Ocak 1919
Yumurta	11 para (tanesi)	3 kuruş	3.5	3 kuruş	4	5	4
Has Ekmek	36 kuruş (okkası)	24	24	34	34	36	36
Hare Ekmeği	18 kuruş	14	14	18	18	18	18
Şeker	100–140 kuruş	200 (kesme) 170(toz)	200	240	240	300	300
Kahve	350–450	350	600	1000	1000	1000	700
Patates	10--15	20	20	20	30	30	20
Fasulye	25--30	30	30	30	40	45	50
Zeytinyağı	60–70	45–60	55–65	60	100	100	90
Tereyağı	140–200	180	140–200	180	200	220	220
Koyun eti	80	80	80	80	80	80	80
Gazyağı	8--16	80–140	120–180	240	240	300	300
Kömür	8--10	10	10--12	12	13	12	12
Buğday	10	15	17	20	22	24.5	20
Arpa	4--5	7	7	8	11	11	10
Mısır	5	6--7	7	8	9	9	9
Tuz	--	--	14	200	200	260	--
Hassı Dakik					47	47	44
	Sayı:4 Sayfa:2 Sütun:4	Sayı:5 Sayfa:2 Sütun:4	Sayı:6 Sayfa:2 Sütun:4	Sayı:7 Sayfa:2 Sütun:4	Sayı:9 Sayfa:2 Sütun:4	Sayı:11 Sayfa:2 Sütun:4	Sayı:12 Sayfa:2 Sütun:4

⁵⁷³ Ses Gazetesi, Transkript, s.222–224.

İstanbul Hükümeti, 23 Ekim 1920 yılında çıkardıkları bir kararname ile buğday, arpa, yulaf, yumurta, et, zeytinyağı, şeker gibi beslenme maddelerin dışsatımını yasaklamıştır.⁵⁷⁴

İşgaller tüm yurttan üretim faktörlerinin azalmasına yol açmıştı. Bu nedenle Meclis 1921 yılından itibaren üretimin-hasadın- zayıf olacağı endişesi ile müdahalelerde bulunmuştu. Üretim faktörlerinin hızla geliştirilmesi için aynı yardımdan zirai krediye kadar değişen bir sürü tedbirler yürürlüğe konulmuştur. (1338) bütçesinden harcanması gereken ancak aksaklıklar nedeniyle tamamen sarf edilmemiş tahsisatlardan Karesi'ye de verilmiştir.⁵⁷⁵

Üretimi artırmak için alınan acil önlemler içerisinde; ziraat aletleri ithalatını kolaylaştırmak⁵⁷⁶ ve böylelikle Ziraat Bankasının ithal ettiği tarımın geliştirilmesine yönelik her şeyden fiilen vergi alınmaması kararlaştırılmıştır.⁵⁷⁷ Bu doğrultuda halka dağıtılması amacıyla tohumluk yardımı olarak Ziraat Müdürlüklerine avans gönderilmiştir.⁵⁷⁸

4.7.1.1-Zeytincilik

Zeytinyağı ile meşhur olan Balıkesir, bu alanda 1867 Paris Uluslararası Fuarı'nda altın madalya bile kazanmıştır. Zeytinyağı yöre halkının temel geçim kaynaklarından biri olmuştur. İlde zeytincilikte ileri bir durumda olan Ayvalık bölgesi, özellikle İngilizlerin yatırım yapmaları için cazibe merkezi haline gelmiştir. 1884 yılında İzmir'de çeşitli fabrikaların sahibi olan zeytinyağı üreticisi R.Hadkinson (1.500) sterlin değerinde makine ve araç ithali yaparak Ayvalık'ta bir yağ üretme tesisi kurmuştur. Kıyı şeridinde büyük-küçük ölçekli birçok fabrika satın alarak veya yaptırma yoluna giderek

⁵⁷⁴ TV: 3988. Bkz. KSG III., s.256.

⁵⁷⁵ İstilazadelere Tavizen verilecek Tohumluk Bedeli Hakkında 281 sayılı Kanun. TBMMZC, C.24, 13.12.1338, s.483.

⁵⁷⁶ Ziraatte Müstamel olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddin Gümrük ve İstihlak Resmine Dair 389 sayılı Kanun. TBMMZC, C.29.12.4.1339, s.69-72, 81, 95, 99, 101.

⁵⁷⁷ TBMMZC, C.29.12.4.1339, s.95.

⁵⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 272..0.0.74 Yer No:67.32..20.

finansmanını genişletmiştir.⁵⁷⁹ Yılda (8) milyon kg. zeytinyağı üretilen Balıkesir’de; İstanbul ve Makedonya’nın ihtiyacı karşılandığı gibi başta Rusya olmak üzere, Romanya, İngiltere ve çeşitli ülkelere de ihraç edilmekteydi. 1860 yılında Osmanlı Devleti’nin (4) üncü kez borçlanması, Fransa ile imzalanan anlaşmada, öbür illerin aşar ve gümrük gelirleri arasında, Karesi Sancağı’nın zeytin aşarı da dış borçlanmaya karşılık gösterilmiştir.⁵⁸⁰

1913–1915 yılı istatistiklerine yansıyan rakamlara göre ise Balıkesir ve ilçelerinde (5) yağ üretim yeri, (3) sabun imalatı, (2) palamut özü üretimi, (3) sair kimya üretimi olmak üzere toplam (13) müessese mevcuttu. Bunlar küçük ölçekli işletmeler olup muharrik güçle çalışıyorlardı ve bu nedenle bu bolluğa rağmen ciddi manada üretim yapabilecek kapasitede zeytinyağı fabrikası bulunmuyordu.⁵⁸¹

XIX. yüzyılda Balıkesir’de yaklaşık olarak (16.900) hektarlık bir alana yayılan zeytinlikler savaşlar ve mübadele ile birlikte meydana gelen göçlerden dolayı 1919 yılına gelindiğinde (11.692) hektara⁵⁸² düşmüştür. Ayvalık ilçesinde o dönemlerde yüzden fazla zeytinyağı mengenesi bulunmakta örnek vermek gerekirse yılda (12.400.000) kıyye-okka zeytin yetiştirilmekte, (1.000.000) okka zeytinyağı üretilmekteydi. Yine ilçede (22) adet zeytinyağı fabrikası, (1) adet pirina fabrikası, yine aynı ilçede (30)’dan fazla sabunhane bulunmaktaydı.⁵⁸³

Zeytininin sıkılmasından sonra geriye kalan küspeden pirina yağı elde edilmekte olup 1920 ‘lerin sonlarına kadar bu ürünün işletilmesi için ülkede fabrika bulunmaması nedeniyle, ucuz fiyatla Yunanistan ve İtalya’ya ihraç edilmekte yine aynı ürün işlenmiş pirina yağı olarak ithal edilmekteydi.⁵⁸⁴

⁵⁷⁹ Bayraktar, a.g.e., s.23.

⁵⁸⁰ Yurt Ansiklopedisi, s.1128; Tevfik ÇAVDAR, ‘daha sonraki alınacak borçlar içinde diğer illerdeki ürünlerle beraber Karesi’den zeytinyağı da alınacak borçlar için güvence olarak gösterilmiştir.’ Bkz a.g.e., s.75,79.

⁵⁸¹ A.Gündüz ÖKÇÜN, **1913-1915 Osmanlı Sanayii İstatistiki**, Tarihi İstatistikler Dizisi (4), Devlet İstatistik Enstitüsü, s.182.

⁵⁸² Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.30.

⁵⁸³ Bayraktar,a.g.e., ,s.13, 23-24.

⁵⁸⁴ Yurt Ans., s.112.

Birinci Dünya Savaşı öncesi zeytincilik alanında düzelme görülmüşse de Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında üretim miktarı gittikçe azalma göstermiştir.⁵⁸⁵

4.7.1.2-İhtikâr Meselesi

Savaşlar beraberinde haksız kazançları getirmiştir.⁵⁸⁶ Muhtekirlerin kazanç kapısı olan savaş dönemlerinde, diğer bir ifadeyle dar ve olağanüstü durumlarda bu tür kişilerle uğraşmak ve buna yol açan sebepleri ortadan kaldırmak savaş durumunda olan devletler için ciddi bir sorundu. Bunun için ciddi bir denetim ve altyapıyı gerektirmekteydi. Osmanlıda ise bu durumun önüne geçmek ve cezalandırmak için bunları tespit ve takip edecek kadar lüzumlu teşkilat sayısı yoktu.⁵⁸⁷ Balıkesir’de un ve ekmek fiyatlarında meydana gelen haksız kazanç, un fabrikalarının ihtikârlığı yüzünden halk mağdur edilmişti. Un fabrikacılarının insafsızlığı yüzünden buğday ve un fiyatları, 1918 yılı ikinci yarısında en yüksek seviyeye ulaşmıştır.⁵⁸⁸ Bu ortamda gaz yağının gerçek değeri elli (veya yetmiş) para iken, ihtikâr nedeniyle kilosu 300 kuruştan işlem görüyordu. Tüccarlar hükümet idareleri ile belediyeleri devreye sokarak Afyon, Akhisar, Konya ve Niğde’den buğday topluyorlar ve söylentilere göre kilosunu 3 kuruştan alıp, 25 veya 30 kuruşa adalar sahillerinde dahi satabiliyorlardı. Bölgede buğdayın kilosu 20 kuruştan işlem görmekle birlikte herşeyiyle 27 kuruşa mal olmasına rağmen, unun kilosu 45 kuruştan satılıyordu. Bu sonuçların belirlenmesinde etkili olan un fabrikaları sahipleri ortak çalışıyor, aynı zamanda belediye meclisi üyeleri olduklarından piyasayı kontrollerinde tutabiliyorlardı. Belediye yönetimleri de onların etkisi altında kalıyordu.⁵⁸⁹

Günlük kazancını düşük göstererek devlete vergi vermekten kaçınan bu muhtekir un fabrikaları, yapmış oldukları fire oyunları ve gayri meşru karları yüzünden Ses gazetesi tarafından yaptıkları haksızlıklar sürekli olarak işlenerek eleştiri odağı olmuşlardır. Basının bu konuda ki mücadelesi nihayet İstanbul basınına dahi yansımıştır. Ses gazetesinde “Balıkesir’den çekilmiş bir telgraf “adıyla yayınlanan haberde halkın un

⁵⁸⁵ Ökçün, Sanayi İstatistiği, s.10.

⁵⁸⁶ Basında savaş yılları ve mütareke döneminden yağmacılık devri olarak bahsedilmiştir. Bkz. Ses Gazetesi, 23 Ocak 1919.

⁵⁸⁷ Eldem , Harp ve Mütareke Yılları., s.73-74.

⁵⁸⁸ Temel, a.g.e., s.39.

⁵⁸⁹ Ses Gazetesi, 2 Ocak 1919.

fabrikalarının yaptığı vurgunculuklar karşısında nasıl bir vaziyet içinde bulunduğu belirtilmiştir. Yine aynı telgrafta devamla “ üç beş kişinin tekeline bulunan fabrikalar her yerde buğdayın kıyyesi (20) guruş iken aldıklarını halka tekrar (45) guruşa satarak fahiş fiyatlarla satıldığını buna artık bir son verilerek çözüm bulunması hususu talep edilmiştir.”⁵⁹⁰

Oysaki yine gazeteye göre Belediye Heyetinin hemen hemen tamamının fabrikacılardan, unculardan ibaret olması zaten problemin kendisini oluşturmaktaydı. Vurgunculüğün önüne geçilmesi gerektirecek çözümler bulması gereken mercinin üyelerinin hala vazifelerine devam etmeleri ayrı bir pişkinlik örneğiydi. Bilhassa bu vurgunculüğün öncülüğünü belediyenin yaptığı iddia edilmekteydi. Sancakta ihraç edilen ürünlerin başında gelen buğday⁵⁹¹ ve un açısından hiçbir sıkıntı yaşanmaması gerekmesine rağmen bu sıkıntılar yaşanmaktaydı. Buğdayın okkası (20) guruş iken (45) guruşa satılmakta iken, İaşe Müdüriyetine Belediyece verilen cevapta buğdayın kıyyesinin (27) guruş olarak söylenerek yalan söylendiği iddia edilmiştir.

Devam eden un meselesini incelemek üzere İdare Meclisi, Belediye ve ticaret odası heyetleri bir araya gelerek bu konu ile ilgili olarak öncelikle fabrikacılardan günlük hâsılat ve sarfiyatlarına dair birer liste talep edildi. Ancak bu listelerdeki rakamların birbirini tutmadığı ve listedeki fiyatların gerçeği yansıtmadığı tespit edildiğinden heyet ikinci defa toplanma lüzumu hissetmiştir. Ticaret Odası azalarından Tirelizade Hasan Sabri Bey fabrikacılara tehditler savurarak, un fabrikalarını kendisine teslim edilmesi halinde kara geçireceğini beyan ederek, bu konuda un fiyatlarındaki fahiş fiyatı düşürmek için muvafakat sağlanmıştır. Buna göre ildeki fabrikaları incelemek üzere bahse konu heyetlerden oluşan bir komisyon teşkil edilmiş ⁵⁹² hatta bu yükselişe bir çare olmak üzere Nafia Başmühendisi Kani Bey un fabrikalarına maden kömürü bulmak ve getirtmek üzere İzmir’e doğru gönderilmiştir.⁵⁹³

⁵⁹⁰ Ses Gazetesi , Transkript s.216.

⁵⁹¹ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.31,64.

⁵⁹² Ses, Transkript, s.218-219.

⁵⁹³ Ses, Transkript, s.224.

Ne var ki işler alınan bu karara göre yürütülemeyerek alınan kararlar sadece evrak üzerinde kalmıştır. Belediye Başkanı, Tireli Sabri Bey'in yokluğunda fabrikaları yine sahiplerinin ellerinde bırakarak çalıştırılmasına devam edilmiştir.

4.7.2-Hayvancılık

Hayvancılığın önemli bir yerinin olduğu Karesi Sancağı'nda; inek, koyun, keçi ve devenin yanı sıra Rum köylerinde domuz da yetiştirilmektedir. Balıkesir civarında en yaygın hayvancılık koyun yetiştiriciliğidir.⁵⁹⁴ Özellikle Edremit civarında yaygındır. Ayrıca tiftik, Bandırma ve Akçay limanlarından dışsatımı yapılan önemli bir üründür.⁵⁹⁵

1919 yılı istatistiğine yansıyan hayvan ve hayvan ürünleri olarak; yün, yapağı, tereyağı, koyun-keçi, kuzu, oğlak, at, tavuk yumurta olarak ihraç edilerek bundan şehre önemli bir gelir kaynağı elde edilmiştir.⁵⁹⁶

Büyükbaş hayvan ihracatında da önemli ilerlemeler görülmektedir. Yün ve yapağı ile tereyağı üretimi için yetiştirilen koyun, arazinin nemli ve sulak olmasından dolayı Rumeli ırkı Polone menşeli karasığır ve manda yetiştirilmekte, kümes hayvanları da büyük bir oranı teşkil etmektedir. İlde gerek bu kümes hayvanlarının ihracatı gerekse yumurta ihracı önemli seviyede olup Bandırma iskeleleri ve Anadolu Şimendiferi ile İstanbul ve Avrupa'ya büyük miktarda yumurta sevk edilmekteydi.⁵⁹⁷

İklim şartlarından dolayı hayvanlarda sonbaharın ilk aylarında koyun, oğlak ve mandalarda Şarbon (a) hastalığı görülmekte, sığır ve inek cinslerinde ise çevre illerden bulaşan veba hastalığı bunun yanı sıra humma hastalığı görülmüş olup, etkin olarak serumlarla veba hastalığının önüne geçilmiştir. Ayrıca livanın bir kaç köyünde hayvanlarda çiçek hastalığına rastlanmıştır.⁵⁹⁸

⁵⁹⁴ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey,, a.g.e., s.33 ; Mutaf, Salname, s.30.

⁵⁹⁵ Yurt Ans., s.1130

⁵⁹⁶ İlgili Tablo için; Bkz. Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e.,s.25.

⁵⁹⁷ Mutaf, a.g.e., s.30

⁵⁹⁸ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.35.

4.7.3-Sanayi

Anadolu ekonomisi, sanayide bir iki küçük işletme dışında, tamamen tarıma dayanıyordu. Anadolu nüfusunun ancak yarısı tarımsal üretimde bulunmakta; nüfusun öteki yarısı çocuklar, yaşlılar, hastalar, askerler, memurlar ve küçük esnaftan oluşmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nda silâh altına alınan (2.850.000) kişi nüfusun çalışma gücüne sahip olduğundan bu durum beraberinde büyük bir işgücü açığı doğurmuştu.⁵⁹⁹

Milli Mücadele Dönemi'ne girilirken sanayi devrimi sonrasında atılım gerçekleştiren Avrupa karşısında tutunamayan yerli sanayiye⁶⁰⁰ ait tesislerin görüntüsü ekonomik gerçeklerden uzak, plansız, dışa bağımlı ve belirli yerlerdeki ham maddeleri ancak yan mamul hale getirebilen bir yapıdadır. Kaldı ki sanayi denilen bu ilkel ve geri tesislerin hemen hepsi de işgal altındaydı. İşgal altında olmayan iç bölgelerde ise bu tesisler yok denecek kadar azdı. Balıkesir, bulunduğu coğrafya itibarıyla sanayiye yatkın olmasına rağmen daha çok tarıma dayalı bir ekonomiye sahipti.⁶⁰¹

Siyasi bağımsızlık kadar iktisadi bağımsızlıkta en az onun kadar önemlidir. Milli Mücadele dönemi boyunca sanayi alanında herhangi bir yeni işletme tesis edilemediği gibi ancak eldeki mevcutlarla idare edilmiştir. Mevcut tesislerde ise eldeki imkânlarla ordunun ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla geçici bir üretim artışı yaşanmıştır. Bu artış sadece belli bir amacı gerçekleştirmeyi hedef aldığından yatırıma dönüşmemiştir.

Osmanlı Devleti'nde çeşitli nedenlerle sanayi tesislerinin kurulmamış olması ve iş alanları oluşturulmamış olması nedeniyle 1919–1922 yılları arasında Milli Mücadeleye büyük bir ekonomik sıkıntı ile girilmesine neden olmuştur. Bütün bunların yanı sıra işgal ile birlikte her şey felakete dönüşmüş, işsizlik had safhaya çıkarak, iş arayanların sayısı gün geçtikçe artmıştır.

⁵⁹⁹ Müderrisoğlu, a.g.e., s.73.

⁶⁰⁰ Ergil, a.g.e., s.55.

⁶⁰¹ Mutaf, a.g.e., s.52.

1919–1922 yılları arasında sanayi kuruluşlarında herhangi bir kapasite artışı olmadığından, istihdam artışı da görülmemiştir. Balıkesir ile ilgili 1919 yılına ait ithalat cetveline bakıldığında sanayi ürünlerinin büyük bir çoğunluğu oluşturduğu görülecektir.⁶⁰²

Ulaşım açısından önemli bir mevkiye sahip olan Karesi Sancağı ile Bandırma arasında şimendifer çalışmakta, ayrıca Bandırma ile arasında (90) km.lik şose karayolu bulunmaktaydı. Balıkesir’den Soma’ya kadar asker tarafından Milli Mücadele dönemi sırasında yapılan ve zamanla bakımsız hale gelen (19) km.lik şose diğer (31) km. kısım toprak halinde olmak yol bulunmaktaydı. Balıkesir’den Balya’ya bir kol olmak üzere, Edremit’ten Akçay’a kadar (120) km.lik, Edremit’ten Ayvalık’a (40) km., yine ayrıca Balıkesir’den Bigadiç istikametine (14) km.lik şose vardı. Çevre ile bağlantıyı sağlayan yollar olmasına rağmen bunlar ilk yapıldıklarından beri bir daha bakım yapılamadığı için tamire ihtiyaç duyulmaktaydı.⁶⁰³

Balıkesir’de; Ayvalık, Edremit-Avcılar-Akçay, Burhaniye-Hamidiye, Erdek-Kapıdağı ve Bandırmadaki limanların çokluğu; iç ve dış ticarete, bölgeye avantaj sağlamıştır.⁶⁰⁴

Ülke sanayisinin en çok İstanbul ve İzmir’de olmak üzere %60’ından fazlasını elinde bulunduran yabancıların⁶⁰⁵ 1914 yılına kadar sermayeleri toplumun ihtiyaç duyduğu yaşamsal alandan ziyade en karlı olana yönelmiş ve bu sermayenin %11’i (57.11 milyon Osmanlı Lirası) sanayi alanına yatırılmıştır. Toplam sermayenin %64’ü ise kendi sanayilerine ham madde sağlamak üzere tarım ve maden ürünlerini limanlara taşıyabilmek için altyapı tesisleri için harcanmıştır. Osmanlıya oldukça pahalıya mal olan Demiryolu yapımına harcanan sermaye bu pastada en büyük sahip iken sanayi yatırımları ve madencilik gibi ekonomiye dinamizm getirebilecek yatırımlar ise %17’dir.⁶⁰⁶

⁶⁰² Bkz. Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.25-26.

⁶⁰³ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.35.

⁶⁰⁴ Yurt Ans, s.1128.

⁶⁰⁵ Çavdar, a.g.e.,c.1, -I, s.77.

⁶⁰⁶ Ergil, a.g.e., s.58-59.

1913 yılında çıkarılan Teşviki Sanayi Kanununa dayanarak desteklenecek sınaî kuruluşlarını tespit etmek amacıyla yapılan sanayi sayımına göre ilke genelinde devlet desteğine layık ancak (117) girişim vardı.⁶⁰⁷ Ülke Anadolusunun geniş coğrafyasına rağmen sanayi alanında fakirdi. Sanayi adına bu tesislerin (%55)'i İstanbul ve (%22)'si ise İzmir'de bulunuyordu.⁶⁰⁸ Hükümet teşvik amaçlı olarak devlet desteğini belli ölçülere uyan değirmenlere ve sabun imalathanelerine dahi yaygınlaştırmaya çalışmıştır.

4.7.3.1-Dokumacılık

XIX. yüzyılda Avrupa ülkeleri ile imzalanan anlaşmalar sonucunda Avrupa'dan ithal edilen ucuz mallar, yerli piyasayı etkilemiş, yerli halk ve tüccar bunlarla rekabet edemez duruma gelmişti. Bu durumdan Karesi Sancağı'nda etkilenerek⁶⁰⁹ ilkel yöntemlerle dokumacılık alanında sürdürdüğü mevcut faaliyetlerinin yıkılmasına yol açmıştı.

Bir zamanlar abaları (kıl ve yünden yapılan kumaş) ile ünlü Balıkesir'de⁶¹⁰ 1840 yılında (33) olan abacılıkla uğraşan işyeri sayısı, 1919 yılına gelindiğinde bu sayı azalarak (10)'a düşmüştür.⁶¹¹

Dokuma ham maddeleri ve dokuma malları, toplam ihracatın %22.2 sini teşkil ederken, ülkemiz sanayinin gelişmemiş olmasından ötürü, toplam ithalatın %24'ü oranında pamuklu ve yünlü dokuma, dokuma ipliği ve giyim eşyası ithal edilmekteydi. Diğer bir ifadeyle ihraç edilen 10–15 misli fiyatla yarı mamul ve mamul madde olarak yeniden ithali söz konusuydu.⁶¹² Zamanla Avrupa malları ile rekabet edememenin sonucunda manifatura mallarının ithalatı; 1910 yılında (75.000) lira civarında iken, 1919 yılına gelindiğinde bu rakam (600.000) liraya çıkmıştı. Sanayi açısından yeterli tesislere sahip olunmadığından dolayı ülkede ki hammaddenin dışarıya ihraç edilip o malların

⁶⁰⁷ Ergil, a.g.e., s.60-61.

⁶⁰⁸ Ergil, a.g.e., s.62.

⁶⁰⁹ Yurt Ans.,s.1161.

⁶¹⁰ 1800'lü yıllarda askeri giysi yapımı için Balıkesir'den İstanbul'da ki yönetime numuneler gönderilmiş ve bunlar beğeni ile karşılanmış ve hatta burada bir aba fabrikasının kurulmasına bile karar verilmiştir. Bkz. Yurt Ans.,s.1161

⁶¹¹ Akkuş,a.g.e.,s.151; Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.64.

⁶¹² Müderrisoğlu, a.g.e., s.76.

ülkeye işlenmiş bir şekilde geri dönmesi neticesinde hem ciddi bir para kaybı hemde işgücü kaybına sebep olmuştu.⁶¹³

1919 yılında dokuma ürünleri ile ilgili olarak ait ithalat ve ihracat istatistiğine bakıldığında; “Pamuk, yün, yapağı, palamut ve koyun-keçi, kuzu, oğlak ihraç edilirken buna karşılık Basmayı ise Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere’den ithal edilmektedir. Ayrıca dokuma ile ilgili olabilecek diğer ithal edilen ürünlerden ise; kaput, iplik, kösele, rugan” bulunmaktadır.⁶¹⁴

Gıda maddeleri üretiminden sonra en önemli sanayi kolu olan dokumacılık; 1915 sayımı bulgularına göre, bu kesim var olan bütün sınaî kuruluşların %27,6’sını karşılıyordu. Dokumacılığın sınaî üretimdeki ağırlığına karşın, 1913 yılı bulgularına göre yerli dokuma ihtiyacının %75’i hala dışalimla karşılanıyordu.⁶¹⁵

4.7.3.2-Debbağat

En eski yerel sanayilerden birini teşkil eden debbağat, yeni teknolojik gelişmelere ayak uyduramadığından XIX. asrın sonlarına doğru en çok krizden etkilenen sektörlerden biri olmuştur. Önceki asırda bile rakipsiz olan bu sektör, Avrupa piyasasına hâkim olmakla ham madde kaynaklığı dahi yapmakla kalmamış, Avrupalıya bir mektep, bir ekol olarak hizmet vermiştir. Deri veren hayvan çeşitlerinin ve debbağat maddelerinin bol miktarda varlığı dericiliği besleyen sebep başlıca amillerden olmuşsa da zamanla, bakımsızlıktan nesli bozulan hayvancılık sektörünün düşük kalitede deri vermeye başlaması ve kendini yenileyemeyen ilkel şartlar altındaki çalışmaları Avrupa derileri ile rekabet edemez hale gelmiştir. Balıkesir’de yaklaşık (6.000) sığır, (20.000) koyun, (3000) manda derisi tabaklanmaktadır.⁶¹⁶ Mevcut ihraç edilen deriler ise kısmen ham veya yarı mamul halinde idi. 1913 yılında (100.000) ton olan deri sarfiyatının (4.692) tonu dışardan gelmiştir.⁶¹⁷

⁶¹³ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.64.

⁶¹⁴ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.26.

⁶¹⁵ Temel , a.g.e., s.61.

⁶¹⁶ Yüzbaşı İshak Hakkı Bey,a.g.e.,s.29

⁶¹⁷ Ökçün, İstatistik Sanayi, s.80.

Balıkesir’de işçi sayısı yüzden fazla olan (37) kadar çalışkan debbağat olmasına rağmen yeterli teknik ve donanıma sahip olmadıklarından dolayı üretim istenilen düzeye ulaşamamıştır. Sancakta debbağat sayısı ile ilgili olarak veriler karşılaştırıldığında sonuç olarak 1840 yılında (115) olan debbağat sayının zamanla azalarak 1920 yılına gelindiğinde (34)’e kadar düşmüştür.⁶¹⁸

4.7.3.3- Madencilik

Osmanlı döneminde maden işletmeciliği gerçek bir işletmecilikten daha çok kazanılmış maden haklarının alışverişine dayanan bir ticaret şeklini almıştı. Bu çeşitliliğinin yanı sıra satın alınan maden imtiyazını başkasına satma ve devretme serbestisiyle inanılmaz derecede kârlı bir ticaret şeklini almıştı.⁶¹⁹

Maden yönünden oldukça zengin olan Karesi arazisinde çıkarılan ve işletilen başlıca madenler olarak aşağıdaki (Tablo 6.1) de görüleceği üzere zengin bir yapıya sahiptir.⁶²⁰ Ancak Yeterli teknolojinin olmayışı ve ülkenin içinde bulunduğu durum, maden işletmesindeki ortaya çıkacak olan masrafların pahalılığı mevcut maden rezervlerinin işletilmesinde istenilen düzeye ulaşamamasına sebep olmuştur.

Kaza	Nahiye	Köy	Maden Türü
Balya		Kocagümüş	Simli Kurşun
Balya		Mancılık	Kömür
Edremit	Ünye	Karaaydın	Simli Kurşun
Balıkesir	Fırat	Yıldız	Borasil
Balıkesir	Fırat	Sultançayırı	Borasil
Balıkesir	Fırat	Yıldız Aziziye	Borasil
Balya		Patlak	Manganez
Balıkesir	Fırat	Sultan Çayırı Yenice	Borasil
Balya	İvrindi	Kebir	Antimon
Balıkesir	Fırat	Sultan Çayırı	Borasil

Tablo 6.1. Karesi Sancağında çıkartılan madenler

⁶¹⁸ Karşılaştırma için bakınız ; Akkuş, a.g.e., s.152 ; Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, a.g.e., s.63-64.

⁶¹⁹ Eldem, Harp ve Mütareke Yılları, s.176.

⁶²⁰ Yurt, Ans., s.1130 .

Karesi Sancağında madenler denildiğinde öncelikle akla Balya ilçesi ilk olarak akla gelmektedir. Balya da maden işletmelerinin ilk kez ne zaman açıldığı bilinmemekte birlikte, Osmanlı Döneminde gülle yapımında katkıda bulunmuş ve Hazine-i Hassa adına işletilmiştir.⁶²¹ 1839–1849 yılları arasında açılan Balya Maden İşletmeleri, 1868’de işletme imtiyazını Lorium şirketine aktarmıştır. Böylece Balya madenlerine yabancı sermaye ilk kez girmiş oldu.⁶²²

Balya madenlerinin işletme imtiyazı; 13 Haziran 1877’den başlamak üzere, 22 Temmuz 1878 tarihli Padişah Fermanı ile (99) yıllığına Fransız uyruklu Riyol’e verilmiştir. Kocagümüş bölgesindeki (17.234) dönümlük arazi üzerinde ve Karaaydın’daki (8.654) dönümlük arazi üzerinde işletme izni sadece simli kurşun madeni çıkarma için verilmiş diğer madenler sözleşme dışı bırakılmıştır.

25 Nisan 1892 yılında Koca Gümüş, Karaaydın ve Balya bölgesindeki gümüşlü kurşun madenini işletmek amacıyla “Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi” kurulmuştur. Şirket daha sonra Mancık yöresindeki kömür madeni ve Patlak’taki kurşun, çinko, demir ile karışık manganez madenlerinin de işletme hakkını almıştır. Şirket 1901 yılında kömür madeninde bir elektrik merkezi kurmuş ve elektrik gücünü Balya’ya getirmiştir.⁶²³ O dönemde Fransız sermayeli Balya Karaaydın Şirket-i Osmaniyesi oldukça mükemmel tesislere ve ihraç yollarına sahip bulunuyordu.⁶²⁴

Şirketin 1908 devriminden sonra varlığı (496.000) Osmanlı Lirası, varlığının dökümüne gelince;

Arazi ve binalar	(126,300) Osmanlı Lirası
Makineler vb. tesisatlar	(147,600) Osmanlı Lirası
Yeraltı tesisleri	(93.300) Osmanlı Lirası
Demiryolu sistemi	(77.400) Osmanlı Lirası
Elektrik şebekesi	(52.300) Osmanlı Lirası şeklindeydi.

⁶²¹ Yurt,Ans.,s.1128.

⁶²² Yurt, Ans., s.1128.

⁶²³ Yurt, Ans., s.1129.

⁶²⁴ Eldem, Harp ve Mütareke Yılları, s.176.

Savaştan hemen önce bu yatırımların %50'sinden fazlası durdurulmuş ve ortaklara da (445) bin Osmanlı Lirası dağıtılmıştır.⁶²⁵ Şirkete ait tesisler Birinci Dünya Savaşı öncesinde teknolojik açıdan oldukça modern bir yapıya sahipti; Dizel motorlu elektrik tesisleri, izabe fırınları, atölyeleri ve 90 km. Uzunluğunda, Akçay İskelesi'ne kadar uzanan dekovil hattı vardı.

Balya Karaaydın maden üretimi 1913 yılında Kurşun olarak 13,9 (1000) ton, Krom ise 29,1 (1000) tondur. 1914 yılındaki çıkarılan kurşun miktarı bilinmemekle birlikte krom madeni ise 9,8 (1000) ton çıkarılıyordu.⁶²⁶

Birinci Dünya Savaşından önce toplam (40) bin ton civarında olan linyit istihsalinin en çoğu Karesi Sancağında Balya Karaaydın Şirketi'ne ait Soma ocaklarından yapılmakta idi. Harp içinde askeri kontrol altına giren bu ocaklar; Almanlar tarafından bir havai hat ve sair tesisatla takviye edilerek istihsal artırılmıştır.⁶²⁷

XIX. yüzyılda Balıkesir yöresinde işletilen bir başka maden de, Bigadiç'teki simli kurşun madenidir. Bu madenlerden başka ayrıca Burhaniye Eşekçiobasında bakır, Balya-Kızıldam'da Antimon ve simli kurşun madenleri vardır. Diğer yabancı şirketler tarafından da bu madenler imtiyazlı olarak çıkarılmaktaydı. Erdek kazasında ise Somaki madeni bulunmaktaydı. Susıgırlık'ta bulunan borasit madeni ise bulunduğu yerden Bandırma İskelesi'ne getirilerek buradan deniz yolu ile Avrupa'ya gönderilmekte idi.

Boraks Madeni, Bandırma ile Balıkesir arasında, Sultançayır mevkiinde işletilmekteydi. Diğer madenlerden farklı olmak üzere Mütarekeden hemen sonra yeniden faaliyete geçerek istihsalini geliştirmeye muvaffak olmuştur. Bu madeni önce 1876'da Fransız sermayesi ele almış ve bir çıkartma şirketi kurmuştur. Fakat daha sonra İngiliz sermayesi ağır basmış ve maden imtiyazı 1887'de kurulan "Borax Consolidated Ltd."nin eline geçmiştir. Bu şirket zamanla Türkiye'deki bütün boraks madenlerini denetlemeye doğru büyümüştür. Şirket Türk Boraks madenlerini denetlemeye başladıktan sonra 20 yıl

⁶²⁵ Çavdar, a.g.e., c.I, s.41.

⁶²⁶ Çavdar, a.g.e., s.40.

⁶²⁷ Eldem, Harp ve Mütareke Yılları, s.79.

içerisinde (300.000) sterlin kar sağlamıştır. Bu miktar yaklaşık olarak (314.000) Osmanlı Lirasıdır. Şirket Birinci Dünya Savaşı'na kadar ülkede (395.000) Osmanlı Lirası yatırım yapmıştır.⁶²⁸

Edremit körfezinden başlayıp Akçay-Havran yolu ile Palamutluk'a uzanacak demiryolu yapımının Balya Madeni Müdürü Yorgi Ralli'ye ihale edilmesi ve imtiyazı hakkındaki Hükümet kararı Padişah tarafından 28 Eylül 1920 yılında onaylanmıştır.⁶²⁹

1921 yılı sonuna gelindiğinde maden imtiyazının illere göre dağılımında; ülke genelinde toplam (1298) maden imtiyazı var iken bunun (80)'i Karesi sancağında bulunmaktaydı. Karesi'de madenlerin devlete ait imtiyazının sayısına gelince (24)'tü.⁶³⁰

Müstesna bir faaliyet yılı olan (1913) yılı hariç tutulursa, harpten evvel istihsal ortalaması (12) bin ton olduğuna göre, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında bu seviye az çok muhafaza edilebilmiştir.⁶³¹

Borasit Üretim Miktarı-Ton	
1918	1.608
1919	4.762
1920	12.686
1921	9.474
1922	5.181

Tablo 6.2. Borasit Üretim Miktarı

Maden bakımından zengin bir yapıya sahip olan Karesi (Balıkesir) Sancağında, Milli Mücadele devrinde de maden arama çalışmaları devam etmiş, çeşitli tarih ve mekânlarda Borasit, Bakır, Demir, Simli Kurşun, Kömür madeni, Taşocağı madenleri için arama ruhsatı verilmiştir. Buna göre;

⁶²⁸ Çavdar, a.g.e., c.1, s.41-42.

⁶²⁹ TV: 3964. Bkz. KSG. III, s.227.

⁶³⁰ Çavdar, a.g.e., c.1, s.43.

⁶³¹ Eldem, Harp ve Mütareke Yılları, s.179.

Borasit	Timurkuyu ve Ömer köyleri, ⁶³² Timurkapı, ⁶³³ Kadıkırı, ⁶³⁴ Sultançayırı ⁶³⁵
Demir ve Borasit	Sultançayırı ve Şamlı ⁶³⁶
Bakır ve Demir	Enincik köyü ⁶³⁷
Simli Kurşun	Susurluk ⁶³⁸
Kömür madeni	Davutlar ⁶³⁹
Taşocağı	Kocabergos ⁶⁴⁰
Kömür ve Linyit	Sultançayırı'nda ⁶⁴¹ bahse konu madenleri aramak üzere değişik tarihlerde ve kişilere arama ruhsatı verilmiştir.

Osmanlı Devleti binlerce maden arama ruhsatlarına ve yüzlerce imtiyaza rağmen, madencilik alanında gelişme göstermemiştir, istihsal hiçbir zaman memleketin maden zenginliğiyle orantılı bir hacimde olmamıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra, fermanlı madenlerden işletmeye açılmış olanların önemli bir kısmı faaliyetlerini geçici olarak durdurmuş veya asgari seviyeye indirmiş bulunuyordu.⁶⁴²1925 yılında Maadin Kanunu'nun değiştirilmesiyle birlikte ancak ülkede madencilik alanında birtakım gelişmeler görülmüştür

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimini yakalayamamış ve tarım ve sanayide klasik üretimin egemenliği bu yüzyılda da devam etmiştir. Ticaret alanında girişimcilikte zayıf kalan Türklere nisbetle yabancıların ve azınlıkların egemenliği söz konusudur. Uzun süren savaşlar zaten Osmanlı Devleti'nin ekonomisini büyük bir ölçüde etkilemiştir. Ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunun tarım alanında çalıştığı ve buna rağmen tarım üretimin yetersiz kaldığı bir durumda güçlü bir

⁶³² BCA, Maden Dairesi Başkanlığı Belgeleri (Fon Kodu:310 ile başlayanlar) Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:396.591-592..0.

⁶³³ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:400.597..0.

⁶³⁴ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:402.604..0

⁶³⁵ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:402.605..0

⁶³⁶ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:397-398-399.594-595-596..0.; Bu maden arama izinleri talep eden şahısların haricinde Demir Export adlı bir şirketin ismine de rastlanmaktadır.

⁶³⁷ BCA Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:401-599..0.

⁶³⁸ BCA Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:401-601..0.

⁶³⁹ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:401-602..0.

⁶⁴⁰ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:438-655..0.

⁶⁴¹ BCA, Fon Kodu: 310..10.0.10 Yer No:442.664..0

⁶⁴² Eldem, Vedat, 'Harp ve Mütareke Yıllarında...' s. 176.

ekonomiden bahsedilemez. Nitekim Milli Mücadele döneminde bu buhran gittikçe daha çok artmıştır. Zira yetişmiş insan gücü azalmıştır. Geride sakat ve iş yapamaz bir durumda bulunanlar kalmış, bu durumda zaten tarıma ve kol gücüne dayalı bir ülkenin böylesi bir ortamda ekonomisinin ayakta kalması söz konusu bile değildir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarının sebep olduğu maddi ve manevi buhran, yoksulluk, yokluk ve kıtlıklar halkın yaşamını sıkıntıya sokmuştur. Bütün bunlara rağmen Milli Mücadele ile halk adeta bütün kaynaklarını seferber etmiştir. Bu kadar sıkıntıya rağmen, bağımsızlık adına yeni yükümlülükler ve sıkıntıların eklenmesi de gerekiyordu. Ankara Hükümetinin; geleneksel aşar, ağnam vergilerinden öteye gitmeyen gelir unsurları, Tekâlif-i Milliye Emirleri yükümlülüğü cephelerin acil ihtiyaçlarında mecburi bir çözüm olmuştur. Halk bunca sıkıntılara katlanırken, TBMM’de halkı rahatlatma adına bir takım tedbirleri müzakere etmiş, kıt kaynakları en çok ihtiyaç duyulan kesimlere dağıtmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti, bir taraftan savaşların kısa aralıklarla birbirini takip etmesi ve böylece savaş halinin 10–12 yıl gibi uzun bir süre devam etmesi yüzünden en çok zarar gören devletler arasında yer almıştır. Bunların yanı sıra devletin ekonomik yapısının böyle bir savaşı devam ettirmeye elverişli olmaması, bu alanda alınan bütün önlemleri etkisiz kılmış ve toplumda iktisadi hayatın çökmesine sebep olmuştur. İktisadi kalkınmanın imkânsız gibi görünmesine rağmen, Büyük Millet Meclisi hükümetlerinin iddiasız ve gerçeklere uygun ekonomik politikaları başarılı olmuştur. Para ve fiyatlarda istikrarı sağlamak, ziraat ve zirai maddeler ihracatını geliştirmek gayesiyle gereksiz masraflardan uzak bütçelerle devletin idaresi sağlanmıştır.

SONUÇ

Dünya tarihinde asırlardır var olan bağımsızlığını, milli şahsiyetini, vatanını ve devletini saldırıdan, istiladan kurtarmak gayesiyle Türk milletinin, 1918–1922 yılları arasında büyük bir mücadele verdiği bilinen bir gerçektir. Hasta adam olarak tabir edilen Osmanlı Devleti'nin son günleri Batı ülkelerinin entrikaları yüzünden çok çetin ve sıkıntılı geçmiştir. I.Dünya Savaşı sonrasında yenik çıkan Türk milleti layık olmadığı bir muameleye tabi tutularak, gizli anlaşmalarla taksim edilerek planlı bir şekilde yok edilme tehlikesi karşısında var olma mücadelesi vermiştir. Bilinçli olarak yapılan bu hareketin adına bizzat yapanlar tarafından Milli Mücadele denmiştir. Bu harekette Türk milletinin istiklali ve Türk vatanı söz konusu olmuş; malzemedен çok insan unsuruyla zaferin elde edildiği bu mücadele Lozan Barış anlaşmasıyla tasdik ettirilerek, bağımsız bir ulus-devlet olarak yeniden dirilmiştir.

Türk toplumu bütün fertleriyle, genciyle-yaşlısıyla, memuruyla-esnafıyla, din adamı ile öğretmenleriyle, asker ve bürokratiyle yek bir vücut halinde Milli Mücadele'nin temelini atmışlardır. Balıkesir'de de bu mücadele etrafında devletin yasal yetki organları kullanılarak bir direniş hareketi başlatılmıştır. İzmir'in işgali ile birlikte Yunan işgaline karşı direniş kararı alan Balıkesir halkının meydana getirdiği Redd-i İlhak Heyeti kısa zamanda teşkilatlanarak birbirinin ardı sıra kongreler düzenlemiştir. Kongrelerde, yasama, yürütme ve gerektiğinde yargı ile kararlar alınarak, vergi ve asker toplanmış, başarılı cepheler açılmış, yabancılarla temaslarda bulunularak ve belki de en önemlisi silahlı direnişe karar verilerek, adeta bağımsız bir devlet gibi davranılmıştır. Bu nedenle Balıkesir, 30 Haziran 1920'de işgaline kadar Batı Anadolu'da Milli Mücadele meşalesinin yakıldığı en önemli direniş ve harekât merkezlerinden birisi olmuştur.

Balıkesir halkının merkez ve çevre kazalarında, hükümetin ilgisizliği karşısında nasıl bir yerel örgütlenme çalışmalarına girdiğini ortaya koymaya çalıştığımız bir konuydu. Balıkesir, gerek kongreleriyle gerekse cepheleriyle sürekli olarak Manisa bölgesini de kendi uhdesine alarak Batı Anadolu'da bir bütün halinde teşkilatlanmış, Ayvalık, Salihli, Akhisar, Salihli, Bergama-İvrindi cephelerinde verdiği mücadele ile

sadece Balıkesir’i değil, diğer Batı Anadolu illerine emsal teşkil ederek, Manisa ve Bursa’yı da müdafaa etmiştir. Asker, üst bürokrat ve eşrafın desteğiyle beslenen Kuvâ-yı Milliye birlikleri sayesinde cephe gerisi faaliyetleri ile düşmana zayıatlar verilerek, işgaller geciktirilerek, yurt savunmasında katkıda bulunulmuştur. İlginç olan şudur ki düşmana karşı ilk defa düzenli olarak karşılık verilmesi gibi son kurşunun atılması da yine Balıkesir Kuvâ-yı Milliye’sine nasip olmuştur.

Uzun süren savaşlar sonucu Milli Mücadele yıllarında, devletin ekonomik alandaki zayıflığı beraberinde sefaleti ve çöküşü getirmiş ve ülke genelinde ciddi bir asayiş boşluğu ortaya çıkmıştır. Toplumun ayakta tutan manevi dinamiklerin zayıfladığını işaret etmesi açısından önemli olan bu eşkıyalıkların beslediği korku dolu kargaşa döneminde en çok köylü kesimi etkilenmiştir. Savaş sadece cephedekileri etkilemekle kalmamış, halkın yaşam alanına da nüfuz etmiştir. Merkezi yerleşim birimlerinde meydana gelen asayiş olaylarına müdahalede ise köylerde olduğu kadar ciddi anlamda kayda değer bir zafiyet oluşmamıştır.

Ağırlıklı olarak kırsal kesime dayanan toplumsal yapıya sahip Balıkesir genelinde diğer bölgelere nazaran ciddi manada kıtlık yaşanmamışsa da savaşın yansımalarından kaçılmamıştır. Osmanlı Devletinin genelinde olduğu gibi Balıkesir’de de iktisadi yapıyı büyük ölçüde oluşturan tarım ve hayvancılık sektöre uğramış, bulaşıcı hastalıklar halkı tehdit etmiştir. Savaş nedeniyle üretken nüfusun, askerlik hizmetinde bulunması, şehit olması ya da savaş sonunda kayıp olduğuna karar verilmesinden dolayı geride kalanlarda ekonomik sıkıntı had safhaya varmıştır. Bu belirsizlik ortamını kendi lehlerine değerlendirmek isteyen fırsatçılar, vurguncular da dönemin bir realitesi olarak şehirde özellikle un ve ekmek fiyatlarında artışlar meydana getirmiş, fiyatları istediği şekilde belirleyerek, savaş koşullarını kötüye kullanmışlardır. Balıkesir’de yaşanan bu haksız kazanç oyunları İstanbul basınına dahi yansımıştır.

İnsanlar savaş gerçeğine, cepheden gelen haberlere rağmen sosyal canlılıklarını kaybetmemişlerdir. Resmi kurumlar ve belediye hizmetlerinde önemsiz aksamalar dışında faaliyetlere devam edilmiş, kısa ve uzun vadeli kararlar alınarak yapılacak hizmetlere uygun bütçe programları hazırlanmıştır. Savaş nedeniyle Balıkesir’e gelen

göçmenler için sıcak yemek dağıtımı, topluma intibak etme, iş bulma ve üretime katılma gibi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla çeşitli yardım faaliyetleri gerçekleştirilmiş, şehit düşenlerin çocukları, yetimler ve diğer fakirlerin bakımı ve himayesi de göz ardı edilmemiştir.

Savaşın etkisiyle uyuşmaya yüz tutmuş halkın bilincini sürekli olarak canlı tutmak amacıyla gerçekleştirilen birçok etkinlik de söz konusu olmuştur. İdman Yurdu gibi cemiyetler sayesinde, spor müsabakalarından, atış talimlerine, konferanslardan cephe çalışmalarına kadar düzenlenen faaliyetlerle genelde Balıkesir halkına, özelde Kuvâ-yı Milliye'ye destek verilmiştir. Balıkesir'de İdman Yurdu kadar Kuvâ-yı Milliye'ye en çok destek veren, önemli hizmetler sunan bir diğer önemli cemiyet de Müdafaa-i Hanımlar Cemiyeti olmuştur. Balıkesirli hanımlar teşkilatlanarak, cephedekiler için sürekli olarak maddi ve manevi destek kaynağı olunmuştur.

Ülkemizde ve dünyada önemi gittikçe artan yerel tarih araştırmaları, kent kimliğinin ve kentli olma bilincinin oluşmasında, kentlerin bulunduğu coğrafi konumun, sosyo-ekonomik yapının ve kültürel yaşantının algılanması ve sahiplenmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Yerel tarihçilik anlayışıyla yaşanan bir devrin panoraması çizmeye çalışarak günümüze, özellikle Balıkesir halkına, ışık tutmaya çalışılmıştır. Zira insanlardan bilemedikleri şeyleri anlaması ve sevmesini beklemek yanlış olur. Fert, geçmişini ve geleceğini ne kadar iyi bilirse, bugünle ilişkilendirip, algılaması ve yarını tasarlayabilmesi de o kadar kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

BELGELER

- 1-I.BALIKESİR KONGRESİ KARARLARI, Aslı Balıkesir Redd-i İlhak Müzesi'nde (Toplam 8 sayfa).
- 2-II. BALIKESİR KONGRESİ KARARLARI, Aslı Balıkesir Redd-i İlhak Müzesi'nde (Toplam 8 sayfa).
- 3-IV. BALIKESİR KONGRESİ KARARLARI, Aslı Balıkesir Redd-i İlhak Müzesi'nde (Toplam 15 sayfa).
- 4- BALIKESİR REDD-İ İŞGAL HEYETİ TEŞKİLAT ENCÜMENİ KARAR DEFTERİ, Kongreler dönemi boyunca alınan 106 kararın yer aldığı defter. Kararlar kısmı 31 sayfa. Aslı Balıkesir Redd-i İlhak Müzesi'nde.
- 5-T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara–1985.
- 6-Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I-II, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, 1959–1981.
- 7-Başbakanlık Devlet Arşivi, Cumhuriyet-Toprak İskan Genel Müdürlüğü ve Maden Dairesi Başkanlığı Belgeleri; Osmanlı- Dâhiliye Nezareti, Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti, Müteferrik Belgeleri.
- 8-Genel Kurmay Harp Tarihi Dairesi, (ATASE) Arşivi (Naklen alıntı).

RESMİ YAYINLAR

Diyanet İşleri Başkanlığı Sitesi : www.diyaret.gov.tr, 11.09.2006.

Devlet Arşivleri: <http://www.devletarsivleri.gov.tr> , **Arşiv Belgelerine göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi (II) Balıkesir, Bandırma, Erdek, Soma, Orhangazi ve Gemlik'te İşgalci Yunanlıların Ermeni ve Rumlarla Birlikte Müslümanlara Yaptıkları Mezalim (34 nolu Belge)** Yunanlıların Hüdavendigar, İstanbul ve Aydın Vilayetleriyle Karesi, İzmit, Kal'a-i Sultaniye, Kütahya Livaları ve Trakya'da Yaptıkları Katliamların Raporları (44 nolu Belge).

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III Cilt, Vesikalar/Belgeler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı Yayınları, Üç aylık dergi, 1–65 sayılar.

Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911–1922), Genelkurmay Harp Tarihi Yayınları, Ankara: 1977.

Türk İstiklal Harbi, I.Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, 1989.

Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, I. ve II. Kısım, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1965.

Türk İstiklal Harbi, VI. Cilt, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1965.

ANSİKLOPEDİLER ve GAZETELER

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt.3—19, İstanbul:Ana Yayıncılık, 1977.

Doğru Söz Gazetesi.

Felsefe Sözlüğü (2 Cilt), Voltaire, Çev: Lütfü AY, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977.

İslam Ansiklopedisi,Cilt.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

İzmir’e Doğru Gazetesi.

Karesi Gazetesi.

Kaynak Dergileri, Kaynak -Balıkesir Halk Evi Yayın Organı, S.6,7,8 (Haziran- Aralık 1948)

Ses Gazetesi (Transkript-Tez Çalışması, Hatice KALECİ)

Türkiye Klavuzu, Cilt.I, Ankara:1946.

Yurt Ansiklopedisi, Cilt.2, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982.

BASILI ESERLER

AĞABEYOĞLU, Abdi: “Balıkesir’de Hastaneler Tarihçesi,” Kaynak Dergisi, Halkevi Yayınları, Sayı:58–68, 1937–1938, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi.

AKER, M.Şefik: İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali, 104 sayılı Askeri Mecmua, 1 Mart 1937, İstanbul: Askeri Matbaa, 1937.

AKKUŞ, Tacettin: Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (Demografik Durum), Balıkesir: Zağanos Eğitim Kültür Vakfı Yayını, 2001.

AKYÜZ, Yahya: Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu , Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

AKYÜZ, Yahya: “Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848- 1940),” Ankara: 1978.

ALKAN, Mehmet Ö.: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri, 1839–1924, Tarihi İstatistikler Dizisi; No: 6, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 2000.

APAK, Rahmi: İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, İstanbul: Güven Basımevi, 1942.

AYIŞIĞI, Metin: Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askeri ve Siyasi Hayatı) Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997.

AYIŞIĞI, Metin: “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi,” Türkler Ansiklopedisi, Cilt 15, s.776–789.

AYIŞIĞI, Metin: “Erdek ve Milli Kuvvetlerin Kurtuluş Savaşındaki Önemi” <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/ERDEK.htm>, 11.09.2006.

AYIŞIĞI, Metin: “Kuvâ-yı Milliye ve Dursunbey”, ‘Yeni Bin Yıla Giderken Türk Yunan ilişkileri Sempozyumu,’ (5–6 Haziran 2001), Balıkesir, Dursunbey.

AYHAN, Aydın: Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler, Balıkesir: Zağanos Eğitim Vakfı Yayınları., 1999.

AYHAN, Aydın: Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri, Ankara: Karşı Basın, 1997.

BAYKAL, B.Sıtkı: Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1996.

BAYRAKTAR, Bayram: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ayvalık Tarihi, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1998.

BAYUR, Yusuf Hikmet: Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt III, Kısım 4, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983.

BERKES, Niyazi: Türkiye’de Çağdaşlaşma, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik: Türk İstiklal Harbi 1, Ankara: 1962.

BOLAK, M. Vehbi: “Kuvâ-yı Milliye Hareketi Nasıl Doğdu? Nasıl Büyüdü ve Kuvâ-yı Milliyeciler Nasıl Çalıştı?” Balıkesir Postası, 14 Nisan–2 Mayıs 1950.

CRISS, Bilge: İşgal Altında İstanbul, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

ÇANTAY, Hasan Basri: Kara Günler ve İbret Levhaları, İstanbul, 1965.

ÇARIKLI, H. Muhittin: Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvâ-yı Milliye Hatıraları: (1919–1920), Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Şerafettin TURAN, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi ve Enstitüsü, 1967.

ÇAVDAR, Tevfik: Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm–2 Cilt, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1970.

ÇETİNKAYA, Ali: Milli Mücadele Dönemi Hatıraları, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1993.

ÇEVİK, Zeki: Milli Mücadele’de “Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na” Geçiş, Yayına Hazırlayan Berna TÜRKDOĞAN, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2002.

ÇEVİK, Zeki: Millî Mücadele’de Son Kurşun, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2002.

ÇEVİK, Zeki: “Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını,”

<http://w3.balikesir.edu.tr/~zcevik>, 11.09.2006.

ELDEM, Vedat: Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

ELDEM, Vedat: Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

ERGİL, Doğu: Milli Mücadele’nin Sosyal Tarihi, Ankara: Turhan Kitabevi, 1981.

ERGÜL, Teoman: Kurtuluş Savaşı’nda Manisa (1919–1922), İzmir, 1991.

EVANS, Laurance: Türkiye’nin Paylaşılması (1914–1924), Çeviren: Tevfik ALANAY, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972.

GOLOĞLU, Mahmut: Milli Mücadele Tarihi, Sivas Kongresi, Ankara: Başnur Matbaası, 1969.

GÖKBİLGİN, Tayyib: Milli Mücadele Başlarken, Mondoros Mütakeresinden Sivas Kongresine, 1.Kitap, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959.

GÜRAN, Tevfik: Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914, Ankara:

Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997.

HATİPOĞLU, Feyzi: “Balıkesir ‘de Kuvâ-yı Milliye Nasıl Teşekkül Etti” Balıkesir Postası, 13–27 Mart 1945, s.640–653.

JAESCHKE, Gothard: Türk Kurtuluş Savaş Kronolojisi, 1.Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970.

JAESCHKE, Gothard: “I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye’nin Dış Politikası,” Belleten Cilt XLI., Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977.

İLGÜREL, Mücteba: “Akbaş Cephaneliği Baskını,” Tarih Dergisi, sayı, XXXIII, ayrı basım, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1982.

İLGÜREL, Mücteba: “Balıkesir Kongreleri,” IX. Türk Tarih Kongresi, III. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

İSHAK, Hakkı (Yüzbaşı): 1920’de Balıkesir, Balıkesir Valiliği Yayınları / 1997–1.

KALECİ, Hatice: SES Gazetesi Bitirme Çalışması, Balıkesir: Necati Bey Fakültesi, 1989.

KODAMAN, Bayram: Şark Meselesi, Emperyalizm ve Ermeniler, Kaynaklar, S.2, Kış, Şekerbank Yayınları, 1984,

KURAT, Yuluğ Tekin: Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması, 2.Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1986.

LEWİS, Bernard: Modern Türkiye’nin Doğuşu, (Çeviren; Metin KIRATLI), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970.

MUMCU, Ahmet: Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, 17.Baskı, Ankara: İnkılâp Yayınları, 2001.

MUTAF, Abdülmecit: Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922), Balıkesir, 1997.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin: Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1974.

ÖDEN, Zerrin Günal: “Karesi Beyliği,” Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

ÖKÇÜN, A.Gündüz: “1913–1915 Osmanlı Sanayii İstatistikî”, Tarihi İstatistikler Dizisi (4), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1997.

ÖZALP, Kazım: Milli Mücadele I ve II, 2 Cilt, Ankara, 1988.

ÖZER, Fuat: Milli Mücadele’de Balıkesir, Doktora Tezi, İstanbul, 1998.

PALLİS, Alexander Anastasius : Yunanlıların Anadolu Macerası, 2.Baskı, Çeviren; Orhan Azizoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

SAGAY, Reşat : XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1972.

SARIHAN, Zeki: Kurtuluş Savaşı Günlüğü I,II, III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

SELEK, Sabahattin: Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), İstanbul: Örgün Yayınları, 1982.

SHAW, Stanford J.: “Türk İstiklal Harbi,” Türkler Ansiklopedisi, Cilt 15.

SONYEL, Salahi R.: Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Ankara, 1973.

ŞİMŞİR, Nahide: “Gureba Hastahanesinden Devlet Hastahanesine Balıkesir Hastanelerinin Tarihçesi”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı-150, Haziran-2004.

TANÖR, Bülent: Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları, 1918–1920, İstanbul: AFA Yayınları, 1992.

TANSEL, Selahattin: Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Ankara: 1965.

TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim: Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

TEMEL, Mehmet: İstanbul’da Sosyal Durum, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

TURAN, Şerafettin: “Kurtuluş Savaşında Kongreler,” Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975.

UÇAR, Muharrem- ATAÇ, Adnan: “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordularının Sağlık Durumu ve Bulaşıcı Hastalıkların Etkisi” Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı:148, Ekim–2006.

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı: “Karasi Vilayeti Tarihçesi” İstanbul: 1925.

VARNALI, İsmail Hakkı: Hatırat, Balıkesir Ekspres Gazetesi, 1 Şubat–30 Mart 1962.

YETKİN, Gıyas: Kurtuluşundan Bugüne Edremit’te Olup Bitenler, Balıkesir: 1957.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılı Diyarbakır doğumlu olup, ilk ve ortaokulu da burada bitirdi. 1990 yılında Polis Kolejleri sınavında başarılı olarak İstanbul Polis Kolejine girdi ve 1994 yılında buradaki eğitimini tamamladı.

1994 yılında Ankara'da bulunan 4 yıllık Polis Akademisini bitirerek meslek hayatına Komiser Yardımcısı olarak başladı. 2006 Yılında Birleşmiş Milletler Liberya Misyonunda Polis Gücünde görev yaptı. İlk görev yeri olarak başladığı Balıkesir ilinde halen görev yapmaktadır.

